MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, membru al Consorţiului Academiilor de Apărare şi Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR-ŞEF

• General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, Ministerul Apărării Naţionale, România

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT

• Dr. Şerban Filip Cioculescu, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară

COLEGIUL DE REDACŢIE

• Prof. asociat dr. JORDAN BAEV, Colegiul de Apărare şi Stat Major, „G.S. Rakovsky", Sofia, Bulgaria

• Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, University College London, Marea Britanie

• SORIN ENCUŢESCU, Preşedintele Asociaţiei „Manfred Wörner", Bucureşti, România

• Conferenţiar univ. dr. IULIAN FOTA, Academia Naţională de Informaţii

• Dr. SERGHEI KONOPLIOV, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA

• Prof. dr. CRAIG NATION, Department of National Security&Strategy, US Army War College, USA

• Prof. dr. REINER POMERRIN, Universitatea din Dresda, Germania

• Prof. dr. ERWIN SCHMIDL, Academia Naţională de Apărare, Viena, Austria

• Prof. univ. dr. MICHAEL SHAFIR, Universitatea „Babeş Bolyai", Cluj-Napoca, România

• Colonel (r) dr. SHAUL SHAY, Senior research fellow, International Policy Institute for Counter-Terrorism at the Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel

• Prof. univ. dr. VASILE SECĂREŞ, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, România

• Dr. JEFFREY SIMON, Senior research fellow, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington D.C., SUA

• JIAN ZHOU, senior research fellow, CIISS, Beijing

• Comandor (r) GHEORGHE VARTIC, istoric militar, C.S.E.E.A., România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr. 6, sector 1, Bucureşti, cod 010142,
telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01
ispaim.mapn.ro
e-mail:ipsdmh@yahoo.com

Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice din Învăţământul Superior, fiind evaluată la categoria „C".

SUMAR

SECURITATE EURO-ATLANTICĂ
Carmen Rîjnoveanu – După un an. Summit-ul din Țara Galilor, adaptarea NATO și dinamica strategică a Europei Centrale/**5**
Ion-Marius Nicolae – Implicații ale scutului antirachetă european asupra relațiilor NATO-Rusia la începutul secolului al-XXI-lea/**17**
Mihai Bogdan Popescu – Parteneriatul Estic după summit-ul de la Riga: schimbări și viitoare trenduri de evoluție/**27**

SECURITATE INTERNAȚIONALĂ
Carola Frey – **„**Colțurile rotunde" ale politicii economice chineze, decorate cu elementele de securitate/**39**
Ingrid Fusman – Politica și obiectivele strategice ale Statelor Unite ale Americii față de China/**47**
Șerban Filip Cioculescu – Evoluții recente în dinamica relațiilor de securitate dintre Republica Populară Chineză și Japonia: traume istorice, percepții ale amenințării și calcule strategice/**64**
Silviu Petre – Grecia, India și transferurile de armament. Exercițiu comparativ de geografie umană/**83**

PUNCTE DE VEDERE
Octavian Manea – Limitations in the contemporary expeditionary counterinsurgency paradigm (part one)/**103**

RECENZII
Miruna Troncotă – „Bosnia and Herțegovina. A critical Case Study of Europenization" (Daniela Șiscanu)/**115**
„Douăzeci și cinci de ani de intelligence românesc în serviciul statului de drept: lumini și umbre" („Monografia SRI. 1990-2015", ediție îngrijită de **Iulian Diculescu**) – Șerban F. Cioculescu /**116**

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE/120

ISPAIM — MONITOR STRATEGIC 3 - 4 / 2015

Tehnoredactor: Maria Dumitru

B 00136/28.12.2015

SECURITATE EURO-ATLANTICĂ

După un an. Summit-ul din Țara Galilor, adaptarea NATO și dinamica strategică a Europei Centrale

Carmen Rîjnoveanu

Pe 5 septembrie 2015 s-a împlinit un an de la Summit-ul NATO desfășurat din Țara Galilor (Wales), un eveniment care era așteptat să definească un punct de turnură în evoluția Alianței Nord-Atlantice confruntată cu o criză geopolitică de mari dimensiuni a cărei miză centrală pare a fi chiar reașezarea ordinii sistemice globale.

Întrebarea cheie este în ce măsură summit-ul NATO s-a constituit cu adevărat într-un eveniment de impact istoric sau a reprezentat doar un teren de încercare și de pregătire în perspectiva unor evoluții viitoare care rămân, mai degrabă, într-un registru al impredictibilității și confuziei strategice. Ce anume a schimbat summit-ul din Țara Galilor la nivelul posturii strategice a statelor central-europene și în ce măsură deciziile Alianței sunt de natură să definească o nouă realitate geopolitică pe flancul estic al NATO?

A devenit o axiomă faptul că degradarea mediului internațional de securitate, urmare a revenirii în paradigma politicii de putere și a competiției hegemonice, a modificat profund întreaga geografie conceptual-strategică a Alianței Nord-Atlantice. Declanșarea crizei din Ucraina și proiecția de forță a Rusiei în estul Europei semnalează, în fapt, o ruptură sistemică de mari dimensiuni care „obligă" NATO să-și recalibreze întreaga postură strategică și să identifice instrumente și măsuri de readaptare la noile realități geopolitice de la granițele sale.

În istoria sa, Alianța Nord-Atlantică a mai cunoscut o etapă similară de transformare profundă impusă de configurația de securitate apărută după încheierea Războiului Rece. În acest sens, Declarația NATO de la Londra (iulie 1990) a consemnat un moment de cotitură în evoluția gândirii strategice la nivelul Alianței. În esență, la Londra, decidenții NATO s-au întâlnit pentru a propune o agenda de acțiuni care să pregătească Alianța pentru o perioadă de pace și securitate având ca principală coordonată de acțiune crearea unei "Europe unite și libere" prin construirea unor formate extinse de cooperare cu foștii inamici geopolitici și proiectarea unei zone de securitate extinsă prin parteneriat, dialog și cooperare[1]. A fost asumată ca dogmă faptul că parametrii de gândire de sorginte (neo)realistă în logica competiției și rivalității hegemonice, folosirii forței militare, balanței de putere și politicii de putere sunt "relicve" ale trecutului. A fost propusă o nouă matrice de securitate definită prin avansul globalizării, creșterea interdependențelor multiple și consolidarea încrederii și cooperării între state ceea ce, inevitabil, se presupunea că generează interese, obligații și responsabilități comune din partea tuturor statelor în asigurarea securității și proiectarea unui mediu european stabil și pașnic.

Regândirea agendei de securitate a generat un proces amplu de reevaluare a rolului NATO în noua eră post-Război Rece cu consecințe directe asupra posturii sale militar-strategice. Apărarea colectivă a rămas reperul definitoriu al NATO, dar era un fapt general asumat că a dispărut potențialul unei amenințări militare directe la adresa spațiului european care să impună activarea art. 5 din Tratat.

Urmare a noii narațiuni asupra securității, dar și a redesenării relațiilor cu Rusia, în anii imediat post-bipolari s-a observat o tendință accentuată de recalibrare a forțelor în concor-

danță cu noile realități de securitate (reducerea masivă a prezenței militare americane în Europa de la peste 350.000 militari în anii '80 la aproximativ 65.000 de militari în prezent se încadrează în acest registru) și diminuarea progresivă a bugetelor de apărare ale aliaților europeni (în prezent contribuția SUA la bugetul Alianței a crescut la 72% de la 61% în anii '80[2]). Deopotrivă, în ciuda extinderii graduale a structurilor de securitate euro-atlantice către est, aliniamentele strategice au rămas fixate pe linia de apărare conceptualizată în timpul Războiului Rece. Infrastructura de apărare (forțe, capabilități, baze militare, arme nucleare tactice) a fost limitată la spațiul Europei Occidentale, centrul gravitațional al apărării clasice a NATO. Această configurație operațional-strategică a generat, inevitabil, un deficit de securitate pe flancul estic al Alianței, pornindu-se de la asumpția eronată că nu există nici un pericol iminent militar care să amenințe securitatea noilor state membre NATO din estul Europei. Pe cale de consecință, asistăm în anii '90 la un proces gradual de modificare doctrinară accentul fiind pus pe dezoltarea de capacități axate cu precădere pe managementul crizelor, menținerea și impunerea păcii. Atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 au generat o nouă reorganizare la nivelul concepției și planificării militare având ca reper central pregătirea forțelor Alianței pentru desfășurarea de operațiuni anti-teroriste și proiectarea forței în afara spațiului euro-atlantic. În această logică acțională, statele membre NATO au fost încurajate să inițieze un proces de restructurare a forțele armate pentru a răspunde noilor imperative militare și de securitate prin crearea de forțe de mici dimensiuni, flexibile, profesioniste și ușor desfășurabile în teatre de operațiuni din afara spațiului de referință. Din calculele decidenților NATO au fost excluse scenariile cu privire la apariția unei amenințări militare directe la adresa spațiului aliat sau care să ia în considerare posibilitatea revenirii în paradigma confruntării militare.

Modificarea de paradigmă

În această ecuație militar-strategică, anul 2014 reprezintă un moment de ruptură care încheie o etapă de evoluție istorică. În dinamica relațiilor internaționale, criza ucraineană va rămâne indisolubil legată de transformarea profundă a parametrilor strategici care au marcat existența și profilul operațional al Alianței Nord-Atlantice în cele peste două decade care au urmat sfârșitului Războiului Rece. Vectorul central în această dinamică strategică îl constituie revenirea Rusiei în logica confruntării hegemonice prin contestarea frontală a ordinii sistemice post-Război Rece. Anexarea Crimeei (martie 2014) și implicarea agresivă în destabilizarea Ucrainei sunt parte a noii agende strategice care pare să prindă contur în laboratoarele de la Moscova. Prin acțiunile sale, Rusia a recurs la o dublă agresiune: pe de o parte este agresiunea împotriva Ucrainei, stat suveran și independent, iar, pe de altă parte, este agresiunea împotriva principiilor fundamentale care stau la baza organizării și construcției ordinii westphalice, reconfirmate prin Actul Final de la Helsinki (1975), care fac referire la respectarea suveranității și integrității teritoriale a statelor și la interzicerea modificării prin forță a frontierelor existente.

Raptul teritorial împotriva Ucrainei a modificat dramatic parametrii de securitate la frontiera estică a NATO și a generat o stare profundă de insecuritate la nivelul statelor aliate aflate în imediata proximitate a Rusiei. Statele din spațiul central-european s-au confruntat cu o dilemă majoră: în ce măsură vor putea fi apărate în cazul în care Rusia ar încerca să forțeze capacitatea de apărare a Alianței pe flancul său estic și cât de prompt vor acționa aliații în condițiile în care întregul dispozitiv militar al NATO rămînea concentrat în vest, pe un aliniament „înghețat" din timpul Războiului Rece. Deopotrivă, potențialul militar insuficient, chiar precar al statelor de la frontiera estică a exacerbat anxietățile de securitate în capitalele central-europene. Important de menționate faptul că la nivelul Alianței s-a acordat o atenție redusă necesității elaborării și adaptării planurilor și strategiilor de apărare pentru noii membri ai Alianței, din rațiuni strategice și politice deopotrivă. Orice plan de apărare/*contingency planning* ar fi trebuit să se raporteze la Rusia ca o posibilă sursă de ame-

nințare, explicabil în virtutea tipului de gândire strategică, istoriei și proximității geografice a statelor din fosta zonă de dominație sovietică. O asemenea eventualitate a fost, însă, exclusă din calculele decidenților NATO preferându-se o gândire în logica cooperării și parteneriatului cu Rusia ca soluție pentru amenajarea realităților strategice și de securitate ale continentului european[3].

În condițiile accentuării vulnerabilității strategice urmare a impredictibilității acționale a Rusiei, statele de la frontiera estică a NATO au pledat pentru luarea unor măsuri rapide în vederea consolidării potențialului de apărare la granița cu Rusia și corectării anumitor deficiențe evidente la nivel de infrastructură, logistică, dispozitive militare, capacitate de reacție. Aceste imperative erau, cu deosebire, resimțite de țări precum Polonia, România și Țările Baltice, aflate în zona centrală de expunere. Solicitările acestor state au vizat cu prioritate consolidarea aliniamentului strategic Marea Baltică-Marea Neagră prin: desfășurări credibile de forțe aliate pe teritoriul acestor state, întărirea și sporirea misiunilor de protecție aeriană și navală în zona Baltică și dislocarea de forțe navale în Marea Neagră. În context, ministrul de externe al Poloniei, Radoslaw Sikorski a solicitat dislocarea de trupe permanente, respectiv a două brigăzi cu un total de 5000 de militari fiecare[4].

Noua realitate de securitate generată de Rusia la frontiera estică a fost dublată de deteriorarea accelerată a stabilității la frontiera sudică, urmare a avansului grupărilor teroriste, a accentuării islamismului radical și a destabilizării regionale provocată de ofensiva ISIL / Daesh în zona Irak-Siria.

Pentru prima dată în perioada post-Război Rece, Alianța Nord-Atlantică s-a aflat în fața unor decizii cruciale care să-i definească noua postură strategică, capacitatea de a răspunde vulnerabilităților multiple la adresa statelor membre și potențialul de a gestiona un nou arc de criză din Marea Baltică, Ucraina și Marea Neagră până în Africa de Nord și Orientul Mijlociu.

Miza strategică era însăși reconfirmarea angajamentelor de apărare și a credibilității Alianței ca cea mai puternică alianță militară din istorie.

Summit-ul din Țara Galilor: între ambiții și compromis

Lucrările summit-ului NATO s-au desfășurat în perioada 4-5 septembrie 2014, în Țara Galilor, Regatul Unit al Marii Britanii. Agenda reuniunii a fost dominată de câteva teme centrale, impuse cu deosebire de efectele agresiunii Rusiei în estul Europei, care s-au axat cu prioritate pe evaluarea capacității NATO de a asigura apărarea colectivă a statelor membre, identificarea unor măsuri credibile de asigurare a statelor membre și partenere, agrearea unui plan articulat de măsuri pentru sprijinirea statelor de la frontierele sale estică și sudică, evaluarea capacității militare a aliaților de a răspunde în mod eficient unei eventuale amenințări la granița estică. La acestea se adăugă imperativul (re)definirii tipologiei relaționale pe direcția Moscova și găsirea unui răspuns la întrebarea: ce tip de relație poate fi construită cu o Rusiei aflată în plină ofensivă neoimperială în imediata vecinătate a frontierelor NATO?

În jurul acestor imperative acționale, s-au definit două mari opțiuni politice. Prima era cea reprezentată de statele membre de la granița estică sprijinite de SUA, Marea Britanie și Canada care au susținut desfășurarea imediată de forțe credibile de apărare și capabilități necesare pe frontiera estică, inclusiv prin stabilirea de baze militare permanente, pentru a preveni o eventuală demonstrație de forță din partea Rusiei. Cea de-a doua, reprezentată de țări precum Germania, Franța și Italia care au pledat pentru o abordare mai moderată ca să evite escaladarea tensiunilor cu Rusia. Ambele orientări acceptau necesitatea luării unor măsuri pentru reasigurarea aliaților estici, însă viziunile au rămas diferite în ceea ce privește modul de gestionare a relațiilor Rusia-NATO și implicit problematica dislocării de trupe permanente pe flancul estic și crearea de baze militare pe teritoriul „Noii Europe".

Declarația finală a optat pentru un compromis, măsurile anunțate încercând, pe de o parte, să răspundă solicitărilor statelor central-

europene de consolidare a apărării flancului estic, iar, pe de altă parte, să protejeze echilibrul strategic existent prin de-escaladarea tensiunilor cu Rusia și evitarea unei rupturi sistemice.[5]

Principalele decizii ale summit-ului NATO din Țara Galilor pot fi decelate pe câteva direcții. O primă măsură a vizat adoptarea Planului de Acțiune de Urgență/*Readiness Action Plan*, menit să răspundă amenințărilor la adresa spațiului euro-atlantic care provin atât dinspre est (Rusia), cât și dinspre vecinătatea sudică (Orientul Apropiat și Nordul Africii). În esență, noul plan al NATO a fost gândit pe două nivele de acțiune. Primul nivel se referă la implementarea unor măsuri de asigurare a aliaților concretizat prin menținerea unei prezențe continue, în aer, pe mare și la sol și prin desfășurarea de activități militare semnificative la granița estică, pe bază de rotație. Al doilea nivel are în vedere adaptarea Alianței la noile imperative strategice astfel încât să fie capabilă să răspundă unei game extinse de amenințări la adresa securității membrilor săi. În acest sens, s-a decis luarea de măsuri pentru sporirea rolului Forței de Reacție Rapidă prin crearea unui așa-zis „vârf de lance"/*Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF) capabilă să fie desfășurată în câteva zile pentru a răspunde unei game largi de amenințări, cu precădere a celor de la periferia Alianței.

Tot în sensul adaptării strategice a Alianței și sporirii potențialului de reacție și a capacității de apărare, s-a decis constituirea unor unități de comandă și control la granița estică, cu rolul de a asigura eficientizarea coordonării și executării acțiunilor planificate, inclusiv a celor de tip apărare colectivă, și pre-poziționarea de echipament și tehnică de luptă și crearea unor facilități speciale pentru stocarea acestora pe teritoriul unora dintre statele din Europa Centrală.

Declarația summit-ului din Țara Galilor a reprezentat un semnal important adresat aliaților estici privind capacitatea Alianței de a-și ajusta strategiile și planurile de acțiune la nivel militar pentru a răspunde preocupărilor lor de securitate și nevoilor de apărare ale Alianței în condițiile unui mediu de securitate profund schimbat. Logica acțională a NATO a vizat adoptarea unui pachet de măsuri comprehensiv, cu caracter eminamente defensiv, articulat pe trei coordonate de angajare: securitate, descurajarea amenințării, apărare colectivă. În același timp a fost un mesaj adresat Rusiei privind credibilitatea angajamentelor de apărare față de aliați, solidaritatea acțională în interiorul Alianței și, deopotrivă important, privind menținerea aranjamentelor strategice post-bipolare.

Deciziile adoptate în Țara Galilor au constituit doar un răspuns parțial la așteptările și solicitările formulate pentru consolidarea apărării flancului estic. Refuzul de a accepta stabilirea de baze permanente pe teritoriile statelor central-europene și, implicit, menținerea validității Actului Fondator NATO-Rusia au generat o stare de confuzie în capitalele din Europa Centrală. Dincolo de deciziile de asigurare a aliaților estici, summit-ul a ridicat o serie de întrebări cu privire la existența unei viziuni unitare în ceea ce privește definirea amenințării, a modalităților de răspuns în cazul unei amenințării și a opțiunilor acționale pe direcția Moscova. Într-o perspectivă de ansamblu, deciziile summit-ului nu au soluționat în intregime dilemele de securitate ale central-europenilor, cu deosebire importantă în această ecuație fiind dificultatea găsirii unui consens cu privire la necesitatea extinderii dispozitivului de apărare permanent al NATO către Est. La acest nivel de analiză, putem identifica două ipoteze principale cu privire la raționamentele care au definit conținutul deciziilor din Țara Galilor. În primul rând, de a descuraja posibile tentative din partea Rusiei de modificare a echilibrului strategic pe aliniamentul Marea Baltică-Marea Neagră, prin trasarea unei „linii roșii" ca parte a asumării unui angajament ferm de apărare a aliaților prin creșterea potențialului de apărare și sporirea prezenței militare pe flancul estic. În al doilea rând, de a acționa prudent pentru a evita o modificare radicală a geografiei de securitate și a status-quo-ului strategic stabilit în perioada post-bipolară ceea ce explică și insistența privind caracterul provizoriu al unităților desfășurate și tipologia acțională a forțelor- prin rotație.

Noua configurație a calculelor politice post-Țara Galilor s-a concentrat pe binomul descurajare-apărare în sensul că măsurile adoptate trebuiau să fie îndeajuns de credibile pentru a descuraja un potențial inamic și suficient

de puternice pentru a asigura apărarea statelor din zona de referință. În lipsa unor măsuri care să îndeplinească ambele funcții, respectiv construirea de baze permanente, statele central-europene au avertizat că frontiera estică va rămâne vulnerabilă și potențial expusă acțiunilor Rusiei.

Dilema abordării relațiilor cu Rusia

În ansamblul configurației decizionale a summit-ului din Țara Galilor problematica relațiilor cu Rusia a constituit marea provocare în eforturile de redefinire conceptual-strategică a Alianței Nord-Atlantice. Dilema găsirii unui răspuns adecvat la adresa agresivității Rusiei a dominat dezbaterile în perioada premergătoare și pe parcursul desfășurării summit-ului. Principala miză a devenit Actul Fondator NATO-Rusia, document care a desenat arhitectura de securitate europeană în ultimele aproape două decenii. O scurtă prezentare istorică este necesară. Actul Fondator NATO-Rusia a fost semnat în mai 1997 având ca principal obiectiv stabilirea unui cadru general de funcționare a relațiilor dintre cei doi actori geopolitici în noua eră post-Război Rece. În esență, erau agreate două coordonate majore de acțiune[6]. La nivel politic, se recunoștea faptul că Rusia și NATO nu se mai consideră adversari și se exprima angajamentul comun pentru construirea unui parteneriat în beneficiul comun al securității. La nivel strategic, cheia declarației comune consta în prevederea asumată de Alianță că nu are intenția, planurile și motivația pentru a desfășura infrastructură militară *semnificativă* (n.a.), inclusiv arme nucleare tactice, pe teritoriul Europei de Est. Declarația celor „trei nu", cum a mai fost denumită, a devenit axiomatică în construirea relațiilor cu Rusia și în fundamentarea design-ului strategic al frontierei estice a NATO. Documentul a precedat primul val de extindere a NATO stabilind practic termenii noii arhitecturi strategice a Alianței în condițiile extinderii către estul continentului, dar și parametrii de funcționare ai configurației sistemice post-Război Rece. În ciuda episoadelor de tensiune (războiul din Kosovo, continuarea extinderii către est, războiul din Georgia), cele două părți au fost atente să respecte, în coordonatele centrale, aranjamentele stabilite în 1997. În contextul continuării procesului de extindere către est, Actul Fondator a fost consolidat prin crearea Consiliului NATO-Rusia (Roma, 2002) prin care cei doi parteneri se angajau să discute și să analizeze în comun toate deciziile importante care privesc securitatea lor și cea europeană în ansamblu (cu precizarea că aceasta nu presupunea acordarea unui drept de veto Rusiei în chestiuni legate de politica Alianței). Datorită status-quo-ului agreat cu Rusia, statele membre NATO localizate în vecinătatea Rusiei au fost „excluse" din dispozitivul primar de apărare al NATO. Datele oferite de o recentă analiză a CEPA, publicată în martie 2014, relevă starea de expunere strategică a statelor din centrul Europei: din totalul de 1,5 militari NATO în Europa, mai puțin de 10% sunt localizați în Europa Centrală și de Est; din totalul de 28 de instalații militare principale, 23 sunt plasate în Vestul Europei și doar 5 în Est; din cei 66.217 militari americani aflați în Europa, 66.081 erau desfășurați în partea occidentală a Alianței și doar 136 în est; nu în cele din urmă, pe teritoriul Europei Centrale nu se află nici una dintre cele 200 de arme nucleare tactice existente în Europa[7].

Această vulnerabilitate nu a fost resimțită atât de puternic în condițiile unui mediu de securitate relativ predictibil, dar a devenit cronică odată cu revenirea Rusiei la o agendă revizionistă și, implicit, transformarea acesteia într-o sursă directă de amenințare la adresa securității spațiului estic.

Dezbaterile în cadrul summit-ului din Țara Galilor au generat două abordări contradictorii cu privire la viitorul relațiilor cu Rusia. Prima este cea reprezentată de statele din Centrul Europei care au pledat pentru anularea Actului Fondator și reconfigurarea relațiilor cu Rusia din perspectiva noului statut de stat revizionist și agresor, excluzând orice posibil parteneriat așa cum era gândit prin documentul din 1997. Cea de-a doua abordare, cu susținere în zona europeană occidentală, a insistat pe păstrarea cadrului legal definit de Actul Fondator și evitarea unei politici confruntaționale cu Moscova. Miza era modul de conceptualizare a status-quo-ului strategic european și definirea unei noi configurații sistemice post-Război

Rece. Declarația finală a summit-ului a ales calea concilierii celor două abordări: pe de o parte a avertizat Rusia că, prin acțiunile sale, a încălcat angajamentele legale existente, iar, pe de altă parte, și-a arătat disponibilitatea de a continua dialogul și cooperarea cu aceasta. Conform textului declarației finale, NATO continuă să creadă că parteneriatul cu Rusia are "valoare strategică" și continuă să își dorească o „relație de cooperare, constructivă, de încredere reciprocă și transparență", exprimându-se regretul că, în acest moment, nu există condițiile pentru o astfel de relație.

Summit-ul din Țara Galilor nu a reușit, așadar, să ofere un răspuns categoric la întrebarea ce tip de actor este Rusia pentru NATO: adversar geopolitic sau partener strategic? Această ambivalență a fost accentuată de lipsa unor perspective clare privind găsirea unui consens între membrii Alianței asupra validității Actului Fondator. La nivelul Europei Centrale, există temerea că menținerea unui blocaj decizional pe acest dosar deosebit de complicat va afecta geografia apărării flancului estic împiedicând orice decizie privind stabilirea de baze militare permanente în această zonă deosebit de vulnerabilă. Deopotrivă, divergențele privind legitimitatea Actului Fondator în noul context de securitate indus de impactul crizei ucrainiene poate constitui un test major al solidarității și coeziunii interne a Alianței Nord-Atlantice cu efecte directe asupra credibilității angajamentelor de apărare aliate.

Agenda acțională post-Țara Galilor

Urmare a pachetului de măsuri adoptat în Țara Galilor, s-a inițiat un amplu plan de acțiuni privind implementarea și operaționalizarea noii agende decizionale a Alianței.

În ianuarie 2015, ca parte a Planului de Acțiune al NATO a fost anunțat planul de implementare a măsurilor privind crearea Unităților de Integrare a Forțelor NATO în Bulgaria, Polonia, România și Țările Baltice. De asemenea, a fost anunțată consolidarea cartierului Corpului Multinațional Nord-Est al NATO localizat la Szczecin, în Polonia, responsabil și de coordonarea Unităților de Integrare a Forțelor NATO din Polonia și Țările Baltice. Pentru coordonarea Unităților similare din România și Bulgaria a fost constituit Comandamentul multinational de Divizie Sud Est, cu garnizoana în București.

Summit-ul miniștrilor apărării din țările NATO desfășurat pe 2 februarie 2015, a confirmat noua arhitectură operațională a dispozitivelor militare ale Alianței și modul de activarea a acestora în spațiul est european. Principalele acțiuni au vizat: sporirea dimensiunii Forței de Reacție Rapidă (NRRF) de la 13.000 la 30.000 de militari; stabilirea forței de reacție ultra rapidă, un vârf de lance (spearhead force) cu o capacitate de 5000 de militari, pregătiți să fie desfășurați în 48 de ore; o rețea de comandamente în țările Europei de Est (Bulgaria, Polonia, România și Țările Baltice); stabilirea celor două cartiere generale pentru nord-est (Polonia) și sud-est (România). Conform declarațiilor secretarului general al NATO, Jens Stoltenberg, noul *vârf de lance* al NRRF este constituit sub forma unei unități multinaționale, de elită, de dimensiunea unei brigăzi. Forța terestră va fi sprijinită de forțe aeriene, navale și forțe speciale. În cazul unei crize majore, *vârful de lance* va fi dublat prin desfășurarea a două brigăzi suplimentare care să acționeze ca forță de întărire. La nivel de coordonare și conducere, a fost stabilită formula națiunii cadru care să asigure, prin rotație, capacitatea continua de acțiune a noii forțe. Până în prezent, și-au exprimat intenția de a asigura funcția de națiune cadru, șase state NATO, respectiv Franța, Germania, Italia, Polonia, Spania și Marea Britanie.[8]

Tot în acest context, secretarul american al apărării, Chuck Hagel a anunțat decizia Congresului SUA de a aproba suma de 1 miliard de dolari pentru implementarea Inițiativei de Reasigurare Europeană, anunțată de președintele Obama în iunie 2014 sporind, astfel, contribuția SUA la Planul de Acțiune de Urgență al NATO.

O direcție prioritară a vizat situația de securitate a flancului estic a cărui postură a fost sensibil vulnerabilizată urmare a anexării Crimeei în martie 2014 și a consolidării dispozitivului convențional și nuclear al Rusiei în zona peninsulei. Militarizarea peninsulei Crimeea este parte a unui plan mult mai amplu asumat de Moscova prin care urmărește consolidarea

posturii militare și, deopotrivă, asigurarea dominației asupra ecuației de putere în zona Mării Negre, punând în pericol însăși capacitatea Alianței de acțiune pe flancul sud-estic. Riscul ca Rusia să dobândească o preeminență militară în bazinul Mării Negre a generat acțiuni concertate din partea Alianței pentru remedierea unui potențial dezechilibru și menținerea balanței strategice în bazinul pontic. În acest registru acțional, începând cu martie 2015, SUA și-a extins desfășurările pe bază de rotație a trupelor în România și Bulgaria. În iunie 2015, SUA a anunțat extinderea Forței Rotaționale a Mării Negre *(Black Sea Rotational Force)* prin stabilirea unei Companii de Arme Întrunite în Bulgaria[9].

În iunie 2015, secretarul american al apărării, Ashton Carter, în cursul vizitei efectuate în Estonia, a anunțat decizia Washington-ului de a prepoziționa temporar pe teritoriul unora dintre statele central-europene tancuri, artilerie și alte echipamente militare. Cu această ocazie, Carter a anunțat că șase state din regiune și-au exprimat acordul de a găzdui elemente ale acestui echipament, respectiv Țările Baltice, Polonia, România și Bulgaria. Pre-poziționarea va include aproximativ 250 de vehicule blindate (tancuri Abraham, vehicule de luptă Bradley și mortiere M109) cu echipamentul asociat. Echipamentul va fi suficient pentru a deservi o companie, respectiv 150 de militari, sau un batalion, respectiv aproximativ 750 de militari. Activarea oficială a acestor noi unități a fost anunțată, de către secretarul general al NATO, la 1 septembrie 2015[10].

Pe 8 octombrie, secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg a anunțat decizia NATO de a suplimenta Forța de Reacție Rapidă până la 40.000 de militari pentru a putea răspunde adecvat imperativelor de apărare pe ambele flancuri vulnerabile din est și sud.[11]

Întreaga gamă de acțiuni și desfășurări de forțe în estul Europei s-a dorit, în fapt, atât o „demonstrație de forță" adresată Rusiei, cât și confirmarea solidarității de acțiune a Alianței și a credibilității angajamentelor de apărare față de statele membre. Aceste măsuri au fost suplimentate prin creșterea numărului de exerciții militare și de antrenamente în vederea întăririi capacității comune de acțiune, a interoperabilității între diferite forțe naționale și creșterea încrederii între armatele aliate. Noua geografie operațională adoptată la nivelul NATO este menită să descurajeze orice tentativă din partea Rusiei de a modifica status-quo-ul strategic, să neutralizeze spațiul est-european ca zonă a competiției hegemonice angajate de Moscova și să prevină posibile „incidente neintenționate" între forțele NATO și cele rusești în condițiile creșterii fără precedent a acțiunilor aeriene ale Rusiei în interiorul sau în apropierea spațiului NATO[12].

Noua postură strategică a Europei Centrale post-Țara Galilor

Statele aflate pe centura strategică Marea Baltică-Marea Neagră au constituit de-a lungul istoriei o miză strategică și un teren permanent de confruntare în lupta pentru hegemonie regională între marii actori sistemici. În consecință, integrarea în structurile de securitate euro-atlantice a fost o realizare cu adevărat istorică permițând ieșirea din spirala dilemelor geopolitice și pătrunderea într-o zonă în care securitatea și apărarea acestui spațiu de la periferie devenea o responsabilitate colectivă euro-atlantică. Dincolo de abordările idealist-constructiviste, asumăm că resortul gândirii strategice în capitalele central-europene a fost, cu prioritate, definit în cheie geopolitică, respectiv frica de Rusia și nevoia obținerii unei umbrele de securitate care să descurajeze orice acțiune de forță din partea hegemonului estic.

În consecință, relația cu Rusia a dominat strategic și psihologic poziția de ansamblu a spațiului central-european și a definit ecuația calculelor politice ale acestora în cadrul NATO. În ciuda „ accidentelor de parcurs" (atacul cibernetic împotriva Estoniei în 2007, războiul din Georgia din august 2008, șantajul energetic practicat de Moscova), apartenența la NATO a amortizat dilemele de securitate ale statelor central-europene. Anul 2014 a generat, însă, o modificare radicală de paradigmă pentru statele din Europa Centrală și a determinat revenirea bruscă în logica amenințării militare și a calculelor de natură geopolitică. Din perspectiva statelor central-europene, politica agresivă a Rusiei a schimbat profund ecuația

strategică la nivel continental, contracararea ameninţării ruseşti fiind asumată ca imperativ strategic major.

Câteva argumente sunt cu deosebire importante pentru explicarea poziţionării de ansamblu a Europei Centrale şi temerile de securitate provocate de noua agendă revizionistă a Moscovei. La nivel strategic, anexarea Crimeei a dovedit capacitatea Rusiei de a modifica prin forţă aranjamentele teritoriale existente punând în discuţie legitimitatea frontierelor europene. În al doilea rând, la nivel militar, prin instrumentalizarea noilor tehnici de purtare a războiului, de tip hibrid, Rusia şi-a extins şi diversificat instrumentele de agresiune prin vulnerabilizarea din interior a statelor-ţintă reducând substanţial capacitatea de reacţie cu mijloace clasice-convenţionale. Într-un astfel de scenariu, strategiile de apărare colectivă ale NATO s-ar putea dovedi insuficiente pentru o reacţie promtă şi dificil de aplicat într-un context de tip hibrid. În al treilea rând, la nivel politic, conceptualizarea dreptului de intervenţie pentru apărarea cetăţenilor ruşi de pretutindeni (*Doctrina Putin*) creează focare de vulnerabilitare şi instabilitate, cu deosebire vizate fiind statele baltice, ţări cu importante comunităţi rusofone.

În baza acestor argumente, statele central-europene au propus operaţionalizarea imediată a unor măsuri care să corecteze deficienţele de apărare ale flancului estic şi să neutralizeze posibilele încercări din partea Rusiei de modificare a status-quo-ului regional. Au fost cu deosebire vizate două direcţii de acţiune: direcţia strategică, respectiv extinderea dispozitivelor militare ale Alianţei pe flancul estic, inclusiv prin dislocarea de baze şi trupe permanente, şi direcţia politică cu referire la necesitatea reevaluării cadrului de organizare a relaţiilor cu Rusia (Actul Fondator NATO-Rusia).

Sub imperativele noilor dinamici de securitate, Alianţa a întreprins o serie de acţiuni pentru a corecta dezechilibrul strategic existent pe frontiera de est şi pentru a răspunde solicitărilor de sprijin din partea aliaţilor estici. Primele măsuri au fost anunţate ca răspuns imediat la ocuparea Crimeei prin decizia Washington-ului de a suplimenta prezenţa militară în zona central-nordică. În acest sens, în Polonia au fost transferate 12 avioane F-16 şi 300 de militari, la care s-a adăugat suplimentarea cu 6 aparate F-15 a misiunii de poliţie aeriană pentru asigurarea protecţiei aeriene a Ţărilor Baltice. Concomitent, flancul sud-estic a fost întărit prin dislocarea distrugătorului american USS Truxtun în zona Mării Neagre. Pe 16 aprilie, NATO a agreat consolidarea prezenţei militare pe teritoriul ECE. SUA au luat decizia de a desfăşura unităţi terestre de mici dimensiuni (150 de militari fiecare) în Polonia şi Ţările Baltice. Această desfăşurare iniţială de trupe a marcat începutul Operaţiunii *Atlantic Resolve* care include majoritatea activităţilor terestre, aeriene şi navale menite să ofere instrumente de reasigurare aliaţilor estici şi de descurajare la adresa Rusiei[13].

Decizia preşedintelui american Barak Obama, anunţată la 3 iunie 2014, privind acordarea unui sprijin în valoare de un miliard de dolari pentru consolidarea potenţialului de apărare al statelor din zona central-europeană(Iniţiativa de Reasigurare Europeană), s-a înscris în acelaşi registru acţional.

Din perspectiva statelor situate la frontiera estică acţiunile întreprinse la nivelul Alianţei erau menite să contribuie la reducerea vulnerabilităţii potenţialului de apărare din est, dar nu soluţiona problema de ansamblu, respectiv integrarea acestui spaţiu în dispozitivul de apărare aliat prin stabilirea de baze permanente şi reajustarea planurilor de apărare aliate. La acest nivel de analiză, putem decela două dinamici importante, aflate într-o strânsă interdependenţă, în ceea ce priveşte poziţionarea de ansamblu a regiunii. Prima se referă la lipsa unui consens regional şi aliat cu privire la amplasarea de forţe permanente în centrul Europei. Cea de-a doua se referă la dificultatea de a formula o abordare comună faţă de Rusia, realitate evidentă atât în interiorul regiunii, cât şi la nivelul Alianţei. Tipologia comportamentală a statelor din complexul central-european indică o anumită falie de percepţie şi postură de securitate între două grupuri de state. Pe de o parte este grupul format din Polonia, România şi Ţările Baltice, state aflate în imediata vecinătate a zonei de conflict şi vulnerabile strategic manevrelor militare ale Rusiei fie pe direcţia Kaliningrad (Polonia, Ţările Baltice), fie pe direcţia Crimeea-Marea Neagră (România). Postura lor vulnerabilă a dictat tipologia com-

portamentală de ansamblu concretizată prin agenda de acțiuni solicitată în cadrul Alianței având ca principale coordonate: adaptarea conceptual-strategică a NATO la noile realități de securitate generate de Rusia, desfășurarea credibilă de forțe și stabilirea de baze permanente pe flancul estic, suspendarea Actului Fondator și redefinirea parametrilor relaționari cu Rusia identificată ca principala amenințare la adresa securității euro-atlantice. Cel de-al doilea grup format din Cehia, Slovacia și Ungaria a optat pentru o abordare moderată față de Rusia. Rațiunile sunt atât de natură strategică (nici unul dintre cele trei state nu se află în proximitatea Rusiei), economică (existența unor relații strânse economice și de afaceri, un nivel ridicat al dependenței energetice), cât și existența unor afinități cultural-istorice. În consecință, acest grup de state a adoptat mai degrabă o atitudine ambivalentă susținând necesitatea consolidării frontierei estice și sprijinirea Ucrainei, dar opunându-se unor măsuri care ar fi putut genera deteriorarea relațiilor cu Rusia. În acest sens, este relevantă reacția Cehiei și Slovaciei la propunerea privind amplasarea de baze militare, ambele respingând ferm o asemenea eventualitate pe motiv că „mai ales după 1968, au rămas anumite sensibilități cu privire la prezența trupelor străine pe teritoriul lor”[14].

Pozițiile celor două grupări au afectat nivelul de solidaritate și coeziunea acțională la nivel regional și au slăbit capacitatea statelor vizate de a proiecta o agendă unitară și coerentă în interiorul Alianței. În ciuda acestor diferende, Europa Centrală a acționat solidar în implementarea măsurilor adoptate la nivelul NATO. Deciziile summit-ul din Țara Galilor și implementarea lor practică prin acțiuni concertate ale statelor aliate au contribuit la atenuarea relativă a dilemelor regionale și au generat o mobilizare a eforturilor din partea statelor din acest areal. Câteva dinamici sunt cu deosebire importante. În primul rând, toate statele central-europene s-au angajat sa-și sporească bugetele de apărare pentru a atinge pragul de 2% conform cerințelor NATO[15]. În al doilea rând, Slovacia și Ungaria au acceptat să gazduiască Unități de Integrare a Forțelor NATO și, implicit, să participe la noua configurație operațională dezvoltată de NATO pe flancul estic. În al treilea rând, au sporit eforturile în vederea intensificării cooperării regionale în domeniul apărării și creșterii contribuției comune la asigurarea securității spațiului de referință. Întrebarea rămâne în ce măsură aceste realizări sunt considerate suficiente pentru a garanta apărarea spațiului central-european în fața unei amenințări din partea Rusiei. Este evident că pentru țări precum Polonia și Țările Baltice, amploarea acțiunilor adoptate de NATO nu oferă soluția la problema existențială a securității și apărării și nici nu reduce în mod substanțial vulnerabilitățile strategice ale granței estice. În acest sens sunt invocate o serie de rațiuni: complexitatea procesului de luare a deciziei politice în cazul unei acțiuni de tip articol 5, lipsa unei abordări comune asupra Rusiei, reticența unora dintre statele aliate de a modifica aliniamentul de apărare al NATO, refuzul de a accepta extinderea bazelor permanente către est. Din perspectiva acestor state, planul de acțiune aprobat în Țara Galilor asigură un potențial mai ridicat de apărare, dar nu este destul de puternic și credibil pentru a descuraja Rusia. Summit-ul din 2014 a fost interpretat în Europa Centrală mai degrabă ca un compromis de natură să evite escaladarea tensiunilor cu Rusia, să menajeze agendele de securitate ale unor dintre statele occidentale (preocupate mai ales de dinamica de securitate pe flancul sudic) și să identifice un substitut pentru bazele permanente ca formă de ameliorare a temerilor balticilor și polonezilor.

De altfel, Polonia și Țările Baltice au reluat solicitările privind necesitatea modificării posturii strategice a NATO, dosar care va constitui un punct central de discuție la summit-ul NATO de la Varșovia de anul viitor. Agenda de politică externă anunțată de nou președinte al Poloniei, Andrzej Duda, indică un curs de acțiune pragmatic orientat ferm spre obținerea unui descurajant militar puternic. În cuvintele liderului polonez, „Polonia nu poate fi tratată ca un stat-tampon al NATO”[16]. În context, președintele Estoniei, Toomas Hendrik Ilves, a avertizat recent asupra necesității ajustării posturii militare a NATO pentru a răspunde noilor puncte vulnerabile de pe harta Alianței pe care le-a comparat ca impact și relevanță strategică cu *Fulda Gap*, aliniament strategic vital în planurile de apărare din timpul Războ-

iului Rece: *„„Între cei 70 de km dintre Kaliningrad și Belarus se află Pasul Suwalki. Separă Polonia de statele baltice. Dacă aș vrea să blochez accesul către cele trei state baltice, aș fi foarte atent la Pasul Suwalki. Dacă aș vrea să întreprind ceva, atunci aș fi foarte interesat de Pasul Suwalki"*[17]. Avertismentele transmise de unele state din Europa Centrală par să anunțe un summit deosebit de complicat pentru anul viitor în care vor fi testate atât coeziunea de abordare a Alianței, cât și configurarea de ansamblu a posturii strategice a Alianței.

Concluzii

Analizând rezultatele summit-ului NATO din Țara Galilor (4-5 septembrie 2015), strategul britanic Julian Lindley-French semnala că acesta nu a produs o schimbare istorică de paradigmă, un NATO 3.0[18]. În viziunea istoricului britanic, reuniunea din Țara Galilor nu a răspuns la o serie de întrebări existențiale legate de definirea relațiilor cu Rusia, modalitățile concrete de acțiune în cazul unei amenințări la adresa statelor de la granița estică, definirea strategiei acționale față de aliații estici și față de statele partenere, pentru a enumera câteva dintre ele.

Pentru a evalua impactul summit-ului ne raportăm, inevitabil, la așteptările statelor. În acest caz, așteptările au fost diferite în funcție de agendele de securitate și imperativele strategice ale statelor membre. Pentru statele din Europa Centrală, criza ucraineană a modificat profund aranjamentele teritoriale existente poziționând Rusia ca principala amenințarea la adresa ordinii europene de securitate post-Război Rece. Din această perspectivă, acțiunile din Ucraina sunt doar începutul unei ofensive de mari dimensiuni care vizează modificarea întregii ecuații strategice euro-atlantice transformând spațiul central-european într-un nou teren de confruntare geopolitică. Pentru contracararea acestei amenințări, singura opțiune viabilă este considerată stabilirea unui nou „Fulda Gap" la granița estică și comasarea de trupe și baze permanente care să ofere certitudinea apărării colective în cazul necesității activării art. 5. Abordarea central-europeană este privită cu reticență de unele state din vestul Europei în viziunea cărora trebuie mai degrabă găsită o cale de mijloc între nevoia de asigurare a aliaților estici cu privire la angajamentele de apărare existente și imperativul evitării escaladării confruntării cu Moscova. În această ecuație, coordonata centrală este cea a menținerii echilibrului strategic european configurat prin Actul Fondator NATO-Rusia.

Declarația finală deschide o etapă importantă în dinamica strategică a NATO, fără să marcheze o transformare de amplitudine istorică. Două dosare principale, aflate în strânsă interdependență, au rămas nesoluționate: cel privind ajustarea alianimentului de apărare al NATO către estul Europei și validitatea Actului Fondator NATO-Rusia. Deopotrivă, summit-ul din Țara Galilor a produs modificări importante la nivelul geografiei de securitate euro-atlantică și a asumat un proces semnificativ de readaptare la noile realități geopolitice apărute în Europa de Est. Deosebit de important este faptul că a impus prioritizarea apărării flancului estic la nivelul strategiilor de apărare ale Alianței generând o reașezare a dispozitivelor aliate menite să asigure o capacitate sporită de descurajare și apărare a statelor membre aflate în proximitatea zonei de tensiune ruso-ucraineană. Simbolistica este, de asemenea, importantă în sensul că pentru prima dată în istoria post-bipolară, statele membre NATO au înțeles să iasă din paradigma „sfârșitului istoriei" și să se confrunte cu realitățile prezentului marcate de logica realpolitik-ului și a politicii de putere.

Dinamica relațiilor cu Rusia joacă un rol cheie în definirea posturii strategice a NATO și va constitui un punct central pe agenda summit-ului de anul viitor de la Varșovia. Este puțin probabil ca state precum Polonia și Țările Baltice să renunțe la ideea bazelor permanente după cum demonstrează narațiunea adoptată de președinte polonez Andrzej Duda care a pledat ferm pentru regândirea planurilor de apărare ale NATO. Într-un interviu acordat recent *Financial Times*, președintele Poloniei a subliniat că: „dacă Polonia și celelalte țări din Europa Centrală constituie adevăratul flanc al NATO, atunci mi se pare natural, o concluzie logică, ca în aceste țări să fie amplasate baze militare"[19].

Decizia finală va depinde de evoluția relațiilor cu Rusia, dacă Rusia va continua politica agresivă sau va opta pentru o detensionare a situației existente. Poziția unora dintre statele membre va fi de asemenea crucială într-o decizie finală, iar în acest sens există temerea că agenda securității globale care trebuie gestionată de marii actori occidentali (războiul din Siria, criza refugiaților) ar putea influența calculele decidenților politici către o direcție a moderației și compromisului. Având în vederea că menținerea solidarității și coeziunii interne este vitală, singura opțiune este găsirea unui compromis care, cel mai probabil, va însemna reconfirmarea dispozitivelor existente în prezent. Un semnal în acest sens a fost transmis de adjunctul secretarului de stat al SUA pentru Europa și Eurasia, John Heffern care a indicat că Alianța nu va lua în discuție crearea unei baze permanente în Polonia la summit-ul de anul viitor de la Varșovia, strategia rămânând aceea a asigurării unei prezențe credibile, dar pe bază rotativă a trupelor[20].

Summit-ul NATO de la Varșovia va avea, așadar, o miză importantă în baza a două obiective care nu vor fi ușor de conciliat: de a identifica soluții pentru atenuarea vulnerabilităților strategice ale statelor central-europene și de a corecta anumite „deficiențe" din documentele decizionale ale summit-ului din Țara Galilor și, deopotrivă, prezervarea solidarității și credibilității Alianței evitând un posibil risc al fragmentării cu consecințe impredictibile asupra securității spațiului euro-atlantic.

Note

[1] *20 years ago: London Declaration marks birth of new NATO,* July 5-6, 1990, London, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_64790.htm?selectedLocale=en, accesat la 5 octombrie 2015; *The Alliance's New Strategic Concept*, agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council, November 8, 1991, Rome, *http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm*?, accesat la 14 octombrie 2015

[2] Stratfor, *NATO: The Evolution of the Alliance*, April 28, 2014, https://www.stratfor.com/analysis/nato-evolution-alliance, accesat la 15 octombrie 2015

[3] Războiul din Georgia din august 2008 a determinat o modificare de strategie care a dus la adoptarea de contingency planning pentru Polonia, deși solicitări în acest sens au fost adresate și din partea altor state membre de la granița estică. În 2009, planurile de apărare pentru Polonia au fost extinse pentru a acoperi și cele trei Țări Baltice, fără a fi articulat un plan de sine stătător pentru zona baltică.

[4] *Polish demand for thousands of troops splits NATO alliance?,* April 2, 2014, http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/167098,Polish-demand-for-thousands-of-troops-splits-NATO-alliance, accesta la 12 octombrie 2015

[5] *Wales Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales*, September 5, 2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, accesat la 7 octombrie 2015

[6] *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation* signed in Paris, France, 27 May 1997, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm, accesat la 7 octombrie 2015

[7] Edward Lucas and A. Wess Mitchel, *Central European Security After Crimea: The Case for Strengthening NATO's Eastern Defenses*, Center for European Policy Analysis (CEPA), March 25, 2014, http://cepa.org/sites/default/files/The%20Case%20for%20Strengthening%20NATOs%20Eastern%20Defenses-%20%282%29.pdf, pp.3-4

[8] Jim Garamone, „NATO Sets Sizes for Spearhead, Response Forces", US Department of Defense, September 5, 2015, http://www.defense.gov/News-Article-View/Article/604051, accesat la 16 octombrie 2015

[9] Opal Vaughn, „Army Europe expands Operation Atlantic Resolve training to Romania, Bulgaria", March 24, 2015, http://www.army.mil/article/145053/Army_Europe_expands_Operation_Atlantic_Resolve_training_to_Romania__Bulgaria/, accesat la 15 octombrie 2015; Gina Harkins, „Marine Corps sends tanks, weapons to Eastern Europe", August 17, 2015, http://www.marinecorpstimes.com/story/military/2015/08/16/marine-corps-sends-tanks-weapons-eastern-europe/31717923/, accesat la 15 octombrie 2015

[10] „NATO Activates Six Command Units On Eastern Flank With Russia", September 1, 2015, http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/09/01/nato-activates-six-command-units-eastern-flank-russia/71550678/, accesat la 5 octombrie 2015

[11] Andrew Rettman, „NATO double Russia-deterrent, considerd nuclear drills", October 9, 2015, https://euobserver.com/foreign/130616, accesat la 17 octombrie 2015

[12] Conform datelor existente, numai în cursul anului 2014 (martie-decembrie), au fost înregistrate 400 de acțiuni de interceptare a avioanelor rusești în apropierea granițelor NATO

[13] Artur Kacprzyk, *US Military Presence in Central and Eastern Europe*, PISM, 24 September 2015,http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/

?ots591=4888caa0-b3db-1461-98b9-e20e7b9c13d4&lng=en&id=193701, accesat la 12 octombrie 2015

[14] Jan Lopatka, „Slovakia and the Czech Republic Reject NATO Bases", Atlantic Council, June 4, 2014, http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/slovakia-and-the-czech-republic-reject-nato-bases, accesat 18 octombrie 2015

[15] În privința creșterii bugetelor militare, au existat poziții mai nuanțate. Spre deosebire de angajamentul ferm al Poloniei (care se apropie de 2%), României (până în 2017 va atinge pragul de 2%) și Țările Baltice (Estonia alocă deja 2% pentru apărare), Ungaria și Slovacia au invocat lipsa resurselor pentru a anunța o creștere graduală și moderată, pe parccursul mai multor ani

[16] „New Polish President makes NATO bases in Central Europe a priority for Warsaw Summit", Atlantic Council, August 6, 2015, www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource, accesat la 17 octombrie 2015

[17] Octavian Manea, "Schizofrenia strategică a Europei poate afecta NATO", *Revista 22*, , 13 octombrie 2015, http://www.revista22.ro/schizofrenia-strategica-a-europei-poate-afecta-nato-59864.html, accesat 15 octombrie 2015

[18] Julian Lindley-French, *The North Atlantic Treaty Organization. The Enduring Alliance*, 2nd edition, New York and London: Routledge, 2015, 390 (e-book)

[19] „Polish President: NATO Treats Us Like a Buffer State", *The American Interest*, August 13, 2015, http://www.the-american-interest.com/2015/08/13/polish-president-nato-treats-us-like-a-buffer-state/, accesat la 15 octombrie 2015

[20] "NATO won't establish permanent military bases in Poland amid Russia tension, US Diplomat says", July 22, 2015, http://www.ibtimes.com/nato-wont-establish-permanent-military-bases-poland-amid-russia-tension-us-diplomat-2020108; „US backs away from Poland's NATO Base Push", *Radio Poland*, June 22, 2015, www.thenews.pl, accesat la 14 octombrie 2015

ABSTRACT

NATO summit in Wales of September 2015 played an important role in re-shaping the overall strategic configuration of the North-Atlantic Alliance so that to answer to the emerging geopolitical dynamics generated by Russia' s revisionist policy in Eastern Europe. Two major themes dominated NATO agenda: firstly, the need to reassure the Eastern allies and strengthen the defence potential of the Central European states, and, secondly, to restructure the framework of relations with Russia. In a general perspective, Wales summit failed to became an historical moment since the outcome was rather a compromise between the need for deeper engagement towards the Eastern allies and the imperative of preserving the strategic balance in Europe, meaning to avoid a systemic rift with Moscow. The 2016 NATO summit in Warsaw will have to find an answer to this complicated and challenging compromise which is to highly define NATO future strategic posture in the 21st century.

Keywords: NATO, defence, security, deterrence, reform, Russia, Black Sea

Carmen Rîjnoveanu is a scientific researcher with the Institute for Political Studies of Defense and Military History. She is a PhD candidate with the National School of Political Studies and Administration. Her main fields of interest focus on topics related to European security, defense policy, and security regionalization in Central and Eastern Europe. She also collaborates with the Center for East- European and Asian Studies and regularly publishes on its web-site brief analysis concerning the ongoing developments within the Middle East region.

Implicații ale scutului antirachetă european asupra relațiilor NATO-Rusia la începutul secolului al-XXI-lea

Lt.col. Ion-Marius Nicolae

Scena politică internațională este în continuă transformare. Modul în care un stat se adaptează la aceste schimbări dă măsura „inteligenței" lui în planul relațiilor internaționale, care îl poziționează la nivel regional, dar și global și prin care își manifestă puterea în raport cu celelalte state.

Conflictele actuale au cu totul altă fizionomie față de secolul trecut, trecându-se de la conflictele la scară mondială, la cele locale, mult mai tehnologizate și cu acțiune simultană în medii din ce în ce mai variate - politic, militar, economic, mediatic, cultural, diplomatic, virtual.

În secolul al XXI-lea, din ce în ce mai multe state ale lumii vor să fiinţeze în securitate, iar una din temele care au ținut capul de afiș al agendei politico-diplomatice a ultimelor două decenii a fost apărarea antirachetă. De aici, interesul marilor puteri economice și militare de a-și crea un sistem defensiv competitiv. Instalarea scutului antirachetă european în unele țări ex-comuniste este o dovadă. Proiectul american al scutului antirachetă european va afecta relațiile între Rusia și NATO (SUA). La rândul său, Rusia a propus un proiect comun de scut antirachetă european. Dacă SUA și aliații săi ar accepta această propunere ar însemna și o recunoaștere a statutului Rusiei de mare putere globală.

Un actor statal important, care creează adesea relații conflictuale cu organizațiile de securitate europene, cu NATO în special, trebuie luat în calcul în ecuația securității europene. Rusia se apropie cel mai mult de definiția unui stat revizionist, atitudinea Moscovei în ultimii douăzeci de ani fiind caracterizată, în cea mai mare parte, de eforturi de a restabili și confirma statutul său ca putere mondială, eforturi ce s-au concretizat de multe ori ca acțiuni incompatibile cu cele ale liderilor de la Washington.

Ținând cont de complexitatea schimbărilor care au avut loc, nu este de mirare că statele și-au adaptat propriile politici de apărare. *Rusia nu este o excepție.*

Moscova a denunțat de mai multe ori decizia Alianței de a poziționa trupe în mai multe state membre situate la frontierele ruse, precum Țările Baltice sau Polonia, dar și proiectul american de instalare a unui scut antirachetă în Europa de Est.

Aspecte generale

Scutul antirachetă este un produs al Războiului Rece, de fapt, al conflictualității lumii din vremea cursei înarmărilor. Este un proiect american care a apărut în timpul administrației Reagan. La 23 martie 1983, s-a creat **proiectul „Inițiativa pentru Apărare Strategică" (Războiul Stelelor)**, al cărui principal scop era apărarea teritoriului american împotriva rachetelor sovietice. Era vorba de un proiect extrem de complex, cu desfășurări în spațiul cosmic, în spațiul terestru, maritim, aerian și virtual, dar care și-a pierdut rațiunea în ultimul deceniu al secolului trecut, când Uniunea Sovietică s-a autodizolvat, iar Federația Rusă a realizat un parteneriat strategic cu Statele Unite.

Și totuși, la un astfel de proiect nu se putea renunța, din cel puțin trei motive: perfecționarea, dezvoltarea și extinderea arsenalului nuclear și creșterea pericolului unui posibil atac, chiar declanșat prin surprindere sau dintr-o eroare catastrofală; creșterea numărului țărilor

care dețin arme nucleare și posibilitatea unui conflict nuclear între acestea; posibilitatea ca grupările și rețelele teroriste să aibă acces la componente ale arsenalului nuclear (chiar la rachete cu încărcătură nucleară) și eventualitatea folosirii acestor arme împotriva Statelor Unite și a aliaților și partenerilor acestora.

De aceea, proiectul Bush viza tocmai crearea și menținerea unor componente de cercetare (intelligence adecvat, precum și senzori și radare de mare putere) și de lovire (vectori Patriot și SM 3) care să protejeze teritoriul Statelor Unite și bazele sale militare din Europa și din lume, deopotrivă, împotriva unui atac cu rachete nucleare peste calota polară, dar de mai mică amploare și a unor eventuale atacuri cu rachete nucleare declanșate de unele posibile viitoare puteri nucleare emergente, dar nesigure. Administrația americană de atunci (ca și cea de acum) avea în vedere politicile și strategiile nucleare ale Chinei, ale Coreei de Nord și, îndeosebi, ale Iranului. Dacă statul chinez a ieșit cumva din aceste evaluări, a rămas Iranul și Coreea de Nord. Programul nuclear al Iranului îngrijorează, mai ales că racheta Shahab 3 (greutate 16.250 kg, încărcătură utilă 1.158 kg, lungime 16 m) – în variantele 3B, 3C și 3D – a fost testată la jumătatea anului 2008, este deja perfecționată, iar bătaia ei a crescut de la 1.500 de kilometri la peste 2.000 de kilometri.

Proiectul Bush viza amplasarea unui radar în Cehia și a unor receptori în Polonia, în complementaritate cu componentele de cercetare și lovire amplasate în Alaska și în California. Dar dispersarea provocărilor, pericolelor și amenințărilor și deci, a vulnerabilităților, costurile mari și reacțiile Rusiei au determinat renunțarea la acest proiect și găsirea unei variante acceptabile pentru toată lumea, inclusiv pentru Federația Rusă. Pericolul rachetelor cu rază medie de acțiune, la care se pare că au acces tot mai multe țări, dar și alte pericole care se pot ivi, datorită degradării situației internaționale și creșterii tensiunilor în zonă, justifică un astfel de proiect, la care au fost invitate să participe și alte țări, inclusiv Rusia.

O zonă destul de întinsă este vulnerabilă la un posibil atac cu rachete cu rază medie de acțiune. Sistemele antirachetă de tip Patriot (care sunt, de fapt, sisteme integrate în apărarea aeriană), achiziționate de unele țări din NATO nu acoperă întreaga zonă, ci doar o parte din teritoriile țărilor care le-au achiziționat și din arealul NATO. La un astfel de sistem ar trebui să contribuie, într-o formă sau alta, toate statele din zonă. Pentru că toate sunt vulnerabile.[1]

Acest proiect de tratat european făcea parte la acea dată din viziunea Rusiei asupra construcției parteneriatului strategic cu Uniunea Europeană și era foarte important pentru această țară, de aceea, a fost postat chiar pe site-ul președintelui Federației Ruse[2]. El exprima, de fapt, una dintre modalitățile prin care conducerea Rusiei înțelegea securitatea europeană.

Poziția oficialilor americani a fost aceea că Statele Unite se opun independenței Osetiei de Sud și Abhaziei și s-a precizat că Washingtonul nu caută să creeze linii de partaj între vecini și parteneri: *"Nu există decât o sigură Europă. O Europă parteneră a Statelor Unite, o Europă care include Rusia"*[3] . Dar, după cum stau lucrurile, se pare ca Rusia nu dorește să fie pur și simplu inclusă în Europa, ca o țară europeană oarecare, întrucât ea se întinde pe două continente, este o țară eurasiatică, statul cu cea mai mare suprafață din lume, cu resurse, îndeosebi energetice, cu mijloace nucleare strategice, cu vocația de *heartland* eurasiatic și cu parteneriate strategice active cu Statele Unite, China și India. Rusia dorește egalitate cu Uniunea Europeană, un parteneriat strategic activ și nu doar o politică de vecinătate și un rol secundar într-o arhitectură pe care n-o consideră foarte potrivită pentru orgoliul, prestigiul și realitățile ei.

De aceea, problema scutului antirachetă, mai exact a realizării unui sistem american antirachetă de teatru în spațiul european nu este privită cu ochi buni de Moscova, chiar dacă, față de proiectul Bush, proiectul Obama a fost considerat de către Federația Rusă mai realist și mai acceptabil.

Convingerea partenerilor americani este aceea că un scut antirachetă este indispensabil aliaților din NATO pentru a se proteja împotriva rachetelor iraniene. Sistemul propus de administrația Bush pentru Europa (un radar puternic în Cehia și zece receptori în Polonia) era complementar bazelor de intercepție din Alaska și din California. Dar un astfel de sistem, în afara faptului că era foarte costisi-

tor, a generat ostilitate din partea Rusiei care amenința deja cu amplasarea unor rachete în enclava Kaliningrad.

S-a revenit asupra planului Bush, tocmai datorită unor probleme de impact strategic în spațiul eurasiatic. Noul proiect Obama prevedea, inițial, amplasarea de interceptoare îndeosebi pe navele americane din Marea Mediterană. În cazul în care se constata că programul balistic al Iranului ar cunoaște o intensificare percepută ca o amenințare pentru Europa și pentru forțele americane de pe continentul european, nu se excludea eventualitatea amplasării unor vectori antirachetă și în spațiul terestru european.

Cum era și firesc, administrația americană a vizat, desigur, să dea acestui nou plan și o dimensiune NATO, asociind și alți parteneri din Alianță atât în faza de dezvoltare, cât și în cea de desfășurare. Este vorba, în primul rând, de crearea unui lanț de comandament NATO similar celui care există în cadrul Apărării Aeriene Aliate. Dar asta înseamnă ceva mai mult decât implicarea, în sistemul antirachetă american, a unor parteneri din NATO. Înseamnă crearea unei coloane vertebrale NATO a sistemului antirachetă, a unui lanț de comandă și control, precum și alăturarea, la sistemul american amplasat pe navele din Mediterană, nu doar a unor noi vectori amplasați în diferite țări NATO, ci și a unor interceptori Patriot cu bătaie scurtă, achiziționați de Germania, Olanda și Grecia, pentru a se crea un sistem multistratificat[4].

Bazându-se pe programul de Apărare Activă Stratificată în Teatru împotriva Rachetelor Balistice (ALTBMD) al NATO, care vizează protejarea trupelor dislocate în teatrele de operații, liderii statelor membre NATO au decis, la summit-ul de la Lisabona din 2010, să extindă acest program pentru a oferi protecție completă pentru toate statele membre ale Alianței.

La summit-ul din mai 2012 de la Chicago, liderii statelor NATO au făcut un prim pas important spre acest obiectiv prin declararea capabilității interimare a NATO de apărare balistică antirachetă, care oferă acum o acoperire maximă, în limita mijloacelor disponibile, pentru populațiile, teritoriile și forțele țărilor NATO din sudul și sud-estul Europei.

NATO trebuie să-și intensifice eforturile pentru a spori comanda și mecanismele de control, pentru a se asigura de contribuțiile naționale, pentru a-și implementa radare înaintate, pentru a-și operaționaliza capacitatea de operare prin sistemul AEGIS cu nave de suprafață în Marea Mediterană, precum și cu mai multe mijloace propuse de alți aliați.

La summitul de la Chicago, liderii statelor NATO au confirmat angajamentul de a coopera cu Rusia în domeniul apărării antirachetă. Ei au reiterat faptul că programul NATO antirachetă în Europa nu este îndreptat împotriva Rusiei și nu va submina capacitatea Rusiei de descurajare strategică. De asemenea, au propus Rusiei să stabilească două centre comune de apărare antirachetă, legate prin puncte de fuziune de date, precum și de operațiuni de planificare comune și de a dezvolta un regim de transparență în domeniul apărării antirachetă[5].

În martie 2012 în Germania, a avut loc un exercițiu asistat de calculator, în cadrul Consiliului NATO-Rusia, cu participarea experților din Rusia și țările NATO, demonstrând că această cooperare nu este numai posibilă, dar și reciproc avantajoasă.

Cu toate acestea, sunt necesare progrese suplimentare pentru ca procesul de cooperare în domeniul antirachetă cu Rusia să poată ajunge la întregul său potențial[6].

După doi ani de cercetare aprofundată, o echipă de oameni de știință și experți militari, afiliată la Academia Națională de Științe a Statelor Unite, a concluzionat că întregul sistem de apărare antirachetă al Americii este fragil, lasă țara vulnerabilă în fața rachetelor intercontinentale, indiferent de unde ar veni ele și trebuie renovat integral. Raportul lor a recomandat să se renunțe la amplasarea în Europa de Est a interceptorilor contra rachetelor iraniene cu rază medie de acțiune, întrucât Teheranul nu va avea rachete capabile să lovească vestul Europei și America, adică rachete intercontinentale, înainte de anul…2025! De asemenea, raportul a arătat că rachetele prevăzute pentru faza a 4-a a proiectului, SM-3 II B, la Deveselu și în Polonia ar dubla, în mod inutil, scutul antirachetă cerut de Congres și care urmează să fie instalat în două locații de pe coasta de est a SUA, în 2015.

Departamentul Apărării al SUA anunța cu fermitate că faza a patra a dezvoltării scutului, ce includea instalarea unor viitoare rachete în

Polonia nu va mai fi pusă în practică, interceptorii urmând a fi amplasați în Alaska și pe coasta estică a SUA, în acest fel asigurând o mai bună protecție teritoriului american și calmând diplomatic marele rival, Rusia[7]. Raportul GAO din 9 februarie 2013, nu este primul de acest gen, ultimul nu a făcut nimic altceva, decât să inflameze, nejustificat, spiritele. În februarie 2009, un raport GAO către Congres arăta că tipul de rachete propuse pentru Europa de Est prezintă probleme la toate testele efectuate, orarul lor este rămas în urmă, apoi, un alt raport din martie 2011 specifica faptul că există riscul inacceptabil al integrării în sistem al unor componente neverificate etc.; cel din aprilie 2012 a vorbit de defecțiuni la motoarele rachetelor și că benzile de frecvență ale viitorului radar din România[8], dacă nu vor fi modificate, vor interfera cu telefonia mobilă, televiziunile și radiourile locale etc.

Criticile aduse sistemului antirachetă est-european de către GAO au crescut de la an la an, ca număr și intensitate, în toate direcțiile și, așa cum s-a văzut în ultimul raport, s-a pus în discuție însăși validitatea și oportunitatea componentei românești a sistemului[9].

Amplasarea scutului antirachetă în Europa a fost una dintre problemele care s-a alăturat altor dezacorduri dintre Rusia și SUA în domeniul politico-militar, apărute imediat după destrămarea URSS și modificarea configurației geostrategice. Astfel, *Rusia* și-a declarat opoziția la toate măsurile de natură strategică susținute de SUA în Europa, începând cu lărgirea NATO și terminînd cu reglementările privind controlul armamentului convențional.

Scutul antirachetă NATO din Europa și implicațiile asupra relației NATO-Rusia

Statele Unite nu au furnizat niciodată Rusiei informații secrete cu privire la instalarea unor elemente ale sistemului american antirachetă în Europa, a declarat Serghei Riabkov, adjunctul ministrului rus de Exteme, relatează RIA Novosti în pagina sa electronică[10].

La începutul lunii martie 2012, presa a scris că Statele Unite păreau să plănuiască să ofere Rusiei acces la *"date secrete"* nespecificate, posibil cu privire la viteza de ardere a versiunii modificate a rachetei de tip SM-3, care urmează să devină interceptorul de bază în cadrul sistemului american antirachetă din Europa până în 2020.

Rusia se opune de mai mulți ani unor planuri americane de instalare a unui scut antirachetă în Europa de Est, în Polonia, România și Cehia.

Imediat ce SUA au declarat că, pentru a neutraliza viitoarele rachete iraniene cu bătaie medie (SUA preconiza că acestea vor apărea în armata iraniană până la finele anului 2014), intenționează să instaleze elemente ale apărării antirachetă în Polonia și Cehia, în apropierea granițelor Rusiei, aceasta a considerat intenția drept tentativă de încălcare a unor aranjamente strategice.

Diplomatul rus Riabkov a apreciat că a venit "timpul să se pună capăt speculațiilor din Statele Unite cu privire la situația curentă a dialogului asupra apărării antirachetă" și că este necesar ca negocierile să se concentreze asupra problemelor importante. "Pe lângă alte probleme de care suntem interesați, mai înainte vrem să știm care sunt criteriile obiective potrivit cărora sistemul antirachetă al Statelor Unite și NATO nu este îndreptat împotriva Rusiei, așa cum suntem asigurați constant", a continuat Riabkov, adăugând că "încă nu există progrese în elaborarea unor asemenea criterii"[11].

Au avut loc o serie de consultări între Rusia și SUA, sub forma unei comisii comune formate din miniștrii de externe și ai apărării din cele două țări, pentru a discuta problemele litigioase. În cadrul comisiei s-au avansat diferite propuneri, mai ales de natură tehnică, cu scopul de a se depăși neîncrederea și a calma îngrijorările părții ruse. În cadrul discuțiilor nu s-a amintit niciodată eventualitatea renunțării la proiect de către Administrația Bush. Pe fondul conflictului ruso-georgian, în august 2008, s-au semnat acordurile bilaterale dintre SUA, pe de o parte, Cehia și Polonia pe de alta. Ca urmare a înțelegerilor prevăzute în aceste acorduri, în *Cehia urma să se instaleze radarul,* iar *în Polonia rachetele de interceptare.* Pe parcurs, cele două elemente urmau să fie completate cu reglementările privind statutul forțelor și cu întreaga infrastructură necesară, inclusiv sisteme proprii de apărare antirachetă.

Negocierile dintre Rusia şi occidentali cu privire la proiectul american de sistem antirachetă sunt blocate în urma solicitării de către Moscova a unor garanţii că **proiectul nu va ameninţa securitatea Rusiei.**

Imediat după anunţarea oficială a rezultatelor alegerilor prezidenţiale din SUA, la data de 5 noiembrie 2008, preşedintele rus, Dmitri Medvedev, în primul său mesaj de preşedinte în faţa Camerei Federale a Parlamentului, referindu-se la scutul antirachetă, a reiterat mai vechile aprecieri de "ameninţare la securitatea Rusiei" şi a precizat câteva din măsurile concrete pe care statul rus va fi obligat să le ia, dacă nu se va ajunge la un compromis: anularea unor decizii anterioare referitoare la scoaterea din serviciul operativ şi desfiinţarea unei divizii de rachete strategice intercontinentale RS-18 Stilet; desfăşurarea unor complexe de rachete "Iskander" în regiunea Kaliningrad; realizarea neutralizării radioelectronice a noilor viitoare obiective militare ale SUA, folosind echipamente de înaltă tehnologie ce vor fi instalate pe teritoriul aceleiaşi regiuni Kaliningrad; folosirea potenţialului flotei ruse din Marea Baltică.

Iniţial, noul plan al administraţiei de la Washington a fost primit favorabil de către Moscova. Un scut format din mici scuturi părea să nu deranjeze această putere nucleară, în sensul că nu ar fi afectat echilibrul strategic şi nu ar fi diminuat puterea vectorilor strategici ai Rusiei. Un astfel de sistem care vizează rachetele de genul Shahab-3, nu este îndreptat împotriva rachetelor ruseşti, nici ca tehnologie, nici ca strategie. Probabil că strategii ruşi s-au gândit că, la urma urmei, pe navele lor, americanii pot să-şi amplaseze ce vor, cu condiţia să respecte echilibrul strategic hotărât prin tratatele în vigoare.

Ulterior, Rusia a revenit. La finele anului 2009, Vladimir Putin a calificat acest scut ca un factor de dezechilibru în armele strategice şi a specificat că Rusia ar putea să dezvolte noi arme ofensive pentru a contracara efectul acestui scut[12].

Una dintre măsurile care a generat o oarecare iritare în Europa, anunţată de preşedintele rus de la acea dată, Medvedev, a fost cea privind întrebuinţarea rachetelor Iskander, realizarea scutului american şi amplasarea unui scut antirachetă European. Acest tip de rachetă nu face parte din categoria celor cu rază medie, interzise în Europa printr-un tratat sovieto-american încheiat în 1987 (bătaia rachetelor incluse în acel tratat era între 2000-5000 km). Rachetele Iskander fac parte din clasa celor tactic-operative.

Prin urmare, Rusia doreşte să realizeze scopuri strategice folosind mijloace tactice sau operative. Din datele publicate ar reieşi că sunt arme de înaltă precizie destinate a distruge obiective punctiforme, dar pot fi folosite şi ca vectori pentru încărcături nucleare. Pot exista trei variante de rachete din această familie: *"Iskander E şi M", cu traiectorie balistică şi bătaie de aproximativ 280 km; "Iskander K", rachetă cu aripi, cu bătaie de aproximativ 500 km.*

Fostul comandant al aviaţiei ruse a declarat că aviaţia strategică rusă ar putea folosi racheta X-55, echivalentul rusesc al rachetei americane de croazieră Tomahawk, împotriva instalaţiilor SUA. X-55 are o bătaie de aproximativ 4500 km, nu poate fi descoperită chiar din momentul lansării, precum rachetele balistice intercontinentale, dispune de o considerabilă *"inteligenţă"* şi poate urma formele de relief la înălţimi cuprinse între 20-100 m.

Pentagonul a făcut o analiză detaliată a Apărării împotriva Rachetelor Balistice (Balistic Missile Defense – BMD), în perioada martie 2009 – ianuarie 2010, iar în septembrie 2009, Administraţia SUA şi-a făcut publică decizia să implementeze în Europa, în cadrul NATO, Abordarea Gradual-Adaptivă Europeană (European Phased Adaptive Approach – EPAA).

Aşa cum menţiona secretarul american al Apărării, Robert Gates, în prefaţa la Raportul întocmit şi dat publicităţii la 1 februarie 2010, se arăta că: *„Protejarea Statelor Unite faţă de un posibil atac cu rachete balistice este o prioritate esenţială a securităţii naţionale. Avem de-a face cu o ameninţare crescândă la adresa trupelor, a aliaţilor şi partenerilor noştri"*[13].

După ce respectiva analiză a devenit oficială, administraţia Obama a trecut la fapte.

Imediat după aceasta, pe 5 februarie 2010, preşedintele rus, Dimitri Medvedev, a anunţat că a aprobat noua *„Doctrină militară a Federaţiei Ruse"* şi *„Principiile politicii de stat în domeniul descurajării nucleare până în 2020"* din care rezultă că securitatea Rusiei se confruntă,

printre altele, și cu următoarele riscuri și amenințări**:** *încercările NATO de a se extinde tot mai aproape de frontierele Rusiei; desfășurarea contingentelor militare străine pe teritoriile țărilor vecine Rusiei sau ale aliaților săi; dezvoltarea și utilizarea unor sisteme de apărare antirachetă, care subminează stabilitatea la nivel global și perturbă echilibrul strategic de putere, militarizarea spațiului și desfășurarea de arme nucleare strategice*[14].

Astăzi, mai mult ca oricând, toate marile puteri, pentru a-și asigura securitatea, se bazează pe capacitățile nucleare și utilizarea armelor nucleare.

Rusia își rezervă dreptul de a folosi arme nucleare, drept răspuns la un atac împotriva acesteia sau a aliaților săi, cu arme nucleare sau alte arme de distrugere în masă sau ca răspuns la o agresiune cu utilizarea de arme convenționale.

Rusia dispune, începând cu anul 2014, de un sistem informatizat de apărare antirachetă, care va conecta rachetele sol-aer actuale (S-300 și S-400), radarele și sistemele de control într-o rețea informatică de mare viteză[15].

Potrivit unei surse din zona Statului Major al Apărării Aerospațiale Ruse, prima zonă de poziționare integrală a noului sistem a fost creată încă din toamna anului 2013, în regiunea Moscova.

Noua configurație a apărării ruse antirachetă se bazează pe sistemul de control automatizat al forțelor aeriene și apărării aerospațiale, conceput de societatea Almaz Antei.

Rachetele sol-aer interceptoare, ca și sistemele mobile de apărare antirachetă și radarele vor fi conectate la centrul comun de control. În continuare, toate sistemele noi antirachetă, cum sunt rachetele S-500 și noile radare vor fi integrate în acest sistem[16].

Sistemul de control automatizat va procesa informațiile preluate de la toate radarele terestre, de la avioanele-radar de detecție avansată și de la mijloacele de detecție spațială. Conexiunea și schimbul de informații vor fi asigurate de către sistemele mobile de transmisie wireless de mare viteză realizate de societatea Mikran cu sediul la Tomsk[17].

Aleksandr Konovalov, președintele Institutului de Estimări Strategice a subliniat că instalarea sistemului informatizat va permite forțelor armate să îmbunătățească semnificativ capacitățile actuale ale armamentului rus.

„Sistemul de informații ale oricărui sistem ofensiv reprezintă cheia succesului său. De aceea acest progres este crucial pentru forțele armate ruse. Nu întâmplător prima zonă de poziționare este Moscova. Este singurul loc din Rusia unde se află toate noile sisteme de rachete S-400", a precizat acesta.

Expertul rus a menționat că pentru instalarea unui sistem global de apărare antirachetă pe ansamblul teritoriului rus va trebui finalizată, cel puțin producerea de rachete sol-aer performante. *„La ora actuală Rusia dispune deja de asemenea rachete, care prezintă însă numeroase deficiențe. Nu există, mai ales, o acoperire radar comună pe întreg teritoriul țării"*, a explicat Konovalov[18].

În anul 2012 au avut loc primele teste privind elementele separate ale sistemului de control automatizat, iar cele ale sistemului complet în perioada iunie-iulie 2014, într-un poligon special. Ulterior, în regiunea Moscova, va fi desfășurată o zonă experimentală pentru testarea la scară mică a funcționării întregului sistem, cu scopul de a identifica eventualele deficiențe legate de schimbul de date între punctul de comandă și apărarea aerospațială.

Sistemul de apărare aeriană al Moscovei S-25 Berkut a fost instalat în anii '50, pentru a apăra capitala de mijlocele aviatice și rachete. Sistemul Berkut a fost completat ulterior de sistemul A - 35 pentru apărarea antirachetă.

Pe 16 martie 2013, Administrația Barack Obama a anunțat că a decis ajustarea sistemului antirachetă din Europa prin renunțarea la introducerea unor rachete interceptoare, urmând, în schimb, să dezvolte măsuri de protecție antirachetă pe teritoriul Statelor Unite ale Americii. Secretarul american al Apărării, Chuck Hagel, anunța la acea vreme că Statele Unite vor instala 14 interceptoare antibalistice suplimentare, în statele Alaska și California, pe fondul amenințărilor reprezentate de Coreea de Nord și Iran. *„Măsura vizează consolidarea, pe termen lung, a apărării antibalistice, pe fondul amenințărilor provenind din Iran și Coreea de Nord. Cele 14 elemente antirachetă terestre vor fi montate până în 2017"*, explica Hagel. În

prezent, există deja 30 de interceptoare antirachetă în bazele Fort Greely (statul Alaska) și Vandenberg (California)[19].

Rusia a argumentat mult timp că proiectul american antirachetă i-ar afecta capacitățile strategice de descurajare nucleară.

Secretarul general NATO din acea perioadă, Anders Fogh Rasmussen, a declarat că: *„un sistem de apărare antirachetă unificat Rusia-NATO ar fi ineficient",* observații făcute în timpul unei videoconferințe Moscova-Bruxelles[20]. În cadrul planului strategic al Modelului Internațional de Răspuns la Crize al Consiliului NATO-Rusia (CRO-2013), Anders Fogh Rasmussen, a declarat: *„Nu cred că ar eficientă implementarea unui sistem comun de apărare antirachetă NATO-Rusia"*.

NATO insistă pe implementarea a două sisteme de apărare antirachetă independente, însă coordonate, unul rus și unul al Alianței. De partea cealaltă, Moscova propune crearea unei sistem indivizibil care să integreze dispozitivele celor două părți[21] .

La ora actuală, după summit-ul din septembrie 2014 din Țara Galilor, NATO a decis extinderea scutului NATO prin instalarea scutului antirachetă în România și Polonia.

Odată cu sosirea USS Porter, a treia navă echipată cu sistem Aegis cu capacități de apărare antirachetă care va avea port de bază în Spania, SUA continuă să își îndeplinească angajamentul de a spori protecția aliaților europeni în fața amenințărilor venite din Orientul Mijlociu. O a patra navă americană, USS Carney, va sosi în toamna anului 2015. Alături de cele patru nave echipate cu sisteme Aegis cu capacități de apărare antirachetă, un sistem similar, terestru, cu capacități de detectare și interceptare (Aegis Ashore) va deveni operațional până la sfârșitul anului 2015 la Deveselu, în România.

„Aegis Ashore prezintă aceleași capacități de apărare antirachetă ca și sistemele Aegis maritime, fiind însă un sistem fix, terestru. Combinația de nave dotate cu sisteme Aegis, sisteme terestre Aegis și îmbunătățiri ale sistemului de interceptare și armament va crește capacitatea NATO de a proteja populațiile, teritoriile și forțele țărilor europene membre de circa zece ori față de Capacitatea Interimară de Apărare Antirachetă**,** anunțată de Alianță la întâlnirea la nivel înalt de la Chicago, din 2012", afirma, într-o conferință de presă, ambasadorul SUA la NATO, Douglas Lute. De asemenea, acesta mai afirma că apărarea antirachetă a NATO este „un efort complex, integrat, iar SUA s-au angajat să-și îndeplinească obligația alături de mulți alți aliați".

Ambasadorul SUA la Alianța Nord-Atlantică mai spune că: "Asemenea navelor USS Cook și USS Ross, USS Porter este un distrugător extrem de specializat multirol, dotat atât cu senzori și capacități de interceptare antirachetă, cât și cu capacități standard de atac terestru, antisubmarin și de apărare antiaeriană. Radarul Aegis al USS Porter monitorizează spațiul aerian, terestru și maritim pentru a detecta, intercepta și distruge amenințările la adresa aliaților NATO. Pe lângă misiunea sa de apărare antirachetă, nava USS Porter va constitui un atu în misiunile permanente ale NATO, participând la operațiuni de securitate maritimă și la antrenamente bilaterale și internaționale".

Acesta reamintește faptul că „sistemul de apărare antirachetă al NATO este pur defensiv, menit să intercepteze și să distrugă rachete balistice în faza de zbor, inclusiv focosul și orice alte arme de distrugere în masă ar putea transporta acestea." Rachetele de interceptare nu sunt dotate cu focos exploziv, bazându-se pe energia cinetică pentru a se ciocni cu și a distruge focoasele rachetelor balistice inamice. Sistemul de apărare antirachetă al NATO este proiectat să protejeze populațiile, teritoriile și forțele țărilor europene membre NATO de amenințarea crescândă reprezentată de proliferarea rachetelor balistice din ce în ce mai letale și cu rază din ce în ce mai mare de acțiune. Peste 30 de țări dezvoltă rachete balistice din ce în ce mai sofisticate. Pentru a se apăra de această amenințare reală, NATO are nevoie de o apărare efectivă. Contracararea amenințării unor atacuri cu rachete balistice din exteriorul regiunii euro-atlantice este o provocare din ce în ce mai serioasă la adresa securității colective, căreia NATO îi va răspunde", afirmă Lute.

De asemenea, el reiterează faptul că „sistemul de apărare antirachetă al NATO nu este îndreptat împotriva Rusiei și nu va submina în niciun fel capacitățile strategice de descurajare ale Rusiei".

În septembrie 2014, la Summit-ul din Ţara Galilor, liderii NATO au reafirmat importanţa dezvoltării capacităţilor de care Alianţa are nevoie pentru a răspunde noilor ameninţări. În 2015, odată cu sosirea USS Porter, USS Carney şi cu Aegis Ashore, NATO face un important pas înainte către asigurarea capacităţilor sale de apărare antirachetă.

Pentru a putea răspunde la noile ameninţări, NATO demonstrează încă o dată capacitatea sa de adaptare la noile provocări, aşa cum a făcut timp de peste 65 de ani.

Ca replică la extinderea NATO şi instalarea scutului antirachetă în zona de est a Europei **Putin a aprobat în luna decembrie 2014, noua doctrină militara rusă**. Acesta consideră consolidarea capacităţilor NATO şi proiectul scutului antirachetă din Europa de Est, ca posibile ameninţări la adresa securităţii ţării.

În Noua Doctrină militară rusă (2014) se menţionează *„consolidarea capacităţilor ofensive ale NATO direct la frontierele ruse şi măsurile luate în vederea amplasării unui sistem global de apărare antirachetă"* în Europa de Est.

Decizia Alianţei de a poziţiona trupe în mai multe state membre situate la frontierele ruse, precum ţările baltice sau Polonia, a fost denunţată de Moscova de mai multe ori, dar şi proiectul American de instalare a unui scut antirachetă în Europa de Est.

Noua Doctrină militară rusă păstrează în continuare caracterul defensiv, punând accentul pe un angajament militar al Rusiei numai în cazul în care toate soluţiile non-violente sunt epuizate. În noua doctrină militară rusă se precizează că *„probabilitatea unui război de anvergură împotriva Rusiei a scăzut"*, dar sunt enumerate o serie de ameninţări care s-au intensificat în anumite domenii, precum revendicările teritoriale, *„ingerinţa în afacerile interne"* din partea altor state şi trimiterea de arme strategice în spaţiu.

De asemenea, în noua doctrină militară rusă este introdus conceptul de *„disuasiune non-nucleară"*, care prevede menţinerea pregătirii forţelor militare convenţionale la un nivel înalt şi un angajament faţă de organizaţiile regionale de securitate, precum Comunitatea Statelor Independente (CSI) sau Organizaţia de Cooperare de la Shanghai (OCS).

Rusia îşi rezervă totuşi dreptul de a utiliza arsenalul nuclear în caz de agresiune împotriva sa, sau în caz de *„ameninţare pentru existenţa statului"*. În noua doctrină militară rusă dispare termenul de *„atac preventiv"*.

Prin reprezentanţii săi de la cele mai înalte niveluri, în perioada care a urmat, Federaţia Rusă, a formulat avertismente şi chiar ameninţări care vizau: *dezvoltarea potenţialului ofensiv al capacităţilor sale nucleare dacă NATO şi SUA nu ajung la o înţelegere cu Moscova pe tema cooperării în ceea ce priveşte apărarea europeană antirachetă; retragerea Rusiei din noul Tratat START, care a intrat în vigoare la începutul acestui an, dacă scutul antirachetă va funcţiona fără colaborarea cu Kremlinul; Vestul s-ar putea confrunta cu un nou Război Rece, dacă nu răspunde îngrijorărilor emise de Rusia cu privire la proiectul scutului antirachetă din Europa; dorinţa Moscovei să fie membru cu drepturi depline în sistemul de apărare antirachetă din Europa, refuzând ideea unui scut aflat doar sub control occidental, care să acopere o parte a teritoriului rusesc.*

Preşedintele rus a mai cerut garanţii juridice din partea SUA că scutul nu va fi îndreptat niciodată împotriva Rusiei, garanţii pe care americanii refuză să le dea.

Concluzii

- În perioada 1972-2002, **Tratatul ABM a reprezentat piatra de temelie a stabilităţii strategice între SUA şi Rusia**;
- În cadrul sistemului de descurajare nucleară reciprocă, Moscova şi Washingtonul au fost de acord asupra efectelor destabilizatoare ale apărării împotriva rachetelor balistice în echilibrul strategic;
- Pentru a preveni o catastrofă nucleară, cele două mari puteri au convenit asupra limitării substanţiale a sistemelor lor de apărare strategică, menţinându-şi astfel reciproc vulnerabilitatea la o lovitură nucleară;
- Această abordare în evoluţia relaţiilor dintre cele două mari puteri a permis menţinerea unui echilibru strategic, asigurând inevitabilitatea unor represalii nucleare asupra unui potenţial agresor şi a făcut posibilă purtarea

de negocieri pentru reducerea armamentului ofensiv strategic;

☞ Dislocarea în Europa a unei capabilități cu posibilități de combatere, inclusiv a RBI ruseşti, ar putea fi interpretată ca o ameninţare la adresa potenţialului strategic al Rusiei, ceea ce ar putea avea ca urmare, o reluare a cursei înarmărilor celor două mari puteri (NATO/SUA şi Rusia), deşi priorităţile lor sunt total diferite, cel puţin la nivelul discursului public;

☞ **Rusia** poate fi pusă, cel puţin teoretic, în postura de avea de ales între **două variante de ripostă** în eventualitatea unui conflict, fie el şi numai regional, ambele dezavantajoase: în ipoteza unui atac limitat cu rachete balistice un eventual răspuns limitat al Rusiei ar putea fi combătut de elemente ale *European Phased Adaptive Approach*; de asemenea, în ipoteza unui atac cu forţe convenţionale de anvergură în acelaşi teatru de operaţii, Rusia îşi rezervă dreptul (conform doctrinei militare actuale) să folosească arme nucleare pe o scară redusă, ipoteză care, cel puţin teoretic, ar fi nefezabilă în situaţia existenţei în acest teatru de operaţii a unui sistem balistic eficient, caz în care ar fi obligată să extindă atacul la o altă scară;

☞ Pentru moment, **apărarea împotriva rachetelor balistice, rămâne un subiect aprins între cele două mari puteri, NATO şi Rusia**;

☞ **Stabilitatea strategică globală şi securitatea în Europa** în următoarea decadă depind direct de condiţia ca Rusia să asigure predictibilitatea în domeniul apărării împotriva rachetelor balistice împreună cu SUA şi alte state NATO;

☞ Statele Unite au arătat în ultimii 15 ani că nu mai pot găsi suport serios în rândul ţărilor vest-europene;

☞ **Estul şi centrul Europei sunt în continuare şi vor fi mereu ameninţat de Rusia**;

☞ La ora actuală, singura ameninţare serioasă la adresa puterii Statelor Unite poate lua naştere doar în spatiul euroasiatic, prin combinaţia oferită de resursele naturale ale Rusiei şi capacitatea industrială a Europei. Din acest motiv, cu siguranţă se va menţine interesul americanilor pentru Europa, chiar dacă nu întotdeauna la acelaşi nivel, dar şi faţă de utilitatea NATO;

☞ **Scutul antirachetă** reprezintă în acest moment singurul mijloc cu ajutorul căruia cineva se poate apăra împotriva unui atac cu rachete balistice, de la cele cu rază scurtă de acţiune la cele intercontinentale, purtătoare de încărcături nucleare, chimice sau bacteriologice;

☞ **Scuturile antirachetă** au fost şi sunt folosite de marile puteri ca mijloc de presiune în cadrul jocurilor de putere la nivel mondial, precum şi în lupta pentru resurse naturale şi sfere de influenţă, adevăratele mize ale actualelor şi viitoarelor războaie;

☞ **Scuturile antirachetă** joacă în continuare un rol deosebit de important în rearanjarea noilor poli de putere de pe planetă.

Bibliografie

1. Ames, Paul, *Scutul antirachetă: Washingtonul caută sprijin de la Uniunea Europeană*, 20 ianuarie 2010, www.europolitique.info;

2. Boţ, Mălin, *Mediafax*, 17 aprilie 2013, Editura spacealliance.ro, http://www.mediafax.ro;

3. Kimball, Daryl G., Director executiv al Asociaţiei pentru Controlul Armamentelor, instituţie independentă cu sediul Washington, *Cum poate fi depăşit impasul privind apărarea antirachetă*, The Moscow Times, 27.05.2013;

4. Lilia, Traci, 28 martie 2013, Agerpress, *NATO exclude posibititatea unui scut antirachetă comun cu Rusia*;

5. Pesov, Eduard, *Washingtonul este pregătit să se asocieze cu Moscova în realizarea scutului antirachetă*, RIA Novosti, 29 ianuarie 2010, www.fr.rian.ru.;

6. Rassmunsen, Anders Fogh, *Raportul anual pe 2012*, al secretarului general al NATO, 31 ianuarie 2013;

7. Simona, Mătieş, *Ruşii impasibili la modificarea scutului antirachetă*, 18 martie 2013, Mediafax, http://www.mediafax.ro;

8. Toma, Radu, *De ce este Deveselu o picătură într-un ocean de 62,5 miliarde de dolari*, Mediafax, 6 martie 2013, http://www.mediafax.ro;

9. Toth, Mihaela, *Agenţia Agerpres*, 15 mai 2013;

10. Valentin, Vidu, *Mediafax*, 22 mai 2013, *Apărarea antirachetă, o himeră scumpă*, http://www.mediafax.ro;

11. Văduva, Gheorghe, *Un scut antirachetă pentru un nou echilibru,* Revista "*Univers Strategic*", Nr. l/2010, Editura Universităţii Creştine „Dimitrie Cantemir";

12. Vershbow, Aleksander, *NATO speră că reconfigurarea planului antibalistic al SUA va facilita cooperarea cu Rusia*, Bruxelles, Mediafax 1 aprilie 2013, http://www.mediafax.ro;

13. *Izvestia*, miercuri 15 mai 2013, preluat de RIA Novosti, Moscova;

14. *Revista presei Ministerului Afacerilor Externe*, 22.03.2012, p.24, http://www.mediafax.ro;

15. Missile Defense Agency, *Missile Defense: The First Sixty Years* (Washington DC: Missile Defense Agency, October 26, 2011), 1-2, http://www.mda.mil/global/documents/pdf/first60.pdf;

16. http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf;

17. http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR% 20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf;

18. http://militar.infomondo.ro/actualitate/rusia-are-o-noua-doctrina-militara.

Note

[1] Pesov, Eduard, *Washingtonul este pregătit să se asocieze cu Moscova în realizarea scutului antirachetă*, RIA Novosti, 29 ianuarie 2010, www.fr.rian.ru., accesat la data de 30.06.2015, orele 09.00;

[2] Președintele Federației Ruse, Dimitri Medvedev, a formulat, la Forumul de la Evian din octombrie 2008, principiile Tratatului pentru Securitatea Europeană. Este vorba de garantarea unei securități egale pentru toate statele care fac parte din spațiul euroatlantic. Occidentul consideră că un astfel de tratat urmărește, de fapt, scindarea NATO;

[3] Pesov, Eduard, *Op.cit.*

[4] Ames, Paul, *Scutul antirachetă: Washingtonul caută sprijin de la Uniunea Europeană*, 20 ianuarie 2010, www.europolitique.info, accesat la data de 30.06.2015, orele 10.30;

[5] Missile Defense Agency, *Missile Defense: The First Sixty Years* (Washington DC: Missile Defense Agency, October 26, 2011), 1-2, http://www.mda.mil/global/documents/pdf/first60.pdf, accesat la data de 30.06.2015, orele 11.30;

[6] Rassmunsen, Anders Fogh, *Raportul anual pe 2012*, al secretarului general al NATO, 31 ianuarie 2013, pp.20-21.

[7] Boț, Mălin, *Mediafax*, 17 aprilie 2013, Editura spacealliance.ro, http://www.mediafax.ro, accesat la data de 30.06.2015, orele 12.30;

[8] Valentin, Vidu, *Mediafax*, 22 mai 2013, *Apărarea antirachetă, o himeră scumpă*, http://www.mediafax.ro, accesat la data de 30.06.2015, orele 13.00;

[9] Toma, Radu, *De ce este Deveselu o picătură într-un ocean de 62,5 miliarde de dolari*, Mediafax, 6 martie 2013, http://www.mediafax.ro, accesat la data de 30.06.2015, orele 13.30;

[10] Simona, Mătieș, *Rușii impasibili la modificarea scutului antirachetă*, 18 martie 2013, Mediafax, http://www.mediafax.ro, accesat la data de 30.06.2015 orele 16.00.

[11] *Revista presei Ministerului Afacerilor Externe*, 22. 03.2012, p.24, http://www.mediafax.ro, accesat la data de 30.06.2015 orele 16.30;

[12] Văduva, Gheorghe, *Un scut antirachetă pentru un nou echilibru,* Revista "*Univers Strategic*", Nr. l/2010, Editura Universității Creștine "Dimitrie Cantemir", pp.264-271.

[13] http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf, accesat la data de 30.06.2015, orele 18.00;

[14] http://militar.infomondo.ro/actualitate/rusia-are-o-noua-doctrina-militara, accesat la data de 30.06.2015, orele 18.45.

[15] *Izvestia*, miercuri 15 mai 2013, preluat de RIA Novosti, Moscova;

[16] Toth, Mihaela, *Agenția Agerpres*, 15 mai 2013;

[17] Kimball, Daryl G., Director executiv al Asociației pentru Controlul Armamentelor, instituție independentă cu sediul Washington, *Cum poate fi depășit impasul privind apărarea antirachetă*, The Moscow Times, 27.05.2013;

[18] *Ibidem.*

[19] Vershbow, Aleksander, *NATO speră că reconfigurarea planului antibalistic al SUA va facilita cooperarea cu Rusia*, Bruxelles, Mediafax 1 aprilie 2013, http://www.mediafax.ro, accesat la data de 30.06.2015, orele 19.30;

[20] Lilia, Traci, art. 28 martie 2013, Agerpress, *NATO exclude posibititatea unui scut antirachetă comun cu Rusia*;

[21] *Ibidem.*

ABSTRACT

The USA, which is still the world military dominant power, wants to keep an edge over the global strategic affairs and protect its homeland but also the territories and populations of its major allies. Russia is extremely worried by these evolutions and problematic defense bunkers focused attention and commentators and authors of studies in the area international relations, producing a significant amount of literature and aimed at estimating consequences if they produce these developments. Using a more technical approach,this article briefly presents the implications of antimissile shield with the relations between NATO and Russia at the beginning of the 21st century.

Keywords: shield, deterrence, missile, planning, relationship, diplomacy, NATO, Russia

Lt. col. Ion-Marius Nicolae este student-doctorand al Universității Naționale de Apărare „Carol I", de asemenea șef birou/Centrul 84 Mentenanță și Recepție/SMFT *(*marius24nicolae@yahoo.com)

Parteneriatul Estic după summit-ul de la Riga: schimbări și viitoare trenduri de evoluție

Dr. Mihai Bogdan Popescu

Introducere

Summit-ul de la Riga venea într-un moment de criză profundă atât in interiorul Uniunii Europene cât și la granițele acesteia. Reamintim evenimentele din Ucraina, precum „anexarea" Crimeii de către Rusia și luptele dintre armata ucraineana și rebelii din estul țării. Criza ucraineana avea sa complice serios relațiile dintre Bruxelles si Moscova. Relațiile tensionate dintre Occident și Rusia, precum și regimul sancțiunilor economice la care Occidentul a recurs i-a făcut pe foarte mulți să vorbească despre un posibil nou război rece[1].

De asemenea, evenimentul vine pe fundalul unor crize interne europene. UE are de înfruntat crize serioase precum problema „BrExit" – și anume posibilitatea ca Marea Britanie să iasă din UE în urma referendumului din 2017[2], „GrExit" – posibilitatea ca din cauza problemelor economice și a neînțelegerilor dintre creditorii internaționali și liderii de la Atena, Grecia să iasă din zona euro sau chiar din UE[3], sau valurile de imigranți din zona Nordului Africii și a Orientului Mijlociu și dezbaterile în ceea ce privește repartizarea anumitor cote pentru imigranți fiecărei țări europene[4]. Chestiunea refugiaților redevine actuală în lunile august și septembrie 2015, având și implicații indirecte asupra Parteneriatului Estic. Criza refugiaților pare a dezbina membrii UE în ceea ce privește acordarea de azil politic celor în nevoie, dar pune sub semnul întrebării și aspecte instituționale precum funcționarea spațiului Schengen sau a Acordului de la Dublin cu privire la refugiați[5], acesta fiind suspendat la cererea Germaniei[6].Criza va avea un impact și asupra fondurilor alocate Politicii Europene de Vecinătate și în ceea ce privește prioritizarea dimensiunii Sudice, asociată cu valorile de refugiați (și emigranți), asupra dimensiunii estice. Grupul statelor de la Vișegrad (Cehia, Polonia, Slovacia, Ungaria) s-a pronunțat împotriva distribuirii cotelor obligatorii în ceea ce privește găzduirea refugiaților. Această poziție oficială a fost exprimată la Summit-ul desfășurat la Praga, în data de 4 septembrie anul curent[7]. Atitudinea celor patru state este în contradicție evidentă cu poziția Germaniei și Franței care susțin repartizare a aproximativ 40.000 de refugiați (cifră ce poate crește până la 120.000) printre statele membre UE. Dintre cele patru state, Polonia are alte priorități strategice, fiind un inițiator al Parteneriatului Estic și nefiind interesată în mod deosebit de dimensiunea sudică a Politicii Europene de Vecinătate.

Summit-ul, desfășurat în perioada 21-22 mai 2015, a arătat faptul că statele PaE sunt dominate de un comportament strategic în ceea ce privește relația cu Uniunea Europeană. În ciuda dorințelor unor state precum Ucraina sau Georgia care se așteptau la schimbarea paradigmei politice din spatele Parteneriatului Estic, sperând că acesta poate deschide o ușă spre o posibilă integrare în UE, oficialii europeni au afirmat contrariul și anume că PaE este construit doar pentru a întări relațiile dintre UE și statele membre ale inițiativei, și de a ajuta la stabilizarea și modernizarea acestora. Spre exemplu, ministrul de externe al Ucrainei a cerut în mod clar schimbarea acestei paradigme. *„Acum la Riga vrem asigurări concrete cum că Ucraina este eligibilă pentru o posibilă candidatură la Uniunea Europeană și are*

șansa de a deveni un candidat la aderare în viitor"[8]. Speranțele oficialului ucrainean aveau să fie stopate de liderii europeni. În acest sens, cancelarul german Angela Merkel afirma clar că PaE „nu este un instrument" al extinderii UE și „nu trebuie să oferim speranțe false ce nu pot fi îndeplinite mai târziu"[9].Acest lucru este specificat și în declarația Summit-ului respectiv, care menționează că Parteneriatul Estic va continua să reprezinte un cadru de cooperare și dialog cu scopul de a conduce spre o modernizare pe termen lung[10]. În același timp, liderii europeni au ținut să asigure Rusia că PaE nu este o inițiativă îndreptată împotriva cuiva[11].

Revenind la declarația Summit-ului, aceasta conține două cuvinte cheie care vor defini politica UE față de statele PaE în viitor și anume „diversificare" și „inclusivitate". Primul termen confirmă speculațiilor apărute înaintea evenimentului de la Riga ce vorbeau despre un Parteneriat Estic cu două viteze. *„Grupul celor șase, Ucraina, Georgia, Belarus, Moldova, Azerbaidjan și Armenia, nu va mai fi recunoscut ca un singur bloc de către UE"*[12]. Acest lucru era previzibil, dar și util ținând cont de realitățile actuale. Pe de o parte există un grup de trei state ce au semnat deja Acorduri de Asociere cu UE, și anume Georgia, Moldova și Ucraina. Pe de altă parte Armenia și Belarus sunt deja membre în Uniunea Eurasiatică, în timp ce Azerbaidjan este departe de standardele cerute de UE și nici nu pare a avea dorința de a face pașii necesari în această direcție. De asemenea, au existat voci ale unor diplomați europeni ce susțineau că *„Există foarte multe lucruri pe care aceste state ar trebui să le facă și de asemenea considerăm că ar trebui luat în considerare caracterul individual al fiecăruia"*[13].

Cel de al șaselea paragraf al declarației finale sintetizează practic modul în care UE va trata cele șase state pe viitor. *„Participanții la Summit reafirmă obiectivele Parteneriatului Estic de a dezvolta relații puternice și diferențiate între UE și cei șase parteneri suverani și independenți. Scopul și gradul cooperării sunt determinate de UE și ambițiile și nevoile partenerilor, cât și de reforme"*[14]. De fapt această declarație reconfirmă acel principiu al condiționalității pozitive pe baza căruia PaE, ca de altfel întreaga PEV, a fost construit, și anume că recompensele UE vor fi direct proporționale cu gradul de reforme implementate de statele membre. Mai mult decât atât, PaE este o ofertă înaintată statelor din zonă și nu reprezintă o formă de coerciție prin care se dorește impunerea forțată a unei anumite ordini la periferia estică a Uniunii Europene, UE respectând suveranitatea statelor respective. În ceea ce privește cel de al doilea grup de state, acestea vor continua cooperarea cu UE în toate domeniile de interes mutual. Formularea regăsită în paragraful 12 pare a decupla Armenia, Azerbaidjan dar și Belarus de la dialogul normativ pe baza căruia funcționează PaE, limitând relațiile bilaterale doar la interese concrete. La rândul său cancelarul german a întărit această perspectivă, afirmând că *„.. acceptăm faptul că diferite națiuni din Parteneriatul Estic pot merge pe propriul lor drum și acceptăm aceste alegeri diferite"*[15].

Pe de altă parte, conform declarației Summit-ului, ZLSAC semnat cu Georgia, Moldova și Ucraina a adus un plus în ceea ce privește relațiile comerciale dintre respectivele state și UE. Totodată UE a anunțat sprijin financiar sporit pentru dezvoltarea IMM-urilor din cele trei state, ajutor ce se va ridica în jurul sumei de două miliarde de euro și care va veni din partea BRDE și BEI[16]. Un alt punct unde UE a rămas constantă îl reprezintă conflictele înghețate, în special cel din Nagorno Karabakh unde Uniunea își continuă practic politica de neimplicare, limbajul fiind aproape identic cu cel din documentele specifice semnate cu Armenia și Azerbaidjan. Mai mult de atât, documentul nu menționează nimic despre Abhazia și Osetia de Sud.

Discursul despre Rusia

În ceea ce privește Rusia și evenimentele din Ucraina, atrage atenția limbajul rezervat al documentului. La o contabilizare atentă, termenul Rusia apare menționat o singură dată și aceasta în contextul negocierilor dintre Rusia și Ucraina în privința gazelor naturale, unde se făcea referire la faptul că UE va facilita negocierile dintre cele două părți[17]. Se pare că Armenia și Belarus ar fi amenințat că nu vor semna declarația Summit-ului dacă aceasta ar fi conținut sintagma ,,anexarea ilegală a Crimeei de către Rusia"[18]. Această atitudine este

de fapt continuarea unui trend exprimat în mod oficial și în contextul referendumului din Martie 2014. În timp ce președintele Armeniei Serzh Sargsyan a recunoscut referendumul din Crimeea declarând că se încadrează în dreptul la autodeterminare, liderul din Belarus deși a criticat aceste acțiuni spunând că reprezintă un precedent negativ, ulterior a afirmat că peninsula Crimeea face parte din Rusia[19]. Uniunea Europeană trebuia, pe de o parte, să ofere, cel puțin la nivel de discurs, o garanție împotriva Rusiei pentru statele ce au semnat deja AA (Acordul de Asociere), iar pe de altă parte nu dorea să îndepărteze de tot grupul de state apropiate de Rusia. Judecând și după afirmațiile atribuite unor diplomați francezi care au declarat că *„nu dorim crearea unei noi cortine de fier și nu ar trebui să optăm pentru o abordare conflictuală”*[20], se pare că UE nu dorește să escaladeze tensiunile cu Rusia. De altfel, natura politicii externe europene favorizează non-existența unui consens în ceea ce privește atitudinea față de Rusia.

În funcție de modul în care membrii UE se raportează la Rusia putem distinge trei astfel de grupuri de state și anume: state care doresc o atitudine fermă față de Rusia, precum Polonia sau țările baltice, state care au o viziune pragmatică prin prisma relațiilor economice față de Rusia, precum Franța și Germania și state considerate a fi „prietenii” Kremlinului precum Cipru, Grecia sau Ungaria. În timpul vizitei sale în Moscova, premierul grec Alexis Tsipras a cerut UE să înceteze sancțiunile economice împotriva Rusiei[21]. Un ton asemănător a avut și președintele Ciprului, care la rândul său consideră inutile sancțiunile împotriva Rusiei[22] și, de asemenea, prim-ministrul maghiar Victor Orban a condamnat aceste măsuri[23].

Referindu-se la criza refugiaților, președintele rus Vladimir Putin a declarat în data de 4 septembrie 2015 că aceasta este o criză cu rezultate așteptate. În continuare, liderul rus a criticat politica Occidentului de a încerca să impună propriile standarde politice în spațiul respectiv, fără *„să țină cont de specificul istoric, religios, național și cultural al acestor regiuni”*, considerând că aceasta este în primul rând politica urmată de Statele Unite ale Americii[24]. Prin acest tip de discurs, Putin încearcă sa atragă atenția asupra incompatibilității dintre normele occidentale și anumite spații politice, sugerând indirect și lipsa de compatibilitate dintre standardele vestice și anumite zone din spațiul post sovietic. Mai mult de atât, propunerea formării unei coaliții regionale împotriva terorismului, care ar urma să includă Turcia, Arabia Saudită, Egipt, dar și alți „parteneri ai Rusiei”[25], indică o dorință a Kremlinului de a-și proteja atât interesele strategice, cât și de a juca un rol important în gestionarea chestiunilor de securitate din zonă. În contextul actual, cu o Europă presată de crize, dar și de divergențe interne, Rusia ar putea obține un acord „favorabil” în ceea ce privește situația din Ucraina.

Viziune de ansamblu asupra Europei de Est

Nu numai că Ucraina nu a primit un eventual semnal din partea UE despre posibila integrare, dar UE nu a inițiat nici pentru Ucraina și nici pentru Georgia regimul așteptat în ceea ce privește liberalizarea vizelor. Acesta a fost amânat până în anul 2016. Cauzele acestei decizii pot fi căutate pe de o parte în interiorul celor două state, dar țin și de presiunile pe care Uniunea Europeană trebuie să le înfrunte în prezent. Însă nu trebuie să vedem această amânare a liberalizării regimului vizelor după modelul Republicii Moldova ca o consecință exclusivă a problemelor din UE. Cele două țări au în continuare probleme în special în domeniul statului de drept, probleme legate de corupție și independența limitată a justiției. În cazul Georgiei, documentele Comisiei aduc la cunoștință faptul că, deși au fost făcute progrese semnificative într-un timp destul de scurt, în domenii precum securitatea documentelor, managementul migrației la frontieră, ordinea publică și relațiile externe sau drepturile fundamentale, există în continuare probleme legate de acordarea azilului politic, controlul traficului de persoane și al crimei organizate și implementarea măsurilor anti-corupție[26]. La rândul său, Ucraina se află sub performanțele Georgiei și are de implementat reforme în domenii tehnice precum siguranța documentelor, traficul la frontieră, condițiile pentru acordarea azilului politic, spălarea de bani sau politi-

ce precum corupția și respectarea drepturilor minorităților[27]. Totuși Ucraina a primit o recompensă din partea UE, și anume un ajutor financiar în valoare de aproape două miliarde de dolari. Președintele Poroșenko a declarat că va folosi banii respectivi pentru „de-oligarhizarea" Ucrainei[28].

Analizând atitudinea Belarus, mai exact a liderului Alexander Lukashenko, după izbucnirea violențelor din Ucraina și până la Summit-ul de la Vilnius constatăm adoptarea unui ton pragmatic. Există mai multe indicii care confirmă această atitudine. Se poate observa, în primul rând, că se pune accent tot mai mare pe o identitate națională bielorusă și pe folosirea limbii bieloruse în discursuri oficiale și instituții publice[29]. În al doilea rând, atrage atenția discursul președintelui bielorus în ceea ce privește Rusia. Una dintre cele mai importante declarații ale liderului din Belarus intr-un interviu pentru Bloomberg este aceea că Putin și Rusia reacționează emoțional la provocări. De asemenea Lukashenko a mai precizat că nici Belarus și nici Kazahstan nu sunt dornice să devină părți ale unui eventual imperiu. Pe de o parte Belarus este unul dintre aliații cei mai apropiați ai Rusiei, însă dorește și un spațiu de manevră, și din această cauză dorește păstrarea unor legături cu Occidentul. Acest lucru explică de ce Belarus nu a renunțat definitiv la PaE. De asemenea, participarea Belarus la negocierile de pace în contextul conflictului din Ucraina, desfășurate chiar la Minsk, a urmărit și apropierea lui Lukashenko față de Occident. În prezent, între UE și Belarus există un parteneriat destinat consultării și modernizării în domeniul economiei și comerțului. Însă gravele probleme legate de drepturile omului fac foarte grea cooperarea dintre cele două entități. În orice caz, spre deosebire de politica multi-vectorială urmată de fostul președinte al Ucrainei, Victor Yanukovic, șansele ca Belarusul să facă acest lucru sunt cu mult mai limitate. Sistemul politic reprezentat de regimul personalizat al lui Lukashenko este într-o contradicție evidentă cu normele occidentale și, de asemenea, structura economică necompetitivă cu standardele europene ține Belarus oarecum „captivă" în spațiul post sovietic.

Spre deosebire de restul statelor PaE, Moldova a primit deja o recompensă importantă și anume regimul de liberalizare a vizelor. Însă, se pare că există un recul al reformelor. Chiar și sondajele arată faptul că suportul pentru drumul european a scăzut. Conform unei cercetări sociologice din 16 aprilie 2015, *dacă duminica viitoare ar avea loc referendumul cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, 40% ar vota pro și 42% - contra, încă 18% sunt indecișI. 41% din respondenți au menționat că RM va avea mai multe avantaje/ doar avantaje, dacă va deveni membru al UE, 45% din respondenți dimpotrivă susțin că RM va avea doar dezavantaje sau mai multe dezavantaje, dacă va deveni membru UE. Restul respondenților nu au putut să se exprime*[30]. În afară de acest lucru, există probleme precum instituțiile ineficiente și, de asemenea, în ceea ce privește corupția. În aprilie 2015, Banca Centrală a Moldovei a descoperit faptul că trei instituții financiare de la Chișinău, reprezentând aproximativ o treime din activele bancare ale țării, au acordat împrumuturi în valoare totală de un miliard de dolari, sau 15% din Produsul Intern Brut (PIB)[31]. Un alt episod controversat l-a constituit concesionarea aeroportului din Chișinău unor firme rusești, de asemenea planând suspiciuni de corupție asupra acestei afaceri[32]. În concluzie, se poate spune că elitele locale au îndepărtat Moldova de Uniunea Europeană prin lipsa de acțiune în ceea ce privește reformarea statului. O consecință directă a acestor scandaluri de corupție a fost și decizia Băncii Mondiale de a bloca alocarea unui ajutor de 45 milioane de dolari americani Republicii Moldova[33]. De asemenea, la alegerile locale din iunie 2015, deși statistic vorbind pro europenii au câștigat un număr de aproximativ 600 de localități, lideri controversați și considerați a fi pro-Kremlin au ieșit victorioși în orașe importante precum Bălți sau Orhei.

Caucazul de Sud după Riga

Fiecare stat din Caucazul de Sud a avut obiective diferite și evident așteptări diferite de pe urma Summit-ului de la Riga.

Armenia

În ceea ce privește Summit-ul de la Riga, Armenia s-a remarcat în primul rând prin refuzul

semnării declarației finale în cazul în care ar fi conținut mențiunea referitoare la anexarea ilegală a Crimeii de către Rusia[34]. Judecând după formulările europene și după acțiunile Erevanului, putem spune că Armenia face parte din „categoria b" a Parteneriatului Estic, alături de Azerbaidjan și Belarus. Paradoxal însă, Armenia a obținut o victorie la Summit-ul de la Riga. În ceea ce privește Armenia, declarația finală a Summit-ului menționa că *„Participanții (la Summit) salută înțelegerea cu scopul de a dezvolta un viitor acord între UE și Armenia ale cărui obiective vor fi dezvoltarea și întărirea cooperării în toate zonele de interes mutual"*[35]. Paragraful respectiv sugerează semnarea unui viitor acord diferit de prevederile Acordului de Asociere și va ține cont de faptul că Armenia este deja membră a Uniunii Eurasiatice. *„Astăzi, am obținut ceea ce ne-am așteptat să obținem. Am confirmat ce s-a spus la întâlnirea Consiliului UE – Armenia... Armenia și Uniunea Europeană vor continua cooperarea în acele domenii și direcții posibile, luând în considerare calitatea de membru a Armeniei într-un alt proiect de integrare"*[36]. A afirmat primul ministru armean, Edward Nalbandian. În interpretarea experților locali consensul asupra unui astfel de document poate însemna că *„abordările Armeniei sunt acceptabile pentru Uniunea Europeană"*[37]. Această abordare se încadrează foarte bine în paradigma de politică externă a Armeniei. Pe de o parte, relația cu Rusia rămâne nedeteriorată, iar pe de altă parte legăturile cu Bruxellesul nu sunt pierdute, dimpotrivă sunt reinterpretate. Nu în ultimul rând, această situație aduce beneficii și pentru regimul intern care se poate pune astfel la adăpost de eventuale critici și proteste din partea societății civile în cazul în care i se va reproșa dependența sporită față de Rusia.

Azerbaidjan

Azerbaidjan este menționat mai mult în contextul rolului pe care îl are în ceea ce privește securitatea energetică a Europei, nefăcându-se referire la problemele interne ale statului, în ceea ce privește aproximarea cu standardele europene. De asemenea, a fost lăudat de europeni pentru progresele în ceea ce privește Coridorul Sudic al Gazelor. Ca și în cazul Armeniei, tipul de abordare introdus de UE după Riga lasă o ușă deschisă pentru un eventual acord diferit de Acordul de Asociere al PaE. Practic în viitor sunt șanse să se ajungă la acel „Parteneriat Strategic și Pact pentru Modernizare" pe care factorii decizionali de la Baku și-l doresc și vizează doar cooperarea economică și modernizarea tehnologică a Azerbaidjanului cu sprijinul UE[38]. Consensul asupra acestui viitor pact este pus totuși sub semnul întrebării de nemulțumirile Azerbaidjanului în ceea ce privește atitudinea UE față de Nagorno Karabakh și de cerințele UE în ceea ce privește standardele democratice.

Putem spune că Azerbaidjanul a avut o atitudine distantă față de inițiativele Summit-ului de la Riga. Președintele Ilham Alyiev nu a participat la summit sub pretextul nevoii de a supraveghea pregătirea jocurilor europene de la Baku. Mai mult de atât, a existat o nemulțumire evidentă față de prevederile declarației finale a Summit-ului în ceea ce privește conflictul din Nagorno Karabakh, iar inițial delegația azeră condusă de ministrul de externe Elmar Mammadov chiar a refuzat semnarea acestei declarații. *„Am spus că acest conflict trebuie să fie rezolvat conform rezoluțiilor Consiliului de Securitate ONU*[39]*. Dar nu au dorit să includă această prevedere în declarația Summit-ului și am protestat împotriva acestui fapt. Rezoluțiile C.S. ONU sunt documente juridice foarte importante, iar conflictul ar trebui rezolvat conform acestora"*[40]*,* a declarat ministrul de externe azer. Totuși Azerbaidjanul a primit dreptul de a-și exprima nemulțumirile într-un document separat. Cu toate acestea, au existat critici chiar din interiorul țării la faptul că Baku a semnat în cele din urmă respectiva declarație. Novruz Mammadov, șeful administrației prezidențiale a declarat că prin semnarea acestei declarații Azerbaidjanul a făcut concesii Uniunii Europene[41]. Azerbaidjan este nemulțumită de declarațiile și atitudinea UE față de conflictul din Nagorno Karabakh și acuză Bruxelles-ul de *standarde duble*[42] ținând cont de atitudinea și declarațiile UE față de situația din Crimeea. De fapt, prin atitudinea din timpul Summit-ului, Bruxelles a rămas consecvent în ceea ce privește politica sa „distantă" față de situația din Nagorno Karabakh. Nu există, din partea UE o viziune coerentă asupra modului de rezolvare a acestui conflict.

Analizând limbajul din documentele strategice de țară (Country Strategy Papers) încheiate de UE cu Armenia și Azerbaidjan se poate observa că ajutorul UE ar urma să vină după ce conflictul ar fi rezolvat de către cele două părți[43]. Dar acest lucru vine și pe fondul faptului că niciuna dintre cele două părți nu a cerut și nu a dorit implicarea UE în acest conflict. Armenia este mulțumită de status quo actual, iar Azerbaidjanul în special după declararea unilaterală a independenței Kosovo pare să nu mai aibă încrede în instituțiile internaționale, dorind mai degrabă să găsească o rezolvare ,,personală" a acestui conflict[44].

Neînțelegerile dintre Azerbaidjan și Uniunea Europeană nu se rezumă doar la dificilul conflict din Nagorno Karabakh. Regimul drepturilor și libertăților fundamentale din Azerbaidjan, mai exact repetatele încălcări ale drepturilor omului reprezintă un alt diferend între cele două părți. De altfel, lipsa unor lideri europeni marcanți de la ceremonia jocurilor olimpice europene de la Baku a confirmat acest lucru. Evenimentul în sine, desfășurat între 12-28 iunie a avut mai mult o valoare geopolitică pentru Azerbaidjan, decât una sportivă. Ministrul azer al Tineretului și Sportului, Azad Rahimov a declarat că acest eveniment este de o importanță majoră pentru interesul național al Azerbaidjanului[45]. Pe de o parte acest eveniment poate servi unor politici mai vechi ale Azerbaidjanului și anume tentativelor de diversificare a economiei, acest eveniment acționând ca un catalizator pentru sporirea potențialului turistic al țării. De asemenea, reprezintă o ocazie prin care factorii decizionali de la Baku arată faptul că Azerbaidjanul reprezintă un partener de încredere și stabil, lucru ce are din nou implicații economice. Însă, pe de altă parte, evenimentul poate fi interpretat și ca o formă de legitimare dar și de consolidare a actualei puteri de la Baku.

Un alt eveniment important ce s-a observat în perioada post Riga a fost semnarea unui acord între Azerbaidjan și Rusia de simplificare a controalelor vamale la anumite produse agricole, în data de 3 iulie 2015. De asemenea, trebuie menționat că volumul schimburilor comerciale dintre Azerbaidjan și Rusia a crescut cu 5% în perioada ianuarie – mai 2015, față de aceeași perioadă a anului trecut. La o primă vedere, această măsură poate fi interpretată ca o apropiere de proiectul economic regional dezvoltat de Rusia. Deși tehnic vorbind, Azerbaidjanului i-ar fi mult mai ușor să adere la Uniunea Eurasiatică, totuși există anumite costuri peste care Baku va trece cu greu, costuri pe care principiile de funcționare ale Uniunii Eurasiatice precum uniformizarea politicilor economice le pot avea. De asemenea, documentul semnat în 3 iulie reprezintă totuși un pas destul de mic în acest sens.

Georgia

Dorința Georgiei de a continua și de a intensifica gradul de cooperare cu Uniunea Europeană a fost exprimat în mod public cu două săptămâni înaintea Summit-ului, în data de 5 mai, printr-o scrisoare semnată de Președinte, Primul ministru și Președintele Parlamentului georgian, prin care recunoșteau rolul UE în demararea reformelor interne din Georgia și cereau de asemenea acordarea regimului de liberalizare a vizelor[46]. Această scrisoare are în mod evident un rol simbolic și anume acela de a arăta consensul național în ceea ce privește continuarea drumului european. Summit-ul de la Riga a continuat să alimenteze sentimentul de dezamăgire al Georgiei survenit în urma Summit-ului NATO de la Cardiff din 2014, atunci când Tbilisi nu a primit MAP din partea alianței. Deși Georgia nu a obținut ceea ce și-a dorit la acest summit, primul ministru Irakli Garibashvili a declarat că evenimentul a fost ,,un succes" pentru țara sa și a primit semnale clare că Georgia va beneficia de liberalizarea vizelor[47].

Trebuie menționat totuși că au existat proteste din partea opoziției parlamentare dar și a altor partide care nu fac parte din parlament. Astfel Nino Burjanadze, personaj cheie al Revoluției Trandafirilor, a criticat guvernul și a afirmat că actualul curs de politică externă trebuie corectat serios, considerând că Georgia se apropie de statutul Turciei în ceea ce privește aderarea europeană, judecând după afirmațiile liderilor europeni în ceea ce privește faptul că PaE nu este un instrument menit să faciliteze integrarea în UE[48]. La rândul său, fostul ministru de externe Maja Panjikidze a criticat guvernul pentru neîndeplinirea standardelor tehnice necesare liberalizării regimului vizelor[49]. Acor-

darea regimului de liberalizare a vizelor va avea un impact și asupra viitoarelor alegeri legislative din Georgia din anul 2016. La nivelul opiniei publice există o percepție emoțională în ceea ce privește atitudinea față de UE și Rusia. *„Foarte mulți georgieni văd Europa ca fiind slabă și indecisă. Dar Putin este privit ca un caracter puternic ce își atinge obiectivele”*[50], relatează un expert local.

Un eventual eșec poate fi speculat nu numai de opoziția pro-europeană – MNU, dar și de factiunile politice care simpatizează mai degrabă cu Rusia, influența vecinului din Nord fiind în creștere, lucru recunoscut și de oficiali precum Irakli Alasania, fostul ministru al apărării[51]. De altfel, conform unor sondaje există o ușoară creștere a proporției celor ce doresc ca Georgia să devină parte a Uniunii Eurasiatice. Dacă în 2013 doar 11% dintre cetățeni își doreau acest lucru, în 2014 procentul a crescut la 16%[52]. De asemenea, posturi TV rusești, interzise în timpul lui Saakashvili, au început să emită din nou pe teritoriul georgian[53].Se estimează că la următoarele alegeri legislative o parte din locurile deținute acum de MNU vor fi câștigate de gruparea lui Burjanadze și de Alianța Patrioților, ambele cu un discurs eurasianist[54]. Pe lângă aceste formațiuni politice există și un ONG important, Alegerea Eurasiatică a Georgiei, pretinzând a avea în jur de 16.000 de membri[55], care evident militează pentru o apropiere de Rusia. Pe lângă aceste dinamici interne este important de menționat și faptul că Rusia a semnat un parteneriat de apărare colectivă cu Abhazia și Osetia de Sud[56]. Deși curentul pro-rus este pentru moment limitat, iar din punct de vedere politic este greu de crezut că după 2016 se va forma un legislativ capabil să altereze vectorul de politică externă georgian, atrage atenția faptul că acest trend este în continuă creștere.

Concluzii

În afara includerii unui principiu al individualizării în cadrul PaE, summit-ul de la Riga nu a adus nimic nou. Practic a confirmat păstrarea aceloraşi coordonate pe care a fost construit: o ofertă înaintată Europei de Est și Caucazului de Sud cu scopul de a stabiliza vecinătatea estică a UE, fără a include posibilitatea aderării.

În ceea ce privește performanțele individuale ale celor șase membri, atrage atenția în primul rând reculul Republicii Moldova care se pare că nu mai este „povestea de succes” a PaE. Ucraina își continuă drumul spre UE, însă mai are destule reforme de îndeplinit, în timp ce Belarus reîncearcă o apropiere limitată și selectivă față de Bruxelles. În Caucazul de Sud cel mai mare câștigător al Summit-ului pare a fi Armenia. Erevan este pe punctul de a semna un alt tip de acord cu UE fără să își strice relația cu Rusia, încadrându-se practic în abordarea tradițională a politicii externe armene de după independență . Pe de altă parte se pare că Azerbaidjanul s-a îndepărtat de UE din cauza disatisfacției față de problema reprezentată de Nagorno Karabakh. Însă pe de altă parte, semnarea unui acord vamal cu Rusia este un pas foarte mic pentru a spune că Baku s-a orientat spre Uniunea Eurasiatică. Deși oficialii georgieni s-au declarat mulțumiți de Summit-ul de la Riga, totuși pe termen scurt neacordarea regimului de liberalizare a vizelor a reprezentat un insucces. În acest sens, anul 2016 va fi deosebit de important pentru parcursul european al statului din estul Mării Negre. Deși forțele politice pro-ruse nu au capacitatea de a devia parcursul de politică extern, cu siguranță îl pot încetini.

Note

[1] Chatam House, ” A ‘New Cold War’? Abusing History, Misunderstanding Russia” 22 May 2015 in http://www.chathamhouse.org/publication/new-cold-war-abusing-history-misunderstanding-russia#sthash.wh4GNDq1.dpuf

[2] *The Guardian*, „ Brexit – what would happen if Britain left the EU?”, 14 May 2015 in http://www.theguardian.com/politics/2015/may/14/brexit-what-would-happen-if-britain-left-eu-european-union-referendum-uk?CMP=share_btn_fb

[3] Paul Kirby, „ Greek debt crisis: Is Grexit inevitable? ”, *BBC* 1 july 2015 in http://www.bbc.com/news/world-europe-32332221

[4] New York Times, „ In Testy Debate, E.U. Leaders Fail to Agree on Quotas to Spread Migrants Across Bloc”, June 26, 2015 in http://www.nytimes.com/2015/06/27/world/europe/european-union-migrant-crisis-quotas-italy-greece.html?_r=0

[5] Pentru mai multe detalii asupra Acordului a se vedea http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/protection-in-europe/10-dublin-regulation.html

[6] Revista 22, ,, Germania a suspendat acordul Dublin, inregistreaza cererilor tuturor refugiatilor sirieni care ajung pe teritoriul sau", in http://www.revista22.ro/germania-a-suspendat-acordul-dublin-inregistreaza-cererilor-tuturor-refugiatilor-sirieni-care-ajung-pe-teritoriul-sau-58561.html

[7] EU Observer, ,, Refugee quotas 'unacceptable' for Visegrad states", 4 september 2015, in https://euobserver.com/migration/130122

[8] *Euractiv*, ,,Ukraine wants roadmap to EU accession at Riga summit", 21 May 2015 in http://www.euractiv.com/sections/europes-east/ukraine-wants-roadmap-eu-accession-riga-summit-314753

[9] *Euractiv*, ,,Merkel tells Eastern partners not to expect too much", 22 May 2015, http://www.euractiv.com/sections/europes-east/merkel-tells-eastern-partners-not-expect-too-much-314788

[10] European Council, *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga 21-22 May)*, Riga, 2015 in http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-22/

[11] Ibidem

[12] Aline Robert, ,,Two tier Eastern Partnership on the table at Riga summit", *Euractiv*, 20 May 2015 in http://www.euractiv.com/sections/europes-east/two-tier-eastern-partnership-table-riga-summit-314726

[13] Ibidem

[14] European Council, *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga 21-22 May)*, Riga, 2015 in http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-22/

[15] BBC, EU says Riga summit 'not anti-Russia beauty contest, 21 May 2015, in http://www.bbc.com/news/world-europe-32824840

[16] European Commission Press Releas, ,, EU to unlock €2 billion worth of investment for small businesses in Georgia, Moldova and Ukraine" , 21 May 2015 in http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5012_en.htm

[17] European Council, *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga 21-22 May)*, Riga, 2015 in http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-22/

[18] New Europe, ,,For Armenia and Belarus the annexation of Crimea is acceptable…", 22 May 2015, in http://www.neurope.eu/article/for-armenia-and-belarus-the-annexation-of-crimea-is-acceptable/

[19] The Economist, ,, Mixed regional response to Crimea annexation", 27 March 2014, in http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=81668392&Country=Ukraine&topic=Politics&subtopic=Recent+developments

[20] Aline Robert, ,,Two tier Eastern Partnership on the table at Riga summit", *Euractiv*, 20 May 2015 in http://www.euractiv.com/sections/europes-east/two-tier-eastern-partnership-table-riga-summit-314726

[21] The Guardian, ,,Alexis Tsipras in Moscow asks Europe to end sanctions against Russia", 8 Aprilie 2015, in http://www.theguardian.com/world/2015/apr/08/alexis-tsipras-in-moscow-asks-europe-to-end-sanctions-against-russia

[22] Russia Today, ,, Russian sanctions create broader problems for entire EU– Cyprus president" 24 february 2015, in http://rt.com/business/234959-cyprus-eu-russia-sanctions/

[23] BBC, Hungary PM Orban condemns EU sanctions on Russia, 14 August 2014 in http://www.bbc.com/news/world-europe-28801353

[24] Euractiv, ,, Putin: Blind Western policies created the migrant crisis", 4 septembrie 2015, in http://www.euractiv.com/sections/global-europe/putin-blind-western-policies-created-migrant-crisis-317343

[25] Sputnik, ,,Anti-Terrorism Coalition Proposed by Putin to Be 'Regional Safety Net'-Syrian Politician, 5 September 2015, in http://in.sputniknews.com/world/20150905/1015621419.html#ixzz3l4Y4X6cj

[26] Civil Georgia, "European Commission: Georgia 'Still Needs to Address Remaining Recommendations' on Visa Liberalisation", 8 May 2015 in http://www.civil.ge/eng/article.php?id=28256

[27] European Commission, Georgia and Ukraine Standing in Implementing Visa Liberalisation Action

Plans (VLAP) with the EU, in http://www.civil.ge/files/files/2015/VLAP-Georgia-Ukraine.pdf

[28] Alexander Chanadiri, ,,The Day After Riga", *Eastbook*, in http://eastbook.eu/en/2015/05/country-en/moldova-en/the-day-after-riga-where-are-we-now/

[29] The Guardian, ,, After decades of Russian dominance, Belarus begins to reclaim its language", 28 ianuarie 2015, in http://www.theguardian.com/world/2015/jan/28/-sp-russian-belarus-reclaims-language-belarusian

[30] IPP, Barometrul Opiniei Publice Aprilie 2015, in http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=733

[31] Agerpress, ,,Scandal financiar în Republica Moldova sau cum să furi 1 miliard de dolari (AFP)", 9 aprilie 2015, in http://www.agerpres.ro/externe/2015/04/09/scandal-financiar-in-republica-moldova-sau-cum-sa-furi-1-miliard-de-dolari-afp--09-35-54

[32] Timpul.md, ,,Cristian Ghinea: Scandalurile de corupție pun sub presiune relația UE-Moldova", in http://www.timpul.md/articol/cristian-ghinea-scandalurile-de-coruptie-pun-sub-presiune-relatia-ue-moldova-73847.html

[33] DW, ,, Alex Kremer: Accelerarea luptei cu corupția este cheia pentru dezvoltarea Republicii Moldova", 19 aprilie 2015 in http://www.dw.com/ro/alex-kremer-accelerarea-luptei-cu-corup%C8%9Bia-este-cheia-pentru-dezvoltarea-republicii-moldova/a-18527272

[34] *Sputnik*, Armenia and Belarus refused to sign a joint declaration of the EU-Eastern Partnership summit as long as the text called Crimea's reunification with Russia an "illegal annexation," Reuters reported, citing unnamed diplomatic sources in http://sputniknews.com/politics/20150521/1022409114.html

[35] European Council, Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga 21-22 May), Riga, 2015 in http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-22/

[36] News.am, ,, Armenia FM gives interview over Riga Summit" 22 May 2014, in http://news.am/eng/news/268158.html

[37] ArmenPress, ,,Riga Summit showed that Armenia s approahes are acceptable for the European Union",

in http://armenpress.am/eng/news/806526/riga-summit-showed-that-armenia%E2%80%99s-approaches-are-acceptable-to-the-european-union-political-scientist.html

[38] Newz.az, „Azerbaijan, EU replace Association Agreement with new strategic partnership", 29 January 2014, in http://www.news.az/articles/politics/86169

[39] Este vorba despre rezoluțiile 822/1992, 853/1993, 874/1993, 884/1994

[40] Trend.az, „Elmar Mammadyarov explains remarks made by Azerbaijan on Riga summit declaration", 25 May 2015, http://www.news.az/articles/politics/98233

[41] Trend.az, „Azerbaijan made concessions to EU by signing Riga summit declaration – top official", 22 may 2015, in http://en.trend.az/azerbaijan/politics/2398054.html

[42] AzeNews, „Double standards against Azerbaijan to be ineffective" , 9 june 2015 in http://en.trend.az/azerbaijan/politics/2398054.html

[43] Comisia Europeană, *ENPI: Armenia Country Strategy Paper*, Brussels, p. 7în http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_armenia_en.pdf și .Comisia Europeană, *ENPI: Azerbaijan Country Strategy Paper,* Brussels, 2006 p. 14 în http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_azerbaijan_en.pdf

[44] Nicu Popescu, *Politica Externă a Uniunii Europene și conflictele post-sovietice*, Cartier, București, 2013, p.

[45] Trend.az, „Anti-Azerbaijani forces fail to discredit European Games – minister" 2 July 2015, in http://en.trend.az/azerbaijan/baku2015/2413469.html

[46] Letter to EU leader in http://www.civil.ge/files/files/2015/Letter-EU-GeorgianLeaders-May5-2015.pdf

[47] Civil Georgia, „ PM Garibashvili: 'Riga Summit Success for Georgia'", 22 May 2015, in http://www.civil.ge/eng/article.php?id=28294

[48] Civil Georgia, „PM Garibashvili: 'Riga Summit Success for Georgia'", 22 May 2015, in http://www.civil.ge/eng/article.php?id=28294

[49] Civil Georgia, „PM Garibashvili: 'Riga Summit Success for Georgia'", 22 May 2015, in http://www.civil.ge/eng/article.php?id=28294

[50] Neil Buckley, op.cit

[51] Michael Cecire, „ The Kremlin Pulls on Georgia", *Foreign Policy*, March 9, 2015 in http://foreignpolicy.com/2015/03/09/the-kremlin-pulls-on-georgia/

[52] Ibidem

[53] Neil Buckley, „ Georgia hopes over Europe turn to disappointment", Financial Times, May 17, 2015, in http://www.ft.com/cms/s/0/8edae8fe-fadc-11e4-84f3-00144feab7de.html#axzz3ev8S684q

[54] Michael Cecire,op.cit.

[55] Neil Buckley, op.cit

[56] Russia Today, „ Collective defense partnership: Russia, Abkhazia sign alliance", 24 November 2014, in http://rt.com/news/208327-ruissia-abkhazia-alliance-treaty/

ABSTRACT

The following article presents the main changes and approaches introduced by the Eastern Partnership's (EaP) Riga Summit from May 2015. On the one hand, the article shows the EU's (new) approach towards the six EaP member states (Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova, Ukraine) and Russia in a context of crisis, and on the other hand the article highlights the domestic situation from the six member states and their attitude towards the European Union.

Keywords: Eastern Partnership, Riga Summit, South Caucasus, Eastern Europe

Mihai-Bogdan Popescu este doctor în științe politice al SNSPA, specializat în probleme de securitate ale spațiului ex-sovietic.

SECURITATE INTERNAȚIONALĂ

„Colțurile rotunde" ale politicii economice chineze, decorate cu elementele de securitate

Carola Frey

Introducere

De-alungul ultimilor ani un număr crescând de analiști economici au tras semnale de alarmă în legătură cu atunci posibilul, acum evidentul, declin al economiei chineze[1]. Dacă într-un context european astfel de semnale ar fi generat o discuție amplă, în acest caz gradul de transparență a fost cel al articolelor publicate sub îngrijirea reprezentanților autorităților chineze. Posibila explicație pentru această atitudine de răspuns poate fi găsită foarte ușor: China, cu tot avântul său economic rămâne o țară dezvoltată inegal, unde netezirea diferențelor mari de dezvoltare între regiunile administrative este o politică de stat având termene de îndeplinire asumate și foarte apropiate anului 2015. Atingerea obiectivelor economice generale (îmbunătățirea asistenței medicale și sociale, șomajul foarte redus, creșterea venitului populației și productivitatea) în condițiile impuse de numărul și nevoile populației trebuie armonizate cu nevoia acută a statului de dezvoltare per ansamblu în toate domeniile (economic, politic și militar).

Creșterea economică a Chinei a fost spectaculoasă și a reușit să absoarbă cantități foarte mari de resurse. Boom-ul economic a fost însă de prea scurtă durată pentru a asigura o creștere de ansamblu, promițătoare, a tuturor provinciilor chineze. Dezvoltarea economică a generat o migrație masivă a forței de muncă provenită din zonele nedezvoltate și creșterea puternică a numărului investitorilor locali în domenii variind de la reciclarea pe scară redusă a deșeurilor până la industria grea.

În acest context de dezvoltare și-au făcut cunoscută prezența doi factori importanți, dintre care unul operează cu eludarea legilor chineze. Deschiderea operațiunilor bursiere a suscitat interesul micilor jucători care au participat masiv la îmbunătățirea dinamicii pieței în condițiile reglementate de autorități. Cel de-al doilea este cel așa numit „banca fantomă", care în condițiile fluctuațiilor puternice ale bursei chineze și devalorizării monedei naționale, și-a dezvăluit aria de penetrare în economia chineză. Sistemul băncilor „fantomă" a reușit efectuarea unui număr uriaș de operațiuni de împrumut, aproximativ un sfert din totalul împrumuturilor derulate prin instituțiile bancare legale.

Impactul asupra economiei chineze nu este dat doar de valoarea împrumuturilor derulate în afara sistemului oficial ci și de sursa banilor: creditorii „fantomă" se împrumută de la băncile „oficiale" pentru a putea împrumuta la rândul lor la dobânzi mai mari unor clienți care prezintă un nivel de risc ridicat, în felul acesta crescând nivelul creditelor neperformante.

Sistemul „fantomă" de împrumut activează pe mai multe paliere, în funcție de activitățile desfășurate, astfel: trusturi de investiții, case de amanet, giranți și bănci subterane. În China, trusturile de investiții (entități al căror scop este gestionarea banilor unor investitori, contra unui procent câștig, prin acordarea de împrumuturi pentru finanțarea diferitelor întreprinderi și activități) au reușit o acumulare periculoasă de resurse: dintr-un total de 62 de astfel de instituții, zece gestionează jumatate din resurse. Mai mult, doar două dintre cele 62 sunt obligate să facă cunoscute sumele rezultate din investiții, ceea ce permite investirea acelorași bani în mai multe proiecte.

În plus, casele de amanet, foarte răspândite în China, sunt expresia unui sistem economic emergent alimentat și de nevoia rapidă de bani (împrumutați pe termen foarte scurt) și evitarea evidenței oficiale. Prin natura lor casele de amanet sunt unul dintre primele receptoare ale disfuncționalităților sistemului economic resimțite de populație, care în condițiile scăderii puterii de cumpărare este nevoită să depună ca garanție atât bunuri mobile cât și imobile.

Giranții sunt aceia cu ajutorul cărora cei având un grad ridicat de risc reușesc să obțină împrumuturi de la bănci. Situația giranților de profesie este mai nesigură ca cea a caselor de amanet, deoarece percep aproximativ jumătate din taxa de amanet și se află în situația de a plăti în solidar. Băncile subterane „deservesc" pe cei care nu mai au acces din diverse motive la instituțiile de credit ale sistemului bancar. Garanțiile depuse pentru astfel de credite constau inclusiv din metal (cupru), moment în care în acest circuit intervin traderii de metale: traderul se va imprumuta de la o bancă oficială pentru a cumpăra o cantitate de cupru sau oțel prin respectiva bancă. Aceasta va emite o scrisoare de garanție în numele traderului. Traderul va folosi cantitatea de metal ca garanție pentru a obține un împrumut de la o altă bancă. Banii astfel obținuți sunt introduși în sistemul bancar „fantomă" contra unor dobânzi ridicate.

Acestui circuit bănesc paralel și deseori fals alimentat i se adaugă nerăbdarea micilor investitori chinezi de a juca la bursă, de multe ori cu bani imprumutați din diverse surse, întreținând astfel volatilitatea și subrezenia pieței (aproximativ 80% din familiile din mediul urban au jucat direct sau prin intermediul trusturilor de investiții). Cei mai afectați de declinul bursei chineze sunt în primul rând micii jucători și, cu o mică întârziere, antreprenorii. Expunerea micilor jucatori s-a produs pe fondul lipsei lor de lichidități, lipsă pe care înainte de prima cădere importantă a bursei și-au acoperit-o din împrumuturi și ulterior prin vânzarea intempestivă și în pierdere pentru a putea reduce pagubele.

Antreprenorii au fost afectati de propria încredere nemăsurată într-o creștere permanentă (vezi industria materialelor de construcții), a lipsei de lichidăți cauzată de evoluția bursei cât și ca urmare a lipsei de lichidități generate de „companiile zombie". Astfel de companii sunt ținute în viață de către stat, prin banci care sunt forțate să cheltuiască resurse financiare importante prin pomparea periodică de capital cuplată cu ștergerea datoriilor pentru a menține ocuparea forței de munca. „Companiile zombie" nu sunt nici pe departe o caracteristică a economiei chineze, spre exemplu economia Japoniei a fost adusă în situația de stagnare pronunțată în anii `80 din cauza unor astfel de entități economice. În cazul Chinei, situația lor și trendul bursei fac greu predictibilă evoluția unei viitoare creșteri economice. Deocamdată analiștii occidentali vorbesc despre o situație care amenință prosperitatea Chinei și care va avea consecințe, treptate, la nivel global. Ca urmare a politicilor chineze exercitate în perioada de creștere a bursei și a economiei, anume de a reduce la maximum implicarea investitorilor străini în bursele chineze, asigurând astfel izolarea acestora, în acest moment China înregistrează un dezechilibru al balanței comerciale cu majoritatea partenerilor importanți, cu exceptia Statelor Unite și Hong Kongului însă contagiunea piețelor bursiere externe este foarte redusă.

Momentan problema Chinei nu sunt resursele financiare pe care este nevoită (și hotărâtă) sa le injecteze pentru gestionarea efectului de domino al slabirii bursei, ci o combinație care are un potențial uriaș de impact asupra ordinii politice: se înregistrează o accentuată dislocare a populației din zonele până acum vibrante economic înapoi către localitățile de origine, lipsite de orizont economic și creșterea numărului proceselor în materia dreptului muncii. Zonele nord-estice, puternic industrializate, Liaoning and Heilongjiang, sunt acum în recesiune tehnică. Șomajul deocamdată nu reprezintă o problemă, însă guvernul chinez este foarte atent la nemulțumiri.

Guvernul încearcă cu ajutorul băncilor de stat finanțarea proiectelor de infrastructură, mișcare menită să ajute revigorarea, măcar temporară, a industriilor asociate, foarte afectate de incetinirea ritmului construcțiilor de (exemplu, industria cimentului).

Soluția nu poate veni doar prin stimularea anumitor industrii dependente de un lanț de procese care antrenează un număr mare

de oameni (angajați). Guvernul chinez este în situația de a găsi soluții pentru stimularea consumului individual. Noile realități economice au forțat reducerea acestuia prin restrângerea cheltuielilor coșului zilnic.

Episodul bursa de valori

După săptămâni de scădere (începând cu iunie), timp în care a pierdut aproape 30% din valoare, bursa din China a început să își revină, dar nu în totalitate, abia pe 9 iulie. La această dată indicele compozit al Bursei din Shanghai a înregistrat o creștere de 5,8%, cea mai mare creștere înregistrată într-o zi, în ultimii șase ani. Evoluția pozitivă s-a manifestat și în cazul burselor din Shenzhen și Hong Kong și a continuat și în ziua următoare (10 iulie). Cu toate acestea, până în octombrie, aceasta a mai suferit fluctuații considerabile. Astfel, pentru a evita prăbușirea completă a bursei și efectele negative pe care aceasta le-ar avea asupra mediului politic și social (peste 90 de milioane de cetățeni chinezi deținând investiții la bursă), guvernul chinez a luat numeroase măsuri care par a fi inversat, pentru moment, tendința de scădere. Un exemplu concret în acest sens a fost când guvernul a interzis marilor acționari (investitorii care dețin mai mult de 5% din valoarea unei companii) să-și vândă timp de șase luni participațiile.

Trasată, o cronologie a evenimentelor ar arăta în următorul mod: pe data de 8 iunie au fost manifestate primele semne prevestitoare. Bursa de valori din China a fost în tumult, investitorii crescând ca număr și căutând rezultate și randament. Bursa abundă de oameni care obțin câștiguri impresionante. Știrile de televiziune prezintă constant actualizări. Studenții tranzacționează constant folosind banii părinților lor, cu puține cunoștințe despre modul în care funcționează sistemul. Spre deosebire de alte mari piețe bursiere, care sunt dominate de managerii profesioniști de fonduri, investitorii de retail sunt responsabili pentru aproximativ 85% din tranzacțiile de pe piața bursieră chineză, ceea ce crește volatilitatea. Astfel de jucatori au avut o percepție greșită asupra pieței, crezând că prețurile vor fi doar în urcare și bazându-se pe aceasta s-au împrumutat pentru a cumpara acțiuni pe care altfel nu și le-ar fi putut permite nici să le cumpere nici să reziste vânzării lor intempestive în situația în care prețul ar fi început să fluctueze.

Pe 30 iunie, Morgan Stanley Capital International a decis să trimită un semnal puternic în piață, atrăgând atenția asupra faptului că principalele cote de stoc instituționale sunt insuficiente, controalele de capital sunt greoaie, iar normele de proprietate sunt neclare. Morgan Stanley a publicat o cercetare a pieței prin care a prezis un declin în bursa de la Shanghai. Temerile au fost confirmate. Pe măsură ce piața a scăzut, Banca Populară a Chinei a fost nevoită să pună în aplicare politici monetare care să prevină criza de lichidități.

Apoi, bursa de la Shanghai a înregistrat pe 8 iulie la deschidere o cădere de 6,97%, iar bursa de la Shenzhen a deschis și ea ședința în scădere puternică de 4,07%. Însă pierderile înregistrate pe bursa din China nu au creat un efect de domino în întreaga lume și nu au fost reproduse în alte piețe emergente. În mod normal, atunci când o piață scade, în special de dimensiunea Chinei, alte piețe urmează exemplul. Izolarea pieței chineze și prin urmare relația slabă de cauzalitate cu celelalte piețe este motivată de lipsa investitorilor instituționali străini în țară, și a caror expunere în China este limitată la bursa Hong Kongului. Investitorii străini reprezintă mai puțin de unu la sută, în comparație cu aproape 25 la sută pentru India. Datorită acestei expuneri limitate, riscul de contagiune al altor burse este nesemnificativ. Pe de altă parte, cu toate că s-a încercat explicarea căderii pieței prin intervenția malevolentă a unor investitori străini sau bănci foarte puternice, însăși prezența foarte redusă a acestora reprezintă cel mai bun contraargument.

Există diferite chestiuni ascunse în spatele „accidentului de piață" din China: elementele de bază ale economiei sunt în anumită măsură forțate, ducând la o creștere nesustenabilă. În primul rând sistemul intern al Chinei, aproape sclavagist, al forței de muncă (cu probleme pe termen mediu și lung), un sistem de tip comunist, nu permite creșterea puterii de cumpărare a pieței interne, adevarata forță a economiei din China în viitor. În plus, sistemul politic nu are suficiente elemente comune cu o economie

de piață, din cauza distorsiunilor semnificative ce pot apărea.

Președintele Xi Jinping a propus reforme economice interne tocmai pentru a crește piața internă, un motor de creștere economică reală pe care China poate paria pentru o dezvoltare sustenabilă. Ca parte a pachetului de reforme adoptat în urmă cu aproximativ doi ani, China a dat termen până în 2022 pentru schimbări majore (conducerea a stabilit un obiectiv pentru a realiza reforme majore de reechilibrare).

În al doilea rând, datoria generală a Chinei (publică, privată și cea aferentă autorităților locale), este considerabilă, ajungând la 270% din PIB, mult mai mare decât cea a SUA sau a UE. La aceasta problemă se adaugă și banii injectati de guvernul de la Beijing, tactică care urmărește o creștere economică forțată.

În al treilea rând există neglijarea IMM-urilor și „glorificarea" marilor corporații. Aceste corporații, bucurându-se de un statut aparte, au avut acces la bani ieftini, iar cu timpul au ignorat un capitol important - productivitatea.

Astfel, punctul culminant a fost atins când bursele chinezești (Shanghai și Shenzhen) s-au prăbușit cu 30% într-un timp foarte scurt (trei saptamani). Motivul principal este vânzarea în marjă a acțiunilor, o metodă extrem de riscantă (metoda care a condus la Marea Criza de la sfârșitul anilor '30 din lumea occidentală). Gravitatea situației de pe piața chineză a determinat peste 500 de companii listate pe cele două burse să-și retragă de la tranzacționare acțiunile. Astfel capitalul „înghețat" reprezintă 2.4 mii de miliarde în acțiuni blocate la tranzacționare.

Însă nu trebuie ignorat un aspect important: *care este de fapt rolul real al bursei de valori în economia și politica Chinei?* Pentru a se înțelege în mod real un lucru trebuie stabilit clar: bursa din Vest nu este ca cea din China. Cele două sunt diferite în moduri fundamentale. În China, bursa de valori este în primul rând un instrument al guvernului și al sistemului de stat. În acest sens, guvernul poate menține creșterea economică, ceea ce reprezintă un element esențial pentru legitimitatea sistemului politic.

În ultimii ani, din lipsa monitorizării și din cauza corupției bursa a devenit treptat un ATM pentru grupurile de interese și oamenii bogați și puternici din țară care transferă averea de la chinezii obișnuiți în propriile buzunare. Corupția este o problemă centrală, iar rareori companiile chineze au primit pedepse pentru ilegalitățile sau abaterile comise.

O altă chestiune este implicarea guvernului în dezvoltarea economică a Chinei și în gestionarea situației. Guvernul chinez oscilează dacă să intervină în mod direct sau nu și dacă da, încearcă să determine gradul de implicare care este suficient pentru a fi eficient. Deja există un sentiment de panică în rândul investitorilor chinezi și acestă stare generală se poate răsfrânge asupra reformelor economice din China, inclusiv asupra reformelor politice ale președintelui Xi Jinping. De exemplu guvernul de la Beijing a anunțat că firmele de asigurări au permisiunea de a investi 10% din fondurile lor într-o valoare bursieră (față de 5% anterior). De asemenea, Banca centrală a Chinei a promis că va furniza și mai multă lichiditate pentru a finanța achizițiile de acțiuni ale firmelor de brokeraj. Aceasta, după ce principalele 21 de companii de brokeraj chineze au promis că vor investi peste 19 miliarde de dolari în produse financiare bursiere.

Direcțiile de dezvoltare economică ale Chinei

Dezvoltarea economică accelerată de brevetele chinezești este o parte importantă a reformei economice inițiată de președintele chinez Xi Jinping și care are în vedere contracararea numeroaselor probleme regăsite la nivel intern. Reforma economică propune trecerea la un tip de activitate orientată pe consum, inovație și creștere economică sustenabilă. În condițiile în care competitivitatea comercială a Chinei se erodeaza, guvernul trebuie să găsească alte surse de creștere și dezvoltare economică. Nivelul de stres bancar manifestat în ultima perioadă este o dovadă clară a nivelului ridicat al investițiilor cu rată incertă de recuperare. Intervenția continuă a statului pentru menținerea în viață a anumitor entități economice face din ce în ce mai dificilă eventuala închidere a acestora și recuperare a capitalului acordat prin intermediul băncilor.

Pentru aceasta, însă, unele companii necompetitive vor trebui să fie lasate să moară pentru a debloca și redirecționa resursele financiare și a elibera o forță de muncă aflată acum la limita rezistenței din cauza reducerii salariilor și devalorizării (abrupte și recente) a monedei naționale. *„Munceste din greu la serviciu pentru a fi ultimul concediat."* Sau *„într-o situație de criză economică, lichiditățile sunt prioritare".* Astfel de mesaje-îndemn au fost redistribuite foarte des pe rețelele de socializare chineze, semn al surprizei neplăcute de care are parte un număr ridicat al tinerilor aparținând clasei de mijloc, crescuți într-o perioadă de boom economic. Acestor tineri deja angajați li se adaugă alți 7,5 milioane de absolvenți de universitate, mai mulți ca anul trecut, care se găsesc acum în situația descrisă de directorul de orientare profesională din Ministerul Educației drept *„noul normal".*

Întreprinderile chineze sunt și ele afectate și fac eforturi, deoarece vânzarea produselor proprii este mult mai profitabilă decât producerea sub licență străină, situație care are avantajul creșterii încrederii fabricilor chineze că pot executa la standarde înalte. Cum numeroase branduri străine sunt fabricate în China, întreprinderile chineze beneficiază de tehnologia și priceperea necesare pentru producerea de bonuri de calitate. China încearcă trecerea de la asamblarea/prelucrarea cu costuri scăzute a unor bunuri de concepție străină, folosind tehnologii importate, la proiectarea propriilor produse, bazate pe capacitățile de cunoaștere și muncă, superior calificată, și pe tehnologii de concepție locală.

Documentul fundamental pentru strategia Chinei în privința cercetării, dezvoltării și inovării este *„Programul pe termen mediu și lung al Consiliului de Stat privind știința și tehnologia (2006-2020)".* Pentru a susține obiectivul strategic guvernamental – de a face din China o țară care dezvoltă, influențează și deține drepturi de proprietatea intelectuală asupra viitoarelor generații de tehnologii care vor avea un impact major asupra economiei globale - Programul prevede *„creșterea investițiilor în Cercetare-Dezvoltare (C-D) astfel încât acestea să reprezinte 2,0% din PIB până în 2010 și 2,5% până în 2020"*[2]. Conform analiștilor economici, în ultima perioadă bunurile de consum au câștigat teren, înregistrându-se cu 7 procente mai multe cumpărături ale brandurilor locale, comparat cu anul trecut când s-a înregistrat o creștere de 3%.

Programul propune 16 proiecte cheie ale statului, acoperind o paletă largă de industrii identificate drept prioritare: componente electronice de bază, chip-uri, soft-uri de bază, tehnologii de fabricație pentru circuite integrate foarte mari, tehnologii de nouă generație pentru telecomunicații mobile în bandă largă, mașini-unelte cu control numeric din gama de vârf, gestionarea și tratarea apelor poluate, dezvoltarea de organisme modificate genetic, dezvoltarea unor noi medicamente, construcția de avioane de mare capacitate, de sisteme de înaltă rezoluție pentru studierea pământului, lansarea zborurilor spațiale cu echipaj la bord, etc.

Obiectivele sunt construite pe un instrument complex care reunește o serie de politici şi seturi de măsuri intervenționiste directe și indirecte, un rol important revenindu-i politicii față de investitorii străini, în mod specific modului prin care aceștia sunt determinați să investească în domenii de vârf, atât în activități de prelucrare industrială, cât și, mai ales, în inovare.

În iulie 2012, un alt document strategic important a fost publicat de către autoritățile chineze – *„Cel de al 12-lea Plan Cincinal privind Dezvoltarea Industriilor Strategice Emergente"* - cu scopul de a accelera dezvoltarea industriilor strategice, în vederea îmbunătățirii structurii industriale necesare obiectivului construirii unei economii bazate pe inovație. Documentul identifică 7 domenii strategice, stabilește 20 de proiecte cheie si formulează obiectivele dezvoltării și măsurile de politică economică corespunzătoare pentru perioada 2011-2015. Conform planului, valoarea adăugată *„de către industriile emergente strategice va trebui să ajungă la circa 8% din PIB în 2015 și la 15% în 2020"*[3].

Pentru a susține aceste demersuri, China are nevoie de numeroși lucrători calificați. Prin urmare, guvernul susține *„subvenții guvernamentale generoase pentru a crește numărul de lucrători calificați"*[4]. Astfel regăsim Academia Chineză de Științe (Chinese Academy of Sciences / CAS), fondată în 1949, una dintre cele

mai mari organizații din lume în domeniul cercetării științifice și tehnologice. CAS are o universitate, o școală postuniversitară și a creat, sau este în acționariatul a peste 430 de firme cu activitate intensivă în știință și tehnologie, printre care și Lenovo. De asemenea, Academia Chineză pentru Științe Sociale (Chinese *Academy of Social Sciences* / CASS), funcționează și ca un centru național pentru studii complexe, fiind afiliată Consiliului de Stat (guvernul chinez) pentru care execută studii și rapoarte. CASS a fost clasificată și ca cel mai important *think-tank* din Asia.

În al doilea rând, China a investit în cercetarea industrială (prin centre naționale pentru cercetări tehnologice, laboratoare naționale pentru inginerie și centre de cercetare ale companiilor străine prezente pe teritoriul Chinei) și dezvoltarea producției științifice (brevete și lucrări publicate).

O altă măsură este axată pe îmbunătățirea structurii economice, în condițiile în care producția industrială națională și a marilor întreprinderi ale Chinei nu este constantă. China intenționează să transforme productivitatea întreprinderilor de la una medie, la una ridicată, având ca modele SUA și țările dezvoltate din Europa. *„Cele mai multe țări au o productivitate scăzută, China aflându-se acum la un nivel mediu. Dacă China se va integra în economia mondială, adaptarea economică trebuie să fie una mult mai rapidă.*[5]*"* Cu toate acestea deși urmează un model „occidental" abordarea o sa fie cu siguranță una care să se plieze pe modelul propriu chinez.

În 2015, mai multe agenții guvernamentale chineze au emis o serie de legi care fac referire la securitatea națională. În cadrul acestora securitatea națională a fost corelată cu securitatea economică. Definițiile incluse în aceste legi au creat incertitudini în mediul de afaceri, afectând credibilitatea pieței din China. În plus, China dezvoltă rapid și ferm propriul set de instituții internaționale și propria agendă de dezvoltare, iar pentru anumiți actori internaționali direcțiile Chinei au intenția de a *„modela un viitor sistem comercial".* Astfel se poate deduce că „bunăstarea cetățeanului chinez" și asumarea responsabilitatii care îi revine Chinei la nivel mondial este derivată direct din nivelul de putere previzionat și realizat.

„Bunăstarea cetățeanului chinez" este atinsă doar în momentul în care nivelul său de trai (adică educație, putere de cumpărare, servicii medicale adecvate și mândria de a fi parte a unui stat stabil și puternic) este asigurat continuu la nivel intern și protejat de influențele negative externe cu ajutorul unei forțe armate puternice și moderne. În acest mod se face corelarea cu sectorul de apărare și de securitate. *„La începutul celei de-a doua decade a secolului XXI și cu ocazia celei de-a nouăzecea aniversare a Partidului Comunist Chinez (PCC), China declară din nou cu solemnitate lumii că dezvoltarea în condiții de pace este o alegere strategică a Chinei în vederea realizării modernizării, pentru a deveni puternică și prosperă, pentru a-și aduce contribuția la progresul civilizației umane [...] Prin urmare, obiectivul principal al diplomației Chinei este crearea unui mediu internațional al păcii și stabilității propice dezvoltării sale"*[6]*.*

De la Șah la Go – concluzii

Corelarea economiei și măsurilor economice cu sectorul de apărare și de securitate se va face pornind de la probabil cel mai important document al statului chinez adus la cunoștință publicului: *„Peaceful development".* Cu ocazia celei de-a nouăzecea aniversare a Partidului Comunist Chinez, China *„a declarat din nou cu solemnitate lumii ca dezvoltarea în condiții de pace este o decizie strategică luată pentru asigurarea modernizării și pentru a deveni puternică și prosperă [..]"*[7]*.*

Decizia strategică a fost luată în baza istoriei sale milenare de dezvoltare și din cauza consecințelor pe care le-a avut intervenția „puterilor occidentale" în secolul al-XIX-lea asupra cursului politic al statului chinez. Per ansamblu, *Peaceful development* subliniază și argumentează un singur lucru: dezvoltarea Chinei este posibilă doar urmărind propriile scopuri și anume independența statului și atingerea obiectivului de asigurare a ordinii, dezvoltării și bunăstării fără asistență externă. Din punctul de vedere al teoriilor politice China, poate mai apasat ca alte state, anunță (fără a-l numi) încheierea unui contract social între statul chinez, având autoritate de reprezenta-

re și cetățenii chinezi în calitate de beneficiari, obiectul contractului fiind serviciul statului în slujba beneficiarului. Conform acestui contract, interesele propriilor cetățeni sunt de maximă importanță în relațiile internaționale ale statului chinez care voalat însă repetat, afirmă că *„nu va ataca primul însă nu se va reține de la a răspunde”*[8].

Prin *Peaceful development* China își afirmă deplina susținere a *„spiritului asiatic de a rămâne ferm pe propriile picioare și de a fi hotărât în a deschide noi orizonturi”*[9]. Din punct de vedere economic acțiunile Chinei le urmăresc neabătut cele trasate de *Peaceful development „vom acorda mai mare importanță investițiilor în mediul extern și cooperării internaționale. Vom încuraja companiile de orice fel să facă investiții externe și să se angajeze în operații comune, să faca investiții în domeniul cercetare-dezvoltare și să se implice în proiecte externe de contractare și export de forță de muncă”*[10]. Direcțiile propuse vizează și aspectele interne și reformele cu efect pe termen lung.

Dincolo de aspectele politice și de securitate care integrează aspecte economice percepute vital, contextul creat se încadrează într-o succesiune de decizii politice pe care statul chinez le-a considerat viabile. Realizând, probabil, imensele rezerve de forță ale obiectivelor politice planificate pe perioade mari și având termene generale clare pentru îndeplinire, China a hotărât ca, în cadrul documentelor făcute publice, să ilustreze cursul viitor al politicii interne și al celei externe.

Insulele artificiale spre exemplu fac parte dintr-un proiect foarte mare de investiții pentru dezvoltarea infrastructurii Chinei și a statelor învecinate în contextul realizarii Noului Drum al Mătăsii. Statele învecinate beneficiază de investiții în infrastructura terestră (rutieră și feroviară) și maritimă (portuară). Proiectele de infrastructură sunt menite să construiască mai ales acolo unde dotările sunt precare sau lipsesc cu desavârșire iar capetele rețelelor de transport coincid cu obiectivele Chinei. Interesul Chinei pentru astfel de investiții a fost anuntat de „Dezvoltarea în conditii de pace” și reiterat în Cartea Albă 2015. Strategia militară chineză stabilește uniformizarea standardelor de construcții civile și militare, ceea ce permite proiectarea și construirea căilor de transport pentru trafic intens și greu în condiții de transparență.

Proiectele de cercetare și dezvoltare militară chineze sunt analizate la momentul actual atât din punctul de vedere al volumului, noutății și eficienței cât și din punct de vedere al sustenabilității financiare. Se vorbește despre costurile directe și indirecte cu industria de apărare și impactul asupra bugetului Chinei. Chestiunea însă este atacată din punct de vedere european, anglo-saxon: creșterea salariilor în contextul menținerii și chiar scăderii nivelului de profesionalism per ansamblul economiei, procentaje comparative între SUA si China, nevoia Chinei (recunoscută de aceasta inclusiv în Carta Albă) de a-și rezolva problema stringentă a asigurărilor sociale și serviciilor asociate. Ipoteza este greșită. Poporul chinez, pentru a susține armata, la nevoie va suporta fără proteste tăieri de salarii, servicii medicale departe de standardele occidentale și problemele economice pentru că așa l-a educat și la nevoie chiar i-a impus Partidul Comunist Chinez. China a investit (direct sau prin împrumuturi) sume foarte mari de care depind economii ale unor state considerate dezvoltate (printre ele, Statele Unite ale Americii). Aceste investiții pot fi la nevoie utilizate ca o altă variantă a binomului economic-militar: de la „putere financiară-proiecția puterii” la „credite scadente-apărare activă”.

Bibliografie

1. Aaron Friedberg, *„A contest for supremacy: China, America and the Struggle for mastery in Asia”*, W. W. Norton & Company, 2011.

2. „Cel de al 12-lea Plan Cincinal privind Dezvoltarea Industriilor Strategice Emergente”, China, 2012

3. China defense white paper 2015, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/

4. Brandt, Loren, Debin Ma, Thomas Rawski, *„From Divergence to Convergence: Re-evaluating the History behind China's Economic Boom”*, Economic History Working Papers 41660, London School of Economics and Political Science, Department of Economic History, 2012.

5. Brandt Loren, Chang-Tai Hsieh, Zhu Xiaodong, “Growth and Structural Transformation in China” in *„China's Great Economic Transformation”*, editat de Loren Brandt și Thomas G. Rawski, 683 –728, Cambridge University Press, 2008.

6. John Knight, Sai Ding, *„China's Remarkable Economic Growth”*, Oxford University Press, 2012.

7. Lau Lawrence J., Yingyi Qian, Gerard Roland, *„Reform without Losers: An Interpretation of China's Dual-Track Approach to Transition"* Journal of Political Economy 108(1):120 – 43, 2000.

8. Michael Zheng Song, Kjetil Storesletten, Fabrizio Zilibotti, *„Growing Like China"*, American Economy Review 101(1): 202–241.

9. National Bureau of Statistics of China, China Statistical Yearbook. Bejing: China Statistics Press.

10. Programul pe termen mediu și lung al Consiliului de Stat privind știința și tehnologia (2006-2020), China, 2006.

11. Shambaugh David, *„China Goes Global: The Partial Power"*, Oxford University Press, 2013.

12. Shirk Susan, *„Fragile superpower"*, Oxford University Press, 2007.

13. Salih N Neftci, Michelle Yuan Menager-Xu, *„China's Financial Markets"*, Academic Press 2007.

14. Zhu, Xiaodong, *„Understanding China's Growth: Past, Present, and Future"*, Journal of Economic Perspectives, 26(4): 103-24.

15. White Paper: China's Peaceful Development, http://in.chineseembassy.org/eng/zt/peaceful/t855717.htm.

Note

[1] De exemplu: John Knight, Sai Ding, *China's Remarkable Economic Growth*, Oxford, 2012; Salih N Neftci, Michelle Yuan Menager-Xu, China's Financial Markets, Academic Press 2007. În mod similar numeorase analize au tratat subiectul în The Economist, Foreign Affairs, Forbes, etc. Sau în 2003, Jim O'Neill și Goldman Sachs au prezis că până în 2015 rata de creștere a Chinei va fi de 5,2%, și ar scădea sub 5% până în 2017.

[2] *Programul pe termen mediu și lung al Consiliului de Stat privind știința și tehnologia (2006-2020),* 2006.

[3] *Cel de al 12-lea Plan Cincinal privind Dezvoltarea Industriilor Strategice Emergente*, 2012.

[4] *Cel de al 12-lea Plan Cincinal privind Dezvoltarea Industriilor Strategice Emergente*, 2012.

[5] John Knight, Sai Ding, *„China's Remarkable Economic Growth"*, Oxford University Press, 2012

[6] White Paper: China's Peaceful Development, http://in.chineseembassy.org/eng/zt/peaceful/t855717.htm, accesat pe 10 octombrie 2015.

[7] Idem.

[8] China defense white paper 2015, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/, accesat pe 5 octombrie 2015.

[9] White Paper: China's Peaceful Development.

[10] Idem.

ABSTRACT

The article focuses on China's economic sector and the implications of recent evolutions in the stock market. It introduces a brief presentation of the structure of China's recent economic issues, and analyses the evolution paths and latest performances of the markets. Furthermore the relationship between China's economic growth, economic development and its stock market evolution is presented. In end of the article it is argued that China's economic sector is strongly interlinked with the security sphere, and specific measures are drawn together in perspective.

Keywords: China, economy, growth, Chinese stock market, security perspectives.

Carola Frey is a PhD student at the National School of Political Science and Public Administration since October 2014. Her current doctoral thesis examines and defines the geopolitical evolution of the Asia-Pacific region and the critical issues currently facing the region. Carola Frey works as a Foreign Policy Analyst and Crisis Management Expert/Political Science Researcher for the Centre for Conflict Prevention and Early Warning and has weekly publications in the "Strategic Decision Analysis Bulletin". She is specialized in crisis management and conflict prevention, conflict analysis, international and strategic studies and Asia-Pacific studies.

Politica şi obiectivele strategice ale Statelor Unite ale Americii față de China

Ingrid Fusman

1. Containment, engagement, congagement

Deși după 11 septembrie 2001, accentul politicii externe americane a căzut pe Orientul Mijlociu, iar mai recent pe criza din Ucraina și pe relațiile cu Rusia, Statele Unite nu au omis evoluțiile din Asia și relațiile cu China. Administrația Obama a promovat în ultimii ani așa-numita politică a pivotului către Asia care a avut în centrul acestui concept menținerea echilibrului strategic în regiunea Asia – Pacific în contextul ascensiunii economice și militare a Chinei.

Mai multe oficialități americane printre care fostul vicepreședinte al Statelor Unite Dick Cheney, fostul secretar al apărării Leon Panetta, fostul secretar de stat Hillary Clinton, dar și analiști și observatori ca John Mearsheimer, Robert Kagan și William Kristol și-au exprimat în ultimii cincisprezece ani preocuparea pentru viitorul relațiilor bilaterale și au subliniat necesitatea imperativă a formulării unor direcții strategice ferme care să ajute la elaborarea unei politici clare și eficiente a Statelor Unite față de China.[1]

Spre exemplu, Panetta consideră că Washington-ul se află la un punct de cotitură dinspre Orientul Mijlociu către Asia și că această reorientare va necesita și o „reechilibrare strategică".[2] Hillary Clinton afirmă la rândul său că „viitorul geopoliticii va fi decis în Asia, nu în Afganistan sau Irak, iar Statele Unite trebuie să se afle în mijlocul evenimentelor".[3]

Două școli principale de gândire își dispută dreptul de a influența direcția în care trebuie să se îndrepte politica față de China. Liberalismul adoptă o poziție optimistă bazată pe logica participării Chinei la sistemul instituțional internațional și pe supoziția care susține că regimul de la Beijing nu are interesul de a contesta actuala ordine internațională care i-a permis dezvoltarea economică accelerată și care promite să îi asigure stabilitatea și prosperitatea pe termen lung. Astfel, instituțiile și reglementările internaționale constituie o garanție pentru Statele Unite că China nu va amenința interesele sale naționale într-o măsură care să destabilizeze fundamental sistemul global.

Conform lui Ikenberry, Statele Unite nu pot împiedica ascensiunea Chinei dar „pot să se asigure că puterea chineză este exercitată în limitele reglementărilor și instituțiilor pe care Statele Unite și partenerii săi le-au elaborat în secolul trecut și care pot să protejeze interesele tuturor statelor în lumea viitorului".[4]

La fel de important pentru comportamentul statelor pe plan internațional este în viziunea liberalistă și contextul politic intern al acestora. Aplicat la China, acest principiu ar trebui să inducă ideea că în cazul în care China se va democratiza, va accepta și actuala ordine mondială pentru că aceasta este bazată pe impunerea și respectarea dreptului internațional de către națiunile democratice. Pentru discipolii americani ai acestei teorii, dezvoltarea economică a Chinei trebuie să ducă în mod necesar și la reforme democratice. Ca urmare a acestor considerații, liberaliștii în discuție împărtășesc opinia conform căreia cooperarea și parteneriatul sunt posibile și probabile în viitor între Statele Unite și China.

Pe de altă parte, adepții Realismului susțin teoria conform căreia relațiile de putere din-

tre state tind să determine evoluția ordinii mondiale spre un echilibru strategic care nu depinde în mod absolut nici de contextul politic intern al acestor state și nici de instituțiile internaționale.

Această evoluție poate avea loc fie prin echilibrarea internă - *internal balancing* - reprezentată de transformarea puterii economice și resurselor demografice ale unei națiuni în forță militară, fie prin echilibrarea externă - *external balancing* - respectiv prin crearea unor alianțe de state pentru a contracara forța militară a altor state sau alianțe de state.[5]

Pentru realiști există o singură evoluție posibilă în relațiile bilaterale, iar aceasta duce inevitabil spre competiție strategică și spre concluzia că ascensiunea Chinei amenință fără îndoială interesele și securitatea națională a Statelor Unite. Această poziție este ilustrată elocvent de Mearsheimer, care afirmă că în cazul în care dezvoltarea sa economică accelerată va continua China "va urmări cu siguranță să își impună hegemonia la nivel regional, așa cum au procedat Statele Unite în emisfera vestică în secolul al-XIX-lea. [...] O Chină puternică și prosperă nu va fi un stat adept al menținerii echilibrului de putere actual, ci un stat agresiv [...] deoarece cea mai bună metodă pentru orice stat de a își mări șansele de supraviețuire este aceea de a fi o putere hegemonică în regiunea sa. Deși este desigur în interesul Chinei să fie puterea hegemonică din Asia, este evident că nu este în interesul Americii ca acest lucru să se producă".[6]

Același comentator observă că dorința Chinei de a exercita un control din ce în ce mai strict asupra mediului de securitate din regiune, precum și dorința Statelor Unite de a împiedica China să exercite un astfel de control, vor genera „o competiție intensă între Statele Unite și China în domeniul securității cu un potențial considerabil pentru declanșarea unui război".[7] Pentru a contracara acest posibil deznodământ, Mearsheimer îndeamnă factorii de decizie politică de la Washington să inițieze măsuri pentru încetarea politicii de cooperare economică și să întreprindă acțiuni pentru încetinirea creșterii economice a Chinei.[8]

Cooperarea economică, cunoscută la Washington drept angajament economic-*economic engagement* – este însă esențială pentru menținerea relațiilor cu China la un nivel funcțional acceptabil, dar este importantă și pentru economia americană. De aceea, majoritatea celor implicați în procesul de decizie politică din actuala administrație a Statelor Unite sunt de acord că această cooperare trebuie să continue. Democrații privesc cooperarea economică dintr-un punct de vedere liberalist și pleacă de la premisa că această cooperare contribuie la prosperitatea Chinei, iar o Chină prosperă este mai puțin probabil să se angajeze într-un conflict direct cu Statele Unite.

Republicanii nu sunt în principiu împotriva cooperării economice. Multe dintre marile companii americane, dar nu numai ele, au mult de câștigat din relațiile economice și schimburile comerciale, în ciuda faptului că deficitul comercial în creștere generează probleme serioase acelor companii americane care se confruntă cu concurența acerbă a producătorilor chinezi, beneficiari ai subvențiilor de stat, ai unui curs de schimb controlat de stat și al forței de muncă în continuare mai ieftine în China decât în Statele Unite.

Pe de altă parte, majoritatea adepților Realismului politic se găsesc în tabăra republicană sau au cel puțin simpatii republicane. Aceștia afirmă că nu există garanții în raționamentul conform căruia o Chină prosperă se va tranforma inevitabil într-o Chină democratică, sau că în oricare dintre aceste situații China va fi mai puțin înclinată să conteste rolul dominant al Statelor Unite.

Din aceste poziții divergente s-a născut politica de *congagement* care combină continuarea cooperării economice – *engagement* – cu efortul de îngrădire militară a puterii chineze – *containment*. *Congagement* a fost politica față de China aplicată în mod consecvent de toate administrațiile de la Washington după încheierea Războiului Rece.

Aaron Friedberg propune o variantă diferită la *congagement* pe care o denumește *better balancing* (echilibru mai eficient) în relațiile bilaterale. Abordarea sa recomandă măsuri pentru încurajarea reformelor politice în China și finanțarea de către autoritățile americane a unor studii serioase care să propună și alte politici posibile față de China. Friedberg critică ideea de origine liberalistă că americanii ar tre-

bui să consume mai puțin și să economisească mai mult pentru a micșora deficitul comercial față de China, dar el nu oferă o alternativă care să nege necesitatea cooperării economice și nici a îngrădirii militare.[9]

El are însă dreptate când susține că indiferent de politica adoptată, Statele Unite se vor confrunta cu o competiție din ce în ce mai acerbă din partea Chinei, nu numai în domeniul economic, ci și în domeniul securității strategice. Cu toate acestea, Friedberg afirmă că Washington-ul ar trebui să permită Chinei să devină puterea militară dominantă în Asia cu condiția ca China să fie un stat democratic.[10]

Pe lângă necesitatea elaborării unei politici eficiente față de China și care să fie capabilă să susțină pe termen lung interesele americane, în mod tradițional factorii de decizie politică din Statele Unite - indiferent de apartenența lor la partidul democrat sau la partidul republican - trebuie să își asigure aliații și partenerii din regiunea Asia - Pacific că sunt gata să le asigure securitatea. Pe lângă faptul că în acest fel Statele Unite sunt în poziția de a aloca resurse financiare, materiale și umane pentru a menține credibilitatea unor astfel de asigurări de securitate, declarațiile repetate ale administrațiilor americane în această direcție au încurajat două tendințe care nu sunt favorabile intereselor americane în rândul acestor aliați și parteneri. Pe de o parte, aceste națiuni nu sunt îndemnate să suporte într-o proporție mai semnificativă cheltuielile cerute de asigurarea propriei lor securități, iar pe de altă parte unele dintre ele pot recurge la declarații sau acțiuni care să afecteze în mod negativ securitatea și stabilitatea în zonă și care să provoace China să întreprindă măsuri de natură să genereze confruntare și conflict.

În prezent, Statele Unite au tratate de apărare cu Australia, Noua Zeelandă, Coreea de Sud, Japonia, Filipine și Tailanda, precum și un angajament destul de ambiguu stipulat în Legea Relațiilor cu Taiwan-ul, adoptată de Congresul SUA în 1979. În plus, Vietnam-ul și India și-au exprimat constant preocuparea față de ascensiunea Chinei și ar putea fi luate în calcul dacă Statele Unite ar considera că eventuale acțiuni ale regimului comunist chinez îndreptate împotriva uneia dintre aceste țări amenință interesele americane.

Prin urmare, cele trei elemente majore ale actualei politici a Statelor Unite în relațiile cu China sunt cooperarea economică (*engagement*); îngrădirea militară (*containment*); prezența militară în regiune și asigurările de securitate acordate națiunilor aliate și partenere din regiunea Asia – Pacific.

Este oportună în acest context o analiză a problemelor create de cele două poziții majore promovate de mediul politic din Statele Unite, respectiv poziția optimistă susținută de adepții liberalismului politic și poziția pesimistă îmbrățișată de discipolii școlii de gândire realiste.

Prima și cea mai dificilă problemă este a contradicției fundamentale dintre politica de *engagement* și cea de *containment*. Pe de o parte, cooperarea economică are drept unul dintre obiectivele sale principale dezvoltarea economică și prosperitatea Chinei. Odată cu dezvoltarea este evident că China devine mai puternică și că va dori să își afirme noul său statut de mare putere în regiune și în lume. Pe de altă parte, îngrădirea militară își propune obiectivul de a limita puterea și influența Chinei astfel încât această putere să nu afecteze interesele Statelor Unite.

O a doua problemă o constituie modul în care asigurările de securitate oferite aliaților și partenerilor săi din regiune obligă de fapt Statele Unite să își asume într-o măsură disproporționat de mare responsabilitatea pentru pacea, securitatea și stabilitatea în Asia și în zona Pacificului. La adăpostul acestor asigurări date de Washington, aliații și partenerii nu mai simt nevoia să cheltuiască suficiente resurse pentru apărare, sunt încurajați implicit să sfideze posibilele amenințări chineze și chiar să recurgă la declarații sau acțiuni care pot duce la escaladarea tensiunilor regionale.

Optimismul taberei de gândire liberaliste americane își exprimă încrederea absolută în capacitatea cadrului instituțional internațional de a rezolva disputele și de a sancționa încălcările normelor internaționale. În egală măsură, reprezentanții săi consideră că dezvoltarea economică va duce inevitabil la democratizarea vieții politice interne din China, mai ales că o astfel de democratizare va duce fără îndoială la reducerea pericolului

unei confruntări sau al unui conflict armat între Washington și Beijing.

De fapt, națiunile puternice tind să nu se bazeze în totalitate pe instituțiile internaționale pentru asigurarea securității lor și pentru apărarea intereselor lor. Statele Unite au furnizat astfel de exemple în istoria recentă, cum a fost cazul intervențiilor din Kosovo sau Irak. Se poate presupune că pe măsură ce devine din ce în ce mai puternică din punct de vedere economic și militar, China va acționa într-un mod similar când va considera că instituțiile și normele internaționale sunt insuficiente pentru protejarea intereselor sale, indiferent dacă modul în care China definește interesele sale încalcă normele internaționale sau afectează interesele legitime ale altor state.

Prin urmare, elaborarea unei politici americane față de China care să ia în considerare în mod exclusiv argumentele optimiste ale teoriei liberaliste este de natură să pună sub semnul întrebării capacitatea Statelor Unite de a își promova și apăra propriile interese, dar și de a asigura securitatea aliaților și partenerilor săi din regiune.

De altfel, Statele Unite au încurajat in ultimele decenii integrarea Chinei în sistemul politic și economic internațional, iar China a profitat de această integrare pentru a își dezvolta economia și pentru a își extinde schimburile comerciale cu un mare număr de națiuni de pe toate continentele. Odată cu dezvoltarea a venit necesitatea accesului permanent la resurse energetice și de materii prime, dar și la piețele externe pentru produsele chineze. Accesul permanent presupune printre altele securitatea rutelor comerciale maritime, iar în această privință în ultimii ani China a folosit argumentul pentru a întreprinde acțiuni în Marea Chinei de Sud și în Marea Chinei de Est menite în concepția liderilor chinezi să asigure aceste rute în ciuda prezenței militare americane.

Speranța liberalistă în transformarea unei Chine prospere din punct de vedere economic într-o Chină democratică și dornică să se alăture necondiționat ordinii internaționale actuale în care Statele Unite joacă rolul principal este de asemenea discutabilă. Multe dintre națiunile dezvoltate au cunoscut în perioadele lor de ascensiune o intensificare a sentimentelor și manifestărilor naționaliste care au dus la acțiuni ce au amenințat securitatea și stabilitatea regională sau globală. Există în prezent destule exemple că naționalismul afectează atât acțiunile liderilor politici de la Beijing, cât și pe cele ale populației chineze, iar formularea politicii americane nu poate să ignore aceste manifestări, precum și posibilele consecințe ale acestora asupra modului în care regimul comunist chinez ar putea să reacționeze în situații de criză.

În istoria recentă, o parte a liderilor politici americani au subliniat în repetate rânduri că nu este intenția Statelor Unite să îngrădească ascensiunea și dezvoltarea economică a Chinei și că o Chină puternică nu constituie o amenințare la adresa Statelor Unite. Desigur, aceștia au fost discipolii argumentelor liberaliste. În același timp, adepții realismului nu au încetat să atragă atenția asupra pericolului reprezentat de creșterea exponențială a cheltuielilor militare ale Chinei și de investițiile masive în echipamente militare din ce în ce mai sofisticate.

Pentru a atenua preocupările Statelor Unite, ale națiunilor occidentale, dar și ale statelor din Asia legate de amenințarea chineză, regimul de la Beijing a întreprins în ultimii ani eforturi de a defini dezvoltarea națiunii lor drept „ascensiune pașnică" și apoi drept "dezvoltare pașnică" pentru a nu da impresia că creșterea puterii chineze afectează interesele țărilor din Asia și din zona Pacificului. Indiferent de modul în care este definită oficial, evoluția recentă a Chinei dintr-o țară subdezvoltată într-o economie care a depășit la produsul intern brut toate națiunile lumii cu excepția Statelor Unite nu poate să provoace decât îngrijorare la Washington și în capitalele statelor asiatice. Perspectiva unei superputeri care își impune prin forță interesele în regiune este îngrijorătoare și nu este suprinzător faptul că multe dintre aceste națiuni caută să-și întărească relațiile cu Statele Unite, lucru care duce la o povară și mai mare pentru modul în care politica americană se raportează la contextul politic, economic și militar din Asia.

Abordarea realistă a unei politici consecvente și eficiente față de China nu este nici ea lipsită de probleme. Una dintre cele mai importante este dificultatea formulării unei strategii pentru încetinirea creșterii economice a

Chinei și limitarea astfel a puterii și resurselor financiare disponibile pentru cheltuielile militare. Orice pârghii sau mecanisme economice mergând până la sancțiuni ar încerca să pună în aplicare pentru îndeplinirea unui astfel de obiectiv, Statele Unite s-ar vedea în situația în care eventualele beneficii ale unui succes fie el și modest în această direcție ar fi anulat de daunele provocate economiei americane de reducerea profiturilor pe care companiile americane și prin extensie Statele Unite le obțin din cooperarea economică bilaterală.

Până și Mearsheimer, una dintre cele mai avizate voci ale realismului politic american ajunge doar la o recomandare generală și destul de vagă conform căreia Statele Unite ar trebui să facă tot ceea ce este posibil pentru a încetini ascensiunea Chinei și „să acționeze față de China într-un mod similar cu modul în care a acționat față de Uniunea Sovietică în timpul Războiului Rece".[11]

Cazurile nu sunt însă similare, în principal pentru că economia americană nu a depins deloc de economia sovietică, în timp ce cooperarea economică intensă cu China produce o situație complet diferită, în care ambele țări au interesul continuării și intensificării acestei cooperări. Chiar și în cazul improbabil în care Statele Unite ar decide să reducă sau să suspende integral cooperarea economică pentru a genera o încetinire a creșterii economice chineze, nu există nici un fel de garanție că alte state care cooperează economic cu China ar urma un astfel de exemplu.

De altfel, este greu de argumentat în prezent că există o amenințare concretă suficient de serioasă din partea Chinei pentru a justifica adoptarea unei politici care în esență ar fi una de *containment* economic îndreptată împotriva statului comunist.

Așa cum am subliniat, în momentul de față problema cea mai semnificativă a politicii de *congagement* este faptul că este fundamentată pe două premise contradictorii și care se subminează reciproc. Cooperarea economică este benefică pentru ambele părți, chiar dacă ea are drept rezultat și creșterea economică accelerată și astfel întărirea puterii chineze. Îngrădirea capacității militare a Chinei – deși considerată necesară – duce și la cheltuirea de resurse considerabile din bugetul Statelor Unite pentru menținerea unei prezențe militare semnificative și eficiente în Asia și Pacific. În același timp, modul în care este pusă în aplicare strategia de *containment* militar obstrucționează schimburile comerciale pe care cooperarea economică încearcă să le încurajeze și sa le intensifice.

Contradicția dintre *engagement* și *containment* este astfel mult mai mult decât o premisă teoretică. Ea este dificil de argumentat, dificil de aplicat și are rezultate discutabile, indiferent de zona politică americană din care este analizată această strategie.

Deși a devenit o regulă nescrisă, necesitatea ca declarațiile oficiale ale reprezentanților autorităților de la Washington să contrazică existența unei decizii deliberate de implementare a unei politici de *containment* în relațiile cu China, prezența militară americană și mai ales prezența navală care presupune patrularea pe rutele maritime din Pacific și din largul coastelor estice ale Asiei este percepută la Beijing drept o amenințare directă la adresa securității rutelor maritime comerciale care sunt esențiale atât pentru aprovizionarea constantă a Chinei cu resurse energetice și cu materii prime, cât și pentru exportul produselor chineze către piața mondială.

Din contră, astfel de declarații oficiale tind să scoată în evidență necesitatea prezenței navale americane pentru contracararea unor amenințări comune, cum ar fi împiedicarea proliferării armelor de distrugere în masă, lupta împotriva traficului de droguri și a pirateriei, precum și sprijinul oferit în situațiile de criză umanitare sau dezastre naturale. Aceste argumente sunt legitime, dar ele nu pot convinge regimul comunist chinez decât că în acest fel Statele Unite își exercită influența în regiune într-un fel care afectează negativ interesele Chinei.

În prezent, echilibrul de putere din vestul Pacificului este încă în mod incontestabil în favoarea Statelor Unite, dar într-o proporție incontestabil mai mică decât era în urmă cu treizeci de ani. Creșterea constantă și semnificativă a cheltuielilor militare chineze a dus la o reducere a decalajului de putere, iar pentru menținerea acestui decalaj în favoarea sa, Washington-ul ar trebui să continue să crească propriile sale cheltuieli militare într-un ritm similar cu cel al Beijing-ului.

În măsurarea ritmului relativ de creștere al cheltuielilor militare, așa cum se procedează și în cazul produsului intern brut, economiștii folosesc două metode diferite, respectiv măsurarea cu ajutorul ratelor de schimb ale monedelor naționale sau prin intermediul parității puterii de cumparare (*purchasing power parity* – PPP).[12]

Deși există opinii conform cărora cheltuielile militare ale Statelor Unite vor continua să crească într-un ritm suficient pentru a păstra avantajul care în prezent este enorm față de cheltuielile militare ale Chinei,[13] alți observatori consideră că în cazul în care se vor menține ritmurile actuale de creștere decalajul dintre Statele Unite și China va continua să se reducă atât în privința puterii economice, cât și în privința puterii militare.[14]

Fără a recurge la concluzii definitive, se poate constata că politica de *congagement* continuă să fie fundamentată pe două presupuneri principale. Prima este aceea că *engagement*-ul economic va duce în timp la transformarea și reformarea sistemului politic chinez într-o măsură suficientă pentru ca China să nu mai constituie o amenințare la adresa intereselor americane, iar a doua că deși decalajul militar s-a micșorat și va continua să se micșoreze pentru o perioadă de timp, el va rămâne destul de semnificativ pentru ca Statele Unite să poată descuraja eficient orice încercare a Chinei de a deveni principala superputere mondială.

Cealaltă dificultate menționată anterior este aceea a angajamentului Statelor Unite de își apăra aliații din Asia, precum și de a oferi periodic asigurări națiunilor partenere că prezența militară americană din regiune nu va fi redusă și că această prezență este menită să întărească stabilitatea și securitatea regională. Angajamentul presupune un efort permanent care necesită alocarea unor resurse financiare, materiale și umane semnificative din partea Washington-ului fără ca autoritățile americane să pretindă din partea acelorași aliați și parteneri un efort suplimentar pentru participarea la apărarea colectivă.

Desigur, unele dintre aceste națiuni aliate oferă în schimbul acestui angajament al Statelor Unite acorduri de amplasare pe teritoriul lor a unor baze terestre, aeriene și navale americane, iar aceste baze sunt considerate extrem de importante din punct de vedere strategic pentru menținerea unei poziții dominante a Statelor Unite în zona Asia – Pacific.

Există însă temeri justificate conform cărora efectul concertat al elementelor care constau în creșterea economică accelerată a Chinei, cheltuielile militare subdimensionate ale aliaților americani din Asia și ritmul mai scăzut de creștere economică al Statelor Unite va duce în viitor la imposibilitatea susținerii financiare a unei politici externe americane în care se menține un dezechilibru persistent între angajamentele asumate de Washington și capacitatea de a susține efectiv aceste angajamente. Preocuparea față de acest dezechilibru a fost exprimată încă înainte de ascensiunea Chinei,[15] dar preocuparea s-a tranformat în îngrijorare legitimă că odată cu creșterea puterii chineze capacitatea politicii externe americane de a transpune în realitate obiectivele sale strategice ar putea duce la un moment dat la epuizarea resurselor financiare pe care națiunea americană este dispusă să le cheltuiască în această privință.

Pentru a ilustra proporția în care aliații din Asia ai Statelor Unite suportă povara financiară a propriei lor securități trebuie amintit faptul că Japonia alocă doar 1% din produsul său intern brut pentru apărare și a redus recent aceste cheltuieli,[16] iar Coreea de Sud și Taiwan-ul cheltuiesc mai puțin de 3% din produsul lor intern brut, deși amenințarea nord-coreeană în cazul primeia și amenințarea chineză în cazul celei de-a doua ar trebui să le îndemne la cheltuieli suplimentare. Tocmai angajamentul Statelor Unite de a își apăra aliații și partenerii le permite acestor națiuni să transfere o mare parte a poverii financiare a cheltuielilor pentru apărare către autoritățile americane. În lipsa unui astfel de angajament aceste națiuni ar fi în mod sigur obligate să aloce mult mai multe resurse pentru a își asigura securitatea națională.[17]

Chestiunea angajamentului american este discutabilă chiar și în cazurile în care există tratate bilaterale de apărare (Japonia, Coreea de Sud) și poate deveni chiar improbabilă în cazul Taiwan-ului. Există dezbateri constante și aprinse în cercurile politice și militare americane, dar și în presa și opinia publică americană cu privire la eventuala implicare a

Statelor Unite într-un conflict armat cu China pentru a își îndeplini obligațiile presupuse de tratatele existente.

Spre exemplu, în cazul Taiwan-ului autoritățile de la Taipei, dar și observatorii politici, consideră că Statele Unite nu vor permite niciodată Chinei să anexeze insula pentru că aceasta ar constitui „un dezastru geostrategic" pentru Washington și că o eventuală lipsă de reacție americană la anexarea de către China a Taiwan-ului prin folosirea forței ar avea consecințe care ar putea merge până la „un atac nuclear chinez asupra teritoriului american".[18] Nu este de aceea deplasată ideea că formatorii de opinie din Taiwan se concentrează mai puțin pe impulsionarea autorităților către creșterea cheltuielilor militare și mai mult pe îndemnul adresat autorităților americane de a interpreta prevederile Legii Relațiilor cu Taiwan-ul drept un angajament de a apăra insula împotriva oricărei agresiuni străine.

Un element important al oricărei reformulări a politicii Statelor Unite față de China este realizarea unei estimări plauzibile a modului în care puterea chineză afectează interesele americane și securitatea națională americană. Trebuie remarcat faptul că dincolo de angajamentele asumate de Washington față de aliații și partenerii săi din Asia și Pacific, nu există argumente realiste care să indice faptul că China ar intenționa să se angreneze într-o confruntare militară deschisă cu Statele Unite. Decalajul existent în prezent în domeniul militar, precum și distanța geografică, fac ca un eventual atac chinez cu arme convenționale împotriva teritoriului continental al Statelor Unite să fie puțin probabil, iar un atac cu rachete balistice intercontinentale cu încărcătură nucleară ar duce la o ripostă americană atât de devastatoare încât pierderile umane și materiale ale ambelor părți ar depăși cu mult orice posibil beneficiu. De aceea, o Chină puternică nu constituie o amenințare directă, dar ea poate să afecteze substanțial interesele strategice și economice americane în Asia și Pacific.

Pe de altă parte, reprezentanți marcanți ai curentului neoconservator american, cum ar fi fostul secretar al apărării Donald Rumsfeld, au afirmat în repetate rânduri că „din moment ce nici o națiune nu amenință China, trebuie să ne întrebăm: de ce această creștere a investițiilor în armată? De ce aceste achiziții militare majore? De ce aceste dislocări masive de forțe?"[19]

Desigur, nu există în Asia state care să se poată opune militar Chinei. Dacă politica americană le-ar pune însă în situația de a investi mai mult în propria lor apărare, țări ca Japonia, Coreea de Sud, Taiwan, Filipine, Vietnam, ca să nu mai vorbim de India, ar putea să provoace Chinei costuri foarte ridicate în cazul în care regimul de la Beijing ar întreprinde acțiuni militare împotriva oricăreia dintre ele. Nu este deloc sigur că regimul comunist ar putea justifica astfel de costuri în fața populației chineze și că ar risca destabilizarea internă și pierderea puterii de dragul unei confruntări armate chiar și cu state evident mai puțin puternice din punct de vedere economic și militar.

Prin urmare, orice strategie americană ar trebui să includă în viitor eforturi diplomatice consecvente pentru a determina aliații și partenerii din Asia să contribuie mult mai substanțial la apărarea lor și la apărarea colectivă. Pusă în fața unui efort comun de descurajare a unei agresiuni, China ar deveni mai prudentă cu acțiunile sale în regiune și ar putea fi convinsă să participe activ la acțiunile menite să asigure securitatea și stabilitatea regională. În loc să devină o problemă, China ar trebui fie o parte a soluției. Felul în care Statele Unite pot duce la un astfel de deznodământ este însă neclar.

O soluție posibilă ar fi aceea de a convinge China că, în cazul unei distanțări a Statelor Unite de obligațiile asumate prin tratatele cu aliații săi din regiune, atât Japonia, cât și Coreea de Sud ar putea să recurgă la programe de dezvoltare a unor arme nucleare, iar proliferarea armelor de distrugere în masă printre națiunile asiatice este o evoluție pe care China dorește să o evite cu orice preț pentru că ar afecta echilibrul strategic din regiune și ar periclita nu doar securitatea regională, dar și securitatea Chinei într-un mod cât se poate de direct.[20]

O altă recomandare este aceea ca Statele Unite să își reducă cheltuielile militare prin reducerea prezenței militare în regiune. Acest demers ar implica închiderea unora dintre bazele americane din Japonia și Coreea de Sud. În mod logic, această reducere a prezenței americane ar trebui să semnaleze două lucruri distincte. În primul rând, prin astfel de

acțiuni Statele Unite ar demonstra Chinei că forțele americane nu constituie o amenințare la adresa Beijing-ului. În al doilea rând, o astfel de inițiativă ar putea determina imediat cele două națiuni asiatice să își revizuiască strategia și cheltuielile de apărare în direcția menționată anterior, aceea de creștere a contribuției japoneze și sud-coreene la securitatea regională și o dependență mai redusă față de prezența americană.

2. Propuneri pentru o nouă politică americană față de China

Prestigiosul *Council on Foreign Relations* a dat recent publicității un studiu care propune actualizarea strategiei americane față de China.[21] Cercetarea pornește de la premisa că după încheierea Războiului Rece Statele Unite nu au mai avut un competitor strategic și că astfel politica americană nu a fost formulată în așa fel încât să prevină apariția unei concurențe economice și militare din partea unei alte națiuni. Dimpotrivă, administrațiile care s-au succedat la Casa Albă în ultimele două decenii au facilitat de fapt ascensiunea unor puteri emergente, iar din această viziune a apărut provocarea chineză.[22]

Se poate spune de fapt că a fost vorba nu doar de facilitarea ascensiunii Chinei la statutul de mare putere, ci că eforturile diplomatice, economice și chiar militare ale Statelor Unite au fost îndreptate în direcția susținerii consecvente a integrării Chinei în comunitatea internațională. Acest efort a avut drept rezultat apariția unei amenințări reale la rolul dominant al puterii americane.

Această nouă realitate impune prin urmare reevaluarea strategiei Statelor Unite în relațiile cu China, astfel încât o nouă strategie să fie centrată nu pe sprijinul acordat Chinei pentru a se integra în sistemul mondial și pentru a își continua dezvoltarea economică și militară, ci pe necesitatea contrabalansării acestei ascensiuni în vederea limitării consecințelor sale și pe necesitatea protejării intereselor americane în fața acestei ascensiuni.

Modificările cerute de o astfel de revizuire a conceptului de *grand strategy* față de China trebuie să pornească în mod necesar de la acceptarea faptului că menținerea Statelor Unite în poziția de primă putere economică și militară a lumii constituie obiectivul fundamental al unei astfel de strategii.

Noua abordare trebuie să aibă în vedere câteva direcții esențiale:

- Revitalizarea economiei americane;
- Inițierea unor acorduri comerciale cu aliați și parteneri ai Statelor Unite care să excludă China și să fie benefice pentru națiunile participante;
- Readucerea în vigoare a unui regim de control al transferurilor de tehnologie care să prevină achiziția de către China a unor capacități strategice de natură să amenințe Statele Unite și aliații lor;
- Întărirea capacităților economice și militare ale aliaților și partenerilor Statelor Unite din imediata apropiere a Chinei;
- Creșterea capacității militare americane de a își proiecta forța în zona de vest a Pacificului în ciuda împotrivirii autorităților chineze.[23]

Conform aceluiași studiu, contrabalansarea ascensiunii Chinei este necesară pentru că există un grad mare de probabilitate ca rivalitatea strategică dintre Statele Unite și China să fie una pe termen lung. O astfel de probabilitate este determinată de continua creștere economică a Chinei, creștere care îi oferă mijloacele de a amenința securitatea vecinilor săi din Asia, dar și influența Statelor Unite în regiune. În plus, analiza Consiliului pentru Relații Externe afirmă că "numai o prăbușire absolută a statului chinez ar elibera Washington-ul de obligația de a contrabalansa sistematic Beijing-ul, deoarece chiar și alternativa unor dificultăți modeste ale Chinei nu ar elimina pericolele existente în Asia și în afara Asiei la adresa Statelor Unite".[24]

Indiferent de circumstanțe, o premisă esențială este aceea că în afara unor situații imprevizibile, China va fi cel mai semnificativ rival al Statelor Unite pentru mult timp de acum înainte. Ascensiunea Chinei a devenit deja o amenințare la adresa Statelor Unite, a aliaților și partenerilor săi și la adresa ordinii internaționale dominate de Statele Unite. Dacă această ascensiune va continua, China va submina și mai intens interesele Statelor Unite, iar

abordarea strategică actuală a autorităților de la Washington – de a integra China în sistemul global – continuă la rândul său să afecteze aceste interese. Din moment ce atât ascensiunea Chinei, cât și politica actuală a administrației americane duc la aceeași erodare a puterii americane și de afectare a intereselor Statelor Unite, concluzia cea mai rezonabilă este aceea că este urgentă nevoia elaborării și implementării unei noi strategii care sa abordeze eficient problematica creșterii puterii economice și militare chineze.

Înainte de a descrie direcțiile pe care va trebui să le urmeze viitoarea strategie americană, studiul menționat descrie cele patru obiective majore ale regimului chinez în efortul său de a întări puterea economică și militară a Chinei și de a impune punctul de vedere al Chinei în problemele internaționale pe care le consideră de interes imediat pentru Beijing.

Aceste direcții sunt menținerea ordinii interne, menținerea unei creșteri economice susținute, pacificarea zonei geografice de la granițele sale și întărirea statutului său internațional.[25] Este cât se poate de clar că toate aceste obiective sunt subordonate obiectivului fundamental de a poziționa China drept o superputere globală ale cărei interese să nu poată fi contestate sau obstrucționate de alte puteri, de grupuri de state, alianțe sau de organizații internaționale.

Intereselor chineze pe termen mediu și lung nu li se poate opune decât o singură națiune și anume Statele Unite. Studiul elaborat de *Council on Foreign Relations* consideră că este nevoie de definirea clară a intereselor naționale americane și de formularea unei strategii bine articulate care să includă nu doar principii generale, ci obiective bine argumentate și măsuri concrete care să permită atingerea acestor obiective.

Prima dintre premisele care trebuie luate în considerare în formularea unei noi strategii este aceea că integrarea Chinei în sistemul internațional, promovată de Washington încă din anii 1970, a contribuit decisiv la ascensiunea Chinei și opțiunile avute în vedere până în prezent de mediul politic american – fie că este vorba de cooperare sau *containment* – nu pot proteja eficient interesele americane și pot chiar submina și amenința poziția dominantă a Statelor Unite pe plan global.[26]

Prin urmare, cea mai rațională opțiune ar fi renunțarea la eforturile permanente de a asigura integrarea completă a Chinei în sistemul internațional și înlocuirea lor cu o politică deliberată de contrabalansare a ascensiunii chineze ca mijloc de apărare a intereselor americane și ale aliaților Statelor Unite.

Interesele vitale ale Statelor Unite sunt enumerate ca fiind prevenirea, descurajarea și reducerea amenințării unor atacuri convenționale sau neconvenționale asupra teritoriului american; menținerea unui echilibru de putere în Europa și în Asia care să promoveze pacea și stabilitatea prin menținerea unui rol esențial al Statelor Unite și al alianțelor din care face parte; prevenirea utilizării și stoparea proliferării armelor de distrugere în masă și a rachetelor care pot transporta încărcături nucleare; asigurarea stabilității economiei internaționale, piețelor energetice și mediului înconjurător.[27]

În opoziție cu interesele strategice americane, cele ale Chinei sunt, conform studiului, de a înlocui Statele Unite ca principala putere din Asia, de a slăbi sistemul de alianțe al Statelor Unite în Asia, de a submina încrederea națiunilor asiatice în credibilitatea și capacitatea Statelor Unite de a le asigura securitatea și stabilitatea, de a întări capacitatea militară a Chinei pentru a descuraja o intervenție americană în regiune, de a insufla neîncredere în modelul economic american, dar și – extrem de important – de a evita o confruntare majoră directă cu Statele Unite în viitorul apropiat.[28]

După cum se poate observa, China își definește interesele în Asia în primul rând prin raportarea la Statele Unite, în timp ce Statele Unite își definesc interesele în Asia și în lume în termeni mai largi, care nu iau în considerare în mod explicit China, ci amenințările pe care orice națiune le poate prezenta la adresa ordinii internaționale.

Din start, orice efort american viitor de a continua să sprijine activ integrarea Chinei în sistemul internațional subminează interesele vitale ale Statelor Unite, deoarece China a acumulat deja o putere economică și militară semnificativă și indică faptul că este gata în orice moment să întreprindă acțiuni care să amenințe atât Statele Unite, cât și pe aliații lor.

Politicile consecvente ale administrațiilor anterioare de a coopera cu China în speranța că

acest lucru va evita confruntarea și conflictul – nu în ultimul rând datorită faptului că era mult mai puțin costisitoare cooperarea decât confruntarea – trebuie să fie înlocuite de o politică mai realistă, în care cooperarea nu trebuie să fie în detrimentul Statelor Unite și în interesul Chinei. În timpul în care Washington-ul utiliza resurse diplomatice, financiare, economice, comerciale și militare pentru a pune umărul la integrarea regimului comunist în mecanismul global, China submina în mod constant eforturile de a adopta rezoluții împotriva unor încălcări ale normelor internaționale de către alte state, nu participa în mod proporțional cu dezvoltarea sa la rezolvarea crizelor internaționale, iar în ultimii ani a devenit prin acțiunile din Marea Chinei de Sud și Marea Chinei de Est o nouă problemă pe care comunitatea internațională o privește cu preocupare.

Unul dintre cele mai frecvent menționate motive pentru care Washington-ul a căutat în trecut să pună accentul pe cooperare a fost acela că nu a dorit să creeze la Beijing impresia că acțiunile Statelor Unite sunt îndreptate împotriva intereselor chineze. Adevărul este însă că indiferent de declarațiile și acțiunile Statelor Unite, regimul chinez va continua să considere că intenția reală a autorităților americane este aceea de a îngrădi China și de a o împiedica să devină o superputere care să fie capabilă să își exercite influența. De aceea, Consiliul pentru Relații Externe recomandă câteva obiective majore care să constituie fundamentul strategiei pe termen lung în relațiile cu China.

Oricare va fi strategia efectivă pe care autoritățile americane o vor pune în aplicare în relațiile bilaterale, este absolut necesar ca implicarea președintelui Statelor Unite și a Congresului Statelor Unite să fie permanentă, consecventă, fermă și constructivă. Este nevoie de un dialog perseverent în toate domeniile de interes comun, dar și în domeniile în care interesele celor două părți sunt divergente. Nu vor fi suficiente întrevederile la nivel înalt cu ocazia unor forumuri internaționale și nici vizitele de stat care sunt planificate din timp, care au de obicei o agendă prestabilită a discuțiilor și care includ o latură ceremonială ce nu contribuie la rezolvarea diferendelor.

Rolul Congresului va fi esențial în trei privințe și anume: acordarea de puteri sporite președintelui pentru a încheia acordul de parteneriat transpacific (Tran-Pacific Partnership); revizuirea și creșterea bugetului apărării astfel încât puterea americană să se manifeste în Asia în direcția securității și stabilității regionale; tragerea constantă la răspundere a președintelui pentru punerea în aplicare a politicii față de China în așa fel încât acțiunile administrației să apere în primul rând interesele naționale ale Statelor Unite și nu și pe cele ale Chinei în cazul în care acestea din urmă nu coincid cu cele ale Washington-ului.[29]

Așa cum am menționat anterior, primul obiectiv recomandat de studiu este revitalizarea economiei americane. Aceasta trebuie să fie prioritatea absolută a președintelui și a Congresului pentru că numai o economie puternică și în creștere constantă poate asigura resursele necesare protejării eficiente a intereselor americane.

Promovarea parteneriatului transpacific trebuie să demonstreze Chinei că Statele Unite sunt hotărâte să concureze cu produsele și serviciile chineze pe piața asiatică. De aceea, acordul ar trebui ratificat de urgență de Congresul SUA. Acele elemente ale cooperării cu China care sprijină interesele naționale americane trebuie încurajate, dar nu și încercările Chinei de a contesta mecanismele comerțului internațional, care au nevoie de o reacție fermă din partea națiunilor occidentale industrializate în coordonare cu Statele Unite.

Al doilea obiectiv se referă la măsuri de contracarare a utilizării de către China a unor instrumente geoeconomice în Asia și pe plan mondial. Instrumentele geoeconomice sunt definite drept instrumente economice utilizate pentru atingerea unor obiective geopolitice. China și-a folosit enormele resurse economice și relațiile comerciale pentru a face presiuni asupra Japoniei, Coreei de Sud, Australiei și altor națiuni din regiune fără ca aceste presiuni să provoace o reacție din partea Statelor Unite. De aceea, cooperarea economică a Statelor Unite cu țările în cauză trebuie reîntărită, iar puterea economică americană trebuie utilizată în așa fel încât să atragă proiecte comune cu aceste state și pentru a riposta într-o manieră consecventă cu acordurile internaționale la încercările Chinei de a obține beneficii geopolitice prin presiuni de natură economică.

În același timp, relațiile economice și comerciale cu China trebuie revizuite în vederea echilibrării schimburilor bilaterale și protejării mai susținute a intereselor americane.

Al treilea obiectiv este punerea în aplicare în cooperare cu națiunile aliate și partenere a unui nou regim de control al transferurilor de tehnologie către China. O prioritate majoră trebuie să fie aceea de a limita accesul regimului chinez la tehnologii ce pot fi utilizate pentru crearea unor echipamente militare de ultimă generație și care pot fi folosite împotriva Statelor Unite și aliaților lor. Deși intensificarea schimburilor comerciale internaționale este în interesul Washington-ului, acest deziderat nu trebuie să submineze și să pericliteze capacitatea Statelor Unite de a păstra un avantaj militar și tehnologic suficient pentru a își asigura securitatea națională. Prin urmare, autoritățile americane trebuie să inițieze acțiuni care în coordonare cu aliații europeni și asiatici ai Statelor Unite să prevină accesul Chinei la tehnologii cu dublă utilizare, civilă și militară. Astfel de discuții trebuie începute imediat, chiar dacă efortul de implementare a unor acorduri va fi de durată. Orice întârziere în aplicarea măsurilor de control al transferurilor de tehnologie poate avea consecințe imprevizibile.

Următorul obiectiv esențial este întărirea capacităților militare americane. Politica de limitare a cheltuielilor în domeniul apărării și de amânare sau anulare a unor programe majore de achiziții în domeniul echipamentelor militare trebuie înlocuită de o revizuire imediată a priorităților prin raportare directă la capacitățile militare în creștere ale Chinei. Forțele armate americane trebuie să își mențină și întărească urgent capacitatea de proiectare a puterii armate în regiunea Asia – Pacific, chiar împotriva opoziției regimului de la Beijing.

Administrația trebuie să coopereze cu Congresul pentru o reformă profundă a bugetului apărării și a structurii forțelor americane, pentru menținerea actualului echilibru nuclear în raport cu China, pentru accelerarea întăririi capacităților militare americane în domenii critice cum ar fi aeronavele fără pilot și submarinele de atac.

În același timp, Statele Unite trebuie să întreprindă acțiuni în vederea asigurării drepturilor de liberă navigație și survol pentru navele și aeronavele civile și militare în zonele pe care Beijing-ul încearcă să le impună drept zone de interdicție. Trebuie accelerate eforturile de creștere a gradului de interoperabilitate cu aliații din regiune, dar și de întărire a prezenței elementelor de apărare antirachetă în Pacific. În sfârșit, este imperativă intensificarea unei prezențe navale și aeriene puternice și permanente a forțelor americane în Marea Chinei de Sud și Marea Chinei de Est, precum și creșterea frecvenței și duratei exercițiilor militare comune cu aliații din regiune.

Un alt element important este implementarea unor politici eficiente în domeniul securității informatice pentru a contracara acțiunile chineze în atacarea cibernetică a rețelelor informatice care controlează infrastructura națională americană. Studiul susține că nu s-a întreprins nimic eficient în această direcție până acum, iar declarațiile care cer Chinei să se conformeze normelor internaționale în domeniu nu au avut rezultat. Pentru a îndeplini acest obiectiv, Statele Unite trebuie să impună Chinei costuri prohibitive pentru orice încălcare a normelor de securitate cibernetică, să își întărească semnificativ capacitatea de a descuraja acțiunile regimului chinez în această direcție prin măsuri diplomatice și economice, să îmbunătățească în continuu capacitățile americane de apărare cibernetică (cooperarea Congresului este și în acest caz esențială prin adoptarea unei legislații care să reglementeze cooperarea dintre serviciile americane de informații și companiile americane).

Întărirea parteneriatelor în zona Asia - Pacific este următorul obiectiv necesar, în primul rând pentru că liderii comuniști chinezi acționează permanent pentru a submina relațiile dintre Statele Unite și aliații și partenerii săi în domeniul economic și militar și pentru a testa capacitatea și hotărârea Statelor Unite de a își menține cooperarea intensă cu aceste națiuni. Lista lor include nu doar Japonia, Coreea de Sud și Australia, dar și India, Filipine, Indonezia, Malaezia, Vietnam și Taiwan. Din punct de vedere geografic și geostrategic cooperarea Statelor Unite cu toate aceste țări ar asigura în continuare un cordon

de securitate în jurul granițelor sudice și estice ale Chinei și ar descuraja eforturile Beijing-ului de a submina crearea unei opoziții concertate la încercările sale de a își impune influența și voința politică și militară în zonă.

Printre obiectivele necesare în cadrul aceleiași noi strategii se numără și impulsionarea contactelor diplomatice la nivel înalt cu China. Un dialog permanent la cel mai înalt nivel este absolut indispensabil pentru discutarea diferendelor bilaterale, pentru atenuarea tensiunilor, reducerea neîncrederii reciproce și identificarea unor interese comune. Indiferent de rivalitatea dintre cele două țări, în lipsa unui dialog susținut, permanent și deschis probabilitatea escaladării tensiunii și a confruntării sau conflictului este considerabilă.

Necesitatea dialogului este evidentă având în vedere responsabilitățile majore asumate de Statele Unite în regiune cu privire la promovarea și menținerea stabilității, securității și dezvoltării economice. Proiectul de strategie recomandă o mai mare onestitate și deschidere în întâlnirile bilaterale și în declarațiile publice și abținerea de la prelegeri despre principii generale în locul discuțiilor deschise. Același dialog trebuie să aibă mereu în vedere și pozițiile și interesele aliaților și partenerilor Statelor Unite din regiune. Acestea sunt națiunile care își pot aduce o contribuție permanentă și majoră la susținerea pozițiilor și intereselor americane și fără sprijinul cărora orice politică față de China ar fi mult mai dificil de pus în aplicare.[30]

În concluziile sale, Consiliul pentru Relații Externe recunoaște faptul că o revizuire atât de semnificativă a strategiei Statelor Unite față de China va genera cu siguranță o reacție puternică și o răcire previzibilă a relațiilor bilaterale, cel puțin în faza inițială. Pentru liderii de la Beijing va fi necesară o perioadă de adaptare la o astfel de strategie, dar oricare vor fi nemulțumirile regimului comunist studiul susține că indiferent de măsurile pe care acesta le va întreprinde ca răspuns la noua politică americană, ele nu vor putea afecta în mod fundamental interesele americane. Dacă reacția Chinei va depăși domeniul declarațiilor retorice și va face tranziția spre acțiuni de contestare a intereselor Statelor Unite în regiune este foarte probabil ca aliații și partenerii din regiune ai Washington-ului să se apropie și mai mult de poziția americană pentru a își proteja propriile interese în fața ofensivei diplomatice, economice și poate chiar militare chineze. Este greu de crezut că regimul de la Beijing își dorește să provoace ostilitatea țărilor vecine și întărirea legăturilor acestora cu Statele Unite.

China va trebui desigur să își ajusteze propria strategie, iar reacțiile sale ar putea să fie destul de agresive, dar este de presupus că ele vor fi mai degrabă de natură retorică decât efectivă. În orice caz, riscurile pe care și le-ar asuma noua strategie americană sunt considerabil mai mici decât riscurile continuării actualei strategii care este ineficientă în contracararea ascensiunii chineze.[31]

3. Strategia de securitate națională

Strategia de Securitate Națională (NSS) a Statelor Unite este documentul oficial emis o dată la câțiva ani de administrațiile americane și care este menit să afirme prioritățile strategice, riscurile la adresa securității, precum și măsurile necesare pentru a atinge obiectivele strategice ale națiunii. Cea mai recentă ediție a acestui document a fost publicată în februarie 2015 și conține patru capitole principale care se referă în ordine la securitate; prosperitate; valori; ordinea internațională.

În introducere, NSS 2015 afirmă că Statele Unite trebuie să își asume un rol conducător pe plan internațional și enumeră următoarele interese fundamentale pe care națiunea trebuie să le apere:

- securitatea Statelor Unite, a cetățenilor săi, a aliaților și partenerilor SUA;
- o economie americană puternică, inovatoare și în creștere, într-un sistem economic internațional deschis, care să promoveze oportunitățile și prosperitatea;
- respectul pentru valorile universale atât în interiorul, cât și în afara Statelor Unite
- o ordine internațională bazată pe reglementări, pusă în aplicare prin rolul conducător al Statelor Unite și care să promoveze pacea, securitatea și oportunitățile printr-o cooperare mai puternică între state pentru rezolvarea problemelor globale.[32]

În aceeași ordine de idei, documentul susține că eforturile Statelor Unite vor fi întreprinse în ordinea priorităților pentru a aborda următoarele amenințări la adresa intereselor naționale:

- atacuri catastrofale împotriva teritoriului și infrastructurii Statelor Unite;
- amenințări sau atacuri împotriva cetățenilor americani aflați în străinatate sau împotriva aliaților Statelor Unite;
- criza economică sau o recesiune economică globală;
- proliferarea și/sau utilizarea armelor de distrugere în masă;
- epidemii globale severe;
- schimbările climatice;
- probleme majore de aprovizionare pe piața energetică mondială;
- consecințe semnificative în domeniul securității asociate cu situația unor state slabe sau eșuate (inclusiv atrocități în masă, răspândirea conflictelor, criminalitate organizată transnațională).[33]

Strategia recunoaște faptul că în lumea actuală în care interconexiunile și interdependența dintre state sunt atât de semnificative nu există probleme globale care să poată fi rezolvate fără contribuția Statelor Unite, dar și că puține dintre aceste probleme ar putea fi rezolvate numai prin contribuția exclusivă a Statelor Unite. Din acest motiv, rolul de conducere al Statelor Unite trebuie exercitat în cooperare cu comunitatea internațională și în primul rând în cooperare cu națiunile aliate și partenere.[34]

Capitolul referitor la securitate subliniază direcțiile principale de acțiune prin care Statele Unite își pot apăra securitatea națională și interesele naționale majore. Acestea sunt întărirea sistemului de apărare națională prin organizarea și finanțarea activităților care mențin puterea militară a Statelor Unite pe primul loc în lume; reîntărirea securității interne (*homeland security*) prin lupta împotriva terorismului și extremismului și menținerea în funcțiune a serviciilor esențiale ale societății; combaterea amenințărilor teroriste, în care se pune accent pe cooperarea internațională pentru prevenirea atacurilor teroriste, pentru capturarea și pedepsirea teroriștilor și în cadrul căreia *al Qaeda* și Statul Islamic sunt menționate drept cele mai periculoase organizații teroriste; întărirea capacității de prevenire a conflictelor, din nou prin cooperare internațională, iar problemele actuale menționate sunt încălcarea de către Rusia a suveranității Ucrainei, provocările nord-coreene la adresa păcii, tensiunile din Marea Chinei de Sud și din Marea Chinei de Est; prevenirea proliferării și utilizării armelor de distrugere în masă prin intermediul mecanismelor cuprinse în tratatele internaționale și unde statele menționate drept amenințări sunt Coreea de Nord, Iran, Libia și Siria; lupta împotriva schimbărilor climatice pentru prevenirea dezastrelor naturale, a valurilor de refugiați, a conflictelor pentru resurse alimentare și de apă; asigurarea accesului la spațiile comune, respectiv spațiul cibernetic, spațiul cosmic, spațiul aerian și spațiul maritim, considerate esențiale pentru funcționarea economiei mondiale, dar și a societății civile; întărirea securității în domeniul sănătății internaționale, prin prevenirea și eradicarea epidemiilor grave.[35]

Capitolul referitor la prosperitate economică pornește de la premisa că economia americană continuă să fie "cea mai puternică, mai deschisă și mai inovatoare din lume"[36], dar afirmă necesitatea unor obiective concrete pentru a menține această superioritate astfel încât să existe un suport solid pentru apărarea eficientă a intereselor naționale ale Statelor Unite. Primul obiectiv este acela de a pune la lucru economia pentru a menține un ritm de creștere constant, pentru crearea de locuri de muncă și creșterea nivelului de trai. În același timp, America trebuie să își asume în continuare un rol de conducere în efortul de promovare a unui sistem financiar și comercial mondial bine reglementat și transparent pentru a asigura prosperitatea tuturor națiunilor dispuse să participe la acest sistem și să respecte reglementările convenite de comun acord de comunitatea internațională.

Securitatea energetică este un alt obiectiv important, dar este subliniat faptul că s-a redus dependența Statelor Unite de resursele externe prin creșterea producției energetice interne. În același timp, Statele Unite pot re-

duce dependența și vulnerabilitatea aliaților și partenerilor în fața Rusiei sau altor țări prin livrarea de resurse energetice americane și întărirea în acest fel a securității lor naționale și energetice.

Statele Unite trebuie să își mențină capacitatea științifică și tehnologică pentru a își păstra avantajul pe plan economic și militar și pentru a lărgi utilizarea tehnologiilor avansate în economie și în sistemul de învățământ.

Modelarea economiei globale constituie un obiectiv cheie pentru a evita crize economice dezastruoase în viitor, pentru a revizui reglementările bancare și financiare, pentru întărirea sistemului global în așa fel încât națiunile să aibă acces la fondurile necesare pentru dezvoltare și să le folosească în așa fel încât să asigure o dezvoltare sustenabilă și să poată achita creditele. Reducerea decalajelor economice și a ineficiențelor din comerțul mondial ar trebui de asemenea să contribuie la securitatea și stabilitatea internațională și prin extensie la securitatea Statelor Unite.

În sfârșit, ultimul obiectiv economic enumerat este acela de a pune capăt fenomenului sărăciei extreme în Statele Unite și în lume, deoarece fenomenul respectiv generează o amenințare permanentă pentru dezvoltarea și securitatea globală.[37]

Promovarea valorilor democratice constituie subiectul unui capitol separat în cadrul Strategiei, conform punctului de vedere american care susține că dacă aceste valori sunt împărtășite de un număr cât mai mare de națiuni probabilitatea unor confruntări sau conflicte între ele se reduce semnificativ, iar comunitatea națiunilor democratice poate descuraja alte națiuni sau grupuri de națiuni să amenințe securitatea globală.[38]

Cel mai relevant capitol pentru prezenta teză este cel care privește ordinea internațională. Conform acestuia, Statele Unite au "ocazia și obligația [...] de a crea regulile, normele și instituțiile care să constituie fundamentul păcii, securității, prosperității și protejării drepturilor omului în secolul al XXI-lea".[39]

Sistemul actual se bazează pe cadrul internațional creat după cel de al doilea război mondial, dar acest sistem trebuie adaptat la prezent. El nu este doar imperfect pentru realitatea actuală, dar este din ce în ce mai contestat și adeseori incapabil să rezolve problemele prin intermediul instituțiilor și organizațiilor internaționale.

Statele Unite vor continua să susțină cadrul actual, care include Organizația Națiunilor Unite și tratatele multilaterale care reglementează viața internațională, și vor conclucra cu membrii comunității internaționale pentru a găsi soluții la problemele actuale și pentru a asigura securitatea și stabilitatea în viitor. Utilizarea diplomației, dar și a mecanismului sancțiunilor împotriva statelor care încalcă normele internaționale vor continua să fie mijloacele preferate în această direcție. În același timp, întărirea alianțelor și parteneriatelor Statelor Unite va fi o prioritate permanentă a politicii externe americane.

Contextul internațional actual impune o serie de obiective și în acest domeniu, iar primul dintre ele este în mod semnificativ promovarea și întărirea reorientării politicii externe spre regiunea Asia - Pacific.

Statele Unite vor continua să fie o putere în Pacific. Având în vedere faptul că o proporție importantă din creșterea economică mondială va proveni din această zonă, dar și că evenimentele recente - printre care sunt menționate revendicările maritime și acțiunile provocatoare ale regimului nord coreean - pot duce la escaladarea tensiunilor și conflict, Washington-ul consideră că prezența americană este esențială pentru menținerea securității și stabilității în regiune.

Prin urmare, Statele Unite își propun să diversifice relațiile de securitate pe care le au în Asia, modernizarea alianțelor cu Japonia, Coreea de Sud, Australia și Filipine și promovarea interacțiunii dintre ele pentru a putea răspunde problemelor regionale și globale. Documentul exprimă angajamentul american în direcția întăririi instituțiilor regionale pentru respectarea regulilor și normelor internaționale, pentru participarea colectivă la aplicarea lor și rezolvarea pașnică a disputelor, dar și pentru sprijinirea dezvoltării economice.

În privința Chinei, Strategia de Securitate Națională afirmă următoarele:

Statele Unite sunt în favoarea ascensiunii unei Chine stabile, pașnice și prospere. Dorim

să dezvoltăm o relație constructivă cu China, una care să furnizeze beneficii ambelor țări și care să promoveze securitatea și prosperitatea în Asia și în lume. Dorim cooperarea referitoare la problemele comune regionale și globale cum ar fi schimbările climatice, sănătatea publică, creșterea economică și denuclearizarea Peninsulei Coreene. Deși va exista competiție, respingem inevitabilitatea confruntării. În același timp, vom gestiona competiția de pe o poziție puternică și vom insista ca China să respecte regulile și normele internaționale referitoare la chestiuni cum ar fi securitatea maritimă, comerțul și drepturile omului. Vom urmări atent modernizarea militară a Chinei și extinderea prezenței sale în Asia și vom căuta în același timp să reducem riscul neînțelegerilor sau evaluărilor greșite. În privința securității informatice vom întreprinde acțiunile necesare pentru protejarea companiilor americane și pentru apărarea rețelelor noastre informatice împotriva furtului informatic al secretelor comerciale care să ducă la obținerea de beneficii materiale de către entități private sau de către statul chinez.[40]

În sfârșit, Statele Unite își propun să întărească parteneriatul strategic și economic cu India, pentru că cele două țări sunt cele mai mari națiuni democratice din punctul de vedere al populației lor și pentru că împărtășesc valori comune. Întărirea cooperării bilaterale în domeniul securității, energiei și mediului înconjurător pot să contribuie la securitatea și stabilitatea în Asia, iar participarea Indiei la organizațiile regionale întărește rolul său de furnizor de securitate. Washington-ul va coopera atât cu India, cât și cu Pakistan-ul pentru promovarea stabilității strategice și combaterea terorismului.[41]

În privința altor zone geografice, Statele Unite au drept obiectiv întărirea legăturilor cu aliații lor europeni, iar documentul strategic aduce în atenție contextul agresiunii Rusiei în Ucraina, care demonstrează faptul că securitatea Europei nu poate fi garantată decât prin respectarea regulilor și normelor internaționale, iar cooperarea dintre aliați este esențială. Statele Unite intenționează să intensifice această cooperare prin exerciții comune și printr-o prezență dinamică în Europa Centrală și de Est pentru a descuraja noi acțiuni agresive din partea Rusiei. Sancțiunile impuse Moscovei vor continua să fie menținute și vor fi întreprinse eforturi pentru contracararea propagandei rusești.

Politica externă a Washington-ului va căuta de asemenea să promoveze stabilitatea și pacea în Orientul Mijlociu, Africa, America Centrală și de Sud prin eforturi de găsire a unor soluții de lungă durată la conflictele din zonele respective, prin lupta împotriva grupărilor teroriste, prin sprijinul acordat dezvoltării economice și progreselor democratice.

În concluzie, cea mai recentă Strategie de Securitate Națională a Statelor Unite a fost elaborată pentru a prezenta o viziune pentru menținerea și întărirea poziției americane în secolul al XXI-lea. Scopul fundamental al strategiei este de a apăra interesele și valorile națiunii prin asumarea inițiativelor și de a face acest lucru de pe o poziție de putere. Statele Unite nu obstrucționează ascensiunea pașnică a altor națiuni și speră că acestea își vor asuma împreună cu Statele Unite responsabilitatea menținerii păcii și prosperității pe plan mondial. America va continua să coopereze cu puterile actuale și cu puterile emergente pentru promovarea interesului comun al securității colective chiar și în condițiile competiției economice și în alte domenii. Regulile și normele internaționale vor continua să constituie fundamentul acestei cooperări, iar sistemul internațional creat după cel de al doilea război mondial va trebui să continue să servească interesele Statelor Unite și ale întregii comunități internaționale. Documentul se încheie prin sublinierea faptului că „un element de bază al puterii noastre este unitatea noastră și certitudinea noastră că rolul de conducere al Americii în acest secol, așa cum a fost și în secolul trecut, rămâne indispensabil".[42]

Bibliografie

Beckley, Michael, "China's Century? Why America's Edge Will Endure", *International Security* 36, no. 3 (Winter 2011/2012).

Blackwill, Robert D.; Tellis, Ashley J., "Revising U.S. Strategy Toward China", Council on Foreign Relations, Special Report no. 72, March 2015, http://carnegieendowment.org/files/Tellis_Blackwill.pdf.

Clinton, Hillary, "America's Pacific Century", *Foreign Policy*, November 2011, pp. 56-63.

Entous, Adam, "U.S. Won't Cut Forces in Asia", *Wall Street Journal*, October 25, 2011.

Friedberg, Aaron L. *A Contest for Supremacy: China, America, and the Struggle for Mastery in Asia*. New York: W.W. Norton, 2012.

Friedberg, Aaron, "Hegemony with Chinese Characteristics", *The National Interest* 114, July/August 2011, pp. 18-27.

Huntington, Samuel, "Coping with the Lippmann Gap", *Foreign Affairs* 66, no. 3, "America and the World" Special Issue, 1987, pp. 453-477.

Ikenberry, G. John, "The Rise of China and the Future of the West", *Foreign Affairs* 81, no. 1, January - February 2008.

Kallender-Umezu, Paul, "Japan's Defense Budget Request Down 1.7 Percent", *Defense News*, September 10, 2012.

Lee, Shyu-tu, "Misreading China's Intentions", *Foreign Affairs* 90, no. 4 , July-August 2011.

Lind, Jennifer M., "Pacifism or Passing the Buck? Testing Theories of Japanese Security Policy", *International Security* 29, no. 1 (Summer 2004), pp. 92-121.

Logan, Justin, "China, America, and the Pivot to Asia", *Policy Analysis*, No. 717, January 8, 2013, CATO Institute.

Mearsheimer, John J., "The Gathering Storm: China's Challenge to U.S. Power in Asia", *Chinese Journal of International Politics* 3, no. 4, Winter 2010.

Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton, 2001.

Rumsfeld, Donald, "Address to the Shangri-La Dialogue" June 4, 2005, http://www.iiss.org/conferences/the-shangri-la-dialogue/shangri-la-dialogue-archive/shagri-la-dialogue-2005/2005-speeches/first-plenary-session-the-hon-donald-rumsfeld/.

The Military Balance 2010, International Institute of Strategic Studies, London: Routledge, 2010.

U.S. National Security Strategy, February 2015, https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf.

Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 2010.

Note

[1] Justin Logan, "China, America, and the Pivot to Asia", *Policy Analysis*, No. 717, January 8, 2013, CATO Institute, p. 2.

[2] Citat de Adam Entous, "U.S. Won't Cut Forces in Asia", *Wall Street Journal*, October 25, 2011.

[3] Hillary Clinton, "America's Pacific Century", *Foreign Policy*, November 2011, pp. 56-63.

[4] G. John Ikenberry, "The Rise of China and the Future of the West", *Foreign Affairs* 81, no. 1, January - February 2008, p. 37.

[5] K. Waltz, *Theory of International Politics,* New York: McGraw-Hill, 2010, p. 168; J.J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics,* New York: Norton, 2001, pp. 156-157.

[6] Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, pp. 401-402.

[7] John J. Mearsheimer, "The Gathering Storm: China's Challenge to U.S. Power in Asia", *Chinese Journal of International Politics* 3, no. 4, Winter 2010, p. 382.

[8] *Ibidem*, p. 390.

[9] Aaron Friedberg, A Contest for Supremacy: China, America, and th Struggle for Mastery in Asia, New York: W.W. Norton, 2012, capitolul 11.

[10] Aaron Friedberg, "Hegemony with Chinese Characteristics", *The National Interest* 114, July/August 2011, pp. 18-27.

[11] Mearsheimer, *Tragedy*, p. 402; "Gathering Storm", p. 390.

[12] *The Military Balance 2010*, International Institute of Strategic Studies, pp. 13, 393.

[13] Michael Beckley, "China's Century? Why America's Edge Will Endure", *International Security* 36, no. 3 (Winter 2011/2012), pp. 73-74.

[14] Logan, "China, America, and the Pivot to Asia", *Policy Analysis*, No. 717, January 8, 2013, CATO Institute, p. 10.

[15] Samuel Huntington, "Coping with the Lippmann Gap", *Foreign Affairs* 66, no. 3, "America and the World" Special Issue, 1987, pp. 453-477.

[16] Paul Kallender-Umezu, "Japan's Defense Budget Request Down 1.7 Percent", *Defense News*, September 10, 2012.

[17] Jennifer M. Lind, "Pacifism or Passing the Buck? Testing Theories of Japanese Security Policy" *International Security* 29, no. 1 (Summer 2004), pp. 92-121.

[18] Shyu-tu Lee, "Misreading China's Intentions", *Foreign Affairs* 90, no. 4 , July-August 2011, pp. 179-180.

[19] Donald Rumsfeld, "Address to the Shangri-La Dialogue" June 4, 2005.

[20] Logan, "China, America, and the Pivot to Asia", *Policy Analysis*, No. 717, January 8, 2013, CATO Institute, p. 15.

[21] Robert D. Blackwill, Ashley J. Tellis, "Revising U.S. Strategy Toward China", Council on Foreign Relations, Special Report no. 72, March 2015.

[22] Blackwill, Tellis, "Revising U.S. Strategy Toward China", p. 4.

[23] *Ibidem*, p. 5.

[24] Blackwill, Tellis, "Revising U.S. Strategy Toward China", p. 5.

[25] *Ibidem*, pp. 7-17.

[26] Blackwill, Tellis, "Revising U.S. Strategy Toward China", p. 18.

[27] *Ibidem*, pp. 18-19.

[28] *Ibidem*, p. 19.

[29] Blackwill, Tellis, "Revising U.S. Strategy Toward China", p. 22.

[30] Toate aceste obiective sunt detaliate în studiul Blackwill, Tellis, pp. 23-33.

[31] Blackwill, Tellis, "Revising U.S. Strategy Toward China", p. 34-37.

[32] U.S. National Security Strategy, https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf , February 2015, p. 2.

[33] *Ibidem*.

[34] *Ibidem*, p. 3.

[35] U.S. National Security Strategy, February 2015, pp. 7-14.
[36] *Ibidem*, p. 15.
[37] U.S. National Security Strategy, February 2015, pp. 15-18.
[38] *Ibidem*, pp. 19-22.
[39] *Ibidem*, p. 23.
[40] U.S. National Security Strategy, February 2015, p. 24.
[41] Ibidem, pp. 23-24.
[42] *Ibidem*, p. 29.

ABSTRACT

Over the past three decades relations between the United States and the People's Republic of China have evolved so broadly that they now encompass a full range of bilateral, regional, and global issues. The main challenge for both countries is the way in which their relationship could be managed to prevent China's economic and military rise from generating acute competition that would lead to conflict and incalculable damage to the two nations. Statements of good intentions notwithstanding, relations remain influenced by deep mutual mistrust, and this mistrust is rooted in the opposing perceptions of the two countries. The article reviews the current status of bilateral relations to include the persistent mutu al distrust; cooperation on various issues.

Keywords: U.S.A, China, relations, power, trade, strategic rebalance, assertive policies, deterrence.

Ingrid Fusman was born in Bucharest, Romania and has a degree in foreign languages, a Master's Degree in Hebrew Studies from the University of Bucharest, and is currently preparing to defend her Ph.D. thesis on U.S. – China relations in the 21st century. Her interests include linguistics, Jewish culture and civilization, and international relations.

Evoluții recente în dinamica relațiilor de securitate dintre Republica Populară Chineză și Japonia: traume istorice, percepții ale amenințării și calcule strategice

Dr. Șerban Filip Cioculescu

China și Japonia sunt două state vecine, despărțite de un spațiu maritim nu foarte întins, cu civilizații diferite dar înrudite și cu un bagaj istoric producător de teamă, neîncredere și resentimente. China are o populație de circa zece ori mai mare decât a Japoniei, un teritoriu de 25 de ori mai întins, o economie înfloritoare (peste 7% creștere anuală) și continuă să fie pe un trend crescător, în timp ce Japonia descrește demografic de cel puțin un deceniu, și stagnează economic (cu toate că este foarte dezvoltată din acest punct de vedere), în schimb a intrat într-un proces de consolidare a forțelor armate și e sprijinită constant de SUA, hegemonul militar al lumii, spre a se realiza echilibrul de putere regională. China are un buget militar anual de circa 130-160 miliarde USD (2,05% din PIB) și circa 2.300.000 soldati iar Japonia unul de 57 miliarde USD (puțin sub 1% din PIB) și circa 247.000 soldați .[1]

Moștenirea istorică – traume și revanșă

Este evident că R.P. China, stat socialist dar cu economie de piață „dirijată", nu poate uita încă atrocitățile comise de armata japoneză imperială înainte și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Scuzele pe care premierii succesivi ai statului nipon le-au cerut statului chinez și urmașilor victimelor nu par să fie considerate suficient de sincere și de vizibile, mai ales că uneori politicienii de top ai Japoniei au onorat proprii militari căzuți în luptă vizitând altarul Yasukuni, acolo unde se află îngropați și criminali de război, acuzați pentru atrocități comise și în China.[2] De pildă cei 14 criminali de război condamnați la moarte de Tribunalul pentru Crime de Război de la Tokyo în 1947 și ale căror nume au fost gravate în secret în anul 1978. Eroul unora, criminalul celorlalți, situație ce amintește oarecum de cultul mareșalului Ion Antonescu în România post-decembristă. Evident, din patriotism dar și din motive electorale, clasa politică japoneză nu poate renunța definitiv la cultul eroilor soldați într-un mod care să dea satisfacție deplină Chinei și celor două Coree, și nici scuzele cerute nu pot fi atât de sincere cum ar dori chinezii și coreenii. Să nu uităm că violența japoneză a produs milioane de morți doar în China(peste 250.000 doar în masacrul de la Nanjing din 1937)[3], pe lângă alte milioane de persoane refugiate, abuzate și cu probleme psihice insurmontabile. În plus, premierul Shinzo Abe, a mai afirmat de curând că nu e normal ca generațiile viitoare de japonezi, care nu mai au nici o legătură fizică și morală cu criminalii de acum 70 de ani, să mai trebuiească să își ceară scuze public an de an. Pe 24 august, premierul Abe, într-un gest de sfidare, anunța că nu se va deplasa la Beijing pentru aniversarea a 70 de ani de la finalul WWII, probabil ca urmare a cascadei de acuzații aduse de oficialii chinezi Japoniei.[4] Trebuie precizat că oficialii RPC numesc WWII războiul contra fascismului german și japonez – „Războiul de rezistență împotriva agresiunii japoneze și Războiul Mondial Anti-fascist" – ceea ce desigur că irită foarte tare clasa politică japoneză. China mai acuză clasa politică

japoneză că permite difuzarea unor manuale şcolare cu tentă naţionalist-revizionită şi care distorsionează adevărul istoric.[5]

Dar poate că nu această retorică a culpei criminale şi a remuşcărilor necesare este cea care produce cele mai multe tensiuni sino-japoneze. Moştenire a Războiului Rece, Japonia este aliata şi protejata SUA, dispune de Forţe de Autoapărare (*Jieitai*) care trec printr-un proces de modernizare şi consolidare accelerată, ceea ce sugerează Beijingului că în caz de conflict militar cu SUA, americanii s-ar putea baza efectiv pe Japonia şi probabil şi pe alte state din Asia de Est şi de Sud, spre a realiza o formă de *containment* şi balansare. Spre deosebire de alianţa SUA cu Coreea de Sud, tratatul de securitate SUA-Japonia nu are elementele tipice unui pact de apărare mutuală. Există sisteme de comandă separată a trupelor şi nu se vorbeşte de un comandament comun sau de interoperabilitatea forţelor.[6] Conform versiunii upgradate a acestui tratat, Japonia va decide de la caz la caz dacă să intervină în ajuturul SUA, cu condiţia ca securitatea Japoniei să fie ameninţată de adversarul Americii din acel moment iar Dieta (Parlamentul) să voteze favorabil.

Premierul Shinzo Abe s-a zbătut extrem de mult spre a promova noile legi ale securităţii naţionale, bazate pe autoapărarea colectivă, posibilitatea legală a participării forţelor japoneze la operaţiuni armate în afara graniţelor ţării şi sprijinul activ pe care armata niponă ar putea să îl acorde SUA în caz de necesitate – aceste legi au fost dezbătute în Parlament unde opoziţia acuză vehement guvernul că militarizează ţara şi o conduce către conflict militar cu China. Camera Inferioară a adoptat prima controversatul pachet de legi şi ulterior şi Senatul şi-a dat girul prin grupul de lucru special (în septembrie 2015), cu toate că opoziţia a pus la punct o strategie de a introduce moţiuni şi voturi de neîncredere, sperând să prelungească adoptarea finală până după 27 septembrie, dată la care parlamentul japonez îşi întrerupe activitatea pe anul în curs.[7]

Abe Shinzo, venit la putere a doua oară în 2012, va rămâne cu certitudine încă trei ani la conducerea statului, după ce potenţiala sa rivală la şefia partidului, Seiko Noda, nu a reuşit să strângă numărul de semnături necesare pentru a se înscrie în cursa pentru conducere. Abe a mai fost premier în 2006 şi atunci a început de fapt campania de modificare a constituţiei. În plan economic e liberal şi doreşte deregularizarea unor sectoare precum agricultura. Numită în glumă 'Abenomics', doctrina promovată de premierul japonez se bazează pe un amestec de relaxare monetară masivă, cheltuieli fiscale susţinute şi o strategie de creştere solidă şi creare de locuri de muncă. De asemenea va trebui să gestioneze şi problema scăderii demografice, a îmbătrânirii populaţiei. Economia trebuie să poată susţine cumpărarea a măcar două avioane militare F35, submarine de atac şi rachete anti-navă moderne. În primăvara anului 2014, economia a intrat în recesiune după o creştere a taxelor neinspirată, fără a avea în spate creşterea producţiei de bunuri şi servicii.

Mai există un aspect ce trebuie menţionat, unul legat de viaţa privată a premierului Abe. Presa japoneză speculează faptul că adoptarea legilor apărării ar reprezenta pentru el un fel de terminare fericită a unei vechi poveşti de familie. Bunicul său, Nobusuke Kishi, a demisionat acum 55 de ani din funcţia de premier, după ce încercase să convingă poporul să accepte refacerea puterii militare japoneze şi schimbarea constituţiei.[8] Protestele populare şi opoziţia nu l-au lăsat să facă acest lucru, acuzându-l că ar fi pus umărul la ridicarea maşinii de război japoneze interbelice (şi la administrarea Manciuriei ocupate), iar acum Abe ar dori să continue acest proiect naţionalist-patriotic, legându-şi numele de o nouă viziune asupra securităţii şi apărării naţionale. De fapt, noua Japonie nu mai vrea să depindă aproape integral pentru propria apărare de SUA, ci doreşte să poată acţiona şi autonom, deşi preferă complementaritatea cu aliaţii americani.[9]

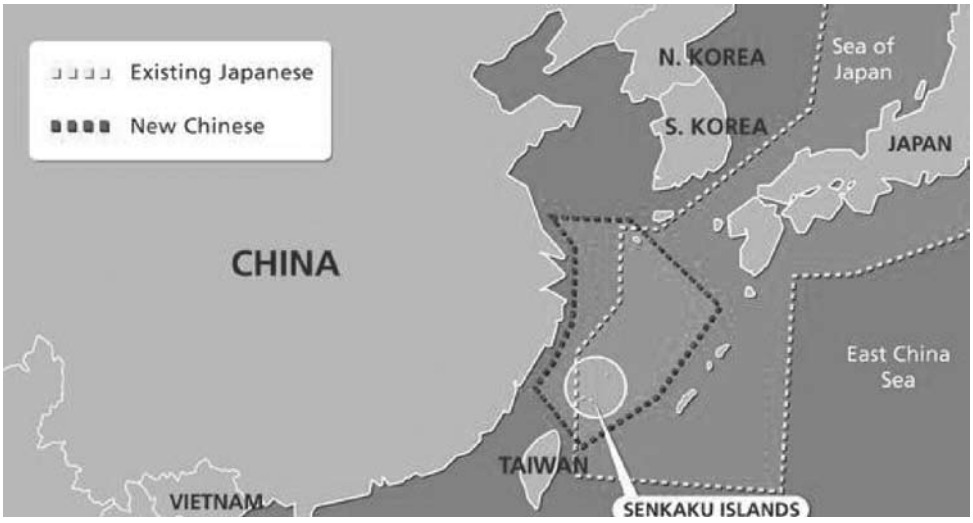
China şi Japonia sunt destul de interdependente în plan economic, prin multitudinea de investiţii încrucişate şi prin firmele cu capital mixt. Numeroase multinaţionale japoneze sunt solid implantate în China şi produc mai ales aparatură electronică folosind mâna de lucru locală, mult mai ieftină. Piaţa chineză absoarbe foarte multe automobile japoneze, an de an. În 2012, cifra comerţului bilateral se ridica la suma de peste 320 miliarde USD iar în 2014 la 340 miliarde USD, a treia cea mai mare

relație economică bilaterală din lume. China e cel mai mare partener comercial al Japoniei (o cincime din total) iar Japonia al doilea parteren al Chinei. Japonia a fost cel mai mare investitor străin în China anului 2014 cu circa 100 miliarde USD (față de 70 miliarde în cazul SUA, locul doi).[10] Foarte multe locuri de muncă în China depind de investitorii japonezi, de asemenea tehnologia japoneză a contribuit mult la avântul mondial al exporturilor chinezești. FMI a calculat în 2012 că pentru fiecare 1% creștere a exporturilor globale ale Chinei, importurile din Japonia cresc cu 1,2%. Între toamna anului 2012 și vara anului 2013, din cauza tensiunilor legate de insulele disputate, comerțul bilateral a început să scadă (firmele japoneze au investit cu 37% mai puțin în China), însă în 2014-2015, și-a revenit.[11] Economiile celor două națiuni sunt complementare, în general. De aceea, probabilitatea unui război este mică, luând în calcul pierderile economice imense ce ar rezulta. Evident, dacă se vor degrada radical relațiile cu China, Japonia își va orienta masiv economia spre cele zece state membre ale ASEAN, cu care are deja relații strânse. Beijingul privește cu ochi foarte critici inițiativa Parteneriatului Trans-Pacific (TPP) pe care SUA vor să îl creeze împreună cu mai multe state din Asia, Australia, America de Sud dar fără China! Japonia va face parte cu siguranță din acest format bazat pe acorduri de liber schimb în Asia-Pacific, ceea ce nu va ameliora relațiile Tokyo-Beijing.

Ceea ce e mai grav e că Tokyo și Beijing au de zeci de ani o dispută acerbă pentru insuelele Senkaku-Diaoyu din Marea Chinei de Est, pe care China le revendică dar pe care Tokyo le-a „răscumpărat" (naționalizat) de la un deținător privat, în 2012, în numele interesului național – spre a nu fi „cumpărate" de către guvernatorul Tokyo, Ishihara Shintaro, politicain de dreapta.

Mulțimi de tineri chinezi furioși au ieșit pe străzi în marile orașe și au atacat sediile unor firme japoneze, de asemenea s-au boicotat în masă produsele japoneze. China își dispută mai multe insule din Marea Chinei de Sud și cu Taiwan, Filipine, Vietnam etc.de asemenea construiește frenetic recifuri artificiale în Marea Chinei de Sud, spre a avea puncte de control maritim și a-și asigura acces la rutele strategice. În aceste condiții, Japonia va continua probabil cursa înarmărilor și își va pregăti armata inclusiv pentru operații de proiectare a forței în sprijinul aliatului american, abandonând limitarea strictă la autoapărarea teritorială.

Oficial Tokyo nu va renunța la doctrina „contribuției proactive la pace", dar o va reinterpreta. Documentul *New Guidelines for Japan-US Defence Cooperation* (redactat pe 27 aprilie 2015, la New York, de Comitetul Consultativ de Securitate Japonia-SUA sau „comitetul doi

Sursa: http://geopolitical-info.com/en/defense-and-security/china-and-japan-escalation-over-senkaku-islands-could-get-out-of-control

plus doi") expune exact noua viziune – „o coordonare politică și operațională sporită precum și întărirea planificării bilaterale", consolidarea coordonării în cadrul alianței și inclusiv cooperarea cu alți parteneri sau organizații.[12] Australia, Coreea de Sud și țările ASEAN sunt considerați „parteneri-cheie". Se proclamă „natura globală a alianței SUA-Japonia", „sinergia" între politicile naționale de securitate ale celor două state și *„a whole-of-government Alliance approach"*. Va exista un „mecanism de coordonare" al Alianței (ACM) și se vorbește și de un *„Bilateral Planning Mechanism"* pentru planificare bilaterală în timp de pace.[13] Acest document a updatat precedentul document de securitate SUA-Japonia, ce data din 1997. Să nu uităm că alianța dintre SUA și Japonia a fost una extrem de asimetrică și de fapt impusă Japoniei de o Americă învingătoare și care îi ocupase teritoriul.[14] Din acest motiv Japonia nu avea vreo obligație de intervenție spre a apăra SUA și nici nu se punea cumva problema de trupe japoneze aduse pe teritorul american. SUA au menținut în general circa 50.000 militari pe teritoriul japonez, jumătate din costurile aferente fiind suportate de Japonia.

Alianța din 1951 a fost creată spre a împiedica Japonia să se remilitarizeze și spre a o apăra de un eventual atac din partea URSS. În primii ani postbelici, SUA s-au gândit chiar la un „pact al Oceanului Pacific", adică formarea unui NATO asiatic anti-comunist[15], însă caracterul insular al țărilor aliate și teama/ura generală față de Japonia, au dus la abandonarea acestui plan. Japonia a fost sprijinită masiv de americani ca un fel de element anti-comunist avansat de contracarare a avansului chinez, dar în același timp Washingtonul se temea ca nu cumva Tokyo să se ralieze Chinei comuniste, mai ales din motive economice sau să redevină agresiv față de vecini.[16] Eisenhower a afirmat că un tratat de la San Francisco care ar fi fost extrem de nefavorabil Japoniei risca să o arunce direct în brațele Chinei iar „Pacificul în loc să mai fie un lac american, putea deveni un lac comunist."[17]

Japonia se temea ca „pactul" să nu o oblige automat să participe la un război contra Chinei comuniste, fapt pentru care premierul Yoshida refuzase până și să îl discute cu secretarul se stat american Dulles în 1951.

Protejată de Washington, Japonia a alocat relativ puțini bani pentru apărarea națională și a investit mult în dezvoltarea economică, ceea ce explică „miracolul economic" japonez din anii '60-'70 ai secolului trecut. Tot la presiunea americană, Tokyo a trimis trupe în Afganistan și Irak, doar în misini non-combatante.

In același timp China, din motive geopolitice, economice și de ideologie, nu poate renunța la aceste acțiuni asertive și cu substrat geostrategic, care totuși îi atrag animozități și declanșează un mecanism de contra-balansare specific politicii de putere în relațiile internaționale. De aceea, Vietnam, Filipine dar și India în zona de Sud, se îndreaptă tot mai clar spre un parteneriat strategic activ cu SUA, spre a nu mai vorbi de Australia. Japonia nu poate susține deschis un format de cooperare militară cu SUA și aceste state deoarece ar antagoniza China în exces. Dar există cooperare cu India, exerciții militare comune, schimb de informații. Delhi a sugerat Japoniei cooperare pentru construirea de submarine militare și că vrea să cumpere avioane de căutare-salvare de la partea japoneză. De asemenea Japonia a fost invitată să participe la exercițiile Malabar în 2007, 2009 și 2014.[18] Tokyo a recunoscut în 2013-2014 că a oferit ambarcațiuni pentru paza de coastă filipineză și sprijin tehnic pentru marina vietnameză.[19]

Mai precizăm că RP China e un stat ce deține arme nucleare și un loc permanent în CS al ONU, iar Japonia dispune doar de nuclear civil – centrale nucleare producătoare de energie „curată" (sector aflat în situație de „adormire" după accidentul grav de la Fukushima din 2011) și nu reușește să fie admisă ca membru permanent al C.S. al ONU, exact din cauza opoziției Beijingului, cu toate că are una dintre cele mai mari contribuții din lume la bugetul organizației, mult peste cea a Chinei!

Oare cum ar fi arătat China și Japonia dacă Occidentul cuceritor nu ar fi venit către ele, cu dorința de a le subordona și a le folosi? În secolul al XIX-lea, China avea să treacă prin umilințe succesive: Războiul opiumului, tratatele inegale cu Rusia și celelalte puteri non-asiatice, revolta Boxerilor și intervențiile militare ale statelor occidentale, apoi înfrângerea în fața Japoniei în 1895, haosul intern și cvasi-des-

compunerea ce au urmat revoluției republicane a lui Sun Yat Sen și căderii monarhiei (1912) după patru milenii imperiale, apoi intervențiile japoneze cumplite începând cu anii de dinainte de al Doilea Război Mondial. Japonia la rândul ei a fost forțată de SUA, prin navele negre comandate de comandorul Matthew Perry, în 1853, să se deschidă navigației și comerțului cu Occidentul, ulterior modernizându-se accelerat după model occidental, înarmându-se după model prusac și devenind expansionistă geopolitic.[20] După a doua expediție a lui Perry, japonezii, presați de tunurile moderne ale americanilor și de superioritatea tehnologică a Vestului acceptă să semneze Tratatul de la Kanagawa. În 1853-1854, amiralul rus Yevfimy Vasilievici Putyatin ajunge cu mica sa flotă în Nagasaki, punând și el presiune pe japonezi. Finalmente, aceștia și-au deschis treptat porturile și au abandonat izolaționismul lor cutumiar (*sakoku*). Capitalurile intrate rapid în Japonia au dus la căderea sistemului Şogunatului („sistemul Tokugawa"), a urmat Restaurația Meiji (1868)[21] dar paradoxal japonezii i-au fost recunoscători lui Matthew Perry pentru că le-a accelerat modernizarea. În iulie 1910 s-a ridicat o statuie a acestuia lângă Yokohama, locul unde ancorase prima dată. Similar, în China au intrat capitaluri, militari străini, marii feudali chinezi s-au ruinat treptat iar Imperiului i-au fost șubrezite bazele, căzând prin revoluție. În Japonia imperiul s-a salvat, începând așa-numita „era Meiji" (1868-1912) și a stat la baza expansiunii geopolitice viitoare.

În 1894-1895, Japonia învingea și umilea China dinastiei Qing, luându-i, prin Tratatul de la Shimonoseki, teritorii precum Taiwan și Pescadore, Peninsula Liaodong din Manciuria, în timp ce Coreea, condusă de forțe projaponeze obținea independența. Japonezii au intervenit atunci spre a bloca avansul Rusiei în Coreea dar au profitat de slăbiciunea Chinei. China dorea la rândul ei să nu lăse Coreea să intre în sfera de influență a japonezilor. Inițial, Regele Coreei ceruse sprijin militar chinez spre a reprima agitația produsă de o sectă religioasă[22] – au intrat și trupe chineze și japoneze în acest scop, acestea ajungând rapid la lupte. Imperiul japonez era unul dezvoltat tehnologic, industrializat, cu o armată în stil german, în timp ce imperiul chinez era decadent, cu trupe demoralizate și ledearship deficitar.[23] Umilința trăită de China la Shimonoseki a fost imensă pentru că Japonia fusese asimilată unui stat tributar[24] și exista un sentiment clar al superiorității culturale chineze. Japonezii obțineau și mari reparații de război plus privilegii comerciale. Deși la presiunea marilor puteri Japonia a dat înapoi peninsula Liaodong Chinei (închiriată imediat pe 15 ani Rusiei), frustrarea avea să genereze revolta Boxerilor și intervenția statelor occidentale.

În 1902 Japonia semna un tratat de alianță defensivă cu Marea Britanie – „primul pact militar încheiat de pe picior de egalitate între o națiune vestică și una non-vestică"[25] și o alianță a două națiuni insulare, puteri „talasocratice" ce se temeau de o mare putere terestră (Imperiul Rus) și doreau de fapt un fel de *containment* implicit- [26] iar în 1904-1905 zdrobea flota rusă la Port Arthur, prima dată când un stat asiatic învingea o putere europeană consacrată și nu vizibil decadentă. A nu se uita că Rusia se afla în plin proces de industralizare și era văzută în plan militar ca una dintre primele trei mari puteri ale lumii. Inițial japonezii doriseră un acord de tip „troc" cu rușii, cedând controlul asupra Manciuriei în schimbul recunoașterii apartenenței Coreei la Japonia. Dar țarul, sfătuit greșit, nu acceptase.[27]

China nu se putea lăuda cu performanțe militare comparabile, din contră. De aceea, dacă Japonia s-a identificat material și militar (nu și civilizațional) cu Occidentul, cel puțin între 1855 și 1927, China s-a simțit o victimă a Occidentului și a Japoniei, fiind slabă și divizată până în 1949, când armatele comuniste aveau să le învingă definitiv pe cele naționaliste (forțele Gomindang-ului), alungându-le în insula Taiwan. Între 1931 și 1945 Japonia militaristă și industrializată a cedat tentației de a ocupa porțiuni întinse din China, spre a realiza mult clamata „sferă de coprosperitate" asiatică. De fapt, chinezii urmau să devină un fel de sclavi ai mașinăriei de război japoneze, producând resurse alimentare și oferind brațe de muncă în mod forțat. Crimele de război și cele contra umanității, comandate de generalii japonezi, au produs un efect repulsiv devastator în sânul comunității internaționale și au îngreunat refacerea relațiilor sino-japoneze pe baze noi.

Gestionarea conflictual-emoțională a „moștenirii" istorice

China reproșează Japoniei abuzurile imense comise față de populația civilă în anii invaziei și agresiunii, adică acum peste 70 de ani. Pe 15 august 2015, Chen Xu, ambasadorul Chinei în Olanda și reprezentant în Organizația pentru Interzicerea Armelor Chimice (OIAC) a cerut Japoniei să accelereze distrugerea unei mari cantități de arme chimice abandonate la finalul războiului mondial. „În timpul războiului, armata japoneză a folosit diferite arme chimice în 18 provincii din China. După capitularea ei, Japonia a abandonat mari cantități de arme chimice în China. Utilizarea și abandonarea acestor arme a fost una dintre multele crime în timpul invaziei japoneze a Chinei".[28] Aceste arme rămase în China sunt un real pericol pentru populație și mediul înconjurător, existând chiar o bază militară japoneză transformată în muzeu de către chinezi. Distrugerea costă mulți bani iar China solicită în mod justificat contribuția Japoniei.

Pe 2 septembrie 2015, înainte de defilarea forțelor armate chineze în Piața Tien An Men, președintele Xi Jinping a făcut afirmații naționalist-patriotice – *"The Japanese militarist invaders were extremely bloody and cruel, who treated the Chinese people with unprecedented brutality, and tried to use massacres and death to get the Chinese people to yield.". "In the face of the butchers' knives of the invaders, the Chinese people used their flesh and blood to build a new Great Wall"* [29]. China consideră periculoase proiectele de lege în domeniu apărării ale Japoniei premierului Abe, deoarece ar putea consolida o alianță SUA-Japonia și i-ar spori eficiența. De fapt, elita conducătoare a Chinei se teme de caracterul vag al acestor legi ale apărării deoarece intervenția în autoapărare colectivă doar când există un "pericol clar" presupune un element subiectiv puternic: "pericolul" e un element perceptiv, el se poate baza pe interpretarea greșită a unor semnale sau poate rezulta din exagerarea efectelor unor neînțelegeri pre-existente. Probabil că liderii chinezi se tem chiar ca SUA să nu încerce să împingă aliatul japonez către o asemenea interpretare în caz de conflict sino-american în curs de escaladare.

Totuși Beijingul ar trebui să țină cont de faptul că aparatul decizional japonez e unul specific democrațiilor, bazat pe mecanisme de tip *check and balances* iar premierul Abe se confruntă cu opoziția din Parlament și cu cea a societății civile. De aceea e inutil și incorect să acuze in corpore toată Japonia de comportament militarist și agesiv. Japonia prezintă un sistem descentralizat bazat pe negociere multi-partinică și control din partea societății civile, precum și pe gradul sporit de autonomie al provinciilor.[30] De cealaltă parte, China Populară are un aparat decizional foarte centralizat, bazat pe aparatul ierarhic de partid dar și pe naționalismul maselor aflat în creștere. Atât în China cât și în Japonia o mare parte a tineterului este naționalist și „hrănit" cu propaganda alimentată de cercurile interesate în înarmare sau în consolidarea puterii partidului unic.

În cazul japonez, constrângerile constituționale interne limitează marja de manevră a liderilor democratici, ca și nevoia de sprijin popular, după cum spune politologul american Bruce Russett, ceea ce face mai puțin probabilă decizia de acțiune militară masivă, în afară de autoapărare.[31] Chiar un electorat naționalist și agresiv, teoretic poate fi contracarat o vreme prin mecanisme legale, specifice statului de drept. Totuși să nu ignorăm avertismentul lui Alexander Downes că uneori liderii democrațiilor abandonează prudența pragmatică: *„Democratic processes can drive national leaders to start or enter wars they are not confident of winning, or get caught in quagmires by failing to confront the possible long-term consequences of a short-term victory."*[32] O doză mare de optimism și supra-încredere, cuplată cu presini electorale, ar putea genera prea multă asertivitate la Tokyo. Deocamdată nu este cazul, o mare parte a societății civile fiind pacifistă iar Dieta destul de divizată.

Articolul 9 din Constituția Japoniei (1946) este cel care provoacă acum controversele legate de apărarea colectivă. Iată cum este formulat:

"1. Aspiring sincerely to an international peace based on justice and order, the Japanese people forever renounce war as a sovereign right of the nation and the threat or use of force as a means of settling international disputes.

2. In order to accomplish the aim of the preceding paragraph, land, sea and air forces, as

well as other war potential, will never be maintained. The right of belligerency of the state will not be recognized."

Aşadar în actul fundamental nu se vorbeşte de un drept la autoapărare, din contră se spune că Japonia renunţă la posibilitatea de a face război şi la dreptul suveran de a declara războiul. De aceea s-a vorbit mereu de doctrina "one country pacifism", adică implicit de imposibilitatea de a se ajunge din nou la militarism agresiv şi la dilema securităţii în regiune.[33] În 1954, premierul Ichiro Hatoyama a declarat că nicăieri în Constituţie nu scrie alb pe negru că e interzis dreptul la autoapărare. Mulţi juriştispecializaţi in drept internaţional spun că acest drept e unul natural, nu se poate renunţa la el. Renunţarea la război semnifica doar abţinerea de la ameninţare sau folosorea forţei în disputele internaţionale.[34] În acest fel s-au creat în 1950 câteva corpuri de *National Police Reserve* (75.000 oameni), prima forţă armată postbelică a Japoniei, strămoşul SDF de azi (create în 1954, la un nivel iniţial de 165.000 militari). Generalul americam Mac Arthur a sprijinit acest proces mai ales după intervenţia Chinei comuniste în războiul din Coreea, deoarece nu mai erau destui soldaţi americani să menţină ordinea publică în Japonia ocupată. Guvernul SUA a achiziţionat arme de la japonezi în valoare de 2-4 miliarde USD în 3 ani, circa 30% din PIB-ul Japoniei în 1953, salvându-i economia de la dezastru[35]. În cadrul Tratatului de Pace de la San Francisco din 1951 a fost recunoscut acel "inherent right of individual or collective self-defense" cu trimitere la art. 51 al Cartei ONU.[36] Dar articiolul 9(2) din legea supremă japoneză a rămas unul plin de controverse în interpretare, generator de conflicte interne în cadrul clasei politice.

Pentru ca Tokyo să poată trimite forţe militare în alte state trebuie să existe o aprobare cu majoritate în Dietă (Parlament), de asemenea să fie vorba de operaţii care respectă Carta ONU sau rezoluţiile C.S. al ONU şi nu pot fi trimise în zone în care au loc lupte. Shinzo Abe ştie că se bazează pe sprijinul Partidului Liberal Democratic din care provine şi pe al Partidului Komeito, în schimb Partidul Democratic al Japoniei e principala forţă de opoziţie şi denunţă proiectele legislative ca fiind agresive. De altfel un sondaj de opinie realizat în aprilie 2015 de Kyodo News a arătat că 47,9% dintre japonezi se opuneau proiectelor de legi ale apărării ce prevăd un rol mai active ale forţelor de autoapărare în afara ţării şi in alianţă cu SUA iar 35,5% le sprijineau iar 52,7% sprijineau cabinetul Abe.[37] De asemenea 50,4% au afirmat că în ce priveşte comemorarea sfârşitului Războiului Mondial, Abe ar trebui să folosească cuvinte precum „remuşcare" şi „scuze" pentru poporul chinez care a suferit „agresiunea colonială" a Japoniei imperiale. Abe recunoaşte desigur vina Japoniei de acum peste 70 de ani dar refuză să îşi ceară scuze poporului chinez. El a recunoscut că poporul său a produs „immeasurable damage and suffering" popoarelor chinez şi corean, afirmând că "*on the 70th anniversary of the end of the war, I bow my head deeply before the souls of all those who perished both at home and abroad,(....)I express my feelings of profound grief and my eternal, sincere condolences.*"[38] Însă apoi a nuanţat spunând că 80% din populaţia Japoniei s-a născut după al Doilea Război Mondial, aşadar "*we must not let our children, grandchildren and even further generations to come, who have nothing to do with that war, be predestined to apologize*".[39] Această afirmaţie a infuriat atât naţionaliştii chinezi cât şi pe cei coreeni, fiind însă bine primită de SUA, care consideră sincere scuzele şi recunoaşterea asumate de premierul Abe. Abe Shinzo doreşte o Japonie mai asertivă, mai angajată în eforturile internaţionale de impunere „proactivă" a păcii prin „cooperare internaţională". Este probabil că nu doar naţionalismul premierului a impus această soluţie ci şi presiunea exercitată de SUA care vrea să se bazeze pe Japonia în caz de conflict militar regional. SUA ar mai trebui să convingă şi Coreea de Sud, alt mare aliat local alături de Taiwan, să se alăture acestui dispozitiv dar Seul-ul nu vede cu ochi buni un parteneriat cu Japonia, din cauza animozităţilor istorice.

China ar trebui să înţeleagă că alianţa Japoniei cu SUA este şi un fel de garanţie de bună purtare dată statului japonez de America, un supra-control ce împiedică revenirea la militarism şi agresivitate, cu condiţia ca SUA însăşi să nu îndemne în direcţia aceasta. Fără „umbrela americană" de securitate, Japonia ar fi reacţionat probabil la înarmarea nucleară a Chinei printr-un mecanism de înarmare simi-

lară, urmată de activarea în forță a dilemei securității, cu efecte greu de anticipat!

După cum remarcă Reinhard Drifte:

"However, the Japanese-US alliance has also been an insurance for China against Japan's ability to break away and again become a militaristic autonomous power in East Asia, which is dryly referred to by many in Japan as the American 'cap on the bottle'. The USA has always been interested in a peaceful Japan that follows and supports US foreign and security policy, and that does not become an autonomous political and military power which might directly or indirectly harm its objectives. At the same time the alliance has been a security guarantee for Japan against China."[40]

Dileme strategice și calcule de securitate

Așadar elementul cel mai important în relațiile actuale Japonia-SUA-China este că Japonia vrea să își modifică legile apărării și Constituția, spre a putea desfășura misiuni în alte zone (deci în afara granițelor), a oferi ajutor militar aliaților și spre a relaxa restricțiile privind exportul de tehnologie militară.[41] În acest fel, crede China, Tokyo ar putea ajuta SUA în caz de război și ar putea furniza echipamente militare inclusiv Vietnamului, Taiwanului, Filipinelor, Indiei, state ce au potențialul de a participa alături de americani la contrabalansarea Chinei. Unele cercuri conservatoare de la Washington militează pentru o trilaterală SUA-Japonia-Vienam.[42] Revenim la problema principală. Pe 14 mai 2015 cabinetul japonez a andorsat două proiecte de lege a apărării ce vor permite SDF să aplice o definiție largă a autoapărări colective și să își extindă aria de activitate.[43] Cele două proiecte de lege au fost denumite *Kokusai heiwa shien hoan* adică „legile de sprijinire a păcii internaționale", o denumire pacifistă care totuși a trezit reacții de iritare în China. Ulterior, pe 18-22 august, forțele de autoapărare japoneze au desfășurat exercițiile militare anuale de la poalele Muntelui Fuji. Au participat aproximativ 2.300 de soldați, 80 de tancuri și vehicule militare, precum și 60 de tunuri și 20 de elicoptere. Muntele vulcanic Fuji, simbol al japonezilor, e la aproximativ 80 km sud-vest de Tokio.

În mod bizar, exercițiile au avut loc în timp ce în Parlamentul japonez erau dezbătute chiar legile propuse de guvernul conservatorului Shinzo Abe. Aceste texte de lege din 14 mai vor modifica de fapt interpretarea apărării în Constituția Japoniei, SDF putând acționa spre a apăra securitatea națională și în afara țării, adică ceea ce e un tabu pentru Japonia post-1945. Nu e de mirare că și forțele liberale din Japonia protestează și invocă riscul ca țara lor să fie atrasă într-un război nedorit alături de SUA.[44] Exercițiile din Fuji au coincis cu manevrele comune efectuate în Coreea de Sud de către armatele americană și sud-coreeană, între 17 august și 28 august. Din cauza acestora, Coreea de Nord a lansat rachete și lovituri de rachetă înspre Coreea de Sud, apoi cu mare dificultate cele două state coreene au negociat un fel de armistițiu și un *agreement* pentru non-provocare mutuală. De peste jumătate de secol Phenianul e protejat al Chinei iar Seulul al SUA, în timp ce Japonia evită să se implice, cunoscând animozitatea coreenilor față de ea, bazată pe traume istorice.

În același timp, pe 3 septembrie, China a organizat cea mai mare defilare militară din ultimii ani spre a sărbători victoria contra Japoniei, etalând cea mai modernă tehnică de luptă din dotare. Totuși președintele Xi Jinping a anunțat și o reducere cu 300.000 a forțelor chineze, de la 2.300.000 în prezent. Mesajul de putere s-a adresat SUA mai ales dar desigur și Japoniei.

Nu trebuie totuși exagerată "belicozitatea" executivului de la Tokyo. Legile japoneze ale apărării, chiar dacă vor fi adoptate, sunt destul de restrictive – de pildă Japonia va interveni cu SDF în alte țări doar dacă se produce un atac armat asupra unei țări străine, atac ce „amenință supraviețuirea Japoniei" sau „crează pericole" la adresa vieții libertății sau fericirii cetățenilor japonezi. De asemenea, doar dacă nu există alte mijloace spre a apăra statul și populația iar folosirea forței se precizează că trebuie să aibă loc la un nivel minim necesar.[45] Premierul Abe a dat ca exemplu un atac cu mine în Strâmtoarea Hormuz, pe unde trec 80% din importurile japoneze de petrol.[46] Până când guvernul a dat rezoluția din iulie 2014 care ridica parțial

interdicția autoapărării colective, poziția oficială asumată la Tokyo era că, deși Carta ONU permite această formă de apărare pentru orice stat suveran, aceasta era interzisă de Constituție Japoniei deoarece în interpretarea din 1954 dată constituției era permis doar un nivel al forțelor armate minim, necesar strict pentru autoapărare teritorială.[47]

Este interesant că actuala Constituție a fost redactată sub supravegherea SUA, care ocupau militar Japonia în anii postbelici, așadar pacifismul și slăbiciunea militară asumată de clasa politică niponă au fost solicitate de Washington și asumate ca norme identitare de către o bună parte a populației japoneze. Acum, SUA arată că e de acord cu modificarea politicii de apărare japoneze și a prevederilor constituționale, având încredere în statul japonez democratic și în clasa politică. Iar China care nu a avut nici un cuvânt de spus când Japonia adopta constituția supervizată de SUA acum obiectează invocând pericolul potențial al unei Japonii agresive și remilitarizate.

În opinia mea, SUA nu dau semne că ar dori să antagonizeze China și să atragă Japonia într-o alianță mai agresivă. La mijlocul lunii iunie anul curent, generalii Tang Ning și William Hix au semnat *China-US Army-to-Army Dialogue Mechanism* prin care părțile au promis să se informeze reciproc cu privire la operațiunile de mari proporții. A avut loc și un exercițiu tripartit chino-americano-australian numit KOWARI 14. Totuși nimeni nu poate prezice intențiile marilor puteri pe termen scurt, de aceea nici China nu poate fi sigură că pe viitor SUA nu vor deveni mai asertive și nu vor solicita Japoniei mai multă implicare, după cum nici Japonia nu poate ști cât de autentice sunt declarațiile pașnice ale oficialilor chinezi.

O mare parte a opiniei publice japoneze este anti-americană și anti-militaristă, exemplul tipic fiind al unei mari părți a populației Insulei Okinawa, care nu mai dorește ca baza militară americană *US Marine Corps Air Station Futenma* (MCAS) să rămână pe insulă, cu toate că s-a decis relocarea acesteia pe o altă insulă din același district, Henoko. Noul guvernator Onaga vrea să blocheze relocarea în mica insulă a bazei americane.[48] De precizat că în Okinawa se găsesc mai mult de jumătate din efectivele de 50.000 militari americani staționați în Japonia și circa 74% din infrastructurile militare aferente. Populația din Okinawa nu privește cu ochi buni nici guvernul de la Tokyo, amintindu-și că insulele acestea au fost anexate în 1879 de japonezi, înainte fiind Regatul Ryukyu. Insula a rămas sub control american 20 de ani în plus față de restul Japoniei. Miniștrii de externe și ai apărării din Japonia, Kishida și Nakatani, precum și secretarul de stat Kerry și secretarul apărării Carter din USA au acceptat mutarea escadronului KC 130 de la Futenma la MCAS Iwakuni. Ulterior la Camp Schwab-Henokosani va fi construită "Futenma Replacement Facility". Cooperarea militară Japonia-SUA a continuat în domeniul Apărării contra Rachetelor Balistice (BMD) cu desfășurarea celui de-al doilea sistem de radar AN/TPY 2 la Kyogamisaki in decembrie 2014 urmând ca în 2017 să fie desfășurate în Japonia două distrugătoare de tip BMD-capable. De asemenea vor fi desfășurate prin rotație drone US Air Force Global Hawk la baza aeriană Misawa și nave dotate cu Aegis la baza navală Yokusuka tot în 2017. Japonia are 18 submarine moderne, cele mai avansate fiind din clasa Soryu. Forțele aeriene japoneze dispun de 300 avioane moderne (F15 J și F2), existând și câteva avioane AWACS. Tokyo mai are și două platforme port-elicopter din clasa Hyuga pentru distrugerea submarinelor inamice. China va căuta probabil să contracareze aceste avantaje militare japoneze prin mai multe submarine moderne, avioane de vânătoare și rachete de diverse feluri.

China ar dori ca Japonia să își reducă intensitatea relațiilor cu Taiwanul și să nu accepte să facă vreodată parte din planurile americane de apărarea a Taiwanului, ceea ce e greu de imaginat, dată fiind alianța ambelor țări cu SUA. Washingtonul e cel care a determinat Tokyo să aibă relații cu Taiwanul și să semneze un acord de pace cu conducerea Partidului Gomindang (KMT) în Taiwan în anul 1952, Japonia fiind ocupată militar de SUA. Se știe că SUA se opuneau atunci recunoașterii Chinei Populare ca stat legitim pe fondul politicii de containment contra URSS și a comunismului mondial, așa încât Japonia nu a avut altă opțiune. Începând din 1972, Japonia recunoaște doar RPC ca fiind „China", iar cu Taiwan există doar relații economice funcționale.

China și Japonia au restabilit relațiile diplomatice abia în anul 1972 odată cu declarația comună din 29 septembrie iar în 1978 a urmat Tratatul de Pace și Prietenie. China și Japonia aveau în anii '70-'80 ai secolului XX o preocupare majoră legată de riscul unei agresiuni din partea URSS și implicit aveau nevoie de sprijinul SUA, ceea ce a dus la o normalizare rapidă a relațiilor economice și apoi politice. Acceptând relațiile cu Japonia, Beijingul accepta implicit și existența Tratatului de securitate americano-japonez din 1951, revizuit în 1960. China nu s-a mai opus ideii ca Japonia să aibă forțe armate de autoapărare, cu condiția ca acestea să fie ținute la un nivel minim acceptabil să fără dreptul de a ieși în afara granițelor naționale sau a apelor teritoriale.

Japonia premierului Abe dispune acum și de un Consiliu de Securitate Națională creat în decembrie 2013. A înlocuit vechiul Consiliu de Securitate creat în 1986 și scopul este desigur de a consolida controlul guvernului asupra politicii externe și de securitate și a realize planificarea și coordonarea între diversele ministere și agenții cu atribuții în aceste domenii.

Perspective și scenarii

Economia Chinei nu mai are nevoie de prezentare. Este denumită metaforic „fabrica lumii", China fiind cel mai mare producător mondial de bunuri manufacturate. Cu o creștere economică de minim 7% (de regulă 9-10% în anii de dinainte de criza economică globală) pe an, produce numeroase locuri de muncă și se bazează covârșitor pe exporturi și pe menținerea artificială a monedei naționale (Renminbi sau Yuan) la un curs de schimb scăzut, ceea ce convine exportatorilor. Consumul intern este în schimb destul de scăzut iar discrepanțele dintre bogați și săraci, dintre Nordul și Vestul sărace și Sudul și Estul bogate se accentuează.

Japonia beneficiază încă de un nivel de dezvoltare socio-economică excelent, superior Chinei, ceea ce explică apartenența sa la G7 (summit-ul din 2016 va fi la Tokyo) și OCDE. Are de fapt cea mai înfloritoare economie din Asia de Est. După ce în anii '90 ai secolului trecut economia sa a intrat în colaps, trecând prin mai mult de un deceniu de recesiune, treptat s-a cunoscut o ameliorare. PIB pe cap de locuitor era de circa 38.600 USD în anul 2013 față de 6800 USD pentru China. Din acest punct de vedere, China este încă o țară în curs de dezvoltare. În cifre globale, China este însă incontestabil liderul – un PIB de 9,24 trilioane USD față de 4,92 trilioane USD pentru Japonia.[49] Se știe că cea mai mare parte a datoriei externe uriașe a SUA e către China, aceasta devenind treptat „bancherul" Americii. Pe termen lung, dacă vor continua trendurile actuale iar China va opri creșterea demografică, economia chineză o poate depăși pe cea japoneză din toate punctele de vedere.

Vârsta medie a japonezilor e de 45,8 ani iar a chinezilor de 36,3 ani. China stă mult mai bine la capitolul populație tânără, având 32,6% în categora de vârstă 0-24 ani. Doar 24% din japonezi se încadrează în acest grup în schimb 24,8% au peste 65 de ani față de numai 9,4% la chinezi.[50] Rata nașterilor este de 12,1 la mia de persoane în China și 8,2 în Japonia iar rata mortalității 7,2 respectiv 10,10, ceea ce indică probleme majore pentru Japonia, cu o populație îmbătrânită și în scădere. Japonia îmbătrânește și scade demografic dar în mod paradoxal e și foarte restrictivă cu dreptul de azil. În 2014 a acceptat doar 11 azilanți deși a primit 5000 de cereri![51] Japonia are un sistem educațional mai avansat, acces la internet și la calculatoare-telefonie mobilă mai mare, un grad de urbanizare și instruire a populației superior.

Totuși China, deși în ultimul deceniu a avut performanțe economice și demografice peste cele ale Japoniei, dotată fiind cu arme nucleare și tehnologii militare avansate, trece prin momente delicate. În august-septembrie anul curent, bursa de capital a cunoscut momente de prăbușire și panică – efect al supraîncălzirii economice – rata creșterii economice a încetinit iar la uzina de chimicale din Tianjin a avut loc o explozie teribilă, soldată cu un dezastru ecologic și cu peste 160 de decedați. Corupția este galopantă iar oficialitățile au proclamat interesul pentru „statul de drept", în sensuzl chinezesc al termenului, adică lupta contra corupției și apărarea socialismului.

Nu se poate prezice cu acuratețe cum se vor comporta China și Japonia una față de cealaltă. Expertul american în studii de securitate Sebastian Rosato afirmă că „intențiile

sunt informație privată – doar statele însele își cunosc intențiile". Nici ideologia, nici tipul de regim sau scopurile anunțate oficial nu oferă informație perfect credibilă, însă permit totuși un grad de aproximare acceptabilă.[52] Adesea marile puteri au reușit să își ascundă intențiile sau să și le reprezinte eronat, de aceea e dificil de spus în funcție de un anumit context dacă un actor statal e revizionist și își ascunde planurile agresive sau e pro-status quo dar vrea să "decurajeze prădătorii" prin metode agresive.[53] Există riscul ca Japonia de pildă să vadă China ca pe un actor revizionist sistemic (*greedy state*) și să își propună să o contrabalanseze, alături de SUA și de alte state din regiune. Iar China poate vedea Japonia ca pe un soi de "șacal" ce vrea să profite de puterea și agresivitatea SUA spre a lovi în interesele chinezești legitime. Autorul neorealist Charles Glaser afirmă că nu doar revizioniștii vor să modifice granițele și sferele de influență, ci și state satisfăcute pot căuta expansiunea teritorială ca metodă de protecție contra revizioniștilor, folosind cursa înarmărilor și generând insecuritate pentru alți actori, ajungând să amenințe status quo-ul.[54]

În opinia sa, *„expansion could increase a state's security in a variety of ways, including increasing its resources and resource autonomy; decreasing its adversary's resources and in extreme cases eliminating its adversary as a sovereign state; and improving its ability to employ its resources effectively by, for example, providing a buffer zone against invasion, strategic depth, or more defensible borders. Similarly, even if it did not desire additional territory, a security seeker might start a war to weaken its adversary, thereby increasing its own security."*[55] Astfel, Japonia ar putea să nu fie neutră dacă se va ivi un conflict regional între China și o coaliție de state sau un stat singular (de pildă India), din dorința de a slăbi baza materială a puterii chineze, sau spre a crea o zonă maritimă-tampon care să o separe de tendințele expansioniste ale Chinei. Beijingul ar putea și el să planifice un atac pre-emptiv dacă ajunge la concluzia că Japonia va fi folosită ca "pion" de SUA în caz de conflict iminent cu China.

David Kang a demonstrat credibil că imaginarul chinezesc asociat relațiilor cu alteritatea se structurează urmând o bifurcație: pe de-o parte exista ordinea stabilă și pașnică a relațiilor cu statele sinizate (Coreea, Vietnam, parțial Japonia), pe de altă parte, relațiile turbulente, marcate de frică și neîncredere cu barbarii nomazi de la granițe, invadatorii stepelor – huni, mongoli etc. Kang observă că în general relațiile cu statele ce au acceptat civilizația sinică și modelul ierarhic confucianist au fost pașnice și constructive, aceste state acceptând de bună voie supremația culturală și implicit politică a Imperiului de Mijloc.[56] Modelul dominant în relațiile dintre China și statele parțial sinizate în plan cultural a fost starea de pace pe termen lung, relativa armonie în relațiile reciproce, pe când relațiile cu statele mai puțin sinizate precum Japonia sau cu populațiile musulmane din Vest, cu mongolii de la granița nordică, au fost adesea conflictuale.[57]

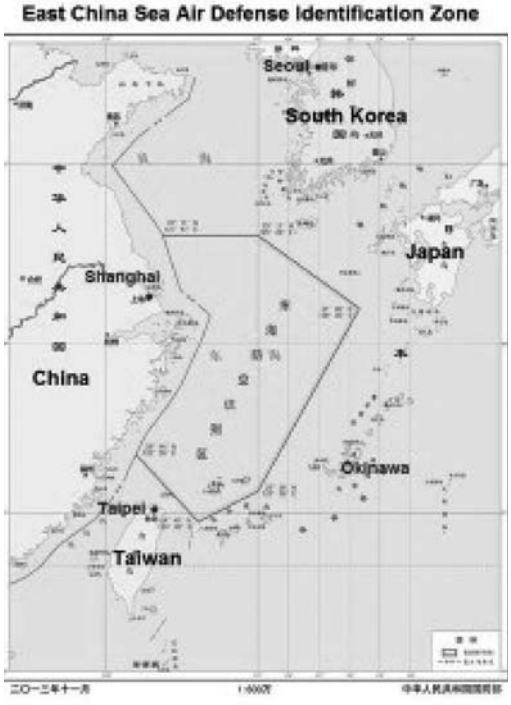
Kang observă că cu cât China era mai puternică, cu atât comportamentul vecinilor săi mai mici era unul de supunere sau, cum ar spune neorealiții, *bandwagoning*. Așadar pattern-ul comportamental observabil în Europa post-westphalică, acela de *balancing*, pare să nu se fi aplicat în Asia de Est. Japonia, deși parțial sinizată cultural, a constituit mereu un element imprevizibil și cu tendințe ostile. Împărații japonezi se considerau și ei, la fel ca cei chinezi, fii ai cerului, suzerani ai lumii în ansamblul ei, refuzând să se supună chiar și simbolic. Astfel că în 1592, liderul militar Hideyoshi a condus o mare armată spre a cuceri Coreea dar a fost finalmente respins prin intervenția Chinei, care și-a apărat sfera de influență. În secolul al-XIII-lea, Japonia a respins o mare invazie navală a cuceritorilor mongoli ai Chinei, ajutată fiind și de furtuna și vânturile nefavorabile unor războinici neobișnuiți să navigheze.

Fareed Zakaria, unul dintre cei mai în vogă experți în geopolitică și economie ai lumii, arată că „în Asia cele mai multe națiuni nu vor accepta mecanisme de echilibrare atât de explicite", precum a fost cazul cu țările NATO de pildă. Și continuă: „poate că toate (națiunile asiatice – n.r.) ar dori să se pună la adăpost de China dar nici una nu va recunoaște vreodată acest lucru", așadar „va fi o politică a puterii care nu va îndrăzni să spună lucrurilor pe nume."[58] Chiar dacă există un *threat assessment,* el nu este la fel de clar precum în gândirea strategică americană, de pildă. E posibil ca decidenții japonezi să fie divizați în mod extrem în cazul

unei crize ce va implica China, după cum și clivajul dintre clasa politică și populație poate bloca o decizie de tip „rațional" fondată pe *threat-assessment*, bazată pe calculul costurilor și câștigurilor.[59] În acest caz ar putea eșua strategia de balansare contra Chinei iar SUA ar putea abandona Japonia considerând-o un aliat nesigur, ezitant. Invers, aparatul decizional chinez, extrem de centralizat și ierarhizat – bazat pe ierarhia de putere din cadrul Partidului Comunist, a Comitetului Central al PCC – va fi probabil mult mai coerent și va avea sprijinul populației, masiv anti-japoneză. Desigur există „dowes" (porumbei) și „hawks" (ulii) și in CC al PCC, și în Comisia Militară Centrală (CMC)[60], primii sunt mai pragmatici și mai prudenți, de aceea ar ezita mai mult în a accepta escaladarea unei crize politico-militare cu Japonia.

În prezent, se observă că vecinii Chinei nu mai au tendința să urmeze pattern-ul de bandwagoning față de o Chină în ascensiune, din contră, îi contestă dreptul a a controla insule cu valoare strategică, de a transforma atoli de coral în insule artificiale, de a proclama o zonă aeriană de excludere (Air Defence Identification Zone) în Marea Chinei de Est sau de a domina piața prin produsele sale ieftine. Acești vecini – Vietnam, Filipine, Malaezia – se înarmează, stabilesc contacte apropiate cu SUA, protestează contra acțiunilor Chinei, adică practică un soi de *soft-balancing* (balansare non-provocatoare, bazată pe declarații, acțiuni diplomatice, strategii economice, nu pe înarmare masivă sau alianțe[61]) față de Beijing. Japonia este mult mai reținută în a se opune Chinei, din cauza experienței istorice și a sentimentelor de vinovăție legate de al Doilea Război Mondial, din cauză că SUA o îndeamnă la precauție și pentru că o mare parte din populație e pacifistă.

Intre China și Japonia încă există probabil un mecanism de dilemă a securității, chiar dacă nu la un nivel exacerbat. Câteva secole de rivalitate și amenințare existențială nu pot fi șterse rapid cu buretele. Și aceasta, în ciuda diferenței mari de putere militară și demografică ce avantajează China. **Probabilitatea de escaladare este legată de factori interni și sistemici: angajamente de securitate regională opuse, venirea la putere în cele două state a unor facțiuni naționaliste, consolidarea extremă a aparatelor militare odată cu înarmarea masivă, evoluții tehnologice care ar putea face ca armele ofensive să fie mai eficiente decât cele defensive, percepții mutuale eronate, căderea economică a unuia dintre state în paralel cu ascensiunea economică a celuilalt, alianțe politico-militare antagonistice și "descifrarea" unor intenții ostile din "citirea" tendențioasă a istoriei**. De asemenea, dacă cele două state vecine se vor percepe ca actori revizioniști, prădători, adepți ai jocului de sumă nulă, în dauna cooperării și dialogului, probabilitatea de a adopta un comportament de tip "realist", hobbesian, va crește. Nu întâmplător China a proclamat în 2013 o "Air Defence Identification Zone" în Marea Chinei de Est, sperând să convingă SUA să nu mai patruleze spațiul aerian considerat strategic la Beijing și să impresioneze Japonia în ce privește disputatele insule Senkaku-Diaoyu. Washingtonul a sfidat această decizie și a continuat să trimită avioane să survoleze zona, în ciuda protestelor chineze, în schimb Japonia a ales să notifice autoritățile chineze când existau zboruri prin zonă. ADIZ-ul Chinei se suprapune în unele locuri peste cele ale Japo-

Sursa: http://cimsec.org/china-air-defense-identification-zone/8690

niei, Coreei de Sud și Taiwanului, state care au protestat din acest motiv și prevede cerere de survol în prealabil pentru orice fel de aeronavă, nu doar cele militare.[62]

Experții americani consideră că probabilitatea unui acord pașnic China-Japonia privind insulele Senkaku este redusă iar Beijingul va considera că posesia lor de către Japonia va obstrucționa capacitatea de manevră a flotei lor (PLAN). „Lipsa de beneficii materiale" ale posesiei suveranității insulare „nu exclude conflictul militar în următorul deceniu și jumătate dar reduce posibilitatea".[63]

Alianța Tokyo-Washington, deși defensivă, poate teoretic să ducă Japonia la război cu China. Dacă SUA vor fi amenințate în mod grav de acțiunile militare chineze (sau ruso-chineze) – lucru extrem de imporbabil în prezent – Japonia va putea invoca o "amenințare clară" la adresa supraviețuirii țării, deoarece rămasă singură, fără SUA, s-ar percepe ca o pradă sigură. Așa încât deși premierul Abe a afirmat că țara sa "nu va fi amestecată vreodată într-un război purtat de SUA", contează cum va interpreta clasa politică japoneză textul destul de ambiguu al acestor proiecte de lege dedicate apărării. Japonia riscă totuși un atac pre-emptiv din partea Chinei (și eventual a Rusiei), dacă Beijingul (și posibil Moscova) ajunge la concluzia că Japonia e pregătită să se alăture SUA într-o campanie ofensivă și mai ales că nu poate fi descurajată! Garanțiile de securitate ale SUA, dacă sunt extinse, pot anula capacitatea de descurajare a Chinei, lucru de care decidenții chinezi ar trebui să fie conștienți. De asemenea, cele două state vecine pot ajunge la ciocniri militare în disputa pentru Insulele Diaoyu în urma unor incidente necalculate dar înlănțuite nefast sau a unor calcule și percepții eronate.[64] Tokyo nu s-a împăcat nici cu pierderea Insulelor Kurile, deținute acum de Rusia, desigur că unele cercuri radicale naționaliste planifică o posibilă recuperare a acestora, pașnic sau nu.

Strategii se întreabă dacă scenariul rivalității dintre Germania și Marea Britanie de la începutul secolului XX, care a favorizat izbucnirea Primului Război Mondial, s-ar putea repeta cu China și Japonia. Între Londra și Berlin exista atunci o anume interdependență economică dar rivalitatea navală și comercială, situarea în blocuri rivale, le-a determinat să se perceapă ca amenințări existențiale. În cazul sino-japonez, cele două nu se tem de invazie și anularea suveranității, se cunosc mai bine, China are arme nucleare deci descurajează clar adversarii care nu le posedă. Rivalitatea maritimă este "temperată" de prezența hegemonului american, care nu are nici un interes să provoace o ciocnire cu China. Totuși, liderii comuniști chinezi ar putea fi tentați să joace cartea naționalismului pe plan intern, spre a bloca cererile unei părți a populației pentru reforme socio-economice mai profunde și spre a beneficia de sprijin popular, mai ales din partea a ceea ce unii experți numesc "ciber-naționaliștii" (tineri naționaliști care formează rețele pe internet și au un discurs anti-american și anti-japonez înflăcărat). Discrepanțele economice dintre bogați și săraci cresc în China, rețelele de internauți-bloggeri devin tot mai solide iar statul nu poate controla internetul în măsura în care și-ar dori-o, cu toate că este destul de restrictiv. Thomas Christensen observă că liderii chinezi acționează tot mai mult sub presiunea opiniei publice naționaliste, ceea ce ruinează eforturile diplomatice de a negocia calm cu Japonia pe dosarele contencioase precum Senkaku și Zona de Identificare Aeriană pentru Apărare chineză (ADIZ) – "*the regime seems more nervous about maintaining long-term legitimacy and social stability than at any time since the period just after the 1989 Tiananmen massacre.*"[65] Ca reacție, naționalismul japonez, vietnamez, filipinez, indian, ar putea să precipite o confruntare regională, inclusiv militară.[66] Sondajele PEW Research Center demonstrează că japonezii și chinezii au din ce în ce o părere mai proastă despre celălalt popor – de pildă în 2011, circa 34% din japonezi vedeau favorabil China, apoi 15% în 2012, 5% în 2013, 7% în 2014, și 9% în 2015. [67]

Naționalismul chinez a incorporat printre ideile și simbolurile vehiculate și o latură anti-japoneză foarte activă. Folosind curentul „constructivist" în politica internațională putem înțelege că definirea identității strategice chineze are între normele esențiale și opoziția față de Japonia. China se autodefinește ca stat pașnic și progresist, Japonia e înfățișată ca agresivă și retrogradă în plan politic, sau aliatul „tenebros" al Americii, adversarul (sau rivalul)

sistemic major al Chinei. După cum remarcă Allen Carlson de la Cornell University, referindu-se la momentul 2012 când în China au fost proteste largi populare contra Japoniei:

"*One might think that such a vilification of Japan would tend to make the conflict between Beijing and Tokyo over ownership of the Diaoyu/Senkaku Islands in the East China Sea all the more explosive. It did appear to fuel confrontation in 2012 when the two sides last escalated their dispute over this territory. However, at that time, China's leaders stopped short of direct military engagement with Japan, because domestic ramifications of a battlefield death would have been wide-ranging and potentially impossible to manage. In other words, Chinese nationalist sentiment toward Japan was so toxic that Beijing appears to have come to the realization that bluntly engaging Tokyo on disputed territory carried too much risk.*"[68]

După cum arată H. Kissinger, Japonia va avea trei alternative spre a îşi redefini politica externă şi strategia de securitate: consolidarea alianţei cu SUA, acomodare cu creşterea Chinei (ceea ce, credem noi, ar sugera chiar strategia de aliniere, *bandwagoning*, sau poate neutralitatea) ori „bazarea pe o politică externă tot mai naţională". Opţiunea se va explica prin calculul balanţei de putere la nivel global, prin percepţia marilor trenduri.[69]

China a decretat oficial de câţiva ani – de fapt o iniţiativă a peşedintelui Xi Jinping – conceptul de „nou tip de relaţii între marile puteri", o invitaţie adresată SUA spre cooperare, bunăînţelegere şi recunoaştere a sferelor de influenţă „legitime", evitarea conflictului şi a jocului de sumă nulă. Cu alte cuvinte, o reprimare voluntară a tendinţelor hegemonice. Problema e că acest concept nu cuprinde încă şi Japonia, pe care China nu o consideră pe acelaşi palier în sistemul internaţional. În beneficiul păcii mondiale, Beijingul ar trebui să extindă acest concept şi către Japonia, India, Australia etc. În „Strategia Militară", document din anul 2015, oficialii chinezi spun despre Japonia că e un stat care vrea "să se debaraseze de sistemul de după război, reajustându-şi pe scară largă politica de securitate militară, orientarea dezvoltării". Totuşi, în viitorul previzibil, se poate anticipa „că nu va avea loc un război mondial" iar un "climat de pace generalizată se va menţine în lume".[70] Iar Henry Kissinger arată că ordinea regională asiatică trebuie să se bazeze pe bipolaritatea sino-americană dar şi pe norme comune, aşteptări împărtăşite şi parteneriat-cooperare, deoarece o simplă balanţă de putere, lipsită de legitimitatea mutuală şi dialog, ar putea conduce către război finalmente. În Asia de Est, "SUA nu sunt balansoar ci parte integrantă din balanţă". Kissinger compară SUA cu Germania lui Bismarck: America e aliată cu Japonia şi partener strategic cu China iar Germania era atunci aliată cu Austro-Ungaria şi avea un tratat de cooperare cu Rusia, o metodă pozitivă deoarece a asigurat echilibrul în balanţa de putere.[71] China nu ar trebui să uite că SUA a avut contribuţia majoră acum mai bine de 70 de ani la blocarea tentativei de expansiune imperială a Japoniei în Asia, şi e probabil că nu va încuraja defel Tokyo să încerce din nou aşa ceva, sau nu câtă vreme China nu constituie o ameninţare majoră la adresa intereselor de securitate americane în zonă. Iar Japonia nu trebuie să uite că armata şi clasa politică au permis şi comis atrocităţi contra a milioane de civili din state vecine, ruşinoase crime contra umanităţii, iar războiul a dus la devastarea propriei ţări şi la milioane de victime, inclusiv singurele bombardamente atomice din istoria lumii.

Este interesant de văzut şi cum percep chinezii Japonia şi liderii ei, la nivel oficial. Un anumit nivel de solidaritate a fost evident după accidentul nuclear de la Fukushima când China a donat Japoniei bani, echipamente, hrană şi a trimis voluntari în ajutor, însă ulterior au existat acuzaţii de „neglijenţă" din partea Beijingului când s-a aflat că din reactorul japonez distrus încă se mai scurgea apă în mare la doi ani după accident, în 2013. Articolele publicate de revista International Strategic Studies a think tank-ului principal al Armatei Populare de Eliberare, Institutul Chinez pentru Studii Strategice Internaţionale, demonstrează o bună cunoaştere de către specialiştii chinezi a Japoniei, şi preponderenţa unei matrice „realiste" în termenii teoriei occidentale a relaţiilor internaţionale. Experţii chinezi înţeleg că politica asertivă a guvernului japonez se explică prin opţiunile personale ale premierului şi celor din cercul său de sprijin, ce reflectă o parte din opinia publică şi se manifestă prin conflicte

de interese în sânul partidului de guvernământ PLD și afirmarea unor cercuri naționaliste în Japonia. Ei laudă uneori eforturile administrației Obama din SUA de a contribui la normalizarea relațiilor sino-japoneze dar critică SUA pentru că prin vocea președintelui a afirmat că tratatul SUA-Japonia se aplică întregului teritoriu japonez, deci și insulelor Diaoyu, așadar un avertisment voalat pentru China. Cu toate că SUA nu au luat poziție asupra insulelor disputate, și nu vor ca forțele americane să fie cumva implicate în astfel de conflicte locale, „ele se opun oricăror schimbări unilaterale a status quo-ului".[72] De asemenea, Washington a fost criticul cel mai acerb al ADIZ-ului peroclamat de China, acuzând mărimea exagerată a acesteia și suprapunerea periculoasă cu ADIZ-urile altor state, printre care și Japonia. Experții chineză remarcă totuși că Japonia a făcut eforturi serioase spre a își normaliza relațiile cu China, ajungându-se la un „consens în patru puncte" care definește evoluția relațiilor bilaterale și rezolvarea elementelor contencioase. Contactele la nivel înalt s-au reluat și ele iar președintele chinez și premierul japonez s-au întâlnit la summit-ul APEC în noiembrie 2014 și la Jakarta în aprilie 2015.[73] China, Japonia și Coreea de Sud au anunțat în 2015 că vor lansa curând un forum trilateral spre a reglementa problemele regionale prin dialog. Economiile chimeză și japoneză sunt în general complementare, chiar dacă cea japoneză este tot mai dependentă de accesul la piața chineză prin exporturi și investiții. Există și o „Asociere economică sino-japoneză" datând din 1972 dar spre deosebire de China, devenită „bancherul Americii", Japonia nu are același succes în ce privește ISD (investițiile străine directe, aflându-se în declin[74]) iar exporturile ei sunt limitate de mâna de lucru internă, foarte scumpă.

Pe de altă parte, China acuză Japonia că nu recunoaște existența conflictului pentru insulele Diaoyu și că „prin manipulare diplomatică Japonia a atras de partea sa SUA, Vietnam și Filipine", coalizându-le contra intereselor maritime chineze. Japonia, mai afirmă cercetătorii chinezi, caută să contribuie la independența Taiwanului și îndepărtarea sa de China și racordare mai puternică la alianța SUA-Japonia, prin strategia „containing China with the aid of Taiwan."[75] Chinezii admit oficial că Japonia a deținut Insuele Diaoyu între 1884 și 1943. În 1895 cabinetul japonez a adoptat în secret o rezoluție care punea insuelele sub jurisdicția prefecturii Okinawa apoi după victoria militară contra Chinei în aprilie 1895 imperiul nipon a preluat oficial și Diaoyu. China consideră însă ilegală și neavenită anexarea acestor insule cu suprafață de 5,7 km. pătrați.[76] După înfrângerea în al Doilea Război Mondial, insuele Diaoyu ce aparțineau geografic de Taiwan ar fi trebuit retrocedate Chinei dar cu sprijinul tacit al SUA China nu a mai recunoscut apartenența lor la Taiwan și le-a păstrat. R.P. China nu recunoaște Tratatul de la San Francisco deoarece nu a participat la negocieri nefiind invitată. În 1953 administrația americană civilă a Insuelelor Ryukyu și-a extins controlul și asupra Diaoyu, evident din motive de securitate, spre a nu ajunge în posesia unui stat comunist considerat pe atunci foarte ostil. Acum China aduce dovezi istorice solide că Diaoyu au fost descoperite de navigatori chinezi și au făcut parte din imperiul chinez încă de la începutul secolului al XV-lea. Japonia nu acceptă situația și conflictul este departe de a fi aplanat. Între timp, din ianuarie 2016 Japonia va fi timp de doi ani membru nepermanent în Consiliul de Securitate al ONU, ocazie cu care desigur va face presiuni pentru reforma acestei structuri și acceptarea sa ca membru permanent.

Percepții și interese ale UE, NATO și României

Desigur că scenariile evoluției relațiilor sono-japoneze prezintă un interes real atât pentru NATO, UE cât și pentru România ca stat membru în cele două mari organizații. În contextul în care SUA pivotează gradual spre zona Asia-Pacific și mută forțe militare semnificative spre țările Asiei de Est și Sud-Est precum și în Australia, țările europene membre ale UE și NATO privesc cu o anumită anxietate plecarea unor forțe americane staționate pe teritoriul lor. Asertivitatea manifestată de Federația Rusă în zona de vecinătate comună cu Occidentul ridică mari probleme de solidaritate, coeziune și planificare comună pentru UE și NATO, existând ipotetic riscul ca Mos-

cova să încerce să destabilizeze prin metodele „războiului hibrid" cel puțin un stat de pe flancul ponto-baltic al Occidentului. S-a remarcat faptul că R.P. China, deși în general condamnă secesiunea teritorială efectuată prin forță, în cazul Crimeei nu s-a împotrivit și s-a situat diplomatic mai degrabă de partea Rusiei, cu care are un parteneriat strategic intens. Odată cu rezolvarea unora dintre problemele teritoriale ce au grevat zeci de ani relația sino-rusă, Moscova și Beijing au reușit adesea să își coordoneze pozițiile față de Occident. Beijingul a refuzat să participe la sancțiunile economice impuse Rusiei după anexarea ilegală a Crimeei, sugerând că acceptă ca legitimă noua realitate. În schimb, Japonia a denunțat agresiunea comisă de Rusia și participă la implementarea sancțiunilor. În același timp, diplomația japoneză pune presiune pe cea rusă spre a rezolva măcar parțial problema insulelor Kurile, anexate de URSS în 1945.

O relație pozitivă între China și Japonia ar putea permite SUA să mențină mai multe trupe în Europa și să continue desfășurarea de contingente, pe bază de rotație, în statele baltice, Polonia, România, Bulgaria etc. Invers, dacă SUA vor folosi Japonia și Coreea de Sud ca să aplice o strategie de *containment* la adresa Chinei (percepută ca prea agresivă în plan geopolitic) și se vor multiplica incidentele în spațiul aerian și naval, aliații europeni ai SUA din cadrul NATO vor monitoriza cu atenție deplasările de trupe americane spre Asia-Pacific și posibilitatea ipotetică a unei alianțe Rusia-China.

România ca stat membru al UE și NATO, precum și partener staretegic al SUA, a dezvoltat în același timp un parteneriat bazat pe prietenie și cooperare economică cu R.P. China. În 2004, președintele R. P. Chineze, Hu Jintao, a vizitat România și s-a semnat Declarația Comună a României și a Republicii Populare Chineze privind stabilirea unui *Parteneriat Amplu de Prietenie și Cooperare.* De precizat că România a fost al treilea stat care a recunoscut R.P. China în octombrie 1949. În februarie 2013, ministrul român al afacerilor externe s-a aflat în vizită la Tokyo, prilej cu care a fost semnată *Declarația comună privind Parteneriatul reînnoit dintre România și Japonia,* reînoind *Declarația comună de prietenie, cooperare și parteneriat* din 2002. Așadar România are relații foarte bune atât cu China cât și cu Japonia, fiind direct interesată în menținerea de relații pozitive între acestea. Și oficialii japonezi își fac calcule legate de numărul soldaților americani și din alte state NATO trimiși în Europa central-estică spre a descuraja Rusia, deoarece se tem ca acest angajament să nu reducă numărul de forțe americane de pe teritoriul japonez. Prezența unui număr relativ mic de forțe rusești pe zona de contact cu Japonia convine acestei țări, știind că Rusia deplasează în prezent masiv trupe și tehnică de luptă la granițele cu Ucraina, Polonia și țările baltice. În caz de conflict ce implică Rusia, Japonia ar putea să negocieze o neutralitate în schimbul dobândirii unora dintre insulele Kurile, sau ar putea intra ipotetic în luptă spre a le recupera integral, dacă Rusia va fi angajată masiv în conflict cu Occidentul. În viitor, NATO s-ar putea folosi de presiunea pusă de Japonia asupra Rusiei pe flancul estic, fiind utilă o coordonare în acest sens. În mai 2014, Japonia și NATO au semnat Programul Individual de Cooperare și Parteneriat (IPCP), intensificând dialogul strategic. Japonia e cel mai vechi partener strategic al NATO. În același timp, NATO trebuie să intensifice dialogul cu China și să o convingă de intențiile sale pozitive în Asia de Est, cu toate că Alianța nu are o strategie asiatică, fiind percepută de chinezi doar ca parte din strategia regională a SUA.

Instalarea elementelor de scut antibalistic de către SUA în Europa de Est, de Sud și în Asia de Est, este privită critic de China, care, ca și Rusia, se teme de o debalansare a echilibrului mondial (bazat pe descurajarea nucleară) și de o cursă a înarmărilor masivă și riscantă pe termen lung. Ca și România, Japonia va figura probabil pe lista statelor unde Washington va desfășura elemente de scut – Terminal High Altitude Area Defense (THAAD) precum și interceptori Standard Missile-3 montați pe nave în sistem Aegis. Aceste evoluții vor irita China și o vor determina probabil să conceapă strategii de contracarare, spre a nu pierde avantajul armelor nucleare pe care le deține (*deterrence*), și a vectorilor balistici. Dacă rivalitatea dintre SUA și China va rămâne la un nivel moderat și limitată în Asia-Pacific, România nu trebuie să își facă probleme, având relații foarte bune cu

China și fiind garantată de NATO și SUA contra unor acțiuni agresive, de pildă din partea Rusiei. În schimb dacă se ajunge la o competiție globală și intensă, nu se poate exclude total scenariul unei alianțe sino-ruse, caz în care prezența la Deveselu a interceptorilor americani va deveni parte din „jocul" de sumă nulă al rivalității de tip bipolar. De aceea, România are un interes major în a contribui, în limita capacităților sale, la menținerea unui climat de pace, cooperare și încredere între China, Japonia și SUA.

Note

[1] Comparison of world military strength results, http://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=Japan&country2=China&Submit=COMPARE, accesat pe 3 septembrie 2015. Date corroborate cu cele de pe http://country-facts.findthedata.com/compare/12-82/China-vs-Japan.

[2] Până la vizita din 2013 la controversatul altar a premierului Abe, trecuseră mulți ani de la precedenta vizita a unui premier nipon. Decizia acestuia de a încălca un „tabu" politic pare a fi fost motivată prin scopuri electorale, anume spre a da satisfacție electoratului naționalist și în același timp a „plăti o poliță" Chinei pentru manifestațiile antijaponeze pe scară largă din anul 2012.

[3] http://www.history.com/topics/nanjing-massacre. "Though the Japanese initially agreed to respect the Nanking Safety Zone, ultimately not even these refugees were safe from the vicious attacks". Un tribunal al aliaților creat după război a indicat cifra de 142.000 de morți.

[4] Japan PM Abe to skip visit to China for WW2 anniversary, http://www.reuters.com/article/2015/08/24us-japan-politics-china-idUSKCN0QT01A20150824, 24 august 2015.

[5] Reinhard Drifte, "China and Japan Between co-operation and competition" in Shaun Breslin (ed.), *Handbook of China s International Relations*, Routledge, London New York, 2010, p. 139.

[6] Adam P. Liff, Japan s Defence Policy.....

[7] http://uk.reuters.com/article/2015/09/17/uk-japan-security-idUKKCN0RH0UV20150917, accesat pe 21 septembrie 2015.

[8] Yuka Haiashi, „For Japan's Shinzo Abe, Unfinished Family Business", http://www.wsj.com/articles/for-japans-shinzo-abe-unfinished-family-business-1418354470, accesat oe 10 septembrie 2015.

[9] Toshi Yoshihara, "Sino-Japanese Rivalry at Sea: How Tokyo Can Go Anti-Access on China," *Orbis*, Vol. 59, No. 1 (Winter 2015), pp. 62–75.

[10] S. Armstrong," Sino–Japanese economic embrace is warm enough to thaw the politics", http://www.eastasiaforum.org/2015/09/27/sino-japanese-economic-embrace-is-warm-enough-to-thaw-the-politics/, accesat pe 1 octombrie 2015.

[11] Justin Mc Curry, „Why will Japan and China avoid conflict? They need each other", http://www.csmonitor.com/World/Asia-Pacific/2014/0205/Why-will-Japan-and-China-avoid-conflict-They-need-each-other, 5 februarie 2014.

[12] The *Guidelines for Japan-US Defence Cooperation*, http://www.mod.go.jp/e/d_act/anpo/, accesat pe 20 septembrie 2015.

[13] The Guidelines for US-Japan Defence Cooperation, http://www.mod.go.jp/e/d_act/anpo/shishin_20150427e.html, 21 septembrie 2015.

[14] Joshua Goldstein, Jon Pevehouse, *Relații Internaționale*, traducere de Cozianu, Farca și Știraub, Polirom, Iași, 2008, p. 136.

[15] Era vorba de Australia, Japonia, Indonezia, Filipine, Noua Zeelandă și SUA. Pactul, dorit de unii membri ai administrației Truman, urma să fie un mecanism de apărare colectivă și o comunitate de securitate.

[16] Victor D. Cha, „Powerplay. Origins of the US Alliance Syistem in Asia", *International Security*, Vol. 34, No. 3, Winter 2009-2010, pp. 158-196. Cha arată că și SUA se temeau ca nu cumva aliații din Asia de Est și Sud-Est („potential rogue allies") să le atragă într-un război nedorit, pripit, non-necesar cu URSS și China, știind că sunt conduse de lideri naționaliști și dornici să rezolve prin forță conflicte moștenite din istorie. Vezi p. 193.

[17] Idem, p. 184. Foster Dulles e cel care a militat pentru o alianță bilaterală SUA-Japonia în locul unui sistem multilateral de securitate după modelul NATO. Retrospectiv privind, e clar că state precum Coreea de Sud, Australia, Noua Zeelandă, Filipine aveau amintiri istorice atât de dure legate de Japonia încât nu ar fi acceptat un format de securitate colectivă împreună cu aceasta. Dulles s-a deplasat în decembrie 1951 la Tokyo ca să ceară garanții că Japonia nu se pregătea să semneze un acord bilateral cu R.P. China. Se pare că tot Dulles a redactat în „scrisoarea Yoshida", atribuită politicianului japonez. SUA au împiedicat concret Japonia, prin presiuni, să semneze acorduri comerciale profitabile cu China în anii 50, din motive ce țineau de containment. Japonia a fost practic obligată să se alăture China Committee (CHINCOM), spre a respecta embargoul pe unele produse strategice, impus de americani.

[18] Mina Pollmann, „Japan and India's Warming Defense Ties", http://thediplomat.com/2015/03/japan-and-indias-warming-defense-ties/, 4 martie 2015. Nobusuke Kishi a fost arestat după război și a executat trei ani de pușcărie, în calitate de membru în guvernul liderului militar japonez Hideki Tojo. Judecat, nu s-a putut dovedi că și el ar fi fost a fost criminal de război, fiind reabilitat. Ca premier, a contribuit la refacerea economiei japoneze prin exporturi industriale încurajate de stat. Nu era mulțumit de tratatul SUA-Japonia din 1952 deoarece americanii deși aveau baze militare în Japonia nu aveau obligația să apere acest stat. El a solicitat primul modificarea constituției spre a permite înarmarea țării și o renegociere a acordului defensive cu SUA.

[19] "Japan Extends Patrol Ship Carrot to Vietnam, Plus ¥96 Billion Loan," Japan Times, December 15, 2013, http://www.japantimes.co.jp/news/2013/12/15/national/japanextends-patrol-ship-carrot-to-vietnam-plus-¥96-billion-loan/#.U373axbSZ9Q.

[20] Japonia față în față cu corăbiile negre, http://www.hetel.ro/index.php/2011/11/4663/, accesat pe 2 septembrie 2015.

[21] David Leheny, „The Samurai Ride to Huntington's Rescue", in Peter Katzenstein (editor), *Civilizations in World Politics*, Routledge, London and New York, 2010, p. 127.

[22] Kenneth G. Henshall, *O istorie a Japoniei*, trad. de Alina Cârac, Ed. Artemis, București, 2002, p. 117.

[23] Sino-Japanese War ,http://www.britannica.com/event/Sino-Japanese-War-1894-1895.

[24] Calitatea de stat tributar față de China imperială este pusă în discuție de Henry Kissinger, care afirmă că de fapt Imperiul Nipon a fost mereu refractar în a se integra în sistemul confucianist ierarhic condus simbolic de China, cu toate că respecta eticheta diplomatică specifică curții chineze și formal părea să se supună. Totuși „Japonia a refuzat în mod clar să își asume un rol formal în sistemul tributar chinez" și pe alocuri a ajuns să își afirme propria superioritate! Împăratul nipon se proclama și el „fiu al Cerului", lucru inacceptabil pentru omologul său chinez...H. Kissinger, *World Order*, Allen Lane (Penguin Books group), 2014, New York-Toronto, pp. 181-182.

[25] Idem, p. 119.

[26] http://www.firstworldwar.com/source/anglojapanesealliance1902.htm.

[27] Istoricii militari afirmă că Rusia oprită din avansul teritorial către Asia de Nord-Est de Japonia, s-a orientat spre Europa de Est, spre Balcani, unde a intrat rapid în conflict cu Austro-Ungaria și apoi cu aliata acesteia, Germania.

[28] China cere Japoniei să accelereze distrugerea armelor chimice abandonate în China în Al Doilea Război Mondial, www.agerpres.ro., 16 august 2015.

[29] On eve of World War Two parade, China's Xi slams 'fiendish' Japanese invaders, http://www.reuters.com/article/2015/09/02/us-ww2-anniversary-china-idUSKCN0R215A20150902.

[30] Charles Douglas Appleton, „Japan and Chinese Decision-Making" http://thediplomat.com/2015/08/unpacking-the-chinese-black-bo/, 12 August 2015.

[31] B. Russett, *Grasping the Democratic Peace, Principles for a Post-Cold War World*, Princeton University Press, Princeton New Jersey, 1994, p. 40.

[32] Alexander B. Downes, How Smart and Tough Are Democracies?, in *International Security*, Vol. 33, No. 4 (Spring 2009), pp. 9–51.

[33] *Eisuke Suzuki,* Japan: Farewell to 'One Country Pacifism', http://thediplomat.com/2015/08/japan-farewell-to-one-country-pacifism/, August 31, 2015.

[34] Idem.

[35] K. Henshall, op. cit., p. 191.

[36] Idem.

[37] Nearly half of Japanese oppose new joint defense guidelines with U.S.: poll, http://www.japantimes.co.jp news/2015/04/30/national/politics-diplomacy/nearlyhalf-of-japanese-oppose-new-joint-defense-guidelines-with-u-s-poll/#.VfbrA9Ltmkp, 14 September 2015.

[38] Japan's Abe Stops Short of Direct Apology Over World War II, http://www.wsj.com/articles/japans-abe-expresses-condolences-on-war-anniversary-1439545449, 15 August 2015.

[39] Ken Moritsugu and Mariyama Yamaguchi,"No new WWII apology from Japanese leader Abe; China critical", http://bigstory.ap.org/article/4400f6aea0c545ff8db23aa1f2ac77ad/japanese-leader-shinzo-abe-expresses-profound-grief-all-who, accesat pe 15 august 2015.

[40] Reinhard Drifte, "China and Japan Between co-operation and competition" in Shaun Breslin (ed.), *Handbook of Chin's International Relations*, Routledge, London New York, 2010, p. 140.

[41] Sheila Smith, „Japan 's Military Refroms are Long Overdue", 18 August 2015, http://www.nytimes.com/roomfordebate/2015/08/18/should-japan-allow-its-military-to-fight-in-foreign-wars/japans-military-reforms-are-long-overdue.

[42] Prashanth Parameswaran, The Future of US-Japan-Vietnam Trilateral Cooperation, http://thediplomat.com/2015/06/the-future-of-us-japan-vietnam-trilateral-cooperation/, 23 June 2015.

[43] Emily S. Chen, „Japan Unleashed: Tokyo 's New Military Ambitions", 28 May 2015, http://nationalinterest.org/feature/japan-unleashed-tokyos-new-military-ambitions-12985.

[44] http://www.reuters.com/video/2015/09/15/japanese-anti-war-protesters-rage-agains?videoId=365604108&videoChannel=117760, accesat 16 septembrie 2016.

[45] Peter Drysdale, The trouble with Japan's new security bills, 3 August 2015, http://www.eastasiaforum.org/2015/08/03/the-trouble-with-japans-new-security-bills/.

[46] Emiliy Chen, op. cit.

[47] Adam P. Liff, Japan 's Defence Policy: Abe the Evolutionary, *Washington Quarterly*, August 3, 2015.

[48] http://www.msn.com/en-us/news/world/okinawa-leader-threatens-to-revoke-approval-to-move-us-base ar-AAeiEi1?ocid=spartandhp, accesat pe 15 septembrie 2015.

[49] http://country-facts.findthedata.com/compare/12-82/China-vs-Japan, accesat pe 16 septembrie 2015.

[50] Idem.

[51] T. Wilson, As Europe opens its doors, Japan considers clamping down harder on asylum seekers,

http://www.reuters.com/article/2015/09/09/us-europe-migrants-japan-idUSKCN0R90X620150909, 9 septembrie 2015.

[52] Sebastian Rosato, „The Inscrutable Intentions of Great Powers", *International Security*, Vol. 39, No. 3, Winter 2014-2015, pp. 48-88. Vezi citatul la p. 86.

[53] Ibidem, p. 87. Rosato afirmă tranșant că intențiile statelor se pot schimba de-a lungul timpului, fiind imposibil de anticipat corect,indiferent de metodele științifice utilizate. De aceea, calculul puterii agregate e preferat de state în cadrul mecanismului de balanță a puterii, spre a își modela comportamentul și așteptările reciproce.

[54] Charles L. Glaser, *Rational Theory of International Politics*, Princeton University Press, Princeton, and Oxford, 2010, p. 36.

[55] Idem.

[56] David C. Kang, „Civilization and state formation in the shadow of China" in Peter Katzenstein (editor), *Civilizations in World Politics*, Routledge, London and New York, 2010, pp. 91-113. Vezi mai ales pp. 110-113.

[57] Ibidem.

[58] Fareed Zakaria, *Lumea postamericană*, Polirom, Iași, 2009, p. 145.

[59] S. E. Lobell, "Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model" in Steven E. Lobell, Norin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro (editors): *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, New York, Cambridge University Press, 2009, p. 45.

[60] Central Military Commission, http://www.globalsecurity.org/military/world/china/cmc.htm, accesat pe 21 septembrie 2015. Experții în politica de apărare chineză spun în general că autoritatea centrală de comandă asupra Armatei (PLA) este exercitată mai ales de către Comisia Militară Centrală a Partidului (CMC) și abia apoi de Ministerul Apărării. Articolul 4 din Constituție afirmă că CMC a R.P. China „conduce forțele armate ale țării". Începând din noiembrie 2012, președintele CMC este chiar președintele actual al Chinei, Xi Jinping. Dl. Jinping a preluat șefia CMC în același timp cu conducerea Comitetului Central al PCC, spre deosebire de predecesorul său Hu Jintao care a ajuns în fruntea CMC abia la doi ani de la instalarea în fruntea PCC. Xi Jintao a fost numit și la conducerea Comisiei Naționale de Securitate și Grupului Central de Conducere pentru Consolidarea Profundă a Refroemlor (CLGCDR), structuri create de Congresul PCC din 2013. Toți președinții Chinei, secretari generali ai PCC, au condus și CMC succesiv, numiți fiind de Comitetul Central al PCC. În perioada 1949-1954, CMC a fost temporar abolită.

[61] Robert Anthony Pape. "Soft Balancing against the United States" in *International Security*, Volume 30, Number 1, Summer 2005.

[62] Ian E. Rinehart, Bart Elias, "China's Air Defense Identification Zone (ADIZ)", January 30, 2015, http://www.fas.org/sgp/crs/row/R43894.pdf.

[63] Bernard D. Cole „The People's Liberation Army in 2020-30 Focused on Regional Issues" in Roy Kamphausen, David Lai (editors), *The Chinese People's Liberation Army in 2025*, US Army War College Press, 2015, p. 181.

[64] Ioana Bianca Berna, „The East China Sea Conflict – Building Up Inside Strategic Potential and Sino-Japanese Teliomorphism", in *Journal of East European and Asian Studies*, vol 4, no. 2, November 2013, pp. 173-206. Vezi mai ales p. 191.

[65] Thomas J. Christensen, "Advantages of an Assertive China—Responding to Bejing's Abrasive Diplomacy," *Foreign Affairs*, Vol. 90, No. 2 (March/April 2011), p. 60.

[66] Ja Ian Chong și Todd H. Hall, "The Lessons of 1914 for East Asia Today", *International Security*, Vol. 39, No. 1 (Summer 2014), pp. 7–43. Despre naționalism ca factor de escaladare a conflictelor Chinei cu vecinii vezi mai ales pp. 30-34.

[67] Global Indicators Database, http://www.pewglobal.org/database/indicator/24/group/7/, updated August 2015. În 2002, 55% dintre japonezi aveau o viziune favorabilă Chinei: http://www.pewglobal.org/database/indicator/24/country/109/, accesat pe 24 septembrie 2015.

[68] Allen R. Carlson, "Why Chinese Nationalism Could Impact the East and South China Seas VERY Differently", 24 September 2015, http://nationalinterest.org/feture/why-chinese-nationalism-could-impact-the-east-south-china-13922.

[69] H. Kissinger, op. cit., p. 191.

[70] "Stratégie militaire de la Chine", Office d' Information du Conseil d Affaires d'Etat de la RPC, Editions en langues etrangères, Beijing, 2015, pp. 3-4.

[71] Kissinger, op. cit., p. 232.

[72] Zhu Chunyu, "Japanese Domestic and Foreign Affairs Situation and Adjustment of its Security Policy", *International Strategic Studies*, nr. 1, serial No. 115, 2015, China Institute for International Strategic Studies, p. 62.

[73] Idem, p. 65.

[74] Site-ul "Trading Economics" analizează astfel declinul IDS din Japonia: "Foreign Direct Investment in Japan decreased to 14340 JPY Hundreds Million in August from 15690 JPY Hundreds Million in July of 2015. Foreign Direct Investment in Japan averaged 4983.62 JPY Hundreds Million from 1996 until 2015, reaching an all time high of 37754 JPY Hundreds Million in July of 2013 and a record low of -3825 JPY Hundreds Million in January of 2010. Foreign Direct Investment in Japan is reported by the Ministry of Finance, Japan." Vezi http://www.tradingeconomics.com/japan/foreign-direct-investment, accesat pe 10 octombrie 2015.

[75] Idem, p. 66.

[76] Tang Yinchu, „Reflections on Disputes between China and Japan over Diaoyu Islands", *International Strategic Studies*, nr. 3, serial No. 109, 2013, China Institute for International Strategic Studies, pp. 12-25.

ABSTRACT

China and Japan, in spite of their geographic proximity and cultural resemblance, share a history based on animosity and mistrust, as a consequence of Japanese aggressive policies towards China since the end of the 19th century. Now, Japan's strong alliance with the USA and the decision of the government to change the defence laws to allow national support for USA and sending troops out of the country for collective defence when national survival is at stake increased China's awareness of Japan becoming a possible threat and this could enhance the security dilemma mechanism, thus the risk of a military conflict between China and Japan. The USA and the smaller Asian states must play a moderating role and help maintain a stable security regional environment.

Keywords: Japan, China, defence, security, alliances, Asia, Pacific, rivalry, deterrence

Șerban F. Cioculescu (PhD in political science) is a guest lecturer at the University of Bucharest, Department of Political Science, International Relations and Security Studies, a guest lecturer with the National Defense College and the Diplomatic Institute of Romania, and also a senior scientific researcher with the Institute for Political Studies of Defense and Military History from Bucharest. He is specialized in European and Asian strategic issues, security studies, international organizations and international relations theory.

Grecia, India şi transferurile de armament. Exerciţiu comparativ de geografie umană*

Dr. Silviu Petre

Criza financiară din 2008 nu a afectat decât într-o relativă măsură transferurile de armament, acestea alcătuind una dintre piețele cele mai vibrante chiar și la ora actuală. Mai mult decât atât, ceea ce atrage atenția cercetătorului se referă la apetența statelor în curs de dezvoltare, unele afectate puternic de sărăcie, pentru echipamentele militare. Studiind procesele implicate se pot obține informații despre temerile securitare ale unui stat precum și despre condițiile interne care-i determină acțiunile. Un exercițiu comparativ care poate constitui punctul de plecare al unei interogații mai ample ar fi acela de a alătura Grecia și India, doi dintre importatorii de top ai produselor armate. Cu excepția aventurii lui Alexandru Macedon, care a trasat un arc intercivilizațional între elenism și budism, de invazia hunilor în secolul al-V-lea, care nimicesc Imperiul Gupta și șubrezesc pe cel Roman de răsărit, cele două națiuni nu par să aibă prea multe în comun. O privire mai atentă adaugă însă și alte asemănări dincolo de cele tocmai enumerate: poziția geografică a amândurora atât la uscat cât și la mare; prezența gherilelor comuniste în timpurile moderne; atracția față de Uniunea Sovietică (ulterior Rusia, post 1991) ca și relația privilegiată cu Statele Unite. Articolul prezent va încerca să explice apetența Atenei cât și a New Delhi-ului pentru importurile militare printr-o anumită hartă mental-colectivă inspirată de poziția și configurația geografică.

Prima parte va trece în revistă și va problematiza înțelesurile unor sintagme precum: geopolitică, geografie umană și va sublinia aportul explicativ al acestora. A doua parte va adânci exercițiul comparativ între Grecia și India argumentând cum relieful și așezarea geografică s-au repercutat asupra dezvoltării economice și a deciziilor politice. A treia parte va găzdui concluzia unde se vor recapitula cele spuse anterior, se vor preciza limitele studiilor sugerându-se totodată direcții de cercetare viitoare.

Moartea şi renaşterea geografiei

Butada „moartea geografiei" s-a cristalizat într-o sentință ce deriva din acceptarea beneficiilor comunicațiilor electronice care reduceau timpul și spațiul la anexe ale gândurilor umane. Nici duratele și nici distanțele nu ar mai fi reprezentat acele obstacole insurmontabile ce limitau activitățile în epocile trecute[1].

Înainte chiar de revoluția siliciului și de noile tehnologii digitale, lumea academică occidentală marginalizase cuvântul geopolitică după al Doilea Război Mondial, dacă nu în stil cel puțin în substanță. Considerată în cel mai bun caz o pseudoștiință – fascinație a unor naturaliști pentru universul sociologic[2], iar în cel mai rău caz o schemă ideologică anexată imperialismului – geopolitica nu mai evocă azi decât arareori o preocupare pentru relația dintre geografie și istorie. Pentru cel mai mulți dintre noi, cuvântul denotă relațiile internaționale în ansamblul lor, eventual lupta pentru putere și resurse fără vreo atenție deosebită acordată metodologiei folosite. Mai pe scurt, celor mai multe dintre analizele așa-zis „geo-

* O versiune anterioară a acestui text a apărut și pe blogul ziarului Adevărul. Silviu Petre, Frică și mândrie: Grecia și India, în exercițiu comparativ pentru criza timpului prezent, *Adevărul,* 10 iunie 2015

politice" le lipsește componenta „geo". Blamarea domeniului post-1945 comite două tipuri de nedreptăți:

– comite eroarea de compoziție. O știință nu poate fi acuzată în totalitate din cauza angajamentului politic al unor dintre teoreticienii ori practicanții ei. Dacă despre Rudolf Kjellen se spune că era un naționalist pangermanist, dacă un Karl Haushofer a fost vremelnic în grațiile NSDAP, nu același lucru este valabil despre Paul Vidal de la Blache, Isaiah Bowman, Ion Conea, Simion Mehedinți șamd[3];

– dincolo de câteva nume și concepții repetate ad nauseam: Alfred Mahan- talasocrație; Halford Makinder- heartland; Nicholas Spykman- rimland, studiile în geografia politică/ umană sunt mult mai ample, iar literatura deosebit de variată.[4]

Dincolo de consideratiile tocmai exprimate, tindem să uităm că, la sfârșitul secolului al-XIX-lea, când au fost create primele catedre de geografie, aceasta reprezenta mai mult o platformă pentru discuții interdisciplinare decât o știință autonomă cu metodologie de sine stătătoare. Profesiunea de credință a lui Arthur Geddes nu este gratuită:

„As geographers, we wish to carry our professional researches forward that we may link them with those of the sociologist and the psychologist-laymen in geography but aware of the geographical foundations of society and psychosis. Cooperation must lead to the enrichment of the field we share, which is the understanding of human life." [p. 591]

„Geography has been defined in its highest, interpretative aspect as the study of "the relationship of man to his environment." From this definition, which may be accepted as brief but sound, it is manifest that of the two related groups of facts, the human and the environmental-viewed dynamically as interacting factors-the human group cannot be the less important. Now, professionally, geographers are ready to incorporate «specialist findings» on any interacting factor of the environment, be they from geology or meteorology or biology."[5]

[Re]Accentuarea componentei umane a geografiei are loc în interiorul academiei franceze (Henri Bergson, Fernand Braudel, Paul Virilio, Gilles Deleuze șamd.) preluate și peste Canalul Mânecii ori Atlantic de gânditori marxiști postbelici (Doreen Massey, John Agnew, David Harvey, Mike Davis, Tim Creswell șamd).[6]

Nici economia nu a ignorat în totalitate relația dintre activitățile comerciale și așezarea spațială. Modelele lui Johann Friedrich von Thunen (1783-1850) și Alfred Weber (1858-1958) au pionierat subdomendiul. În postbelic, scrierile lui Walter Isard (1919-2010) vor face pledoarie pentru necesitatea dezvoltării unei științe regionale care să se intereseze de evoluția comunităților locale pentru a putea ajuta la formularea de politici publice.[7]

În ultmul sfert al secolului al XX-lea, geografia behavioristă parcurge drumul invers, dinspre procesele psihologice către mediul înconjurător, pentru investiga percepția asupra spațiului. Munca lui Reginald Golledge (1937-2007) și a colaboratorilor săi a mers spre cele mai diverse tematici: dezvoltarea urbană, tiparele mersului mașinilor în trafic, orientarea persoanelor fără vedere sau a retardaților mental în orașe.[8]

Pentru accepțiunea articolului de față, geografia umană reprezintă acel domeniu de studiu al corelațiilor și influențelor reciproce dintre om și mediul înconjurător. Ca subspecie a sa, geopolitica studiază corelația dintre om și mediul său înconjurător din punct de vedere al relevanței politice.

În felul acesta, geopolitica ar fi din nou privită ca un demers științific și nu doar o anexă a practicii politico-militare. De semnalat și distincția lui Adrian Corobană dintre geopolitică (acțiune) și geopolitologie (teoretizare), similară cu aceea care există între politologie și politica propriu-zisă.[9]

Geografia ca experiență

Predarea separată a istoriei și geografiei în școală și liceu, uneori fără nici cea mai mică legătură, întreține impresia artificială că spațiul și timpul sunt de asemenea separate. Constatăm însă că spațio-temporalitatea determină fiece acțiune, că nu poți merge undeva fără a te întreba când și cât va dura. Probabil că nu am mai vedea lucrurile astfel dacă ne-am gândi că geografia însăși este tot o formă de istorie,

un produs al temporalității – adică un cumul al interacțiunilor milenare dintre geologie, biologie și meteorologie. Pământ, viață și vreme.

În raport cu ființa umană spațiul/distanța dau seama de efortul cu care este investit un demers sau o interacțiune.

Spațiul personal al fiecăruia dintre noi este cel mai la îndemână exemplu: pentru unii este de 10 cm, pentru alții de 2 m și diferențiază culturile între ele. Avem oameni și popoare foarte tactile care se manifestă foarte mult prin atingere și, la antipod, oameni și popoare pentru care confortul exclude contactul fizic.

Spațiul este cel care organizează o experiență și care primește semnificații în urma unei experiențe (pădurea copilăriei, grădina bunicii, Arcul de Triumf șamd). Geografia rămâne deci albia prin care curge șuvoiul istoriei. Îi modelează trecerea tumultoasă și se lasă modelată de evenimente la rându-i!

După cum precizează profesorul israelian Aharon Kellerman: *„spațiul ca experiență este un factor important. Un individ simte peisajele și locurile, și creează imagini mentale de pe urma lor. Astfel de experiențe personale țin atât de mediul natural cât și estetica lucrurilor create de mâna omuui* […] *De asemenea, spațiul furnizează ceea ce înseamnă experiență națională, cu ajutorul monumentelor simbolice și al altor zone cu rezonantă."*[10]

Începând cu anii 1970, geografii nu mai vorbesc atât despre spațiu și timp separat, cât despre spațio-temporalitate, care ajunge rama explicativă a numeroase fenomene:

„Fiecare perioadă din istorie pare să fie caracterizată de un anume coeficient spațio-temporal. Timpul alocat reprezintă obiectivele culturale, tehnologiile, resursele la dispoziție.."[11]

Ceva mai recent, Parkes și Thrift introduc două noțiuni: temporizarea spațiului și spațializarea timpului. Prima se referă la utilizarea timpului pentru a marca spațiul. Cea de-a doua noțiune la atribuirea unor semnificații spațiale timpului.[12] Se ajunge așadar la socializarea spațiului și a timpului, deoarece fenomenele colective se deapănă în coordonatele duratei și întinderii, conchide Kellerman.[13]

Fiecare știință întreține, fie si tacit o serie de presupoziții despre natura umană. Mai pe scurt, are un homo specificus al ei-figură arhetipală din care decurg toate teoretizările. Economiștii vorbesc despre *homo oeconomicus* – ființă mereu calculată și informată care își satisface nevoile în funcție de un optim costuri-calitate. Istoricii, indiferent că sunt conștienți sau nu, pornesc de la premisa unui *homo istoricus* – produs cauzal al propriilor acțiuni, dar, mai ales, al acțiunilor colectivității din care face parte și care îi conferă identitatea. În aceeași logică ne putem închipui un ***homo geographicus*** dotat cu propria raționalitate → acesta căută mereu cele mai bune locuri care să-i asigure bunăstarea și siguranța. (ex: Nu întâmplător unele dintre marile civilizații au înflorit în câmpiile fertile brăzdate de marile fluvii.)

Mergând pe același fir, putem modela homo geographicus similar noțiunii de actor rațional.

Pentru ceea ce ne interesează aici, homo oeconomicus este totodată și unul ecumenic, adică nu se arată motivat doar de satisfacerea nevoilor, ci de extinderea opțiunilor aflate la dispoziție, de socializarea cu alți actori similari dintr-un spațiu sau dintr-o activitate date. În timp el deprinde ceea ce se numește raționalitate de grup- adică un set de reguli rezultate din interacțiunea cu ceilalți, care prescriu limitele comportamentului.[14]

În cazul lui *homo istoricus* ca și a lui *homo geographicus*, raționalitatea de grup poartă numele de memorie colectivă ce rezultă dintr-un proces de maturizare identitară. Practica îndelungată a vieții în comun produce o cultură și limbă comune. Mai mult decât atât, memoria colectivă și identitatea joacă totodată rolul raționalității limitate despre care vorbea Herbert Simon (*bounded rationality*) în sensul în care oferă coduri mentale de raportare la strămoși și teritoriu. Mai trebuie adăugată și diferența între h.geographicus și omologul său din economic: dacă cel de-al doilea caută profitul acolo unde se află și evaluează finanțele prin prisma banilor, pentru primul resursa principală avută în vedere este distanța. Raportarea la mediul înconjurător, fie acesta natural ori antropic este criteriul prioritar.[15] Adesea ființa geografică poate acționa într-un mod considerat irațional de calculele economice.[16]

După considerațiile metodologice, avansăm ca având potențial explicativ **modelul imago-magistic** sau **imago-intuitiv** (MIM/

MII). Acesta conține premisa unei proporționalități inverse între cunoașterea directă, adusă de simțuri (imagini) și cea adusă de intuiție (sau imaginație). Mai simplu spus, cu cât vedem mai multe cu ochii noștri, cu atât mai puțin suntem obligați să apelăm la bănuieli sau raționamente abstracte. Când cunoștințele directe ne lipsesc, încercăm să ne completăm cunoașterea prin extrapolări, intuiții, mituri, simboluri, ritualuri șamd.

Așadar, enunțul **modelului imago-magistic** spune că:

„Pentru populația de pe un teritoriu cu granițe fixe, coeziunea socială depinde de percepțiile ce rezultă în urma interacțiunilor dintre membrii acelei populații.

Coeziunea este cu atât mai mare cu cât între membrii populației respective au loc mai multe interacțiuni mutual benefice."

Corolar 1: *cu cât interacțiunile sunt mai reduse între membri unei populații de pe un teritoriu dat, cu atât percepțiile sunt redate stereotipurile de natură rasială, lingvistică sau istorică.*

Corolar 2: *cu cât interacțiunile mutual benefice spontane sunt mai rare, cu atât mai multe ele vor fi suplimentate de factorul politic prin inginerii sociale.*

Dacă membrii unei colectivități umane interacționează în interiorul său, iar interacțiunile aduc beneficii unui număr cât mai mare dintre aceștia, prosperitatea generală și identitatea se generează simultan. Când unul dintre cele două rezultate (identitatea comună sau prosperitatea) lipsește, atunci apar dezechilibre cu potențial conflictual.

Trei cazuri sunt ilustrative, Pakistan, Somalia, Iugoslavia:

– Rezultat în urma partiției Rajului Britanic și a rupturii de India, **Pakistanul** era format inițial din actualul stat și Bangladeshul de astăzi. Tânăra construcție nu avea prea multe șanse, fiind compusă din două teritorii care nu comunicau fizic între ele! Cu timpul, diferențele cultural-lingvistice (Bangladeshul este vorbitor de bengali, Pakistanul de urdu) cărora li s-au adăugat cele economice au dus la războiul civil din 1971;

– **Somalia** este o națiune est-africană de cel mult 10 milioane de locuitori. Din punct de vedere etnic este mai omogenă decât multe alte state europene, însă populația sa manifestă foarte puternice loialități tribale, ceea ce face foarte greu de creat un sentiment identitar colectiv, supratribal. Dictatorul Mohammed Siad Barre a încercat să unifice națiunea prin intermediul ideologiei comuniste. După războiul Ogaden cu Etiopia vecină (1978-1980) pierdut de Mogadishu, Siad Barre a renunțat la marxism-leninism în favoarea unui sistem care favoriza anumite clanuri în detrimentul altora. Spre sfârșitul anilor 1980 a izbucnit un conflict civil care a fărâmițat națiunea timp de peste douăzeci de ani[17];

– **Iugoslavia** a fost creată în 1921. Încă de la început ținerea în comun a atâtor limbi și culturi a cerut o echilibristică specială. Tito a încercat să adâncească gradul de integrare inter-etnică printr-o serie de măsuri centraliste și acordarea de autonomie diferitelor provincii. După moartea sa, declinul economic general al comunismului a făcut să renască vechile apartenențe naționaliste cu rezultatul binecunoscut.[18]

Pentru ca modelul să fie mai mult decât o figură de stil, el trebuie însoțit de o cercetare cantitativă sau calitativă. În vederea cunoașterii părerii membrilor unei comunități despre ceilalți se poate concepe un chestionar structurat cu întrebări de tipul:

– De câte ori pe an călătoriți în afara localității (sat/oraș) dumneavoastră?

– Câte orașe, altul decât al dumneavoastră, ați vizitat în ultimii cinci ani?

– Câți prieteni aveți din afara localității dumneavoastră?

– Aveți rude din afara localității dumneavoastră? Dacă da, ne puteți da un număr aproximativ? (1<5; 6<10; 11-20; >20)

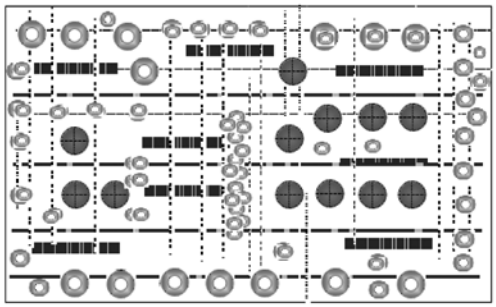
– În care provincie/ regiune credeți că există cel mai mare venit pe cap de locuitor?

– Care grup etnic/religios/lingvistic credeți că are cel mai mare venit pe cap de locuitor?

Pentru oamenii de afaceri:

– Cu câte firme/persoane din afara localității dumneavoastră ați încheiat contracte în ultimii cinci ani? Șamd.

Cercetarea ar putea adăuga întrebări specifice de istorie, geografie, literatură etc.

Legendă:

= interacțiuni directe între indivizi

= reprezentări simbolice între indivizi ca urmare a lipsei interacțiunilor directe

= spațiul locuit

Datele obținute pot fi analizate și sintetizate într-un index. Deja la nivelul comunității academice internaționale s-au dezvoltat în ultimii ani măsurători precum Indexul Fracționalității Etnice[19]; Indexul Diversității Culturale[20]; Indexul Coeziunii Sociale (Monash sau VALCOS[21]).

O noțiune interesantă în geografie, cu relevanță aici este modelul interacțiunii gravitaționale care enunță că *„interacțiunea dintre oricare două populații poate fi estimată ca fiind direct corelată cu mărimea lor și invers corelată cu distanța* [ce le separă, n.n.]"

În 1924 Young, în studiul său asupra migrației populațiilor de fermieri introducea următoarea formulă:

$$M - k F / D^2$$

unde M este mișcarea populației, k este constanta, F este forța de atracție a oricărei alte comunități, iar D măsoară distanța dintre comunitățile studiate.

Mai târziu, Stewart (1941) postula la rândul său că interacțiunea dintre două populații (I și J) este proporțională cu forța demografică dintre centrele respective, forță definită de masele lor populaționale (Pi; Pj) împărțită la pătratul dinstanței dintre ele:

$$Tij = G\ Pi\ Pj\ (dij)^{-2}$$

unde G este o constantă demografică gravitațională.[22]

Modelul imago-intuitiv fie se poate folosi de unele dintre schemele acestea, fie își poate dezvolta un index propriu.

Rezultatul finit ar fi o cercetare calitativă, dar fundamentată cantitativ care ar arăta cum harta mentală a unei colectivități se așază peste cea fizico-geografică și măsura în care cele două coincid. MIM/MII ar putea avea multiple utilizări: turism, educație, dezvoltare urbană, infrastructură, arte militare, discurs public șamd.

Spre exemplu s-ar putea vedea:

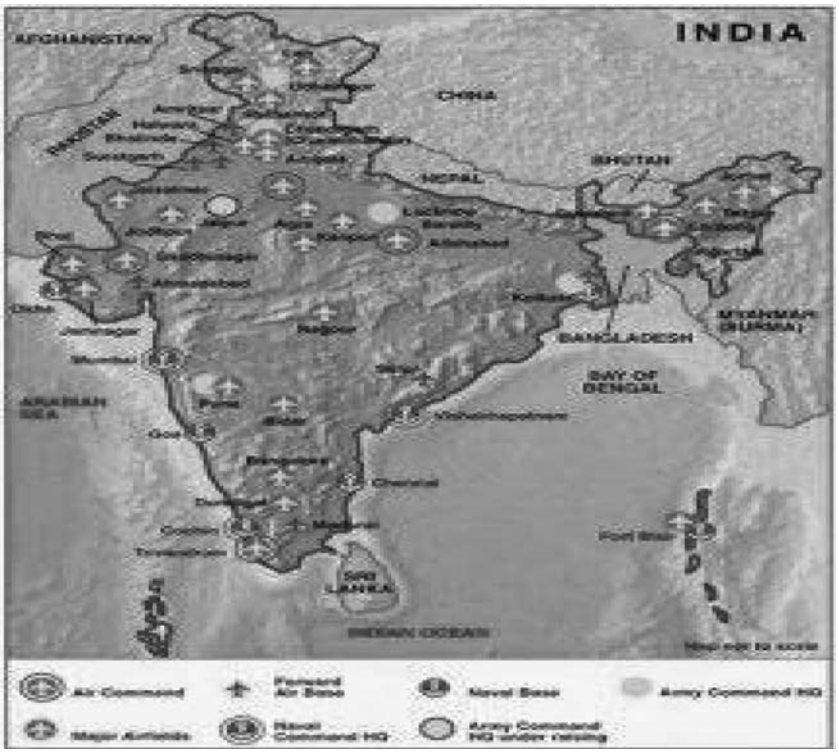
– în ce măsură zonele considerate sacre de o populație sunt amenajate pentru a fi atractive turistic; dacă între acestea și alte centre/metropole există autostrăzi de aces, și dacă nu, care sunt cauzele;

– dacă locuri/regiuni de încărcătură istorică au impulsionat dezvoltarea localităților sau, dimpotrivă, se află la mari distanțe de aglomerările demografice;

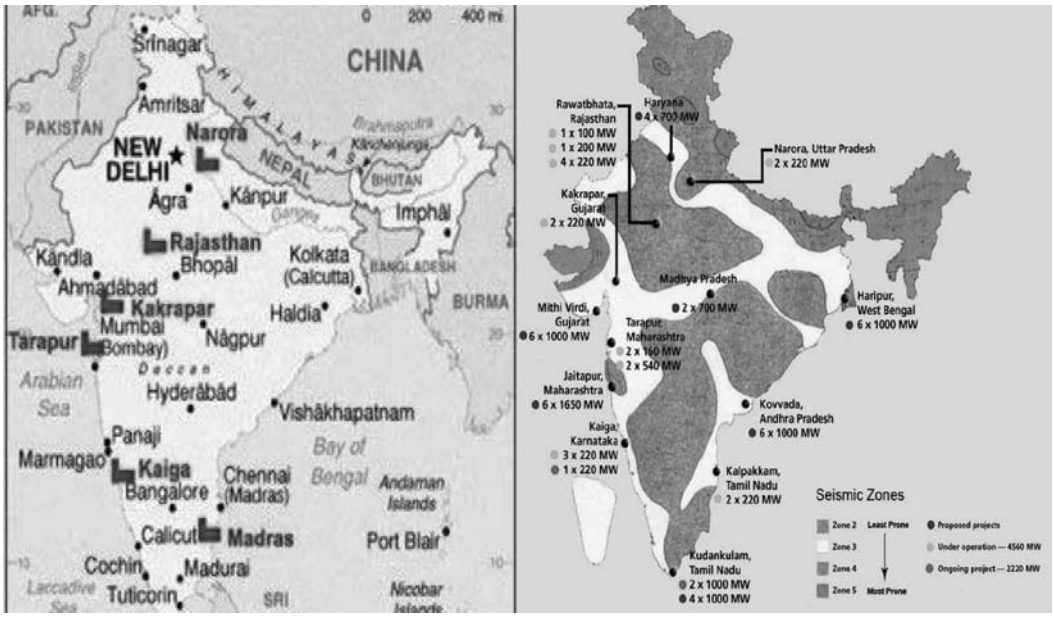
– dacă locurile/regiuni de importanță istorică găzduiesc în preajma lor baze militare, bastimente avanposturi (pentru a rămâne în parametri studiului am putea da ca exemple locuri binecunoscute: Thesalonic, Termopile; Mumbai, Taj Mahal, Goa, deșertul Rajasthan);

În legătură cu cel din urmă subiect se poate observa, fără prea mari eforturi o corelație între amplasarea bazelor militare indiene, a centralelor nucleare civile și a silozurilor cu rachete nucleare:

Toate cele trei tipuri de instalații avute în vedere sunt amplasate pe direcția nord-sud.

Sursa: https://www.pinterest.com/pin/423901383649545710/

Sursa: https://www.pinterest.com/pin/423901383649545548/

În cazul bazelor militare (terestre, navale și aeriene) acestea sunt comasate în zona de nord-vest, la granița cu Pakistanul; în provinciile nord-estice, spre China, cât în în arealul metropolelor New Delhi, Agra, Ahmedabad, Mumbai, Bengalore.[23] Un factor suplimentar care explică aglomerarea atâtor puncte de importanță cardinală este construirea căilor fera-

te de către britanici, pe respectiva infrastructură dezvoltându-se ulterior viața industrială a națiunii.[24]

Mitologia și rațiunile economice se împletesc adesea. Un exemplu este localitatea Narora, la 150 de kilometri nord-est de capitala New Delhi. Situată pe malul Gangelui, Narora este destinația uneia dintre marile sărbători hinduse, dar adăpostește o centrală nucleară civilă care poate rafina plutoniu pentru aplicații ofensive.[26]

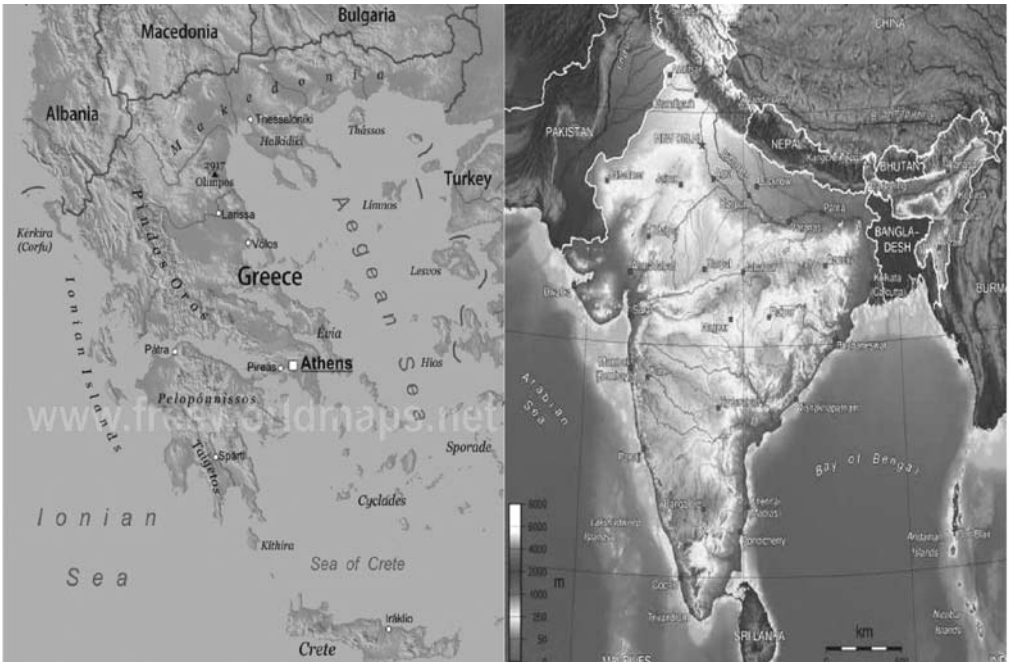
La jumătatea distanței dintre Delhi și Mumbai, orașul Indore își poate trasa existența de la sfârșitul secolului al XVI-lea de pe vremea Mogulilor. Ulterior devine sediul mai multor instituții coloniale britanice. În 1848, aici funcționează primul spital din țară: King Edward Medical School. Actualmente găzduiește Institutul de Tehnologie, unde există un program de îmbogățire nucleară cu ajutorul laserului, împreună cu un colegiu al forțelor armate.

Mai jos pe hartă, pe coasta de sud-vest, localitatea Tarapur din statul Maharastra reprezintă locul altei centrale nucleare care funcționează cu două reactoare construite de firma americană Bechtel. Așezarea a fost prima oară menționată la sfârșitul secolului al XIII-lea, iar în 1533 este arsă de portughezi pentru ca o generație mai târziu, după 1560, să devină un fort al acestora.[26]

Grecia şi India în exercițiul comparativ

Dacă suntem de acord cu cele de mai sus, atunci psiho-geografia redevine posibilă iar pledoaria sa ne poate ajuta să înțelegem profilul colectiv, harta mentală a unei comunități date. Cea mai mare comunitate închipuibilă, însumabilă prin trăsăturile sale comune este civilizația. Civilizațiile înseamnă totalitatea creațiilor materiale și culturale născute într-o populație din interacțiunea membrilor săi. Ele posedă fruntarii spirituale, morale, istorice și, nu în ultimul rând, geografice.

Pentru cazul comparat al Greciei și Indiei, ambele civilizații s-au născut pe un teritoriu accidentat (și foarte vast, situația Asiei de Sud) legat de continent în nord și de ape în sud. Specificul terenului a îngreunat unificarea autorității politice, pentru cea mai mare parte a timpului existând regate sau cetăți-state cu în-

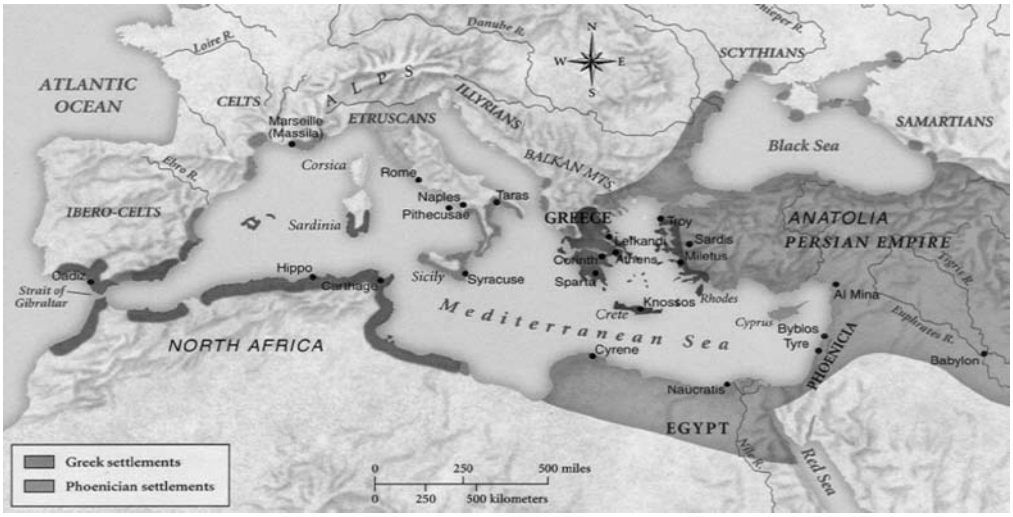

Sursa (de la stânga la dreapta): A. Greece Physical Map. Free World Maps, http://www.freeworldmaps.net/europe/greece/map.html; B. All-about-India.com, http://www.all-about-india.com/Map-of-India.html

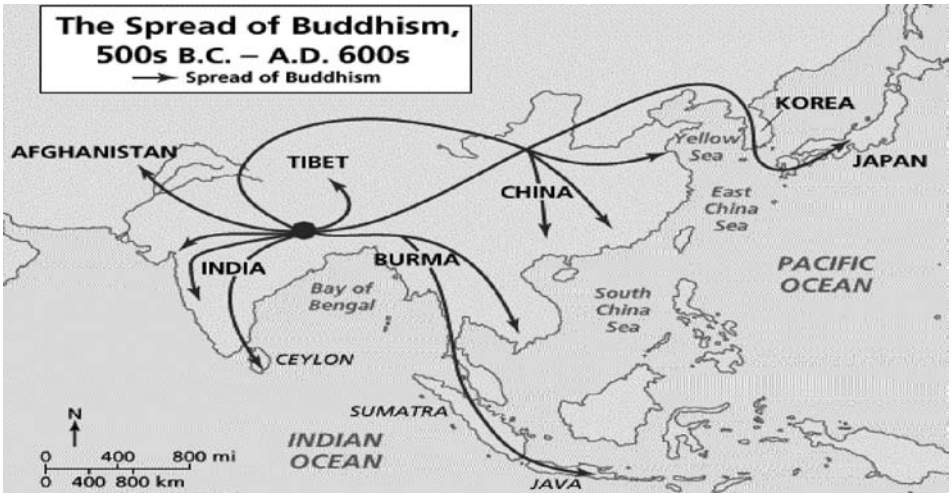
tindere limitată. Uscatul nordic a adus probabilitatea; marea din sud posibilitatea. Din nord au venit succesiv noi și noi invazii, obligând la sinteze culturale repetate. Spartanii, perșii, migratorii din perioada romană târzie// arienii, perșii, greco-macedonenii, hunii, afganii și-au lăsat într-un fel sau alta amprenta. (Este drept că în ceea ce-i privește pe europeni, aceștia au atins subcontinentul nu prin nord, ci prin regiunile de coastă).

Ambele civilizații au avut o relație specială cu arealul maritim. Grecii au colonizat bazinul mediteranean și Marea Neagră. La mii de kilometri distanță, influențele hinduismului și budismului au iradiat până în Tibet, Asia de Sud, coborând în Java, Japonia și Coreea.[27]

Un alt numitor comun interesant se referă la faptul că atât India cât și Grecia au fost unificate de către instanțe străine. Helada este inclusă în sfera expansionistă a Romei după secolul I î.Cr. Răspândirea creștinismului se petrece concomitent cu transformarea Imperiului Roman de Răsărit în Bizanț, prilej pentru o nouă afirmare a grecității (fără ca moștenirea latină să fie exclusă). După loviturile date Bizanțului în 1204, odată cu atacurile cruciaților apuseni, infiltrarea treptată a turcilor va determina schimbarea de gardă și trecerea vechii capitale a lui Constantin cel Mare spre Mahomed al II-lea. În Asia de Sud, Marii Moguli, originari din Afganistan, vor reuși pe parcursul a două generații să înmănunchieze aproape în-

Sursa: Utah State University, http://www.usu.edu/markdamen/ClasDram/chapters/031gkhist.htm

Sursa: Pinterest.com, https://www.pinterest.com/pin/3518505935541363/

treg subcontinentul sub un singur sceptru. Sub oblăduirea celor mai mulți dintre ei, islamul și hinduismul intră în contact, sinteza cea mai strălucită în plan material fiind spectacolul arhitectonic de la Taj Mahal.[28]

Compasul Islamului circumscrie într-un mod interesant evoluția modernă a Greciei și Turciei. Grecia se eliberează de sub turci în urma războiului din 1821-1832. India se eliberează de britanici în august 1947, momentul nefiind mai puțin dureros ca cel al Eladei. Ruptura Indiei prin formarea noului stat Pakistan a dus la nu mai puțin de patru războaie, ultimul în 1999 având loc dealul Kargil.

Pentru Atena, Turcia a devenit altul- dușmanul tradițional și, de vreo douăzeci de ani, imigranții ilegali[29]; pentru New Delhi- Pakistanul: *„Situat în nord-vestul Indiei, unde munții și câmpia erau comune. Situat în nord-vestul Indiei, unde munții și câmpia se învecinează, Pakistanul este întruchiparea însăși, din punct de vedere geografic și național, a tuturor invaziilor musulmane care s-au revărsat peste India pe tot parcursul istorie sale"* conchide plastic Robert D. Kaplan. Pe aceeași frecvență, George Friedman, creatorul Stratfor, scrie cum *„Pakistanul este rămășița modernă a stăpânirii musulmane peste India medievală."*[30]

Geopolitica neprietenoasă a vecinătății a creat elitelor conducătoare elene și indiene sentimentul că trebuie să investească serios în apărare.

Un tabel întocmit de SIPRI lista Grecia pe locul 10 în topul importatorilor de armament în 1990 pentru a se ridica pe 6 în decada următoare. La rândul său, India ține de cel puțin câțiva ani capul de afiș cu o cotă de 14% din piața globală (trendul fiind ascedent între 2004-2008 cu 111%):

Nr.	1980-2010				1995-2010	
1	**India**	65,2		1	**China**	29,7
2	**Japonia**	39,6		2	**India**	26,9
3	**Arabia Saudită**	38,4		3	**Coreea**	21,1
4	**Coreea de Sud**	34,6		4	**Taiwan**	16,9
5	**China**	33,4		5	**Turcia**	16,7
6	**Irak**	33,1		6	**Grecia**	15,7
7	**Turcia**	32,4		7	**Arabia Saudită**	14,0
8	**Egipt**	29,9		8	**UAE**	12,4
9	**Taiwan**	26,7		9	**Egipt**	11,5
10	**Grecia**	26,3		10	**Japonia**	10,8

Sursa: George J. Gilboy, Eric Heginbotham, Chinese and Indian Strategic Behavior: Growing Power and Alarm, Cambridge University Press, 2012, p.167

Table 1. The 10 largest exporters of major weapons and their main clients , 2009 – 13

	Share of international arms exports (%)		Main clients (share of exporter's total exports), 2009–13		
Exporter	2009–13	2004–2008	1st	2nd	3rd
USA	29	30	Australia (10%)	South Korea (10%)	UAE (9%)
Russia	27	24	India (38%)	China (12%)	Algeria (11%)
Germany	7	10	USA (10%)	Greece (8%)	Israel (8%)
China	6	2	Pakistan (47%)	Bangladesh (13%)	Myanmar (12%)
France	5	9	China (13%)	Morocco (11%)	Singapore (10%)
UK	4	4	Saudi Arabia (42%)	USA (18%)	India (11%)
Spain	3	2	Norway (21%)	Australia (12%)	Venezuela (8%)
Ukraine	3	2	China (21%)	Pakistan (8%)	Russia (7%)
Italy	3	2	India (10%)	UAE (9%)	USA (8%)
Israel	2	2	India (33%)	Turkey (13%)	Colombia (9%)

Sursa: Siemon T. Wezeman and Pieter D. Wezeman, Trends in International Arms Transfer 2013, SIPRI Fact Sheet, March 2014, p.2

Este drept și că, sub presiunea colegilor europeni și a Fondului Monetar Internațional, Atena și-a redus atât bugetul destinat apărării cât și numărul de soldați:

De înțeles până la urmă, dar să fie actualele programe de înarmare grecești și indiene realmente justificate prin nevoia de apărare sau mai există și alte cauze?

Pentru a putea răspunde trebuie să ne întoarcem la binomul de frică și mândrie de la care pornisem.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Number in Armed Forces	139809	138994	134759	133775	133385	124266	
Defence Spending (€ millions)	4956	5240	5579	6192	6023	4756	
Investment (€ millions)		1500	1707	2140	2133	1148	
Military peace operations	2740	3141	2313	2427	1985	2065	1597

Sursa: European Defence Agency apud. Nuno Severiano Teixeira and Ana Santos Pinto, Southern Europe Defence in Times of Austerity, pp.36-45, esp.43[31]

Frică și mândrie în luarea deciziilor

Am văzut în capitolele anterioare că homo geograhicus este înzestrat cu o raționalitate proprie. El se poziționează în raport cu mediul astfel încât să obțină, controleze, apere și extindă accesul la cele mai bune resurse utile prosperității, securității și prestigiului său. Am văzut de asemenea că mediul înconjurător îi influențează gândirea și impregnează identitatea. Modelul imago-intuitiv/magistic argumentează că acea influență este cu atât mai puternică cu cât indivizii încearcă să-și controleze împrejurimile sau să e deplaseze mai puțin, deoarece cunoașterea lor nu se va baza pe date empirice, ci pe intuiții, prejudecăți, stereotipuri sau alte scheme ritualice de gândire. Mai puțină imagine = mai multă imaginație!

– În cazul grecesc, teritoriul accident a inhibat formarea de capital. Să citim o analiză a Stratfor din noiembrie 2011:

„The lack of capital generation is therefore the most serious implication of Greek geography. Situated as far from global flows of capital as any European country that considers itself part of the West, Greece finds itself surrounded by sheltered ports, most of which are protected by mountains and cliffs that drop off into the sea. This affords Greece little room for population growth, and contributes to its inability to produce much domestic capital. This, combined with the regionalized approach to political authority encouraged by mountainous geography, has made Greece a country that has been inefficiently distributing what little capital it has had for millennia.

Countries that have low capital growth and considerable infrastructural costs usually tend to develop a very uneven distribution of wealth. The reason is simple: Those who have access to capital get to build and control vital infrastructure and thereby make the decisions both in public and working life. In countries that have to import capital, this becomes even more pronounced, since those who control industries and businesses that bring in foreign cash have more control than those who control fixed infrastructure, which can always be nationalized (industries and businesses can move elsewhere if threatened with nationalization).”[32]

Conformându-se datelor reliefului fragmentat care stânjenește comunicarea, cele mai multe afaceri sunt mici și au un caracter de familie. Poate cea mai afectată este agricultura care trebuie să se descurce cu un procent de pământ fertil și așa modest. Ca pondere a forței de muncă, ea ocupă încă 10% din economia națională, mulți fermieri rămânând dependenți de subsidiile UE.[33]

– În cazul indian larghețea teritoriului și existența marilor câmpii cum este Punjabul au permis boom-ul demografic. Aici fragmentarea a avut drept cauză sistemele de râuri Gange-Brahmaputra, Narmada, Kaveri, Godavari orientate pe direcția est-vest, nu nord-sud. Vegetația luxuriantă le-a asigurat indienilor adăpost și hrană suficiente încât aceștia să nu fie motivați a-și crea unități politice care să gospodărească resursele[34], explică Kaplan, mai sus prezent. De aceea Nordul și Sudul nu trasează numai o distanță fizică, ci statornicesc una culturală, după cum explică pe îndelete Hermann Kulke și Dietmar Rothermund.[35] Formarea îngreunată a capitalului modern se datorează de asemenea birocrației greoaie edificate după 1947 ce nu favoriza inițiativa particulară.

Cert este că ambele tablouri denotă o economie încă agrară, cu o industrie relativ slabă, lipsă de infrastructură şi mari decalaje sociale. De asemenea în ambele au cunoscut ample mişcări sociale, dacă nu chiar separatiste (rebeliunea maoistă din est, revolta sikhşilor din Punjab în 1980-1990, intifada din Kashmir 1989-1998 etc).

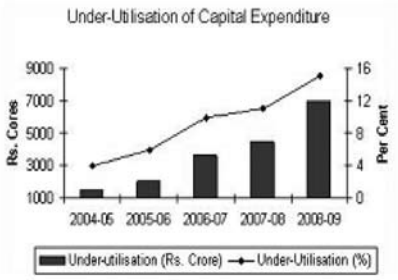
Pentru a putea răspunde provocărilor domestice şi exterioare, atât elitele elene cât şi cele indiene au văzut în importurile masive de armament o soluţie cu efect de balsam asupra mândriei naţionale.

Din păcate nici unii şi nici alţii nu au reuşit să edifice o industrie de armament proprie, autohtonă; una care să producă atât echipament, dar şi să antreneze creşterea altor ramuri. Ceea ce a însemnat şi continuă să însemne că achiziţiile mai au rolul de a compensa şi masca dependenţa de alţii în materie de securitate.

Evoluţia Republicii Elene este interesantă. Studiul lui Christos Kollias din 1993 demonstra cum industria de apărare grecească nu a reuşit să angajeze decât un număr redus de oameni cu aport marginal la PIB.[36] Mai târziu, în 2015 EU Observer titra că aceeaşi ramură industrială ajunsese la peste 87.000 de angajaţi-2,3% din forţa de munca activă, adică cea mai mare din Europa în termenii procentuali![37] La rândul lor, cei de la Carnegie susţin că în pofida miliardelor cheltuite pe înarmare, contribuţia Greciei la misiunile NATO în Afganistan (112 oameni în Kossovo, 10 în cadrul ISAF) sau la cele ale UE se păstrează neglijabilă, cele 500 de baze de pe teritoriul naţional nu sunt folosite la întreaga lor capacitate iar 79% din bugetul armatei merge pe salarii şi afaceri ale ofiţerimii.[38]

Nici indienii nu stau cu mult mai bine, în pofia impresiei ce ar putea să ne-o inducă cifrele. Bugetul de aproximativ 38 mld$ destinat apărării nu se traduce într-o calitate corespunzătoare, rutina profesională a soldaţilor fiind îngreunată de lipsuri, tendinţe suicidare ori scandaluri de corupţie la nivel înalt.[39] Ironia ce derivă de aici este că odată cu sporirea banilor pentru apărarea a crescut şi procentajul fondurilor neutilizate, aşa cum se poate vedea din graficul următor:[40]

Din datele de mai sus se poate observa că actul de construcţie al naţiunii, de altfel un

Sursa: Laxman K Behera, India's Defence Budget 2009-10: An Assessment, IDSA, IDSA Comment, February 18, 2009

proces continuu, este îngreunat de datele etno-geomorfologice, de aceea statul intervine pentru a suplimenta clivajele sociale şi lipsa unei economii performante, unificate. Birocraţiile care se formează în asemenea cazuri capătă dimensiuni exagerate, nejustificate şi au o eficienţă redusă. Sub pretextul oferirii unor răspunsuri unificate la problemele societăţii, ele mai degrabă reproduc diviziunile din sânul populaţiei şi favorizează corupţia. Dacă mai există şi ameninţări reale la adresa siguranţei naţionale, atunci respectiva birocraţie capătă un motiv suplimentar pentru a derula programe megalomane, costisitoare cum sunt cele de înarmare.

Grecia şi India au un trecut glorios, bogat, care induce în mentalul colectiv un sentiment de mândrie, chiar hybris, în timp ce geografia pe acela al anxietăţii recurente.

În ambele tablouri, creşterea aparatului de stat s-a justificat prin necesitatea de a guverna mai bine societatea, de a o aduce sub un numitor comun, dar sub umbrela presupusei bune guvernări s-a înfiripat o cultură a securităţii gata să cheltuie sume exorbitante, dar prost gândite, pe achiziţii de echipament militar.[41] Suprainvestiţiile în apărare se potrivesc cu ceea ce Thorstein Veblen numea consum extravagant (*conspicuous consumption*)[42] şi care îndeplineşte aici patru funcţii:

– impresionarea vecinilor sau a duşmanilor;

– unificarea populaţiei propriei;

– deturnarea atenţiei de la alte probleme, precum subdezvoltarea;

– derularea unor afaceri profitabile de către diferite cercuri de interese sub masca servirii interesului obştesc.

MIM suplimentează explicaţia şi ne atrage atenţia că dacă elitele naţionale nu cunosc

datele de teren, informații despre teritoriul pe care îl conduc, atunci vor apela la mituri istorice, stereotipuri rasiale, etnice, strategice și se vor izola într-o iluzie. Biografia lui Mussolini care a inoculat italienilor mândria în trecutul imperial și frica de adversari, fără a pregăti forțele armate înainte de 1940 este grăitoare.[43] Similar și pentru decidenții eleni și indieni ai zilelor noastre care pariază pe transferuri de aparatură străină fără a lua în considerare nevoile reale ale propriilor trupe, părerile ofițerilor șamd. Explicația avansată aici este că îmbinate, frica și mândria au o acțiune de „forfecare" a rațiunii. *Timpul este mediul pe care se dezvoltă mândria (trecutul falnic, secolele în care s-a dezvoltat civilizația proprie), iar spațiul, cel al fricii (teritoriu accidentat, greu de supravegheat și de apărat)!* Cum percepția spațio-temporalității se deformează la nivelul opiniei publice/memoriei colective/elitelor și politicile publice alese sunt neinspirate.

Remarci de final și noi direcții de cercetare

Interesul pentru geografie se dezvoltă cu precădere în perioadele de mari migrații sau schimbări importante. În epoca colonizării Mediteranei de către greci, Thales din Milet (624-546 î.Cr.), negustor și geograf, îmbină interesele practico-teoretice ale multora dintre concetățenii săi. Al-Muqqtadima, eseul de filozofie a istoriei scris de ibn-Khaldun, redă nu numai biografia zbuciumată a autorului ei, dar și trepidațiile care aveau loc în nordul Africii în lumea arabă.

Evul Mediu a presupus stagnarea călătoriei, geografia fiind înlocuită de teologie. Când în secolele XVI-XVII marile mișcări țărănești agitau vechiul continent, iar regatele maritime (Spania, Portugalia, Olanda, Anglia) se orientau spre descoperirea altor teritorii, știința măsurării pământului a revenit în vogă.

Chiar și astăzi, când se afirmă că geografia/distanța a murit odată cu globalizarea, înmulțirea aparatelor GPS semnifică tocmai contrariul.[44]

În altă ordine de idei, geografia, în speță geografia umană și subspecia sa – geopolitica, nu se mai referă la descoperirea a noi pământuri necunoscute. Ea devine dimpotrivă, o știință morală, administrativă care studiază tot mai mult cum se pot organiza colectivitățile umane astfel încât exploatarea resurselor să se desfășoare chibzuit și pașnic.

Articolul prezent a încercat să explice motivațiile importurile masive de armament ale Greciei și Indiei pornind de la un anume tip de mental colectiv influențat de teritoriu și poziția geografică. Premisa de la care s-a pornit a fost aceea că elitele indiene și grecești investesc sume importante, exagerate chiar, pentru apărare ca urmare a temerilor trecute și prezente legate de vecinătate și a sentimentului de superioritate culturală. Astfel culturile strategice ale celor două națiuni studiate încearcă mai mult decât să se apere în fața invaziilor (pentru Atena este vorba de turci și de imigranți; pentru India de Pakistan), anume să obțină un nivel de securitate demn de moștenirea civilizațională pe care o reprezintă.

Articolul propune modelul imago-magistic ce enunță că între coeziunea socială și cunoașterea celorlalți membri ai colectivității există o corelație puternică. Coeziunea socială este cu atât mai mare cu cât oamenii interacționează mai mult unii cu alții, călătoresc în interiorul granițelor naționelor și obțin beneficii de pe urma acestor activități. Unde interacțiunea lipsește, în locul informațiilor reale, empirice, cunoașterea celorlalți este înlocuită de prejudecăți, mituri istorice, simplificări, unele cu tentă rasistă, extremistă. Pentru a fi operațional la un moment dat în viitor, MIM impune aprofundarea cercetării începute aici pe mai multe direcții:

– trebuie cuantificat capitalul social (pentru cazurile grec, indian sau oricare altul) ce derivă din interacțiunile dintre oameni, frecvența afacerilor făcute la nivel intra-național șamd;

– trebuie verificat în ce măsură modelul imago-magistic se referă la întreaga populație și cum/și dacă el poate fi aplicat la nivelul elitelor. O problemă a folosirii noțiunii de cultură strategică, explică Alistair Iain Johnston este ambiguitatea: nu întotdeauna este clar care sunt acele trăsături ale psihologiei unui popor care se regăsesc în comportamentul decidenților[45];

– articolul de față a marginalizat componenta instituțională. O cercetare de viitor s-ar

putea ocupa de modul în care geografia umană poate fi asociată cu sociologia organizațiilor. Ca și în cazul subpunctului de mai sus, se cere verificat felul în care instituțiile reproduc / imprimă indivizilor sentimente inspirate de istorie și geografie;

– analiza nu trebuie să rămână doar la nivel reducționist. Putem acupla geografia umană/ lieratura geopoliticii clasice cu teoria modernă a relațiilor internaționale.[46] Spre exemplu: atât pentru cazul Indiei cât și pentru cel al Greciei poziția geostrategică și importurile de armament au fost favorizate de alianța cu Statele Unite și de importanța pe care Washingtonul a acordat-o acestor națiuni de *rimland* (Grecia bastion contra URSS-ului; India, partener și pivot contra Chinei).[47]

Bibliografie (selectivă)

Cărți

– Joseph Cirincione, Jon B. Wolfsthal, Miriam Rajkumar, Deadly Arsenals: Nuclear, Biological, and Chemical Threats, Carnegie Endowment for International Peace, 2005

– Stephen Philip Cohen, India. Emerging power, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2001

– Lesley A. DuTemple, The Taj Mahal, Lerner Publications Company, Minnesota, 1993

– T. Garling, R.G. Golledge, Behavior and Environment: Psychological and Geographical Approaches, Elsevier Publishers, Amsterdam, Netherlands, 1993

– Reginald G. Golledge, Robert J.Stimson, Spatial Behavior: A Geographic Perspective, Guilford Press, New York, 1997

– Robert E. Harkavy, Great Power Competition for Overseas Bases: The Geopolitics of Access Diplomacy, Pergamon Press, New York, 1982

– Dragoș Mihai Hotea, Conflicte rasiale, cuvânt-înainte prof.univ.dr. Silviu Neguț, Editura Top Form, colecția Geopolitica, București, 2007

– Robert D.Kaplan, Răzbunarea geografiei. Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului, traducere Mihnea Gafița, prefață Paul Dobrescu, Editura Litera, București, 2012

– Aharon Kellerman, Time, space and society. Geographical societal perspectives, Kluwer Academic Publishers, Doredrecht, The Netherlands, 1989

– Dimitris Keridis, Historical Dictionary of Modern Greece, Scarecrow Inc., Maryland, 2009

– Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, O istorie a Indiei, traducere Loredana Tiron, Editura Artemis, București, 2003

– Geoffrey J. Martin, American Geography and Geographers: Toward Geographical Science, Oxford University Press, 2015

– Doreen Massey, For space, SAGE Publications, 2005/2007/2008

– Jon May and Nigel Thrift (ed), Timespace. Geographies of temporality, Routledge, New York/London, 2001

– Mark Polelle, Raising Cartographic Consciousness: The Social and Foreign Policy Vision of Geopolitics in the Twentieth Century, Lexington Books, Maryland, 1999

– Ashish Sen, Tony Smith, Gravity Models of Spatial Interaction Behavior, Springer-Verlag, Heidelberg, 1995

– Ravindra Pratap Singh, Geography and Politics in Central India: A Case Study of Erstwhile Indore State, Concept Publishing Company, New Delhi, 1987

– Neil Smith, American Empire: Roosevelt's Geographer and the Prelude to Globalization, University of California Press, 2003

– Paul Vidal de la Blache, Principes de géographie humaine, 5-eme edition, Armand Colin, Paris, 1955

– Gheorghe Zbuchea, Istoria Iugoslaviei, Corint, București, 2001

Articole

– Alberto Alesina, Arnaud Devleeschauwer, William Sergio Kurlat, Romain Wacziarg, Fractionalization, Journal of Economic Growth, 8, 2003, pp.155-194

– Franz Boas, The Study of Geography, Science, Vol. 9, No. 210 (Feb. 11, 1887), pp. 137-141

– Albert Perry Brigham, The Organic Side of Geography: Its Nature and Limits, Bulletin of the American Geographical Society, Vol. 42, No. 6 (1910), pp. 442-452

– Sadhavi Chauhan, Revisiting Higher Defence Management in India, National Institute of Advanced Studies in India, August 2014

– James D. Fearon, Ethnic and Cultural Diversity by Country, Journal of Economic Growth, Vol. 8, No. 2 (Jun., 2003), pp. 195-222

– Arthur Geddes, Geography, Sociology, and Psychology: A Plea for Coordination, with an Example from India, Geographical Review, Vol. 38, No. 4 (Oct., 1948), pp. 590-597

– Reginald G. Golledge, Place Recognition and Wayfinding: Making Sense of Space, Geoforum, 1992, Vol. 23, No. 2, pp. 199-214

– Nikolaos Hlepas, Cultural Diversity and National Performance, SEARCH, WP5/06 SEARCH Working paper, January 2013

– Alastair Iain Johnston, Thinking about Strategic Culture, International Security, Volume 19, Number 4, Spring 1995, pp. 32-64

– Ioannis Kolovos, Illegal Immigration. A Multifaceted national Security Threat: The case of Greece, Research Institute for American and European Studies- RIEAS, Research Paper No.162, July 2013

– Daniel N. Posner, Measuring Ethnic Fractionalization in Africa, American Journal of Political Science, Vol. 48, No. 4, October 2004, pp. 849–863

– Humberto Santos Rocha, Naval power in India's geopolitics, Revista Militar, No. 2532, Janeiro 2013

Note

[1] A se vedea următoarea concluzie prezentă între paginile volumului editat de Jon May și Nigel Thrift: *„Acțiunilor tutuor indivizilor se petrec în timp și spațiu. Cum individul este indivizibil, ea/el nu pot fi în două locuri în același timp. Așadar timpul și spațiul impun constrângeri asupra libertății de acțiune și mișcare. În pofida posibilității actuale de a depăși cadrul spațio-temporal uni-dimensional grație cyberspațiului și noilor tehnologii, premisele de mai sus rămân în continuare valabile pentru actorii sociali care navighează prin viața de zi cu zi."* Karen Davies, Responsibility and daily life: reflections over timespace, pp.133-149 in Jon May and Nigel Thrift (ed), *Timespace. Geographies of temporality*, Routledge, New York/London, 2001, pp.133-134.

[2] La începutul anilor 1900, D. G. Hogarth ajungea chiar să afirme că geografia americană tinde să fie anexată de botanică ori psihologie și zăbovea asupra unor considerații metodologice despre modul cum poate fi combinată știința geografică cu alte domenii de studiu. D. G. Hogarth, Geography, *The Scientific Monthly*, Vol. 13, No. 4 (Oct., 1921), pp. 322-327. La fel și Franz Boas, antropolog și explorator al Americii Latine invoca aceeași teamă că geografie se găsea în pericolul de a fi absorbită de materii ca geologia, botanica șamd: *„Ever since, these sciences have been rapidly developed, but geography itself has for a long time been almost overshadowed by its growing children. However, we do not think they can fill its place, and wish to prove that its neglect cannot be remedied by the attentive cultivation of those sciences separately."* Franz Boas, The Study of Geography, *Science*, Vol. 9, No. 210 (Feb. 11, 1887), pp. 137-141, p.138.

Albert Perry Brigham adună diferite accepțiuni despre geografie, dând de înțeles că la momentul scrierii articolului său aceasta nu avea granițe metodologice clare, fiind mai degrabă o platformă transdisciplinară unde se intersectau istorici, fizicieni, meteorologi, biologi și istorici deopotrivă. Pentru necesitățile studiului de față demnă de remarcat pledoaria sa pentru un condominium între istorie și geografie, astfel încât fiecare să poată profita de pe urma descoperirilor celeilalte: *„As to the actual division of labor, no line can be drawn. From either side it is possible to wander across the boundary, according to the bent of the individual worker. It will fall to the geographer to put in order the physical data, and to the- historian will surely remain, as ever, the growth of law, constitutions and political systems and the development of states with their corporate life.* […]

*Here is a continental opportunity for the geographer and the historian, each to show due reserve, each to enrich the labors of the other, and each able at any moment to retire into fields of research where the other would not think of following him. If geography is ever to push farther into the psychical-historical realm, it will then have demonstrated its right to be there, but this is a problem for the future."*Albert Perry Brigham, The Organic Side of Geography: Its Nature and Limits, *Bulletin of the American Geographical Society*, Vol. 42, No. 6 (1910), pp. 442-452, p.448.

[3] Despre rolul geografilor Isaiah Bowman, Halford Makinder și Nicholas Spykman la influențarea politicii externe americane în secolul XX a se vedea: Mark Polelle, *Raising Cartographic Consciousness: The Social and Foreign Policy Vision of Geopolitics in the Twentieth Century*, Lexington Books, Maryland, 1999 și Neil Smith, *American Empire: Roosevelt's Geographer and the Prelude to Globalization*, University of California Press, 2003.

De asemenea, pentru cei interesați de dezvoltarea domeniului, voluminosul tratat al lui Geoffrey Martin (peste 1000 de pagini) descrie maturizarea geografiei în curricula și universitățile americane, precum și influența lumii academice germane asupra celei nord-americane. Geoffrey J. Martin, *American Geography and Geographers: Toward Geographical Science*, Oxford University Press, 2015.

[4] Dezamăgitor, nici recenta lucrare a lui Robert D.Kaplan- Războunarea geografiei nu poate să treacă peste marotele clasice. Altminteri o lucrare creatoare, plastică, conștientă de propria bibliografie folosită. Vezi Robert D.Kaplan, *Războunarea geografiei. Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului*, traducere Mihnea Gafița, prefață Paul Dobrescu, Editura Litera, București, 2012.

[5] Arthur Geddes, Geography, Sociology, and Psychology: A Plea for Coordination, with an Example from India, *Geographical Review*, Vol. 38, No. 4 (Oct., 1948), pp. 590-597. Vezi p.595.

[6] Tim Cresswell, *In Place/Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression*, Univ Of Minnesota Press, 1996. Doreen Massey, *For space*, SAGE Publications, 2005/2007/2008.

[7] Walter Isard, The Value of the Regional Approach in Economic Analysis, Conference in Research in Income and Wealth, Publisher: NBER, 1957, pp.69-86.

[8] Reginald G. Golledge, Place Recognition and Wayfinding: Making Sense of Space, Geoforum 1992, Vol. 23, No. 2, pp. 199-214. Reginald G. Golledge, Robert J.Stimson, *Spatial Behavior: A Geographic Perspective*, Guilford Press, New York, 1997. Reginald Golledge, Association of American Geographers, http://www.aag.org/cs/membership/tributes_memorials/gl/golledge_reginald D. R. Montello & S. C. Hirtle, Reginald G. Golledge: In Memoriam, Spatial Cognition & Computation, 9:229–232, 2009.

[9] Adrian Corobană, Geopolitician sau geopolitolog?, Blog, 1 Noiembrie 2014, http://corobana.ro/geopolitician-sau-geopolitolog/

[10] Aharon Kellerman, *Time, space and society. Geographical societal perspectives*, Kluwer Academic Publishers, Doredrecht, The Netherlands, 1989, p.15.

[11] L.Curry apud Aharon Kellerman, *op.cit.*, p.11.

[12] Ibidem, p.28. Pentru prima situația putem exemplifica cu următorul enunț: „Rusia este o țară mare, are douăseprezece meridiane."- se exprimă astfel o dimensiune spațială printr-una temporală, prin sugerarea timpului necesar pentru a o parcurge de la o graniță la altă. Pentru a doua situație expresii ca „Epoca cruciadelor" sau „Epoca Renașterii" denotă o perioadă temporală, istorică în care s-au derulat evenimente cu însemnătate spațială (plecarea cavalerilor apuseni către Ierusalim; plecarea spaniolilor și portughezilor spre Atlantic).

[13] *Ibidem*, p.31.

[14] Pentru o modelare a naționalismului din perspectiva teoriei jocurilor și a actorului rațional a se vedea ineditul

volum coordonat de economistul canadian Albert Breton. Russel Hardin, unul dintre contributori demonstrează cum interesul egoist al invidului ajunge să fie mai bine deservit în interiorul unui grup, ceea ce duce în final la asumarea regulilor și culturii acelui grup de către individul în cauză. Russell Hardin, Self-interest and group identity in Albert Breton, *Nationalism and Rationality*, Cambridge University Press, 1995, pp.14-43.

[15] Despre aglomerarea oamenilor pe un anumit spațiu a se vedea concluzia lui paul Vidal de la Blache: „*On peut affirmer, preuves en mains, que les hommes, ici comme ailleurs se sont obstinés longtemps à s'acumuler sur certains lieux, presque à l'exclusion d'autres*." Paul Vidal de la Blache, *Principes de géographie humaine*, 5-eme edition, Armand Colin, Paris, 1955, p.40.

[16] Un exemplu este anexarea Peninsulei Crimeea de către Rusia lui Vladimir Putin în 2014. Acțiunea se justifică prin criterii simbolice, cu încărcătură istorică, dar nu și economice. Numeroase analize demonstrează eforturile financiare la care Moscova se obligă pentru a reconstrui zona și a-i asigura dezvoltarea. Pekka Sutela, The Underachiever, Ukraine's Economy since 1991, *Carnegie*, 09 March 2012. Luigi Serenelli and Olga Rudenko, Crimea economy rattled by Russia takeover, *USA TODAY*, May 16, 2014. Silviu Petre, ce aș face dacă aș fi Barack Obama, *Blog Adevărul*, 8 septembrie 2014.

[17] Dragoș Mihai Hotea, Conflicte rasiale, cuvânt-înainte prof.univ.dr. Silviu Neguț, Editura Top Form, colecția Geopolitica, București, 2007, pp.202-211.

[18] Gheorghe Zbuchea, *Istoria Iugoslaviei*, Corint, București, 2001, pp.140-145.

[19] Fracționalitatea descrie probabilitatea ca doi oameni luați la întâmplare din masa unei comunități să fie de etnii diferite. Primele eforturi de a redacta peisaje ale diversității etnice aparțin sovieticilor în anii '60 ai secolului trecut. Odată cu trecerea anilor și cartografierea aproape întregului mapamond, s-a dezvoltat o literatură voluminoasă axată pe studiul relației dintre diversitate și stabilitate. Numeroase studii au argumentat statistic cum că o diversitate etnică ridicată duce la mai multă instabilitate. Alberto Alesina, Arnaud Devleeschauwer, William Sergio Kurlat, Romain Wacziarg, Fractionalization, Journal of Economic Growth, 8, 2003, pp.155-194. Walter Bossert, Conchita D'Ambrosio, Eliana La Ferrara, A Generalized Index of Ethno-Linguistic Fractionalization, *June 2005. Yeoh Kok Kheng*, Towards an index of ethnic fractionalization, FEA Working Paper No. 2001-3, March 2001, http://fep.um.edu.my/images/fep/doc/2001%20Pdf/FEA-WP-2001-003.pdf. Daniel N. Posner, Measuring Ethnic Fractionalization in Africa, *American Journal of Political Science*, Vol. 48, No. 4, October 2004, pp. 849–863. De cealaltă parte, studii precum cel al lui Nikolaos Hlepas din 2013 demonstrează că țările europene cele mai diverse sunt și cele mai tolerante și echitabile din punct de vedere al șanselor sociale și venitului per/capita. Nikolaos Hlepas, Cultural Diversity and National Performance, SEARCH, WP5/06 SEARCH Working paper, January 2013.

[20] Indexul Diversității Sociale a fost dezvoltat în 2002 de către James Fearon pornind de la critica Indexului Fracționalității. James D. Fearon, Ethnic and Cultural Diversity by Country, *Journal of Economic Growth*, Vol. 8, No. 2 (Jun., 2003), pp. 195-222.

[21] Indexul VALCOS a pornit de la cercetările lui Bernard (1999) și Chand&Co. (2006) și are în vedere 33 de state europene. VALCOS este structurat pe trei domenii: politic, economic și cultural, fiecare dintre acestea având câte două dimensiuni: a) legitimitate/ lipsă de legitimitate; activitatea/pasivitate; b) inserție/excluziune; egalitate/ inegalitate; c) acceptare/respingere; afiliere/izolare. Pentru mai multe detalii vezi: Sylvain Acket, Monique Borsenberger, Paul Dickes, Francesco Sarracino, Measuring and validating social cohesion: a bottom-up approach, Paper presented at the International Conference on Social Cohesion and Development, organized by the OECD, Development Center, Paris, 20-21st January 2011.

Fundația germană Bertelsmann a lansat Radarul Coeziunii sociale care conține trei domenii, fiecare cu mai multe dimensiuni interne: 1) Relații sociale (rețele sociale, încredere în oameni, acceptarea diversității); 2) Conectare (sentimentul identității, încredere în instituții, percepția corectitudinii); 3) Concentrare pe binele comun (solidaritate și ajutor, respect pentru regulile sociale, participare civică). Social Cohesion Radar, http://www.gesellschaftlicher-zusammenhalt.de/en/ueber-das-radar/

[22] Ashish Sen, Tony Smith, *Gravity Models of Spatial Interaction Behavior*, Springer-Verlag, Heidelberg, 1995, pp.1-3 și *passim***.** Vezi și T. Garling, R.G. Golledge, *Behavior and Environment: Psychological and Geographical Approaches*, Elsevier Publishers, Amsterdam, Netherlands, 1993, p.20.

[23] Pentru o harta alternativă vezi și Humberto Santos Rocha, Naval power in India's geopolitics, *Revista Militar,* No. 2532, Janeiro 2013.

[24] Ravindra Pratap Singh, *Geography and Politics in Central India: A Case Study of Erstwhile Indore State*, Concept Publishing Company, New Delhi, 1987, pp.67-70

[25] *Idem*

[26] Joseph Cirincione, Jon B. Wolfsthal, Miriam Rajkumar, *Deadly Arsenals: Nuclear, Biological, and Chemical Threats*, Carnegie Endowment for International Peace, 2005, p.220

[27] Stephen Philip Cohen, *India. Emerging power*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2001, p.10. Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *O istorie a Indiei*, traducere Loredana Tiron, Editura Artemis, București, 2003, pp.162-169

[28] Lesley A. DuTemple, *The Taj Mahal*, Lerner Publications Company, Minnesota, 1993, esp. pp.31-38 . Fatemeh Taghavi, Artistic and Cultural exchange between India and Iran in 16th&17th century, 2012 2nd International Conference on Social Science and Humanity IPEDR vol.31 (2012). Maryam khazaee, NaziatyYaacob, Zakaria Alcheikh Mahmoud Awad, Zuraini Ali, Architecural Transfer Between Two Non- Cuncurrent Styles: Investigation The Routs Of Timurid Architectural Influence (1370-1524ad) In Mughal Buildings (1526-1707ad), *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 7(6): 142-148, 2013. Dr. Heshmat Moinifar, Narges Sadat Mousavi, Taj Mahal as a Mirror of Multiculturalism and Architectural Diversity in India, *Journal of Subcontinent Researches*, University of Sistan and Baluchestan Vol. 5, No.15, summer 2013 (pp. 123-134). An inextricable history: How Persia influenced South Asia, *The Express Tribune*, 11 April 2014

[29] Zona Mării Egee, Balcanii de Vest și Grecia sunt coridoare de tranzit extrem de căutate de imigrația ilegală

către UE. Conform raportului FRONTEX pe 2015 fluxurile imigraționiste spre Balcanii de Vest au crescut pentru al doilea an consecutiv, de la 6391 în 2012 la 19.951 în 2013 și 43.357 în 2014. Tot în 2014 autoritățile elene au raportat 8.841 episoade de treceri ilegale, dintre care 8757 fiind asociate cu albanezi. FRONTEX, Annual Risk Analysis 2015, p.22, http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2015.pdf

La nivelul anului 2012 se statua că 63,2% dintre prizonierii închisorilor grecești sunt de origine străină. Temerea legată de populația albaneză stârnește cu precădere îngrijorare la Atena, unde ministerul de Justiție aprecia că 1142 organizații interlope albaneze operau în țară. Aceeași sursă afirma că 2.500 de albanezi sunt arestați în fiecare an pentru jafuri și furturi. Ioannis Kolovos, Illegal Immigration. A Multifaceted national Security Threat: The case of Greece, Research Institute for American and European Studies- RIEAS, Research Paper No.162, July 2013, p.12

[30] Robert D.Kaplan, *op.cit.*, p.323.

[31] Alte surse, cum este SIPRI dau 11,5 mld$ destinați apărării pentru 2009 (3,3% din PIB) pentru a scădea la 5,6 mld.$ în 2014. Nikolaj Nielsen, Cash-strapped Greece remains top defence spender, *EU Observer* , 13 April 2015

[32] *„Cea mai serioasă consecință pe care o are geografia Greciei este lipsa generării de capital. Situată la o mai mare depărtare de circuitele globale decât orice altă țară ce se consideră occidentală, Grecia se găsește înconjurată de porturi greu accesibile, dintre care cele mai multe sunt protejate de munți și de stânci ce descind drept în mare. Combinat cu aspectul regionalizat al puterii politice pe care îl încurajează peisajul muntos, Grecia a fost o țară care nu a distribuit eficient capitalul de-a lungul mileniilor.*

Țările care au o creștere economică slabă și infrastructuri de coastă dezvoltate tind să distribuie bogățiile inegal. Motivul este cât se poate de simplu: cele care au deschidere la capital construiesc și controlează infrastructura vitală și de aceea rezultatele se vădesc în viața publică și individuală. În schimb, în țările care importă capitalul, inechitatea e încă mai pronunțată, deoarece aceia care controlează afacerile și industria aducătoare de bani decât cei ce stăpânesc infrastructura, care poate fi oricând naționalizată, trebuie spus (*industria și afacerile se pot muta altundeva dacă sunt amenințate cu naționalizarea*)." The Geopolitics of Greece: A Sea at its Heart, Stratfor, November 21, 2011

[33] Dimitris Keridis, *Historical Dictionary of Modern Greece*, Scarecrow Inc., Maryland, 2009, pp.xxxv, 75-76

[34] Robert D.Kaplan, *op.cit.*, p.309.

[35] Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *op.cit.*, pp.118-137.

[36] Christos G. Kollias, THE ECONOMIC EFFECTS OF INDIGENOUS ARMS PRODUCTION IN GREECE, «SPOUDAI», Vol. 43, No 2, University of Piraeus, 1993, pp.155-167.

[37] Chris Harris, Five facts to know about European defence spending, *EU Observer*, 22/06/2015.

[38] Judy Dempsey, EU and NATO look at Greece's pampered armed forces, *The New York Times*, August 27, 2012. Judy Dempsey, Military in Greece Is Spared Cuts, *The New York Times,* 7 January 2013.

[39] Stephen P. Cohen, Sunil Dasgupta, *Arming without Aiming*, The Brookings Institution, Washington, 2010. Nirbhay Sharma, The Indigenisation of India's Defence Industry, OBSERVER RESEARCH FOUNDATION, VOLUME 1 ISSUE 12 APRIL 2013. Silviu Petre, India și eterna reformă a industriei de apărare, CSEEA, 28 aprilie, 2013. Sadhavi Chauhan, Revisiting Higher Defence Management in India, National Institute of Advanced Studies in India, August 2014.

[40] Vezi și Silviu Petre, *India și hegemonia regională*, Editura Tritonic, București, 2014, p.166.

[41] Fotis Zygoulis, Elina Zagou, The problems in the Greek public sector cannot be solved simply by reducing the size of salaries or the numbers of staff, Blog LSE, http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2014/08/06/the-problems-in-the-greek-public-sector-cannot-be-solved-simply-by-reducing-the-size-of-salaries-or-the-numbers-of-staff/. Eric Maurice, Greece raids public sector coffers to pay pensions, *EU Observer*, 21 April 2015. Phillip Inman, A decade of overspending: how Greece punged into economic crisis, The Guardian, 3 July 2015//.

Pentru problemele sectorului public indian vezi: Jagdish Prasad, *New economic policy: reforms and development*, K.M.Rai Mittal Publications for Mittal Publications, 1992. Sandeep Ahuja, Jaime Allentuck, Jimin Chung, Economic reform in India, Task Force Report, University of Chicago, International Policy Practicum 2005. Rwitwika Bhattacharya , From License Raj to License Raj: An Indian Story, *The Times of India*, 07 March 2011. Corruption in India. A million rupees now, *The Economist*, March 10th 2011. Steven Pearlstein, India's costly culture of corruption, *Washington Post*, April 7 2011.

[42] Shopping as Detterence? India's Military Acquisition Policy, between Improvisation and the Pursuit of Prestige, International Conference of Scientific Paper AFASES, Brasov, 23-25 mai 2013, volum colectiv, pp.269-277.

[43] Max Gallo, *Italia lui Mussolini*, traducere de Anca Balaci, Editura Politică, 1969

[44] Pentru o reflecție despre impactul noilor tehnologii asupra orientării în spațiu vezi: Cresswell, T. (2008). Place: encountering geography as philosophy. *Geography*, Vol. 93, No. 3 (Autumn 2008), 132–139

[45] Alastair Iain Johnston, Thinking about Strategic Culture, *International Security*, Volume 19, Number 4, Spring 1995, pp. 32-64

[46] Despre tensiunea dintre geopolitică și teoria relațiilor internaționale vezi: Șerban Filip Cioculescu, *O dezvoltare „inhibată" a teoriei Relațiilor Internaționale în România? Ipoteza rivalității cu geopolitica* pp.19-47 în Ruxandra Ivan (coord), *Direcții principale în studiul relațiilor internaționale în România*, Institutul European, 2007, p.49. Stefano Guzzini, *The Return of Geopolitics in Europe?: Social Mechanisms and Foreign Policy Identity Crises*, Cambridge University Press, 2012, pp.142-144

[47] Pentru mai multe puncte de vedere despre aplicarea noțiunii de Rimland în marea strategie americană a se vedea: Debabrata Sen, *Basic Principles of Geopolitics and History: Theoretical Aspect of International Relations*, Concept Publishing Company, 1975, pp,209-211. Balaji Chandramohan, US courts India in the Indian Ocean, *Asia Times online*, May 6, 2010. Arun Saghal, China's military modernisation: Responses from India in Ashley J.Tellis, Dan Blumentahl, *Strategic Asia: 2012-2013*, The Natio-

nal Bureau of Asian Research, Seattle, Washington, 2012, pp.277-309, esp. 301-303. Robert E. Harkavy, *Great Power Competition for Overseas Bases: The Geopolitics of Access Diplomacy*, Pergamon Press, New York, 1982, pp.110-127. Srdja Trifkovic, The Geopolitics of Multipolarity, IDC, Paris, May 27, 2014. William Mayborn, The Pivot to Asia: The Persistent Logics of Geopolitics and the Rise of China, *Journal of of Military and Strategic Studies*, Volum 11, Issue 4, 2014.

ABSTRACT

Arms transfer can decipher many features with regard to a country's strategic culture, decision-making behavior, index of fears along with subsequent solutions to tackle them. In spite of their domestic economic and social predicaments, both Greece and India continue to invest heavily in defence, especially favoring weapons imports. Although one may agree to their need to defend an unprivileged geographic position which recurrently tempted external foes, many scholars and journalist see such shopping spree as exaggerated, uncoordinated and with the potential of becoming a self-fulfiling prophecy towards the relation with potential enemies such as Turkey, respectively China and Pakistan.

This article tries to explain the above mentioned behavior using the legacy of geographical literature before suggesting a model of its own.

Keywords: geopolitics, human geography, Greece, India, imago-magistic pattern, social cohesion

Silviu Petre este doctor în științe politice și cercetător independent în domeniul relațiilor internaționale. Timp de cinci ani a fost asociat cu Centrul de Studii Est-Europene și Asiatice (CSEEA) din cadrul SNSPA. De la aceeași universitate deține un doctorat cu o teză despre India și hegemonia regională. Interesele sale de studiu sunt: teoria relațiilor internaționale, dinamica Asiei de Sud și transferurile de armament.

PUNCTE DE VEDERE

Limitations in the contemporary expeditionary counterinsurgency paradigm (*part one)

Octavian Manea

The whole current expeditionary counterinsurgency doctrine is built on a major structural weakness that especially in the current defense constrained fiscal environment makes the large scale stability operations as the ones that defined the post 9/11 decade (Iraq and Afghanistan) unsustainable and improbable. Heavily influenced by the experiences of the anti-Maoist COIN classics, in today's environment the expeditionary counterinsurgents end-up being over-dependent on the performance, capacity and the willingness to act of the local host nation government. This was neither Robert Thompson's case nor the one of David Galula, the two core intellectual influences of the "Petraeus Manual". Both were practicing a sort of a defensive counterinsurgency brand[1] as they were fighting in their own country and they were the government.

The current expeditionary counterinsurgency performance is premised on having a strong, effective, functional, state administrative machinery behind. The implication is that when you don't have it, you need to build it from scratch. This is a common emphasis that seems to be shared across the works of the classic counterinsurgency practitioners.

The traditional administrative school of counterinsurgency

To Bernard Fall, a close observer of the insurgencies in Algeria and Vietnam in the 50's and 60's of the XXth century, the very nature of an insurgency was primarily a political, ideological and administrative issue. Not a military one. To him the key question was-"*Can we in Vietnam or anywhere else save or improve the administrative or governmental structure*"[2]? When you don't have a functional, supportive administrative machinery behind your counterinsurgency effort, than the insurgency will be able to "*take over a country under our feet*". He is the one who coined one of the central features of the contemporary COIN speech in an article from April 1965 published in the *Naval War College Review*: "*when a country is being subverted it is not being outfought; it is being out-administered. Subversion is literally administration with a minus sign in front*"[3].

The same emphasis we find also in Robert Thompson's work. Again and again, his core critique toward US efforts in Vietnam had an administrative flavor: "*The administrative weakness was never properly addressed by the United States. Americans never understood that to win the war they had to build a country. It could not be won by military means alone*"[4]. Therefore, for Thompson the way to attack the insurgency at it's core was a strategic offensive not by using conventional power, but through state-building and pacification: "*this strategic offensive requires an intensely practical approach in its initial stages to the rebuilding of the whole Vietnamese government machine: the selection and training of qualified administrators and technicians at all levels; the revival of the ministries and of the administrative structure from the ministries right down to the villages, so that requirements come up and action goes down; and the restoration of law and order, which requires absolute priority for a professionally qualified police force*"[5]. The key

word he had always in mind was administrative "performance". He approached the Vietnam case by applying what he saw as working in his own Malaya experience: the establishment of a viable, stable, competent government and state. The key step in an effort to counter an insurgency was the establishment of a superior organization (a highly coordinated administrative machinery) able to out-perform the insurgent organization: "*quite the most vital feature of revolutionary war is its organization. If the organization is the vital factor (and not its cause) then the revolutionary movement will not be defeated by reforms designed to eliminate the cause. It will only be defeated by establishing a superior organization and applying measures designed to break the revolutionary organization*"[6]. For this reason, he advocated as a main priority the creation of a "*reasonably efficient government machine*"[7]or of a sound administrative structure, because without it, the counterinsurgent cannot hope to achieve the desired results: "*the best of plans, programs and policies will remain nothing but good intentions unless the machinery exists to execute them so that they make their impact throughout the country*"[8]. Only when having the right organization able to calibrate, blend and mix in different proportions all the political, social, economic, administrative and military measures that should target the insurgency, would be possible to establish in people's minds the winning equation[9]:

legality + construction + results = the government

illegality + destruction + promises = the insurgency

But a sound administrative structure cannot be achieved through crash training courses. For Thompson this was one of the core reasons that structurally weakened the Diem's regime. It takes more than a generation "*to build up the desired administrative structure and efficient professional and administrative services to staff it*"[10].

In his book report on why US lost in Vietnam, Robert Komer talks about "*the flawed nature of our chosen instrument*"[11]. This was the Vietnam government. Almost in a Thompsonian spirit, Robert Komer pointed out the lack of effective, sufficiently viable, functioning administrative machinery without which the myriad of civilian programs launched by the host government to deal with the insurgency could not be carried out[12].

We can identify similar conclusions also in David Galula's own thinking. The "build" part in the sequence "clear-hold-build" can not be avoided. To his biographer, by necessity the Galula doctrine is as much a doctrine for statecraft as it is a military doctrine:"*a campaign must be designed to address both the security imperative and the post-security imperatives. You can't really avoid the constructive part of counterinsurgency or the "build" function in the so-called "clear, hold, build" approach. To Galula, there is no other way to approach the problem. Counterinsurgency, as defined by Galula, is nation building, or rebuilding, in many ways.*"[13]

Contemporary implications

In the end, the major implication for the contemporary COIN doctrine is that we end up with a host state-centric mindset, that generates a structural dependence on its administrative performance, but also the need build one when there is none. This is one of the core principles on which "Petraeus Manual" is built on. In a recent discussion with one of the key drafters, John Nagl told me that "*the host nation government has to provide a better deal to the population than the insurgent does. The foundation of that is security, but there is also the need to provide justice, economic opportunities and basic public services. At the end of the day, the key terrain in an insurgency is not a physical space, but the political loyalty of the people who inhabit that space. And gaining the loyalty of the population requires the difficult process of improving the ability of a government to secure its citizens and developing its capacity to provide essential services*"[14]. Building a sustainable system of governance remains for today the primary emphasis as it was in the past.

Theo Farrell, a King's College Professor summed up this classic lesson by declaring: "*you are as good as the governor you support*". This is a conclusion very similar with what General Westmoreland concluded in Vietnam: "*If any generalization can be made about the war in South Vietnam it is that the US effort, both military and political, prospered to the extent that the government of Vietnam was strong, coherent and active. The corollary, of course, is that none of our efforts had any chance of success in the periods during which the government was weak, divided, and thus ineffective*"[15].

The implication is that expeditionary counterinsurgency campaigns seem to work best when on the ground there is a functional administrative machinery (like in Philippines and Colombia), not a hollow state infrastructure. In this context if you totally depend on the performance of the host nation authorities what happens when the local government has a very weak popular legitimacy and a failed, unsustainable administrative infrastructure unable to project a comprehensive civil-mil population-centric COIN campaign? Is the expeditionary COIN campaign a doomed effort, an impossible/Sisyphic mission? Is the cost-in blood and treasure-worth to pay?

On the other side the expeditionary counterinsurgent ends up of being totally at the hand of the political will of the local host nation actors. Michele Flournoy, a fomer top Pentagon official during the Obama first term and a pivotal voice in designing the AfPak strategy, highlighted that the key question we should have in mind when we approach the expeditionary COIN challenges is "*how do we ensure that we have a political strategy that takes advantage of the security and space that a military effort in counterinsurgency can create*"? And what happens when the objectives of the expeditionary counterinsurgent are not aligned with the ones of the local host nation government?

In fact, in Iraq the idea of the whole surge was to create a space that gives the ability to the political actors to take charge and solve the core political grievances that motivates the insurgency to fight. For Thomas Ricks, the strategic purpose of the Iraqi surge was one of "*creating a breathing space in which a political breakthrough could occur. The strategic rationale was to create a breathing space for Iraqi political leaders in which they could move forward*"[16]. The assumption was that once the level security was improved, the host nation politicians would move in to solve and reconcile their different political agendas: "*security improvements would, in turn, provide Iraq's political leaders the opportunity to forge agreements on issues that would reduce ethno-sectarian disputes and establish the foundation on which other efforts could be built to improve the lives of the Iraqi people and give them a stake in the success of the new Iraq. (...) The heart of the struggle in Iraq was a competition for power and resources between the major factions in the country—the majority Shi'a Arabs and the minority Sunni Arabs and Kurds. Achieving enduring progress in Iraq thus required achievement of political agreements on a host of key issues that divided the various factions*"[17], said General Petraeus. The problem with this kind of assumptions is that the initiative is transferred to the host nation local politicians and an expeditionary counterinsurgent could end up with a situation where these don't share their vision or agenda for the future.

Trapped between two domestic imperatives

We cannot understand some of the limitations of the contemporary expeditionary counterinsurgency discourse without bringing into discussion some of the core theories applied in the comparative foreign policy analysis field: the first one will emphasize the domestic imperatives that an expeditionary counterinsurgent should have in mind when trying to influence a host-nation actor; the second one is the contingency theory of leadership which is inquiring the match between the type of leader, the needs of the constituencies and the context of that relationship.

One of the theories that might provide rich insights in explaining the Karzai's regime behavior during the Afghan surge debate is the

one developed by Joe D. Hagan on "Domestic Political Explanations in the Analysis of Foreign Policy". This is a theory built on Robert Putnam's "two-level games" which highlights first and foremost the role of pressures and constraints that the leaders face in their own domestic political systems. It is a theory about "governance and context". Specifically, the theory of Hagan helps us to deconstruct the relationship between Karzai and his key formal and informal constituencies that aggregated formed his power base. At the same time, applied to Afghanistan, it gives us a good understanding of why US leverage was so limited in influencing Karzai's behavior before, during and after the surge debate. The key point advanced by Hagan is that when assessing a regime/administration from the perspective of the authoritative leaders able to commit resources in the foreign policy arena we need to keep in mind also their "dual domestic imperatives"[18]. These two domestic interlinked political games are: building policy coalitions and retaining political power.

Domestic imperative one: building coalitions as a way of life. On one side, Hagan points out that in some political regimes, building policy coalitions is a necessary step in order to be able to actually implement policies. Because of the fragmentation of the decision-making authority between powerful actors, the formal leader should be able to reach out to the others and accommodate their interests in way that incentivize them to become part of a temporary coalition of willing: *"when policy authority is dispersed across politically powerful and contentious actors, the policymaking process become a task of building a coalition of supporters necessary to gain passage of an initiative*"[19].

Some of the latest published memoirs, written by Western insiders and people who have witnessed with their own eyes Karzai's behavior, provide reach details on his tribal balancing diplomacy act to build a coalition of supporters around his regime. It is at this level where we can understand better the balancing act of Karzai between two very different board games, between two sets of pressures-one international, the other domestic: "*Karzai was operating from a fundamentally different concept of what fostering good governance means. The West defined good governance as building effective and corruption-free institutions and bureaucracies*"[20]. But as we see from these accounts, Karzai wasn't really interested in creating an institutional culture based on accountability, or functional accountable bureaucracies, but what was of concern to him was the weakness of state and in order to make it stronger, he pushed for "expanding and deepening his personal power networks". This was his recipe of state-building: less-institution based and more loyal power networks-based. This was a familiar power-play, it was his world. But functioning in this setting meant that, an outsider should expect that Karzai was always constrained and limited by the very nature of his structural context.

Domestic imperative two: political survival. On the other side, Hagan theory highlights another key variable that we should keep in mind when assessing the domestic behavior of a leader pressured by international community (or a particular foreign actor): *"the long-term political survival of the ruling group is at the heart of the political imperative of retaining power*"[21]. So in the case of Karzai, the question becomes-which are his core power base constituencies, what are their interests, are the foreign pressures complementary with these interests? The implication of Hagan's theory is that when "*domestic political pressures threaten to evict the leadership from power, foreign policy must be adjusted so that it imposes fewer domestic costs*"[22]. This is clearly also the case of Karzai regime and its relationship with warlords and local powerbrokers.

From the beginning, in this matter, US and Karzai had clear opposing electoral purposes. US was determined to support and organize fair and legitimate elections. In fact, from the US perspective engaged already in a counterinsurgency campaign, legitimacy (through responsive, transparent, non-corrupt, accountable governance) was everything. Karzai, on the other side, was prepared to win by any possible means. And the way he understood to do it, was to cut any deal possible with the

regional and local power brokers that could secure and promise him the reelection. Let's not forget that his natural ethnic power base, the Pashtuns, were mainly under the control of the Taliban or at least in regions so unsecure that he couldn't honestly expect or count on a major participation. So, for political survival reasons he needed to be creative, he needed to engage the people who can deliver electoral results. As the Norwegian UN Envoy put it: "*Karzai does not have a broad power base of his own. He does not control the Pashtun provinces in the south and east because of the Taliban And he depends on warlords and power-brokers to secure the support he needs in the north of the country. Therefore, he seems more concerned about buying legitimacy and support through shifting and sometimes shaky alliances than about exercising his authority. This is a part of the Afghan traditions he has inherited*"[23].

His political survival, not just his policy implementation, depends on the ability to create coalitions as broad as possible, to accommodate and co-opt influential local leaders. These were his core constituency, not the population because they were those authoritative leaders that could move things at the grass-root level. The problem with this approach is that his agenda risks to be totally hijacked and defined by these local leaders who don't have any incentive to accept or push for reforms who would structurally disrupt a status quo on which their power depends and derives. These tribal and local warlords were on the other side of the spectrum from the standards of responsive, transparent, non-corrupt, accountable governance (the US expectation). They were cold blood, instinctive, power and gain maximizers.

The huge boomerang effect of Karzai's choice to rely on warlords was that in a battle for perceptions (a key emphasis in any counterinsurgency effort), the outcome was a huge legitimacy deficit: "*in the eyes of many Afghans, the state itself has become a parochial and thuggish mafia racket*"[24]. In addition, Karzai tended to prefer the warlords to the reform-minded technocrats, because the latter lacked a domestic constituency in order to influence/ move the things at the local level. To Karzai, "*forming a government in Afghanistan is a matter of stitching the country together and satisfying a number of constituencies representing very different parts of the Afghan society*"[25].

The other consequence was that Karzai wouldn't be incentivized to take action against the corruption of the warlords and local powerbrokers, as the US wanted. By doing so, he would consciously blow-up his power base. It would have been politically suicidal. In the end his political survival has always been "*dependent on co-opting and reshuffling Afghan power brokers*"[26]. This was the structural nature of the Afghan political system that the West Point speech failed to get it. The White House failed to make its decision-making process cultural sensitive, to perceive the Afghan realities through the local eyes, to capture the essence and the driving motivations of the Afghan leaders from their own perspective: "*survival is the first objective with all others goals considered secondary. The result is an excessively cautious governing style which invariably seeks to balance off external and internal forces perceived as threatening the regime's power*"[27], as Robert Neumann, a former US Ambassador in Afghanistan said.

In conclusion, Hagan's theory highlights very well the structural driving motivations at the heart of Karzai regime (what makes him to act in a certain way) and why these intense domestic imperatives constrain the regime to be almost immune to foreign pressures, and by implication almost nullifying the whole expeditionary COIN effort and logic. As Hagan points out, the main implication of the theory is that: "*where there are strong, sustained pressures for domestic political accommodation, a government is unlikely to respond to systemic dictates*"[28], to outside pressures. It is exactly what explains the Karzai's behavior during the surge debate. Therefore the impact of a governance system built on a sensitive power-balancing act, bargaining and accommodation of the interests of different constituencies, is a very cautious, prudent, restrained risk-averse behavior to any outside/ international pressures designed to shake too much the domestic

pillars of regime support on whose its very own political survival depends.

Profiling the Karzai Administration

Beyond the Hagan's theory, what it might be very useful for the expeditionary counterinsurgent is to apply to an insurgent setting what in comparative foreign policy is called the contingency theory of leadership. If for expeditionary counterinsurgency, local leaders and local communities are the key variables to be influenced then understanding the specifics, the style, the contextual constraints of leadership in an insurgent setting, becomes crucial. From the perspective of the contingency theory of leadership what matters is the match between the type of leader, the needs of the constituencies and the context of that relationship[29]. By applying this theory, an expeditionary counterinsurgent can understand to what extent you might expect to influence the leadership in a host nation or of a local community, "what is possible and when change is likely by keeping in mind that leadership involves not only leaders but also who they are working to lead, their relationship with these supporters, and the nature of the context in which the leadership is taking place"[30].

What can we understand if we apply the match theory of leadership to Karzai Administration? What limitations can this theory highlight for the expeditionary counterinsurgent?

From the perspective of the operational political context, Karzai is the center of gravity of the regime, the transmission belt between the regional/local governors and the resources provided by the international community. He has the top-down power to install at discretion the local governors. At the same time the power of the local governors depend on the ability of Karzai to secure international resources and his willingness to direct those resources to specific regions. From this perspective, Karzai space of maneuver is drastically limited. In a political system with this kind of structural constrains, the leaders are fundamentally support-seekers and builders. In order for his decisions to have a real-world ground impact, Karzai depends on formal and informal power governing networks, some made of warlords and local tribal leaders. He needs the support of the periphery to implement decisions taken at center. In short, these are the "men who knew how to get things done" by navigating the complexities of a tribal landscape. For Karzai, what matters the most are not the technocrats, but the authoritative instrumental powerbrokers that can shape and move things at the local level. The consequence is that his core interest was not that of building accountable institutions or empowering accountable public servants (as the West wanted and the successful practice of counterinsurgency required) but to give to a certain extent to the local powerbrokers a free hand and a blank check to do whatever they pleased in their personal fiefdoms, in order to secure their allegiance and loyalty.

Karzai always tries to remain at the epicenter of the decision process. He is forced to do that by the circumstances and the nature of the Afghan political system. He always remains engaged and sensitive to environment in order to be prepared to step in and buy legitimacy and support by orchestrating shifting and sometime shaky alliances. He is always prepared to exert indirectly his authority, to co-opt and accommodate key stakeholders[31]. It is a way of leading from behind.

At the same time, Karzai does not have a broad power base of his own (he is a Pashtun and the Pashtuns were living in the territories controlled by the Taliban), he is always in a permanent search of allies and supporters to endorse a certain decision. But he doesn't grant them a veto power. He is willing to negotiate, accommodate, compromise, include them in the process, but as a rule, he will not grant them a veto power.

How does Karzai react to political constraints in his environment? Is Karzai predisposed to be a constraint challenger or a constraint respecter?Generically, the sensitivity to

the political context, suggests that the "predominant leaders whose leadership style makes them responsive to contextual information are likely to both pay attention to political constraints and work within such parameters"[32]. This is definitely the case of Karzai. Kai Eide, the UN envoy thinks that the way Karzai operated is due to a context-driven Afghan approach of doing business. At the end of the day, Karzai has not received any formal education in the West. "*He did not have one foot in the West and one in Afghanistan. Karzai was and remains an Afghan politician to the core*", concluded the UN envoy in his book[33]. Son of an Afghan tribal leader, Karzai saw how his father functioned and navigated through the complexities of the Afghan tribal landscape and learnt from him how to operate in a world with its own customs and traditions. In short, like father like son: he saw his father playing by certain rules and "*these were the traditions his son inherited. (...)He was familiar with the Afghan way of solving conflicts through a process of consultations and inclusiveness, sometimes a laborious process and different from the rules of the game in Western politics*"[34].

In his book, the former UN envoy highlights very well the structural context of an Afghan president that had to meet some Western standards of effectiveness and good governance, but one that in reality was completely constrained by a tribal, poor and conservative domestic constituency. In fact, to implement his policies and get things done, he needed to mobilize and catalyze the decision units that still very much dominated the Afghan politics: "*Karzai was not an institution builder in the Western sense and lacked experience in the functioning of a democratic political system. The old power structures of tribal and religious elders as well as more recent warlords and powerbrokers still dominated Afghan politics. Karzai was expected to operate in both these very different worlds at the same time*."[35]Overall, the expectation is that Karzai is more likely to respect the rules of the Afghan power politics, to work "within the range of permissible choices" acceptable to that his core constituents and to be risk-averse to any initiative that alienates his core political supporters[36]. Once he decided that he needs the local warlords to win the elections, any Western initiative that would have alienated these interests would be rejected personally by Karzai.

For Karzai the relationship with the key constituencies was pivotal and for this reason he maintains and build "*extensive information-gathering networks to alert him to changes in the interests and views of important constituencies*"[37]. This was an important ingredient in securing his electoral victory in the summer 2009, because Karzai understood that Afghanistan remains fundamentally the country that "*when local elders or religious leaders decided, the entire community would follow their decision*"[38].As an Afghan leader, Karzai was first of all a political survivalist. His core motivation was to remain in power. At least this was his driving motivation during 2009 electoral season. To some extent, this is a structural feature of the Afghan landscape: "*throughout Afghan history, the hallmark of each ruler's psyche has been an overriding concern for his own political and physical survival*"[39].

Consistent with this core motivation of political survival, during the 2009 presidential elections, Karzai tended to co-opt inside his power circle the key stakeholders that have organic legitimacy in those societal segments on which his political support depend. Nothing highlights better this tendency of Karzai's leadership to be situationally responsive, context-driven, than the initiative of bringing back inside his administration the old guard of warlords. He understood that without them he cannot win. In order to boost his chances to be reelected for a second presidential term, Karzai had to reach out to the old guard of powerful warlords and give them symbolic, but also authoritative power positions in his administration. And he did that by disregarding completely the pressures and warnings of United States, UN or NATO. Maybe the most controversial appointment was the nomination of Qasim Fahim Khan as vice-president. In itself this movement is indicative of the pivotal role that the powerbrokers and warlords were playing into the Afghan politics. He had all the attributes to be considered as a politically incorrect choi-

ce by western standards. Khan was known for his involvement in the in drug trade, human rights violations, had a record of brutality and abuse, and he was a thug. But he remained "*a key player in Afghan power politics, who was widely believed to have the muscle he needed to enforce his wishes, if it ever came to that*" as the former British Ambassador in Kabul pointed out in his book[40]. If we analyze this particular choice in the context of the Afghan politics, and from Karzai's perspective, it makes sense. Karzai, a Pashtun could not expect to receive too many votes because much of the Pashtun regions were insecure and under the control of the Taliban. On the other hand, Karzai needed to do something to attract votes from the other ethnic groups: Hazaras, Tadjiks and Uzbeks. So he needed to bring inside his administration the people who would be able to secure votes for his regime. In itself, "*the choice of Qasim Fahim Khan was an important tactical move to mobilize the votes Karzai needed*"[41].

Nominated as a minister of water and energy, was a powerful warlord from Herat, Ismail Khan. Another controversial name entering the scene was Abdul Rashid Dostum. The currency that this old guard had in their pockets was the local political influence that Karzai administration did not have and it needed to buy it by selling them power positions in exchange of their votes. It is also the case of Dostum who will become Chief of Staff of the Army, although previously Karzai perceived him as an arch-enemy. What happened was that Dostum "*had apparently delivered tens of thousands of Uzbek votes*"[42].

Overall, Karzai is very much interested in building relationships with a myriad of key constituencies and he is sensitive to the political context because it is only through interaction with the key stakeholders that his main driving motivation –the political survival- can be satisfied and fulfilled[43].

Conclusions

Using the Snyder typology of political leadership (goal driven/situationally responsive), it seems that the proper place of Karzai is in the category of a political leadership that is fundamentally situationally responsive. Karzai is not driven by his own beliefs, motives, passions or attitudes as in the case of the goal-driven leaders.[44] His driving engine is the political context in which he operates. Karzai is a constant relations-builder, focused on creating bridges and partnerships with potential constituencies that could broaden his power base. He is definitely a performer focused to choose an identity tailored to the context, a leader that sees "*life as a theater where there are many roles to be played*"[45].

Basically, from the perspective of the leadership style (built as a function of responsiveness to constraints, openness to information and motivation), Karzai is an opportunistic leader. He tends to respects constraints and to be open to information gathered from the political environment. He is generally reactive, responsive to the context, focused on what is possible and taking into consideration the fundamental interests of his core constituencies. At the same time, Karzai tend to be accommodative, focused on reconciling differences and building consensus and empowering others[46]. Maybe the one who understood and captured best the Karzai's leadership style, was General Stanley McChrystal, at the time the ISAF commander. In his recently published memoirs, General McChrystal provides a snapshot of how a casual day looked like for President Karzai: "*People from all parts of the country were represented by tribal or business leaders, many of them powerful khans or landowners, carrying demands, entreaties and sometimes threats. In addition, government officials, foreign ambassadors, and even an occasional general like me would come to convince, cajole and pressure. The flow of people placed a nonstop succession of issues and opportunities on the desk of a president with precious few resources to provide and little direct political power. His was a perpetual balancing act to retain support, influence, and legitimacy across a diverse range of constituencies. It was a high-wire act in the stiff wind of Afghan politics*".[47]

Note

[1] Author's interview with A.A. Cohen, David Galula's official biographer, published in *Small Wars Journal,* January 22nd, 2013, http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-galula-doctrine-an-interview-with-galulas-biographer-aa-cohen

[2] Bernard Fall, "The theory and practice of insurgency and counerinsurgency", in *Last Reflections on a war. Last comments on Vietnam*, by Bernard Fall, Stackpole Books, Mechanicsburg, 2000, ebook, location 2574.

[3] Ibidem, location 2549.

[4] Robert Thompson, *Make for the Hills. Memories of Far Eastern Wars,* Leo Cooper, London, 1989, p. 127.

[5] Robert Thompson,"Squaring the error", in *Foreign Affairs,* April 1968,p. 450, https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1968-04-01/squaring-error

[6] Robert Thompson, *Defeating Communist Insurgency,* Chatto Vindus, 1967, London, 1967, pp.7-8.

[7] Ibidem, p. 51.

[8] Ibidem, p. 70.

[9] Ibidem, p. 68.

[10] Ibidem, p. 79.

[11] Robert Komer, *Bureaucracy at War. US Performance in the Vietnam Conflict*, Westview Press, Colorado, 1986, p.21.

[12] Ibidem, p. 24.

[13] A.A. Cohen, op. cit.

[14] Author's interview with John Nagl, "COIN is not dead", published in *Small Wars Journal,* February 6th, 2012, http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/coin-is-not-dead

[15] Robert Komer, op.cit., p. 21.

[16] Author's interview with Tom Ricks, "Counterinsurgency Insights", published in *Small Wars Journal*, November 17, 2010. http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/counterinsurgency-insights-by-tom-ricks

[17] General David Petraeus in his foreword to Peter Mansoor's forthcoming history on the surge

[18] Joe Hagan, "Domestic Political Explanations in the Analysis of Foreign Policy", in *Foreign Policy Analysis,* edited by Laura Neack, Jeanne A.K. Hey, and Patrick J. Haney. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1995, p.121.

[19] Ibidem, p.122.

[20] Vanda Felbab-Brown, *Aspiration and ambivalence. Strategies and realities of counterinsurgency and state-building in Afghanistan.* Brookings Institution Press, Washington, D.C, 2012, p. 108.

[21] Hagan, op.cit., p.124.

[22] Idem

[23] Kai Eide, *Power struggle over Afghanistan. An inside look at what went wrong-and what we can do to repair the damage*. Skyhorse Publishing, 2012, ebook, location 4342.

[24] Vanda Felbab-Brown, op. cit., p.85.

[25] Kai Eide, op.cit., location 3514.

[26] Vanda Felbab-Brown, op. cit., p.107

[27] Ahmed Rashid, *Pakistan on the brink: the future of America, Pakistan and Afghanistan,* Penguin Group, New York, 2012, ebook, location 1382.

[28] Joe Hagan, op.cit., p.134.

[29] Margaret Hermann and Catherine Gerard, "The Effects of Leaders and Leadership" in *Conflict Transformation and Peacebuilding: From Violence to Political Incorporation* edited by B. W. Dayton & L. Kriesberg, New York: Routledge, 2009, p.19.

[30] Ibidem.

[31] Kai Eide, op.cit., location 4342.

[32] Margaret Hermann, Thomas Preston, Baghat Korany and Timothy Shaw, "Who leads matters: the effects of the powerful individuals", *International Studies Review,* Volume 3, Issue 2, 2001, p.91.

[33] Kai Eide, op.cit., location 4276

[34] Kai Eide, op.cit., location 4271

[35] Kai Eide, op.cit., location 4287

[36] Hermann, Preston, Korany, Shaw, op. cit., p.91.

[37] Ibidem, p.87.

[38] Kai Eide, op.cit., location 2963

[39] Ahmed Rashid, op. cit., location 1378.

[40] Sherard Cowper-Coles, *Cables from Kabul. The inside story of the West's Afghanistan campaign*. Harper Press, 2012, p.187.

[41] Kai Eide, op.cit., location 2259

[42] Sherard Cowper-Coles, op.cit.,p.189.

[43] Hermann, Preston, Korany, Shaw, op.cit., p.87.

[44] Ibidem, pp.86-87.

[45] Idem

[46] Hermann, Preston, Korany, Shaw, op.cit., p.95.

[47] Stanley McChrystal, *My share of the task. A memoir*. Portfolio/Penguin, 2013, p. 298.

ABSTRACT

This article is an in-depth assessment of the limitations of the Western counterinsurgency contemporary discourse based on readings of classical COIN theorists, but also taking into consideration the post 9/11 experience of the current COIN practitioners. The main limitation is focused on the imperative to influence the leadership of the host nation and is related to the dependence of the expeditionary COIN paradigm on a functional, reasonable effective administrative machinery/apparatus in the host nation where the intervention happens. At the same time the political will and interests of the host nation political actors is a key variable for a successful expeditionary COIN campaign. The key question becomes then to what extent are the political interests of the host nation leaders aligned with the ones of the expeditionary actor?

Keywords: insurgency, counterinsurgency, war, leadership, host nation, strategy, coalition

Octavian Manea is editor on defense and security issues for 22 weekly and Foreign Policy Romania. He was a Junior Fulbright Scholar (2012-2013) at Maxwell School of Citizenship and Public Affairs (Syracuse University, New York) where he graduated an MA in International Relations with a major in security studies. He is a research associate at Romania Energy Center (ROEC) and a frequent contributor to Small Wars Journal where he focuses on debriefing practitioners from the post 9/11 expeditionary campaigns.

RECENZII

„Bosnia and Herțegovina. A critical Case Study of Europenization" – Miruna Troncotă

Volumul „Bosnia and Herzegovina: A Critical Case-Study of Europeanization", al Mirunei Troncotă, apărut în anul 2014, la editura Tritonic, reprezintă o analiză a strategiilor Uniunii Europene în Balcanii de Vest, în special în Bosnia Herțegovina, prin prisma felului în care aceste strategii au fost percepute de toți actorii implicați în procesul de europenizare.

Lucrarea propune noi perspective privind conceptualizarea condiționalităților UE prin studierea și analiza discursurilor și a practicilor instituționale, atât la nivelul elitelor politice ale UE, cât și la nivelul elitelor politice din Bosnia Herțegovina.

Se pune în evidență importanța discursului politic de extindere europeană, precum și semnificațiile procesului de europenizare, penru a arătă felul în care diversele interpretări ale condiționalităților UE au influențat un proces decizional care a generat o politică de contestare și de opunere de rezistență în acest stat.

Lucrarea abordează două aspecte importante ale procesului de europenizare a BiH și anume felul în care condiționalitățile au fost percepute de cele două părți, și impactul lor asupra evoluțiilor din teren. După cum menționează însăși autoarea, volumul are la bază o amplă analiză a datelor adunate în cadrul unei cercetări de teren, efectuate pe parcursul a patru luni petrecute în BiH, a informațiilor provenite din diverse surse deschise, precum și din aproximativ 70 de interviuri.

Studiul s-a focusat, în principal, asupra felului în care diverse variabile au influențat politicile europene în acest stat, cum ar fi, spre exemplu, modul în care actorii interpretează interacțiunea strategică dintre Uniunea Europeană și guvernul local. În ceea ce privește obiectivul lucrării, acesta a constat în prezentarea unei explicații privind blocajul în care se află, din 2010, Bosnia Herțegovina în traseul său european. Pentru a oferi aceste explicații, autoarea analizează atât comentariile actorilor politici, implicați în proces, cât și comentariile experților, conectându-le cu rezultatul din teren – eșecul implimentării condiționalităților UE în BiH.

Lucrarea este împărțită în patru capitole, dintre care primele trei fac parte din secțiunea teoretică. Aceasta se axează pe o abordarea instituționalist-discursivă, pentru a arăta importanța impactului diferitor semnificații pe care actorii politici le acordă acțiunilor lor, în contextul eforturilor de aderare la UE. De asemnea, prin intermediul acestei abordări, în cea de-a doua parte (empirică) s-a urmărit explicarea modului în care condiționalitățile impuse de UE au fost percepute de principalii actori, din ambele părți, în perioada 2003-2011, și impactul lor asupra procesului decizional. În acest sens, s-au identificat drept punct de plecare dezbaterile privind reforma constituțională, prevăzută în Acordul de pace de la Dayton.

Analiza acestor dezbateri, alături de alte discuții privind alte reforme instituționale cerute de UE, au arătat diferențele de percepție a elementelor ce definesc procesul de reformare, la elitele europene și cele locale. În concluzie, anume aceste diferențe, sau mai bine zis, dezacorduri, au adus procesul de europenizare într-un impas.

Prin urmare, acest volum reprezintă o contribuție inovativă pentru cercetarea politicilor de extindere a Uniunii Europene și a evoluțiilor politice din Balcanii de Vest, și foarte utilă atât pentru mediul academic, cât și pentru factorii de decizie, interesați de aceste subiecte.

(Miruna Troncotă, *Bosnia and Herțegovina. A critical Case Study of Europenization* – Editura Tritonic, București, 2014, 327 pagini)

Daniela Șișcanu (cercetător, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară)

Douăzeci şi cinci de ani de intelligence românesc în serviciul statului de drept: lumini şi umbre

Serviciile – o obsesie națională

Trăim într-o țară pe care amintirile nefaste ale comunismului, fantomele trecutului totalitar și teama de abuzurile guvernanților nu au părăsit-o încă, deși au trecut două decenii și jumătate de când regimul a fost schimbat, în mod violent, probabil printr-un amestec de revoluție și lovitură de palat, iar un președinte-dictator a fost executat. De aceea, chiar ideea de a fonda un serviciu român de informații interne s-a lovit la început de opoziția unei părți a clasei politice și a societății, cu toate că evident era foarte necesar. Într-o țară în care decidenții nu au vrut să numească strategia națională de securitate cu acest nume ci au preferat eticheta „de apărare", spre a evita asocierea cu „Securitatea" vechiului regim, nu e de mirare că perspectiva de a înlocui fosta Securitate cu un nou serviciu de informații, care să fie în slujba cetățenilor, a statului de drept, a fost primită cu circuspecție. De altfel și acum sunt voci care critică „secretomania" serviciilor de intelligence și posibila asociere a unor personaje din acestea cu politicieni.

Citind diferite editoriale de presă, ai senzația acută că de fapt serviciile de informație fac jocuri obscure, că sunt părtașe ale unor interese partizane, sau că de fapt controlul lor scapă în bună parte comisiilor de specialitate ale Parlamentului. Cu alte cuvinte, riscul major al unor servicii de informații prea puternice și cu prea puțin control civil, politic, ar fi derapajul de la democrație. Ținem minte cu toții aerul trist și dezolat al fostului președinte Emil Constantinescu, atunci când afirma că „m-au învins serviciile", aluzie transparentă la ofițerii „moșteniți" din fosta Securitate, mai ales la cei trecuți în rezervă și care intraseră în PSD spre a își făuri un nou destin.

De aceea, spre a oferi o interpretare cât mai obiectivă, care să diminueze forța speculațiilor și zvonisticii se simțea nevoia unei asemenea lucrări, de tip monografic.

O „narațiune" din interior, și totuși destul de critică

Volumul „Monografia SRI* (1990-2015) tratează istoricul, evoluția instituțional-juridică a SRI, dezvoltarea bazei materiale, relațiile cu clasa politică și cetățenii dar și cazurile pe care le-a rezolvat Serviciul de-a lungul timpului.

O primă caracteristică a acestei „monografii" – remarc folosirea acestui termen cu sensul de studiu științific aprofundat, analiză detaliată și cvsi-exhaustivă – este că provine chiar din interiorul Serviciului însuși, nefiind nicidecum opera unui sau unor autori academici din afara sistemului, ori a unor jurnaliști de investigație. Ar fi fost și greu ca, de pildă, niște jurnaliști sau cercetători, să obțină informațiile necesare de la „sursă", mai ales că ofițerii de informații au restricții profesionale bine-cunoscute în relațiile cu presa.

În aceste condiții, recunosc că primul meu impuls a fost să cred că am în față un volum plin de laude și omagii față de performanțele SRI, cu o minimă spre inexistentă capacitate critică. M-am înșelat: volumul conține și destule critici la adresa incompetenței unor angajați, recunoașterea unor puncte slabe, a unor greșeli profesionale grave, pe lângă

enumerarea zonelor pozitive. Parametrii analizei şi limitele acesteia – în fond vorbim de o agenţie statală care lucrează prin excelenţă cu informaţii secrete, clasificate – sunt stabilite încă de la început, în „cuvântul înainte" (semnat de directorul SRI, dl. Eduard Helvig) şi „Argument" (semnat de deja „faimosul" general Florian Coldea, în urma scandalului mediatic în care au fost implicaţi Traian Băsescu şi Elena Udrea). După cum remarcă dl. Helvig în domeniul serviciilor secrete „informaţiile la care (oamenii . n.m.) nu au acces atrag ca un magnet". Generalul Coldea explică, la rândul său, utilitatea volumului vorbind de „o contribuţie istoriografică la cunoaşterea instituţiei", o „reţetă de scriere" ce include în mod interdisciplinar „investigaţia, portretul, atmosfera de epocă", nefiind aşadar un volum de interes pur academic ci şi pentru publicul mai larg, dornic să înţeleagă în fine „cu ce se mănâncă" SRI, o instituţie a cărei funcţionare e învăluită în mister.

SRI luptă să îşi construiască o imagine publică pozitivă, după anumite scandaluri legate de posibila implicare a unor ofiţeri în jocurile politice ce îi opuneau pe ex-preşedintele Traian Băsescu premierului Victor Ponta sau după acuzaţiile aduse comisiilor de control al serviciilor din cele două Camere ale Parlamentuluo, că în realitate factorul politic democratic nu are control asupra jocurilor de culise ale serviciilor. Monografia această îşi propune să „desecretizeze" ceea ce poate fi desecretizat, fără a încălca legile ţării. Generalul Coldea recunoaşte cu sinceritate că „vor exista şi dimensiuni mai puţin documentate", fiind imposibil să fie semnalate toate cazurile rezolvate de SRI şi metodele exacte de lucru. Folosind ironia de calitate, acesta afirmă că a scrie o monografie completă a SRI ar fi o acţiune „ilegală", „imorală" şi „supraponderală", deoarece s-ar încălca voit legea secretului de stat, ar expune ofiţerii de informaţii unor riscuri grave şi ar ajunge să aibă mult prea multe pagini, unele pur tehnice şi greu de înţeles de profani.

Volumul trece în revistă preşedinţii succesivi ai României şi raportarea lor la SRI, cu bune şi cu rele. Urmează parlamentarii, câţiva jurnalişti cu preocupări in aria securităţii naţionale, lideri politici şi militari ai statelor aliate, opinia şi cariera directorilor SRI şi a unor profesionişti – evident anonimi – al meseriei numită „intelligence".

O naştere dificilă, o „copilărie" marcată de lipsuri

Interesantă este, după părerea mea, perioada primilor ani post-revoluţionari. Autorul sau autorii monografiei – este vorba de conducerea SRI care îşi asumă „naraţiunea", dar şi de îngrijitorul ediţiei, domnul Iulian Diculescu – insistă pe dificultăţile foarte mari în a forma un serviciu de informaţii interne profesionist, în condiţiile în care baza umană şi materială a fostului Departament de Securitate al Statului (DSS) trecuse în grabă de la Ministerul de Interne la cel al Apărării Naţionale, prin decizia Frontului Salvării Naţionale. Până când nou-creatul SRI a reuşit să îşi formeze o primă garnitură de profesionişti în ale intelligence-ului, până când a apărut şi cadrul legislativ propice – legea 51/1991 promulgată pe 29 iulie 1991, şi legea de organizare şi funcţionare 14/1992 – structura s-a confruntat cu lipsuri structurale serioase şi evenimente destabilizante. Protestele stradale din 1990-1991, fenomenul Piaţa Universităţii şi mineriadele aferente, dar şi incidentele româno-maghiare de la Târgu Mureş, sunt explicate prin radicalismul politic al maselor, „situaţia economică dificilă" a multor români, dar şi prin „campanii de dezinformare iniţiate inclusiv de agenţi ai unor servicii de informaţii străine, în scop destabilizator". Chiar în lipsa posibilităţii de a verifica dintr-o terţă sursă această din urmă afirmaţie, cred că trebuie să o considerăm adevărată, dacă ne aducem aminte, de pildă, de agitaţia creată atunci de Ungaria în jurul acestui eveniment. Se arată că Ministerul Apărării şi cel de Interne nu aveau instrumentele necesare şi pregătirea spre a face faţă acestor turbulenţe socio-economice şi identitare, iar aici ne aducem aminte că, la ultima mineriadă, cea din 1999, in CSAT se pusese inclusiv problema folosirii muniţiei de război contra minerilor ce riscau să invadeze Bucureştiul, din nou... Prozelitismul religios şi reînvierea aspiraţiilor legionare, dar şi

activitatea crimei organizate din Rusia şi China sunt factori ce au completat peisajul de instabilitate şi haos din acei ani.

Până în martie 1990, a funcţionat un Serviciu de Informaţii în cadrul MapN, folosindu-se modelul de organizare al fostului DSS, abia pe 26 martie fiind adoptat decretul ce permitea înfiinţarea SRI. Dar decretul nu a oferit şi resursele umane şi materiale necesare noului serviciu, acesta lucrând în mod destul de improvizat, cu sincope, inclusiv după adoptarea legilor de funcţionare din 1991 şi 1992. Primii ofiţeri cu funcţie de conducere din SRI dar şi primii ofiţeri de informaţii au provenit din MapN, organismul în subordinea căruia s-a aflat la început noua structură. Se arată că multe dintre cadrele „moştenite" de la vechea Securitate nu s-au putut adapta noilor condiţii, deoarece aveau obiective „depăşite" şi nu înţelegeau corect „ce se petrecea în lume". Doar 31% din personalul fostului DSS a fost păstrat, mii de ofiţeri fiind trecuţi în rezervă. De precizat că s-a urmărit atragerea de personal tânăr şi competent, cunoscător de limbi străine, de preferinţă pregătit în sistem propriu.

Înainte să apară instituţia care astăzi pregăteşte, la nivel de licenţă şi master, ofiţeri de informaţii pentru SRI – Academia Naţională de Informaţii – primii ofiţeri experţi au fost şcoliţi de către Şcoala Militară Superioară de Ofiţeri a Ministerului de Interne, graţia unui protocol intre SRI şi MI din iulie 1990. Academia de Poliţie a „ajutat" SRI să obţină cadre competente, având o Facultate de Psihosociologie, structură subordonată SRI. În 1992 se forma Institutul Superior de Informaţii (ISI), ulterior devenind ANI.

În ce priveşte partenerii străini, se remarcă plecarea de la poziţia iniţială că nu există în activitatea de intelligence „prieteni" (la fel cum autorii „realişti" din teoria relaţiilor internaţionale afirmă, citându-l pe fostul premier britanic Benjamin Disraeli, că nu se poate vorbi de prietenie între state, ci doar de interese), ajungându-se la ideea că e nevoie de servicii străine „partenere", parteneriat bazat pe încredere şi o „minimă onestitate". Evident, ştim că teoretic în sânul UE şi NATO nu se mai practică spionajul, cu toate că faimosul caz Edward Snowden a ridicat enorm de multe semne de întrebare – daca SUA au spionat aliaţii de ce nu ar fi făcut-o între ele şi alte state membre? Este interesant că majoritatea acordurilor de cooperare ale SRI cu parteneri străini sunt de tip *gentlemen agreement*, probabil spre a se evita expunerea şi deconspirarea.

SRI – cu bune şi rele

Între „cazurile controversate" cu care SRI s-a confruntat, menţionăm câteva: conflictul interetnic româno-maghiar de la Târgu Mureş din martie 1990, izbucnit în contextul războaielor etnice din ex-Iugoslavia vecină. Se afirmă că SRI nu a fost defel implicat în „orchestrarea" evenimentelor, deoarece în martie 1990 încă era la începuturi, nefiind decât parţial operaţional. Cazul Berevoieşti – care a ţinut capul de afiş al presei săptămâni în mai 1990 – anume aruncarea la groapa de gunoi de la Valea Brăţiei din judeţul Argeş a multor saci cu documente de lucru ale SRI, este explicat prin stupiditatea şi încălcarea gravă a ordinelor de către cei care ar fi trebuit să distrugă în siguranţă aceste documente „devenite inutile". Dar ghionion...nefuncţionând Fabrica de hârtie de la Scăeni, unde trebuiau arse documentele, incompetenţii angajaţi le-au dus la groapa de gunoi, spre a se debarasa cât mai repede de ele! Însă presa le-a descoperit...

Reversul medaliei îl reprezintă cazurile încununate cu succes: deconspirarea unor atentate teroriste (de pildă ambasadorul indian Francis Ribeiro a fost salvat în extremis de atacatorii săi din etnia sikh), cazuri de evaziune fiscală şi fraudă financiară, implicarea SRI in cazul jurnaliştilor români răpiţi in Irak, prevenirea atacurului terorist cu gaz al lui Florin Lesch (terorist autohton), fraudele de la Rompetrol, cazul Al Dulaimi – reţea de imigraţie ilegală din Irak, prin care au ajuns la noi elemente ale Al Qaeda din Irak (AQI), cazul „mită la bacalaureat" la Liceul Bolintineanu din Bucureşti etc. Combaterea ameninţării cibernetice este una dintre atribuţiile majore ale Serviciului, deoarece sunt greu de identificat atacatorii, iar atacurile cibernetice nu pot fi deocamdată echivalate cu

atacurile militare, de aceea serviciile intervin prin metode cel mai adesea non-militare. SRI are acum pagină de Facebook, primind 13.045 like-uri pe an, iar legăturule cu societatea civilă se intensifică. Autorii nu ezită să descrie și conflictul dintre politicianul Elena Udrea și generalul Florian Coldea, care asigura conducerea interimară a instituției, la începutul acestui an, dar consideră acuzațiile primeia ca fiind total nefondate, invocând deciziile DNA, ale organelor de anchetă ale SRI și ale comisiei comune de control a SRI din cele două Camere ale Parlamentului.

În final, nu trebuie uitat că volumul este unul ocazionat de aniversarea a 25 de ani de existență, o cifră care nu e rotundă dar e semnificativă. În aceste două decenii și jumătate SRI s-a reformat, s-a modernizat și a mers pe calea profesionalismului, făcând parte din marea familie a serviciilor de informații ale statelor membre ale UE și NATO. Personal regret totuși că autorii nu au stabilit o conexiune peste timp cu serviciile de informații românești din epoca interbelică, foarte competente și puternice. Sperăm ca această monografie, cu calitățile și defectele ei, să deschidă calea unor alte analize competente, ale unor cercetători în studii de securitate și intelligence, chiar din afara „sistemului", adică academici, jurnaliști sau o combinație între aceștia. În acest fel, anexietățile publicului larg privind excesul de putere și influență al serviciilor se va diminua,prin mai buna cunoaștere. Pe de altă parte, România ca stat de drept, trebuie să își perfecționeze constant instrumentele de control civil asupra SRI, SIE și a celorlalte servicii și direcții specializate în colectarea și analiza de intelligence.

Șerban F. Cioculescu, 3 august 2015

(„Monografia SRI. 1990-2015", Editura Rao, București, 2015, 341 pagini, ediție îngrijită de Iulian Diculescu)

* Această recenzie a fost publicată inițial în revista „22".

Cărți şi reviste primite la redacție

Revista **Cols bleus** a Marinei Naționale, Ministerul Apărării din Franța

1. Numărul 3040, ianie 2015. Din sumar:
– Paguiel Kohler, "La dissuasion" (Passion marine)
– "France-Allemagne. Un parteneriat de premier plan"
– Alexandre Sheldon-Duplaix, "Guerre de secession. Bataille dans les ports francais"

Revista **TIM (Terre Information Magazine),** Ministerul Apărării din Franța, Statul Major al Fortelor de Uscat

1. Numărul 264, mai 2015. Din sumar:
– Eloise Rossi, "Soldats clandestins"
– Stephane Simon, "Recrutement. Un défi majeur"

2. Numărul 265, iunie 2015. Din sumar:
– Eloise Rossi, "Gagner en efficacité"
– Amaury Duthoy, "Aux couleurs de l OTAN"

3. Numărul 266, iulie-august 2015. Din sumar:
– "Les Leclerc se déploient"
– "Chateau des sables. Madama"
– "S'élever par effort"
– "Face à la rèvolte druze (1925-1926)"

Revista **Armées d'aujourd'hui,** Ministerul Apărării din Franța

1. Numărul 398, mai 2015. Din sumar:
– "Cameleon, une peau active pour un camouflage optimal"
– "Tireurs d'élite: surveiller, proteger et neutraliser"
– "L'ECPAD, héritier de 100 ans d'images aux armées"

2. Numărul 399, iunie 2015. Din sumar:
– Domenico Morano "Operations Triton. Secourir les migrants"
– Camille Martin – "Agir au coeur du desert"
– "Déséquilibres environnementaux: des consequences pour la Défence"

3. Numărul 400, iulie-august 2015. Din sumar:
– Loic Picard, "S'entrainer ensemble dans le desert"
– L'arme nucléaire. La course a la bombe"

Revista **ASPJ** (Air and Space Power Journal -Africa et Francophonie), periodic al Forțelor Aeriene din SUA

1. Volumul 6, No. 1, trimestrul II, 2015
Din sumar:
– Cindy Jebb, Jessica Grassetti, Riley Post, "The Effect of Conflict on Women s Mobilization"
– St. Burgess, "The United States in the Horn of Africa. The Role of the Military"
– J. Turner Johnson, "The Erosion of Noncombatant Immunity in Asymmetric War"

2. Volumul 6, No. 2, trimestrul II, 2015
Din sumar:
– Jack Kalpakian, "L'Ethiopie et le Nil Bleu"

– Mikhail Troitskyi, "Le groupe BRICS et ses approaches du multilateralisme en matière de sécurité"

Revista **Canadian Military Journal**, periodic al Ministerului Apărării din Canada

1. Vol. 15, No. 2, Primăvara 2015
Din sumar:
– Charles Davies, „Defence Procurement"
– Peter J. Williams, „Strategic Planning"
– Michael Tierney, „Canadian Foreign Intelligence"

Revista **Per Concordiam**, Journal of European Security and Defense Issues – Centre for Security Studies George C. Marshall, Germany, volumul 6. nr. 2. 2015

Din sumar:
– Ion A. Iftimie, „Building a United Energy Front"
– Oktay F. Tannsever, „Turkey's Energy Strategy"
– Julian Popov, „Powering Southeast Europe"
– Faruk Geci, „Securing Kosovo"

SUMMARY

EURO-ATLANTIC SECURITY
Carmen Rîjnoveanu – One year after. The Wales Summit, the NATO adaptation and strategic dynamics of Central Europe/**5**
Ion-Marius Nicolae – Consequences of the European anti-missile shield on the NATO-Russia relations at the beginning of the 21st century/**17**
Mihai Bogdan Popescu – Eastern Partnership after the Riga Summit: changes and future evolution trends/**27**

INTERNATIONAL SECURITY
Carola Frey – „The round corners" of the Chinese economic politicy, adjusted with security elements/**39**
Ingrid Fusman –The politics and strategic goals of the USA towards China/**47**
Şerban Filip Cioculescu – Recent developments in the dynamics of the security relations between People's Republic of China and Japan: historic traumas, threat perceptions and strategic calculations/**64**
Silviu Petre – Greece, India and arms transfers. A comparative exercise of human geography/**83**

OP-EDS
Octavian Manea - Limitations in the contemporary expeditionary counterinsurgency paradigm (part one) /**103**

BOOK REVIEWS
Miruna Troncotă – „Bosnia and Herţegovina. A critical Case Study of Europenization" (Daniela Şilcanu)/**115**
„Twenty-five years of Romanian intelligence, benefiting the rule of law state: lights and shadows" („Monografia SRI. 1990-2015", a book prepared by **Iulian Diculescu**) – Şerban F. Cioculescu/**116**

BOOKS AND REVIEWS RECEIVED AT THE EDITORIAL OFFICE /120